

C A S P A R I S B A R L Æ I,
R E R V M P E R O C T E N N I V M

I

B R A S I L I A

Et alibi nuper gestarum,

Sub Præfectura Illustrissimi COMITIS

I. M A V R I T I I,

N A S S O V I Æ, &c. COMITIS,

Nunc Vefaliæ Gubernatoris & Equitatus Foederatorum
Belgii Ordd. sub AVRIACO Ductoris,

H I S T O R I A.

A M S T E L O D A M I,

Ex Typographeio IOANNIS BLAEV,

M D C XLVII.

In *Tam* oppositam.

rea, qua medios claudis suprema Leones,
Rectoris voluit sic meminisse sui.
Tunc domitis fulget muralis adorea portis,
Hinc sua navalis rotura coronat honos.
Ipsa suos spectat Perambucensis ocellos
Vixit arundiferam tolli amana manu.
Proxima nitareos sacanda Tamarica botros
Exhibet & praeiuncta munera pulchra soli.
Quam iuxta Parayba suis dulcissima formis
Induit & populis jacchara grata facit.
At Grandis Fluvii vagus recola Strutio, talis
Ambulat & ferri pabula falsa putat.
Sic Novus excellit Batavis insignibus Orbis,
MAVRITIOQUE ferax sub Duce vernat ager
Quas gentes distinguit humus, Dux asserit unus.
Occiduasque secat Martia Navis aquas.
Mercantes notat illa suos pelagique potentes.
Armaque Sol coram, sed violenta, stupet.
Tu Seregippa tuis Phaeaeis praeficis ignes
sedibus & dies Regia sola, . . .
Sunt Cancræ, Tauri, tui tibi culmina, Portus
Calor, placent, illis stas metuende iugis
aquam, gerum genus Allagois se immergi habenis.
Inque Serinhamum bellicæ hinnit equus.
Anchora permixtos dentes insigit arena.
Regnaque vult nobis hic diuturna dari.
Arguit Occasum pyxis, nec respicit Ortum.
Cur? quia distinctis regnat uterque plagis.
At quem, Fama, vides, lituos inflare tubasque,
Non vim, sed speciem, tanta l.quentis habet.

C. MARLA

QVA PATET ORBES

RES
BRASILIAE

IMPERANTE
JOSUË COMITE
I. MAURITIO.
NASSOVIA COMITE

SANEA IN MEDEA
TIPHISQVE
NOVOS
DETEGET
ORBES

CND

Partiti veteres fuimus cum Regibus Indos.
 His Castella, aliis Belga triumphat aquis.
 Nunc Fortuna Novos etiam partitur, & Orbes
 Non ultra geminos possidet unus Iber.
 Pars quoq; jam nostra est ex qua ruit arduus æther.
 Prisca Philipporum gloria fracta ruit.
 MAVRITIO pugnante, alio sub fidere regna
 Condimus et tabulis cum Duce picta damus.

Sævus ubi Nomadum populatur more Tâpujas,
 Crudaq; ab humana pabula cæde capit.
 Afer ubi et domitâ paret Nigrita Loandâ,
 Et rabido tosta sub Phæthonte domus.
 Barbaries venisse Ducem cum sensit, abivit.
 Utq; abuisse iterum sensit, atrox rediit.

C. Barleus.

SERIES TABVLARVM,

Quibus quæque locis inferi debeat.

1	Ciriū.	antè Pag. 25	31	Sinus omnium Sanctorum.	79
2	Parnambucum.	25	32	Sinus omnium Sanctorum.	79
3	Parnamb. & Tamarica.	25	33	Insula Antonii Vazii.	137
4	Parayba & Rio Grande.	25	34	Arx Principis Guidelmi.	137
5	Classis navium qua hinc discessit Comes Mauritius.	31	35	Mauritipolis.	137
6	Praeliū propè Portum Calvum.	37	36	Reciffa.	137
7	Portus Calvus.	37	37	Caput S. Augustini.	137
8	Obsidio & expugnatio Portus Calvi.	39	38	Caput S. Augustini.	137
9	Civitas Olinda.	41	39	Friburgum.	145
10	Olinda.	41	40	Friburgum.	145
11	Garazu.	41	40	Mauritipolis Reciffa & circumjacentia castra.	147
12	Serinbaim.	41	41	Boa-Vista.	151
13	Civitas Formosa Serinhemenfis.	41	42	Primum Praeliū Navale.	165
14	Pagus Alagoa Australis.	41	43	Secundum praeliū.	167
15	Alagoa Australis.	41	44	Tertium praeliū.	167
16	Castrum Mauritiū.	43	45	Quartum praeliū.	169
17	Castrum Mauritiū ad ripam fl. S. Franc.	43	46	Incendia molarum.	191
18	I. Tamarica.	53	47	Loanda	205
19	Insula Tamarica.	53	48	S. Pauli.	205
20	Castrum Mina.	55	49	Loanda.	205
21	Castrum Mina.	55	50	Insula Thoma.	209
22	Arx Nassovii.	55	51	Vrbs S. Thome.	209
23	Arx Nassovii.	55	52	Maragnon.	225
24	Siara.	67	53	Vrbs S. Lodoici.	225
25	Arx Siara.	67	54	Arx Montis Calvarie.	240
26	Fl. Parayba.	71	55	Regnum Chili.	263
27	Parayba.	71	56	Classis qua in Patriam Comitem revexit.	312
28	Ostium fluminis Parayba.	71			
29	Castrum Ceulli, Rio Grande.	75			
30	Fl. Grandis.	75			

I L L V S T R I S S I M O
C O M I T I
I. M A V R I T I O,
N A S S O V I Æ, &c. C O M I T I,
B R A S I L I Æ B E L G I C Æ
N V P E R S V P R E M O
G V B E R N A T O R I, &c.

RASILIAM, imperio tuo armisque fulgidam, tibi offero, Comes Illustrissime. Si loqui illa posset & tecum pacisci, traderet seipsam Tibi. qui insigni fortitudine asseruisti & auxisti BELGICAM; & Martis tui famâ metuque implesti HISPANICAM, alterius vindex, alterius terror, utriusque admiratio. Quod non potest vel hæc vel illa, faciam pro utraque, ea Narratione, quæ nec autorem suis factis, nec facta auctori subducat. Quotquot Veterum res seculo dignas posteris tradidere, prisci Orbis terminos non egrediuntur. Nos audaces tecum egredimur, in illum Orbem delati, quem toto semotum Oceano, seposuisse videtur & abdidisse Natura, in tuos honores & Nassovicæ domus gloriam. Romanis Græcisque scriptoribus Athenæ, Lacedæmon, Carthago, Roma, Latium, Galliæ, Germaniaque utramque paginam faciunt. Nobis Olinda, Pernambucum, Mauritiopolis, Tamarica,

D E D I C A T I O.

rica, Parayba, Loanda, Mina, Maragnana, ignota priscis vocabula. Tunc belli partes fuere Assyrius, Persa, Grajus, Macedo, Italus, Pœnus, Allobrox, Cheruscus. Nunc Tapujæ, Mariquites, Petivares, Caribes, Chilenfes, Peruenfes. Nec diversis hic gentibus solum, sed commissis inter se Orbibus pugnatur. Olim Rhœnus, Ister, Rhodanus, Indus, Ganges magnarum rerum testes fuere. Nunc Maragnonus, Platenfis, Ianuarius, Afogadorum, Portus Calvi, Capivaribi & Biberibi flumina. Nulli Polybio noti Mulatæ, nulli Livio Patagones, nulli Tacito Angolenses, Floro Mamolucchi, Suetonio aut Iustino Nigritæ. at hæc nostra nomina sunt. Istis scriptoribus in bellum ibat vestitus miles aut cataphractus. mei quoque bellatores nudi. illi gæsis, parmâ, sarissis, bipennibus, falcatis curribus, inter meos arcu ciavaque terribiles. illi Poliorceticis machinisque ad oppugnandum & repugnandum violenti. hi, cum soli pugnant, talium inopes. Tunc Romanus Lusitanum vicit. Nunc Romanorum fratres & focii. ille ad Tagum. hi Oceanum ultra. Quæcunque mihi scribenti se offerunt, nova sunt, fidere, solo, populis, moribus, victu, armis. Barbaries ferrum acuit in gentem disciplinæ & sancti moris capacem. hæc in efferos movit, qui humanitatem non exuere solum, sed & cum ipsa humanitate hominem devorare palmarium putant. Tanto major virtus tua, quanto à virtutis sede & domicilio abivisti longius. ubi lenis fuisti inter duros, urbanus
inter

DEDICATIO.

inter agrestes, inter cruentos mansuetus, inter veræ pietatis nescios pius. Quod dudum feceras domi, factum à te foris. nempe ut arma commodares Libertati & Religioni, Patriæ & Ecclesiæ, hominum salutis & mercantium cupiditati. utrumque Fœderatorum gloriæ. Præstitisti te militem adversus Hispanorum fortissimos, Banjolam, Torrensem, Barbalionem, Menezam, surgentia in Occasu lumina. nec militiam à legibus, à disciplina, ab ordine absolvisti. verum majorum tuorum exemplis intra recti terminos acriter retinuisti. Eras in tenebrarum regno Phosphorus, inter peregrinos & alienigenas tribulis, inter avios dux, inter diversissimas gentes idem omnibus Imperator. Cum Marte, qui domaret terras, traduxisti Christum, qui domaret animos, & inter tot victorias, quas meditabaris, etiam illa fuit, quam reportasti de erroribus. Illud belli tui & militiæ erectioris grande documentum, quod inter tot Nassovios, quos in hostem armavit domi sua virtus, inter tot consanguineos, Europæis bellis conspicuos, fiduciam primus sumseris trans maria bellum transportandi & in suo hostem regno adoriundi. Nimirum hæc à veteribus hausisti consilia, à Romanis adversus Macedonas, ab Annibale & Antiocho adversus Romanos. qui nihil se memoratu dignum gesturos arbitrabantur, nisi vim belli aliò transferrent. Utique magni Duces angustiis domesticis circumsepti, laxius virtutis meritique spatium foris quæsilvere. Horum exemplo is fuisti in Novo orbe,

* 2

qui

DEDICATIO.

qui in Galliis fuit Metellus, in Africa Marius, in Germania Drusus, in Pannonia Trajanus. ut sicuti hi trophæa exterorum suis inscribere columnis, tu eorundem animis chartisque Belgarum inscriberes. Appellationes & nomina gentis tuæ dudum acceperant Americani, Nassoviorum neminem. ut non aliorum narrationibus notus Brasiliæ habearis, sed proprio vultu & Marte. Vbi Arces ipse & urbes condidisti, ubi hostiles vicisti, Mauritii nomen iisdem inscripsisti & AMERICANI, inter tot Domus tuæ Heroas, cognomen solus meruisti. Inter bella, adventante potentissima Hispanorum classe, ædificavisti. ne videreris hostium metu temerè abiturus aut de Republica desperasse. ut cum Friburgum & Boavistam intuebuntur Anthropophagi, Nassovicæ magnificentiæ & illustris præsentiae domicilium agnoscerent. Industriam tuam loquentur ducti per flumina ad stuporem Pontes, in usum & securitatem publicam. Militarem fortitudinem Portus Calvus, Siara, littora Tamaricæ, Paraybæ, Fluminis Grandis, in Afris Æthiopum, in Maragnanâ Lusitanorum, cuncta navalium aut terrestrium sub Te præliorum conscia, prædicabunt. At pia & circumspectæ moderationis testes erunt, discordes fide & cultu populi. Æquitatem laudabunt vicinarum in hostico urbium & provinciarum Rectores, clementiam & humanitatem Barbari. Cum post secula aliquot indigenæ, Lusitanus Barbarusque, Sigillorum tuorum insignia per Præfecturas omnes

DEDICATIO.

omnes conspicient, agnoscent Nassovicam fidem; cum aucta & dilatata per te imperia, memorabunt Ducis potentiam, prudentiam, felicitatem; cum in desertis Copacæ suspenso ad cippos & lapides Societatis monumenta adspectabit viator, exteri Rectoris infesta studia, & gentis, per avia lucri cupidine digressæ, motus mirabitur. At cum pudere se inter nostros & vestitam incedere intuebitur Barbaries, Europæorum tuorum honestati imputabit prisca pudoris velamenta. Ipsa Olinda, civitas & nomine & vultu olim pulcherrima, nunc ruderibus deformis, in maxima sua clade illud admixtum gratulationis habuit, quod cum sibi incolumi stare non licuerit, utpote aliorum victoriis perditæ; tua commiseratione leniter fuerit habita. qui lugubrem casum sæpè intuitus, tantæ urbis fati indoluisti. Proponatur in conspicuo ruentis Olindæ facies & surgentis in laudes tuas MAVRITIÆ. non dubitabunt homines, utro spectaculo magis delectentur. Nam si flebile est in sacros penates exercere arma, jucundum profectò & laudabile sit oportet, Deo delubra, civibus domos condidisse. prius, ut in Creatorem ipsum, posterius, ut in homines, hoc est ipsius Dei imaginem, amor tuus reflecteretur. Ita aliis Te virtutibus hosti terribilem, aliis tuis amabilem fecisti. illis immensam gloriam, his amorem benevolentiamque omnium promeritus. Invenisti medium iter inter hostes & nostros, inter efferos & lenes. ut quos Batava virtute vicisses, Batava mansuetudine

* *

hono-

D E D I C A T I O.

honorares. Loquar summa. cum venires, erexisti apsa,
depravata correxisti, exanimata recreasti. cum abires,
(res clamat) Senatus vindicem, plebs parentem, Respu-
blica ordinem, leges custodem, pietas exemplum, Bel-
ga reverentiam, Lusitanus fidem uno & eodem mo-
mento visa sunt amisisse. Hæc dum oculis tuis subjicio,
COMES MAXIME, animos addo præclare de Republ.
& Societate merito, dum Belgarum judiciis, ab eorum
æstimatione mercedem aliquam impetrabo tuæ forti-
tudini; dum exterorum, convincam non omnino ini-
quos de belli Belgici fortuna & prosperrimis suc-
cessibus; dum Societati & Rectoribus prudentissimis,
caussæ repertæ sunt, cur gloriæ bellicæ satis, lucrorum
minus, in tantorum moliminum apparatu, reportave-
rint. Dignare patrocínio tuo scriptorem, licet vali-
diore spiritu per te gesta, remissione scripserit. Da
vero, da Historiæ huic tranquillitatem. quæ quia ar-
gumento tota tua est, Illustrissimo tuo nomini inscribi-
tur & consecratur. asserere illam, aliorum potius nixam
testimoniis & fide quàm meâ. labascet illa, cum ora
omnium oculosque, quibus imperavisti, per quos pu-
gnasti, etiam hostium quos vicisti, falsi redarguent in-
vidia, perversitas, credulitas. Amstelod. xx Aprilis,
Anno CIO IO C XLVII.

ILLVSTRISSIMÆ TVÆ
EXCELLENTIÆ

cultor humillimus

CASPAR BARLÆVS.

CASPARIS BARLÆI,
RERVM PER OCTENNIVM
I N
B R A S I L I A
G E S T A R V M,

Sub Præfectura Illustrissimi COMITIS
IOANNIS MAVRITII,
NASSAVIÆ, &c. COMITIS,

Nuper terra marique ibidem Imperatoris, nunc Equitum
Federati Belgii, sub PRINCIPE AURIACO, ductoris,
& VESALIÆ Gubernatoris,

H I S T O R I A.

X quo hostis esse cœpit Hispanus & à Fe-
deratis Belgico-Germaniæ Patribus itum ^{Belgium.}
fuit in Philippos; varia fortuna, terra ac
mari, domi forisque, non uno Duce, inter
libertatis spem & servitutis discrimina, acriter & diu pugnatum fuit. ^{Causse.} Causse, tot scrip-
toribus memoratæ, in aperto sunt. quas
pro partium studio alii alias habent. pronis hominum ingeniis,
in eos rejicere calamitates publicas, quos oderunt, & princi-
pia causasque belli eadem putare. Plurimi ignari potestatis
Belgarum, beneficio Principum firmæ, parum æqua rerum ju-
dicia induunt. Non defuere Regi obtentus, armis invadendi
Rempublicam. acceptis in deterius, rebellionis specie, quæ
acciderant. Nec Belgarum populis causse animique, illa de-
pellendi. odio adversus dominantes, & vindicanda libertate,
qua attentata irritabiles sunt & validi. Magnitudo & vis belli <sup>Magni-
tudo.</sup>
non Belgium solum omne, sed & Germaniam, Galliam, Bri-
tanniam, Hispanias & vicina quæque loca involvit. imò Eu-
ropam

Fama.
Diuurnitas.
Fama.
Virtutes
& vitia.
Duces.
I. 1. 11.

ropam penè universam. donec , auctis nocendi viribus , se in
 extrema Asiæ, Africæ littora & Novum Orbem tempestas dif-
 fudit. MALO Principum more , dum nascentibus malis ob-
 viam ire negligunt , gliscentibus vix possunt , inveteratis de-
 sperant. Nec aliis terminis sterit: Fama. Diuurnitas à caussis
 est. dum enim amissa repetere pergit Rex, nos tueri , ille vim
 inferre, nos prohibere ; nulla, primis motibus, fidei, nulla con-
 cordiæ spe , perseveravere bella in hunc diem. nisi quod
 duodecennales Induciæ armis moram concesserint & iris.
 ADEO odia ex afflicta libertate nata , etiam ultrà periculum
 durant, & ne tunc quidem desinunt, cum, qui primi nocuere,
 esse desierunt. Ius belli in patriis legibus & Regiis promissis
 omne positum est. quibus violatis, illa tot seculorum Respu-
 blica, exemplo majorum , arma in Romanos sumentium, bel-
 lum, abdicato Rege , condixit. tanto honestius, quanto pa-
 triam, libertatem, vitas fortunæque civium, (quæ prima mor-
 tales putant) tueri, non æquum modò , & necessarium, sed
 etiam gloriosum videbatur. Toto tumultuum Belgicorum
 tempore , permixta ivere claris & grandibus virtutibus paria
 vitia. pietatis & religionis studio plebei furores, Regis amori
 Hispanorum fastus, libertati licentia, Majestatis patrocini-
 o legum contentus, superstitioni impietas & sacra simulatio, pu-
 blicæ fidei perfidia, fortitudini & disciplinæ militari exlex mi-
 litum in divina pariter & humana ferocia. Magnum semper
 in Ducibus momentum fuit. quorum alii callidis, alii feroci-
 bus, alii lenioribus consiliis usi, res Regis sui vel promoverunt
 vel perdidierunt. Federatis præcipuum robur fuit ab ordine,
 disciplina, ærario , vicinorum Principum federibus & Nassio-
 riorum Ducum fide , prudentia & fortitudine. quibus innixi
 munimentis, hostibus terribiles se præbuere, suis securitatem,
 per luctantis Imperii stupendos casus, peperere.

Etenim prima Reipub. facies jacenti & oppressæ similis
 fuit, sub Albani dominatu. qui missus cum immitibus manda-
 tis, ipse immitis ingenii Dux , in Procerum civiumque capita
 & fortunas sævire, Regis imperia fatebatur. quin solum sibi
 ferociæ suæ terrorem circumdans, superbo & indigno Statuæ
 spectaculo Optimates calcabat , ac invisa jactatione famam
 homi-

hominum ad odium sui, fata ad ultionem provocabat. Secunda resurgens fuit & se sub GVILIELMO Arausionensium Principe moventis iterum. qui qualem se afflictissimis Belgis præstiterit, nondum exprimere valuerunt summorum scriptorum miranda ingenia. Hæſere sub hoc & Filio, paternæ stationis succēſſore, Fata, quem nobis dominum imponent; Regibus oblata imperia detrectantibus, & hostium fortuna simul & potentia penè victis ac desperatis impatientiam suadentibus. Qui vagientis Reipub. regimen susciperet, quærebat foris, nec inveniri tunc potuit. manifesto documento, NON humanis sed divinis consiliis potestates dari. Exiguæ primum vires Hollandiæ Zelandiæque potissimum terminis circumscriptæ fuere. mox accessio facta Gelriæ, Transisalanæ, Frisiæ partis & Groningæ omnis. usque dum Brabantæ quoque & Flandriæ ora validissimis præſidiis infessa fuit. adeo succēſſus suos urgere paratus populus, explicuit potentiam, & supra quàm credet posteritas, propitio Numine, emerſit. Tertia facies robustæ fuit, ac triumphantis sub MAVRITIO & FREDERICO HENRICO, fulgentissimis Fratribus, Arausionensium Principibus, Reipublicæ, & non se solum tuentis, sed & foris quoque arma capeſſentis. Prolatis namque quaquaverſum, velut æſtu ac torrente fortunæ, finibus, depulſis exercitibus, conſectis tot prosperè præliis, obſidionibus toleratis fortiter, fortius illatis, liberi domestico metu, signa claſſesque in Hispaniam, in Afros, in Orientem & Occidentem ac ignotum Veteribus Orbem intulimus & quod nobis intulerat bellum, Regi remiſimus. Fusæ trans vasta exterorum regnorum spatia Potentiſſimorum Ordinum appellationes. conditæ hic sub Aurora, illic sub Phœbi cubilibus urbes & caſtella. inſcripta inſulis, promontoriis, littoribus, arcibus, oppidis Auriacorum & Naſſoviorum nomina. Barbari in provincias redacti. exutæ Eois & Americanis opibus Hispanorum rates, & in ipſo Braſiliæ littore exuſtæ. evulgato tandem imperii arcano, poſſe etiam Occidentem vinci. Ut jam verum eſſe deſierit, quod de Roma Halicarnæſeus olim ſcripſit, eam primam & ſolam terminos ſibi potentia feciſſe Orientem & Occaſum. In ea ſanè duravimus tempora, quibus in noſtro quo-

Bellum domesticum.

Bellum exterum & transmarinum.

idæe duplex. que imperio, Solem utrumque, tot victoriarum testem, currere felices adspectamus. Estque hoc omnibus Veterum exemplis majus, & inter ævi nostri miracula, tantis bellis implicitam gentem, privatorum & paucorum civium ære, veluti collatis in hostis sui perniciem symbolis, duplici bello, in partibus mundi toto hemisphærio distinctis, potentissimum Regem fatigare & atterere. ut par fere hac tempestate terrarum Orbi Federatorum magnitudo esse videatur.

Cause Navigationis ad Indos. Potuisset sanè virtus nostra intra se tuendi necessitatem & solitos Oceani limites contineri. Verum impedita in Hispanias, mox & in Orientem prohibita Regiis vocibus nostratum navigatione, latius vagari cœpit, & aquis innutrita gens, velut excussio cupiditatis freno, in longissima Orbis loca abiit, etiam eas vias affectando, quas Natura homini negavit. QUIPPE mercantium mentes, frustratæ lucri spe, asperius offenduntur & ab ipsis incitantur periculis. Ita statuebant; mari, quod omnibus patet, privata Principum lege servitutem imponi non posse: non habere se domi necessaria, nisi aliunde arcessant: rerum parentem etiam apud Indos Belgis salubria gignere: majora semper mercium è longinquo esse precia: admisis istic commerciis inutiliter adiri hosticas terras: accisas iri nostrorum navigationibus Hispani Regis opes: alibi occupatum, domi quietiorem fore: famam verò populi apud externos latè differri, Regiam flagellari. Didicerant aliorum exemplis, navium beneficio detegi novos Orbes; religionem, opes, leges, mores & humanitatem ad distantes sideribus populos transferri: magnæ semper potentix præsidium fuisse, mercandi libertatem. sic Tyrios, Pœnos, Persas, Arabes, Græcos, Romanos crevisse. Quare in Ortum primum, mox & Occasum cincta armis commercia navigavere & duo veluti Principatus, duabus nixi Societatibus, extra Europam constituti. Nimirum, quanto arctioribus terræ finibus inclusum se sensit Belga, tanto latiore viam Oceano affectavit & mercatum imperiumque cum Sole diffudit. Disputatum ab Hispanis & Lusitanis an jure. quasi post arma & bellum legibus & anxiiis Iurisconsultorum litibus locus esset. Non obstitit cœptis facta Lusitanis & Hispanis, per Alexandrum

drum Sextum Pontificem donatio, ut cui liberali licet esse de suo, non de alieno. Non præscripta possidentibus tempora aut consuetudo, quæ, in rebus ad totum genus humanum pertinentibus, locum non habet. Non inventio, quæ nihil juris tribuit, in eas terras, quæ dominos semper habuere. Non belli titulus, qui non minus justus nobis est in Lusitanos, quàm Lusitanis fuit in Indos. Quò Naturæ & Gentium lex & mutua rerum indigentia vocabant, ivimus. Enimverò ACRE incitamentum audendi maxima, lucrum est. nescit non jejuna solum plebes timere, sed & rebus carens, quæ ad vitæ faciunt elegantiam & commoda. cogunt in extrema discriminum mortalium pectora habendi & regnandi amor. Quà viam sibi divitiarum cupiditas, sternit juxtà ambitio. ubi sedem illa invenit mercandi, hæc imperandi. vetus factum, ubi spolia & lucra maxima sunt, acriora & certiora arma esse.

Et prudentum sententia est, pessimis consultoribus usum Regem, cum ab Hispaniarum & Indiæ accessibus arceret Belgas. quibus Geometras ferre promptum semper fuit, Thalassometras nequaquam. Quò enim per maris incerta & locorum immensa spatia, adeoque rei novitatem ire deterrebantur, necessitate trusi iter fecere, ipsi allaturi merces, quas à Venetis primùm, mox ab Hispanis & Lusitanis petere consueverant. Erant in illustri posita veteris & recentis ævi exempla, quibus compertum, clausa maria & impeditas negotiationes imperantibus perniciosas fuisse. cum audacia & desperatione nihil clausum esse sinant, quo minus navigiis pateat aditus. Cretenses maris dominos non tulerunt Lydi, nec Lydos Pelasgi, nec hos Rhodii, nec Rhodios Phryges. Horum dominatio Cyprios, hi ad æmulationem Phœnices provocavere. qui dum mare omniæ & piscaturam sibi vendicant, & edictis alios arcent, Ægyptii, post Milesii, Cares, Lesbii, Phocæenses & Corinthii mare obtinuerunt. Lacedæmonii, cum maris circumjacentis principatum arrogarent, audacius navigavere Athenienses & leges imposuere Laconibus, ut & Æginetis. Cùm Tyrii mare non vicinum modo, sed quodcunque eorum classes adierunt, ditionis suæ fecissent, exciti Carthaginenses, Siculi & Africani maris domini, eadem, quæ Tyrii, loca fre-

Malis consiliis navigationes & commercia impediri.

Veterum de imperio maris consuetudines

quentavere. Carthaginensium maritimam potentiam fregere Romani. Pepigerant illi, ne ultra promontorium Africæ Pulchrum à Romanis iretur. Sed puduit nobilem populum, ablato mari, raptis infulis, dare tributa, quæ jubere consueverat. Accepere ab eodem leges maritimas Antiochus & Annibal, tunc cum universi maris dominus esset Romanus. non solum illius, quod intra Herculis columnas continetur, verum etiam ipsius, quacunque erat navigabilis, Oceani. A certa narratione est, ob interdictos aditus & commercia, bella exorta inter Israëlitas & Amorrhæos, Græcos & Myfos, Megarenenses & Athenienses, Bononienses & Veneros, Christianos & Sarracenos. Nec alia fere causa Castellanis ipsis, hostiliter invadendi Occidentalis Indiæ incolas, quam quod communi portuum ac littorum usu arcerentur. Nec injusta de Romanis, apud Tacitum, querela est, quod gentium prohiberent commercia, & undam auramque cunctis patentem quodammodo intercluderent. Vt jam quoque mirari libeat hoc hominum genus, quibus mos iste barbarus placet, hospitio arenæ advenis interdicendi. Illud ab eventu & fato est: terram & aquam solis sibi vendicantes, utraque excidere, irritata, à potentiorum dominandi libidine, impotentiorum audaciâ. Nec fert Univerſi Creator, omnium bono creatas aquas ab uno teneri & inter paucos potentes dividi, quæ usu omnium sunt. Sed tulit me longius horum exemplorum relatio, ne aut novum quid inceptasse nos, aut sibi evenisse, querantur Hispaniarum reges. Intereant secula & homines, deunt iidem eventus & causæ. nunc ad rerum ordinem venio.

*Navigatio
Societatis
ORIENTIS
TALIS
ad Indos
veteres.*

Ac primum quidem post vagas aliquot & singulares in Orientem itiones, inito demum federe & privatorum civium ære, Societate, eò ire decretum, Anno currentis seculi decimi septimi secundo. Præcesserant Lusitani & Castellani. hos Veneti. penes quos antè annos centum & ultra tota fere navigatio Indica fuit, per Alexandrinæ trajectiones. quanquam his priores Arabes, Persas, Sineses, à seculis aliquot ad hunc usque diem cum Indis negotiatis fuisse, vera fama sit. ante hos vero Carthaginenses & Romanos. quod Hannonis à Gadibus in fines Arabiæ navigationes, Legationes Indorum ad

Augu-

Augustum & Claudium Cæsares, iter à Plinio descriptum, Strabo scriptor Asiaticus & Tabulæ Ptolemaicæ commonstrant. nec Venusini vatis fide stare rem tantam attinet, cuius tempestate mercator impiger ad extremos Indos per mare, saxa & Solis ignes ivit. Per prima Belgarum itinera, non semper prosperam fortunam experti sumus. uti in incerto posita sunt magnarum rerum molimina, ob labores, sumptus, pericula. Verum aucta per damna virtute & quæsitæ ex ipsa desperatione spe, victis quæ obstabant incommodis, tantis exin incrementis crevere lucra, ut sortem suam quisque plus quam quadruplaverit. Quin spes metumque annuorum fructuum jam venales facit mercantum temeritas dicam an fiducia? A Venetis olim & Hispanis emptas merces, ipsi jam tantarum opum promi & condi gentibus late impartimur, quædam soli possidemus & pro arbitrio licitamus, quæ aliorum antè mercimonium fuere. Nec angustè hic mercamur aut imperamus. Sinum Arabicum & Persicum & Persidis littora navigamus. Moluccas plerasque nostras fecimus. insulis pluribus, Taprobanæ, quæ nunc Sumatra, Iavæ majori, Tajowanæ sive Formosæ aliisque inædificavimus. quæ sint Ptolomæi Sindæ & Barussæ perdidicimus. Sineses & Iaponenses in mercaturæ societatem pertraximus: cis ultraque Indum & Gangem classès mittimus: Auream Chersonesum, ubi Malacca est, victores tenemus. Cambajam illic, Narfingam, Maabar, Orixam, Bengalam, Pegu, Sian, Cambojam regna mercatores loquimur. Ormum, Spahanam, Colmandellam, Goam, Calcutium; ad Indi ripas Ardavatam, ad Gangem Bengalam, alibi Bantamum emporia adimus aut miramur. Imperatoriis vocibus Sophorum sive Persarum Regis, magni Mogolis & Iaponensium Cæsaris adsuescimus. Regum late amicitiiis & federibus innexi, urbes, arcesque adversus vim & dolos potentissimorum hostium tuemur. Æraria & pecuniæ sociorum, mercantium robur & nervi, in littoralibus passim & mediterraneis sedibus, procuratores, institores & rationum magistros exercent. ut totus Oriens nostratis quoque populi mercatu occupatus, invalescat opibus & Septentrionalium litescat negotiatione; nec exteri amplius & advenæ, sed constitutis coloniis

*Successu.**Celbes.
Gilolo.
Ceram.
Philippinae.**Mercantium ad Orientem Amplius.*

*Merces
Orienta-
lium.*

loniis, indigenæ habeamur. Quæ laxis spatiis ille profert, eorum in Belgio horrea & conditoria adspectamus, & natas sub Aurora fruges Septentrionum filii digerimus. Piper, macis, nuces myristicæ, cinnama, casia lignæ, caryophylla, borax, benzoinum, muscus, styrax, santalorum ligna, tinctorum terræ, lapis bezoardicus, sanguis draconis, gutta gamba, thus, myrrha, cubebæ, rheum, sacchara, sal petra, gummi lacca, zingiber, adamas, serici rudis & texti magna vis; tapetes & Sinensium labor vasa porcellana, forte veterum Myrrhina, nostra mercimonia sunt. Hæc navibus quotannis recondimus & vectamus in eas terras, quibus naturæ Opifex frigidorum condimenta negavit. Ut mirari hic libeat sapientiæ divinæ grande momentum, quæ apud populos torridos nasci voluerit calida, apud frigidos frigida. nimirum, ut rerum quibus egemus mortales, permutatione, cõrent populi, & communis egestas imperaret amicitias. Nec leve ex his navigationibus robur ac decus accessit Reip. universæ, adversus validissimum hostem pugnanti, distractis in Oriente regiis viribus, ereptis illi insulis, Continentis littoribus, arcibus, disturbatis populorum & regum federibus. ut mercator noster bellatoris vultum & hic mercantis induerit. quippe in altero famæ & securitatis, in altero utilitatis causa agebatur. Et dubium profecto, an mercantium an pugnantium major fuerit gloria, mutuam operam navantibus, pecuniis & armis, Marte & Mercurio. Nec enim sine armis via ad mercatus liberos paruit, nec defendi absque virtute militari valuit. Et in eo differimus à Græcis & Romanis: quod his præcipua, rerum ad gloriam, illis ad utilitatem dirigerentur. nobis mista sint famæ & quæstus studia. Vbi locuples hostis est, cupidi fumus; ubi pauper, innoxii, ubi belliger gloriosi. Alia Germanis olim & Gallis mens, ad quos nullus mercatoribus aditus; cum nobis non Remp. solum sed & Senatum mercator faciat. metuebant illi, ne rerum ad luxuriam pertinentium affluentia relanguescerent animi, remitterentur virtutes. Nos, forte quod doctrina & recti consuetudine firmiores adversus vitia sumus, præsidia hæc Reipub. minimè averfamur, sed materiam illustrium virtutum putamus. Apud Romanos, OMNIS QVÆSTVS PATRIBVS INDECORVS VI-

*Cur Oriens
calida fe-
rat.*

*Ad Reip.
robur &
decus sa-
cit, Orientem
navi-
gari.*

*Mercatur
Societas
& prælia-
tur.*

*Quid dis-
ferant
Belgæ mer-
catores à
Græcis &
Romanis.
Quid à
Germanis
& Gallis.*

*Cur mer-
cator hic
Senatum
faciat.*

DEBATUR. At Belgis Patribus decorus. apud quos avaritia liberalitate, sordes magnanimitate & magnificentia confodiuntur, vilitas emendi ac vendendi imperantium autoritate & populi veneratione pensatur. Nec in regno hic nobis vivitur, sed optimorum Repub. ubi quia rarior Nobilitas, honestiores Rempub. capeſſunt, & vitæ hoc genus amplexantur. Et crevimus profecto mercatura, cum Adriaticis, Florentinis, Genuatibus. quod & privatorum immensæ opes, & urbium, præsertim maritimarum, dilatata non semel pomœria, dubitanti probant. Itaque nec aurum per legitima bella quærere nefas nobis, nec per maria ultra terribile, nec mercando probrosum, nec ab hoste injucundum.

Quantum sua interesse has in Indiam expeditiones crediderit Hispaniarum Rex, ex eo manifestum fit, quod cum de Induciarum pactis disceptaretur, nullam rem majori motu flagitaverint Hispanorum Legati, quam ut à commerciis Indicis abstineretur. ut hac solum spe jura imaginariæ Majestatis remisſisse & quasi liberarum provinciarum titulo nos compellaviſſe credi possit. Dudum fuit, quod vetus regnandi Philippus II. Indicam navigationem sibi tanquam dominationis arcanum seposuit. Etenim, cum Filiæ Isabellæ nupturæ Archiduci, transferiberet provincias Belgarum, vetuit cavitque rigide, ne ullo modo vel ipsa, vel Archidux eorumve successores quidquam commercii haberent, aut subditos habere paterentur cum utriusque Indiæ populis. Si secus faxint, dominio Belgarum devolverentur. ut disertis verbis perhibet solenne cessionis instrumentum. Quantum verò inde potentiæ, magnitudinis & autoritatis acceſſerit Reipub. nostræ, quantum deceſſerit Majestati Hispanicæ, nullis certius quam hostibus constat. utique sæpius grandibus damnis, navium suarum direptione, arcium amiſſione didicerunt, quid navalis Batavorum manus, bellica virtute possit. Magnum profecto ac invidendum fuit, privatos hosce mercantium cœtus potestate imperiisque suis vastissima Orientis spatia complecti, ex eorum nutu tot inibi mortalium fortunas pædere, populos lætitiæ aut mœroris causas concipere, reges coronis exui, aliis permitti, & ista jurisdictione has surgere,

C

illas

*Momenta
Navigationis
Indicæ.*

illas ruere gentes, his libertatem dari, illis eripi, aut accidi.

*Navigatio
Societatis
Occi-
dentalis
in
Occiden-
tem.*

Immotus diu Occidens nondum arma Belgarum insigni clade fenserat. Verum his ad Orientem successibus excitatus idem Federatorum populus, nova Societate opulentiores quosque & Hispano infestiores devinxit. quæ quia in Occidente belli & mercatus fortunam experiri voluit, OCCIDENTALIS dicta fuit. Collata in hanc rem pecuniarum vis grandis. major, quam quæ in Oriente ista audendi fiduciam fecit. Agitatum diu, an ex re esset publica & privatorum, Occidentem bello tentari. Qui autores erant, hæc

*Disceptatio,
an ea
expediret.*

af-
f-
erre : Brasiliæ littora adversus externum hostem invalida patere : remotiora terrarum, fama nostrorum perterrita, inopino classium superventu labefactari posse : regias naves, opum Peruanarum in mari Pacifico traduces, ut & Novæ Hispaniæ & Terræ Firmæ luculenta mercimonia, primi occupantis fore : istis opibus bella Europæa ab Hispanis geri, his frustratos placabiles fore & minus terribiles : merces & sperata hic spolia sufficere redimendis belli & mercantium sumtibus : solos saccharorum redditus solari posse impendia : non magis Occidentalibus novercam esse naturam, quam Orientalibus : Barbaros Lusitanorum potentia & dominationis impatientes, facile Regis imperia excussuros : trajectum adhæc in Novum Orbem nec longi temporis esse, nec tot discriminum : non magis desperandum de Americana, quam Asiatica navigatione : tantarum rerum apparatu millena hominum occupari posse : quibus ab egestate & turbidis consiliis metuendum esset, nisi ejusmodi laboribus ab otio rebusque novandis averterentur. utile esse in magno populo exhauriri sentinam & secerni nocitura, uti in affectis corporibus expedit peccantem vel copia vel maligna qualitate sanguinem mitti. Urgebant, mercatura & negotiatione stare Federatorum res, ideoque laxanda quaquaverfum mercantibus quæstus faciendi spatia : eadem hæc ausos & aggressos fuisse Britannos : sic Græcos, sic Romanos invasisse hostium terras, avertendis patrio solo bellis : adesse nauticos & milites laboribus maris & præriorum promptissimos, nec ulla re magis celebrari posse

*Rationes
suasoria.*

glo-

gloriam & decus unitarum Provinciarum, quam, si duos orbes veterem Novumque commerciis ac navigationibus neſtant : hanc libertatem lege naturæ communem, & tot illuſtribus victoriis & hoſtium cladibus tutam, non debere negligi : aliaque movendis animis lucri cupidis apta. Qui religioſiores erant, cauſas à religione & doctrinæ purioris propagatione petebant : hanc in tenebrarum regno cœcutientibus populis accendendam facem : non imperia ſolum humana, ſed & Chriſti proſerenda eſſe : cum mercantium commodis ſalutis tot gentium curam jungi debere & poſſe ; ſic negotiationes pias, pietatem utilem fore. Quotquot autores non erant, illa ^{Diſſuaſoria.} exaggerare : belli hanc Societatem fore, non mercatus : penitiora Occidentis caſtellis præſidiisſque invicta hoſtem externum contemnere : Braſilienſium maritima vinci poſſe, victa defendi minus, ob Barbarorum vim & continuas terras : non inſulas hic, ut ad Orientem, expugnandas, quibus ad tutelam eſt circumfluum mare, ſed Continentem, incurſionibus mediterraneorum oportunitatem : Barbaros in convictum, mores, religionem Luſitanorum ultra ſeculum tranſiſſe : & hoſtili in nos eſſe animo : Societati Orientali hæc cœpta damno fore, diſtractis in plures claſſes & mundi partes navalibus focis & armis : faciles fore ſimulatam occaſiones inter illam, & hanc novam, ob lucri invidiam, communes aliquot merces, & eaſdem belli ac mercatus neceſſitates, arma, militem, navalia inſtrumenta & nauticos : non poſſe ab Occidente eos redditus ſperari, qui ſufficiant tuendæ, etiam cum parta fuerit, per bellum fortunæ : nec eſſe irritandam novis bellis maximi Regis potentiam, nec prudentiæ fore, oſtendere, quantis rebus impares ſimus : tentaffe hæc ipſa Britannos, ſed terribili magis, quam utili ſucceſſu. Qui anxie pii habebantur, ajebant, injiciendum dominationis ſtudio frenum : ſufflaminandam quidvis ad ſe pertrahendi cupiditatem : ſtolide hoc & irreligioſe tentari, ut omnibus regnis exuatur Hiſpana Majeſtas ; ſuppere ambitionis ſatis Batavis ad invadendum omnia, non virium ad cuſtodiendum : magnam potentiam finitiſſimam invidiæ primum, mox & odiis locum facere : ideo fortunam reverenter habendam ab iis, qui ex humili in hoc ſecuritatis

fastigium assurrexissent: satius fore, si ubi consistendum sit nobis deliberetur, quam quo abeundum semper. plura adeptos magis in lubrico esse. illos tutiores, qui viribus suis modum imponunt. Belgas labori & patientiæ assuetos, externarum deliciarum contagione & ocio solvi & hebetari. Historiarum & veterum exemplorum periti perhibebant, Barbarorum voces esse: SVA RETINERE, PRIVATE DOMVS, DE ALIENIS CERTARE, REGIAM LAVDEM ESSE, MAXIMAMQUE GLORIAM IN MAXIMO IMPERIO PVTARE. Cavendum sapienti populo, ne dum immodica appetit, quæ obtinet, amittat. præsertim Christiano, ne in ipsum quadret, quod de Romanis dixit Galgacus, Britannorum Dux: quos non Oriens, non Occidens satiaverit. qui omne ignotum pro magnifico haberent, & postquam deessent ad victoriam terræ veteres, novas scrutarentur, etiam ultra mare. Hanc ambitionem exprobrare Scythas Alexandro, quod altera manu Orientem, altera Occidentem contingere allaboraret. quin & infelices illos judicari à Seneca, qui jus dominandi trans maria cupiunt mittere. Hæc vulgi, hæc sapientum sermonibus ferebantur, apud gentem rei suæ & hostis damnis valde intentam. Et prævalere post longa consulta & moras, qui Americanum iter suadebant. ratumque hoc fecere Reipub. Patres solenni Edicto, quo cautum, ne cui subditorum fas sit, intra annos viginti & quatuor Novum orbem & adversa Africæ littora ob negotiationes adire, præterquam novæ Societatis sociis. Impetrata in hanc rem indulta & auxilia publica, & legibus adstricta expeditio, quæ Diplomate Potentiss. Ordinum enarrantur.

Sen. 113.

*Edictum
Federat.
Ord. de
permissum
Occiden-
tem naviga-
tione,
in annos
XXIV.*

*An Veteri-
bus notus
fuerit A-
mericanus*

Latuere hæc loca Veteres, ut ne quidem famam sui ad nos tot seculis transmiserint. Quæ Plato in Critia & Timæo ex Solonis, hic ex relatu Sacerdotum Ægyptiorum perhibet, de Atlantica Insula, extra Fretum Herculeum posita, in quam paucorum ex Hispania dierum sit trajectus, quæ Europæ Asiæque par magnitudine, Africam Ægyptum usque, Europam ad Tyrrhenum mare, armis possederit, auri argentique sit ferax, utpote fabulis & ubere falso permixta, Americam segniter, Vtopiæ aliquod regnum & luxuriantis in Platone ingenii

com-

commenta certius monstrant. Diodori Siculi magnam Insulam, Occasum versus, in quam Phœnices, lecto Africæ littore, tempestate abreptos ait, Americam esse, interpretum placita sunt, non seria veri oracula. Nec enim metus erat, ut ad antropophagos, & ferinæ indolis gentes, relicta Carthagine confluerent cultiores Pœni. ut necesse fuerit prohiberi edictis Carthagenensium in illam trajectiones. Senecæ Tragici carmina de laxandis Oceani vinculis, detegendis novis orbibus & non ultima Thule, poetarum vaticinia & adulantis Claudio Cæsari vota habent. Quæ de nummo Imperatoris Augusti effigiem exhibente & in aurifodinis alicubi invento, narrat Lucius Marienus Siculus in Chronico suo Hispaniæ, speciosè dicuntur, creduntur stupidè. Tale & illud, quod Hispanis adlubescit: in Chilensium provincia, quæ Cautena dicitur, oppidum esse, quod Imperiolam hac de causa nominant, quoniam in plerisque domibus & portis repertæ fuere Aquilæ bicipites, quales & hodie videre est in Romani Imperii signis. Neque enim silentio tantam rem involvisent, quotquot Augusti & Romanorum gesta accuratè edidere scriptores; aut miraculum credidisset Tacitus, illustis Reip. Rom. Senator & Consul, Vspios Britanniam circumvectos, siquidem in Americam itum fuisset. Quid, quod Britanniam & mare glaciale terrarum finem, Naturæ terminum, neutiquam appellasset. ILLVC VSQVE ET FAMA VERA, TANTVM NATVRA. Nec majoris fidei sunt, quæ Ammianus recenset, in Obeliscis Ægyptiorum sculpta conspici volucrum ferarumque, etiam alieni mundi genera multa. cum facile illi fuerit, alieni mundi appellatione indigetare transmarinos Afros, Europæos vel remotiores Indos. Nec Ariæ Montano viro alias gravi & serio habenda fides, qui Solomonis classẽ ab Heziongaber huc navigavisse autumat & moram navigantium triennalem & mercium varietatem & locorum aliquot & insularum interjacentium situs Americæ convenire. nec enim assequi possunt rei nauticæ periti, qui trajici possint immensa Oceani spatia, fluxibus & refluxibus obnoxia, absque magnetica directione. merces à sacro scriptore designatæ, ex Arvea Chersoneso, ubi Malacca hodie est, vel Africæ littori-

D

bus

Diod. Sic.
cul. l. vi.

In Medea.

lib. 19 re-
ram Hisp.

lib. 17.

bus Australibus, peti potuere. Parvaim, cujus sancta pagina meminit, Peru esse & Novam Hispaniam, conjecturæ sunt graciles. Si litterarum aliqua communio in re tanta pondus habet, credam ad Afros potius ivisse Solomonem, lecto litto-
 re; cum minus discrepent Ophir & Afer, quam Peru & Par-
 vaim. Sed hæc Grammaticorum pulpam sapiunt. Aristotelis
Arist. de
Admiran.
lib. 8. de
Cælo l. 2.
c. 4. narratio de Insula à Carthaginenfibus inventa extra Herculis
 columnas, quæ silvas haberet & flumina apta navigiis, ac plu-
 rium dierum itinere distaret, Britanniae magis aut Canariis In-
 sulis, quam Americae convenire videntur. Illud non negave-
 rim, veteres Cosmographiae peritos, ratione potius & mentis
 agitatione, quam sensu & fama scivisse, terræ adversam aliam
 esse: mundi globum duabus oris distantibus habitabilem &
 cultum: quarum altera, quam nos incolimus, posita sub axe
 ad septem stellas. Altera Australis, ignota nobis. & hinc pro-
 fectos Senecæ versus de Novis orbibus & non ultima Thule,
Cicero in
Seminio
Scipionis. & illos Maronis, IACET EXTRA SIDERA TELLVS, EXTRA
 ANNI SOLISQUE VIAS. Vatem quoque agit Seneca, non
lib. 7.
Quæst. „ veri testem, cum in hæc verba loquitur: Multa venientis ævi
c. 31. „ populus ignota nobis sciet. multa seculis tunc futuris, cum
 memoria nostri exoleverit, reservantur. Pusilla res mundus
Quæst.
S. C. ul-
timo. „ est, nisi in illo quod quærat, omnis mundus habeat. Et: unde
 „ scio, an nunc aliquis magnæ gentis in abdito dominus, for-
 „ tunæ indulgentia tumens, non contineat intra terminos
 „ arma? an paret classes ignota moliens! Vnde scio, hic mihi
 „ an ille ventus bellum invehet! At antiquitus fuisse habi-
 „ tatam Americam, tum alia multa testantur, tum potissimum
 imperii certa & constans ratio, superba urbium & viarum
 structura, ædificiorum splendor, hominum frequentia &
 mores, qui nihil novi præ se ferunt. Nec enim potuerunt
 à minimis ad maxima provehi, nisi longa temporis mora.
 Primus certè proavorum memoria, ultra Atlanticos fluctus,
 Occidentem versus, terras populosque aperuit, Christophorus
 Columbus Genuas, qui acris admodum ingenii vir, cum extra
 Fretum Herculeum & Gades delatus, frequentiores ven-
 tos Occidentales observasset, quos non nisi è terris spirare
 magna ratione didicerat, post vanas apud Principes plurimos

supplicationes, tandem Ferdinandi & Isabellæ Castellæ regum auspiciis anno c10 cccc xc secundo, emenso ingenti Oceano, ad Occidentis insulas Hispaniolam, Cubam, Iamaycam appulit. Quem lecutus Americus Vespucius Florentinus, unde Americæ appellatio, Emanuelis Regis Portugalliæ mandato, idem iter ausus, Pariam & Brasiliam in Novi Orbis Continenti primus tenuit. Post quos, Magellanus, Dracus, Candischius, Noortius, Ralegus, Forbischerus, aliique Argonautæ, Americæ alia prodidere. Quæ frequentata postmodum Lusitanis, Castellanis, Belgis, Anglis, Gallis mercatoribus, quæstus uberimam non spem solum sed & materiam præbuere. At Hispaniarum Regi, cui per tot annos infessus fuit universus penè Americanus orbis, coloniis, armis, castellis, imperii Austriaci grande munimentum exstiteret, & ob immanium opum annuos reditus, tot Europæ populorum flagellum & terror. Termini navigationis à Federatis Ordinibus Societati novæ constituti, si Africæ littora spectes, fuere Tropicus Cancræ & quod Bonæ Spei Caput vocant; si Americam, Australe Terræ Novæ latus & Anianis fretum; quibus intercepta maria, Septentrionale & Meridionale, Fretum Magellanicum & Larmærium insulæque omnes, ut & ora terræ Australis ab Africæ promontorio ad Novæ Guinææ fines Orientales se porrigens, ituris in Occidentem permissa sunt.

COLV.
BVS.VESPV
CIVS.MAGEL-
LANVS
abique.Termin
Naviga-
tionis in
Occiden-
tem con-
stituti.

Annus ibat millesimus sexcentessimus vicesimus tertius, cum classis instructissima, Præfecto Iacobo Willekenio, viro non ad ostentationem, sed serios ausus forti & strenuo, in Brasiliam, ubi proximi ex Europa in Novum orbem accessus, abiit, stetitque intra paucos menses in ipso Sanctorum omnium sinu, à quibus venerandum provinciæ nomen. Perculsi improvise Belgarum adventu Bahienses, super instantia mala non vanos pavores induere, seque in silvas ac dumeta recepere. nostri in spem gloriæ, nec minus prædæ, erecti, alacres exscendere. Capta non magno labore Civitas S. Salvatoris, Præfecturæ metropolis, & castella circumjecta, felicibus auspiciis juvere cœpta, & famam transmarinæ gentis, primis eventibus validissimam, distulere per Barbaros. Militaribus copiis præerat Tribunus Ioannes Dorthius, militiæ expertus armisque

Expedi-
tio prima
Societatis
in Brasili-
am,
Sub IACOB
WILLE-
KENIO.
Todos los
Santos.
Ann. c10
10 CXXIII.Civitas S.
Salvatoria
in Sinu
Omnium
Sancto-
rum capta.

promptissimus. qui, Protefilai fato, vix in proxima digressus & visus hosti, ab eodem oppressus est. At non pari illa virtute tutati sunt, qui vicerant. Quanto animosius antè egerant, tanto cupidius insolitas voluptates hausere effeminati & molles. Partam fortitudine urbem, lascivia subvertit, & delicatam hanc Capuam Cannas nostris fecit, ut Hannibali olim Italica illa. Dum enim deliciis magis, quam utilitati consulitur, fractis otio & luxu imperantium & militum animis, brevi illam obsidio recuperavit Hispanus, duce Francisco Toletano. Belgæ vitiis magis, quam armis victi, ad suos reversi, tanquam Societati inutiles, patriæ indecores, hostibus contempti, incuriæ & perfidiæ suæ pœnas infamati dedere. Successit aucta dignitate Balduinus Henricus, vir navalis experientiæ, qui frustra tentatis Brasiliæ oris, vagis, ut fors consiliumque ferebat, expeditionibus, circa Americæ Septentrionalia, varia fortuna pugnavit, in rerum gerendarum ubique occasiones intentus. At illo circa Havanæ portum vita functo, turbatis præfectorum consiliis, discordiâ & deterrimorum è nautica plebe rebellione, rediit domum classis, magni apparatus, spei in hostis detrimenta maximæ, emolumenti, si pretia sumptuum juxta penses, nullius. Et fuere hæc NOVA exempla, difficulter in ordinem cogi populos, longius à patriis sedibus & summorum potestatum reverentia, quæ ad continendam militarem fidem maximè valet, semotos. Dein latius affulsit sidus Petrus Heynius, adversis secundisque rebus famosissimus. qui atrita æraria & vacillantem Societatis famam, solâ felicitate restituit. Iam ante stupendo fortitudinis documento, in ipso Sanctorum sinu, classem Hispanicam Herculeo ausu aggressus, exusserat. ne sola Themistoclem, Duillium, Attilium, Xantippum jactaret vetustas. Eodem duce, qui imperio jam, exemplo & admiratione præerat, in extrema Occidentis navigavit belli fortuna. Prima illi & oportuna valdè belli spolia fuere, naves plurimæ & grandes, auro, argento & pretiosissimis Novæ Hispaniæ mercibus graves. objiciebant immanem prædâ fata, commissis ad Matancæ portum, non consilio, sed æstus marini impete, classibus. Ex eo serenior Societati facies fuit & fortuna certior, utpote immensis opibus subnixa.

quam

Amiffa.

*Expeditio
secunda in
Occiden-
tem,
Sub BAL-
DEWINO
HENRI-
CI.
Ann. c. 15
1533.*

*PETRI
HEYNI
in Occi-
dentem
Naviga-
tio.*

It. ad.

*Capitur
classis No-
væ Hispani-
æ, ad
Matancæ
portum.*

quam mox subruit avarities & multorum animis subrepens futuri diffidentia. Etenim absorpta in erogationes intempestivas & immodicas pecuniarum vis, vagiente adhuc Societate, & nondum foris stabilita potentia, invalidam eam fecit, nec parem dju oppugnando hosti. Ita dum augendæ singulorum forti studetur, defecit publica, & præceps habendi ac recuperandi amor, futuri quæstus spem præcîdit. Hoc, dum ad magis præsentia propero, ad Ducis hujus laudem addam: nullius gentis hominum quenquam clariore præda nomen suum perpetuæ commendasse memoriæ, ut ejus nati rempublicam pœnitere nunquam possit. nec facile inveneris, cujus fortunam Heynii compares. Nam post obita vilissima navalium munia, hostium tolerata vincula & carceres, naufragia, mox honores amplissimos, eximios triumphos, & summum sub Auriaco maris fastigium adeptus, gloriosissimè pro patriæ salute dimicans, victor occubuit. decretis illi sumptu publico funeralibus, lapidem erexere Reipub. rectores in Delfensium Basilica, fatorum ejus & ingentium meritòrum perennem testem. Delforum portu sub Septentrione editus, natalis soli famam gemino orbi intulit & parentum humilem sortem animi magnitudine transcendens, non nasci semper Heròes docuit, sed audendo fieri. Illustre per ista tempora fidei suæ in patriam & simul potentiæ documentum exhibuit iste mercantium cœtus, (quod & fecit Orientalis) quo tempore Velaviam invaserat hostis & Amersfortiam tenebat. Etenim turbatis nonnihil, ad Drusi fossam, rebus, ex inopinato hostium transitu, Fœderatorum exercitu omni in obsidione Sylvæ-Ducis attento, militem suum itineri Brasiliensi destinatum, limitaneis locis ad custodiam imposuit, & ære, quo tunc, ob recentem Heynii prædam, abundabat, publicas necessitates prolixè juvit. Ut jure summo repetere hodie ab incolumi patria videatur afflicta Societas, quæ afflicta aliquando officia præstitit ipsa incolumis & valida. Post hunc cum summo imperio in Americam trajecit Henricus Loncquius, militiæ maritimæ veteranus, Petri Heynii laborum & honorum consors, qui Brasiliam iterum aggressus & Olinda, Pernambucensis Præfecturæ metropoli, potitus, hanc Societati novam re-

Ducis laudatio.

Societas laborantem Patriam juvat.

Expeditio Lonckii in Brasiliam.

E

ceptus

HADRIANUS
PATER
TRIS.

IOHANNES
LATIUS
RE-
rum in
Brasilia ad
ann. usque
C1513 C
XXXVI
gestarum
scriptor.

Alorum
Ducum
laus.

ceptus classium & belli Americani sedem fecit. Quem pari dignitate, & fortitudinis exemplo, excepit Hadrianus Pater, multis Hispanorum ad Occasum cladibus celebris. qui cum inmanium navium classe (tanta in virtute fiducia est) decernere ausus, quam Antonius Ocquendus ductabat, cruentæ pugnae inter primos immixtus desertusque à suis, partita fere cum hoste victoriâ, gloriose occubuit. hoc uno infelicior, quod prælio non superfuerit. Ocquendum servavere fata, in futuræ Belgarum gloriæ illustrius argumentum. Hic enim fuit, de quo aliquot post annis, recente adhuc victoriæ fama, in Dunis Britannicis, pugnante Trompio, triumphavimus. Intercurrente tempore & proximè secuto, variis imperii titulis, magnas hic res gessere, terra marique, in Continente, in Insulis, etiam in oppositis Africæ littoribus, duces plurimi. quæ cum iustius aliorum voluminibus promantur, longiore narratione supersedebo. Retulit illa in monumenta Vir Amplissimus & clarissimus, Iohannes Latius, liberam veritatem professus, non levi auditione aut facilis inanibus, verum illorum, qui rebus interfuere, narratione & diurna actorum scriptura. Singulis ad immortalitatem satis fuit, de particula Novi Orbis triumphasse, ubi seposita magnis ausibus materies etiam segnes animos excitare poterat. Iis quisque factis innotescere cupiebat, quibus se natos ubique loquerentur, ipsumque nascendi pretium exsolverent. Summas virtutes acuit æmulatio, & quod honoris fastigium conscendere quisque non potuit vincendo, transcendit audendo. Perfectissima militia maximam oriri fortitudinem sub Occasu videritne certius an efficacius accenderit, perpendi vix potest. Et quia invisum est Fœderato populo Hispanum nomen, laciniam quisque decerpere Hispanorum potentiæ studuit & nil mediocre moliri. Aliqui eorum bello Belgico clari, Americanorum trophæa Europæis attexuere, & Barbaris militem nostrum ac præliorum faciem primi ostendere. Quæ legentibus, subibunt animum prisca duces, qui in hostiles terras trajecere, ut à suis belli vim amoverent. Regulus nempe, Scipio, Manlius, Æmilius, Metellus, Pompejus. qui velut Willekenii, Heynii, Loncquii, Balduini, & Patres illorum temporum fuere. utique

que illis autoribus vetustas, his seculum nostrum trans maria pugnavit. Quāquam veteres illos longe superaverimus, locorum, in quæ ivimus, immenso intervallo, & Lominum, cum quibus pugnavimus, immanitate & barbarie.

Ego 'istoriæ huic materiam selegi ea solummodo, quæ sub Præfecturâ Illustrissimi Comitis IOANNIS MAVRITII Nassovii, pro Fœderatorum populo, in alio Orbe, inter barbaros & Hispanos, dubios apertosque hostes, gesta sunt. Enimvero cum bella famâ constent, & non leve momentum sit in Imperatore, missus tandem in Novum Orbem fuit Dux Nassovius. in qua stirpe imperii hujus robur dignitatemque collocasse videtur Summi Numinis providentia. Mihi & tacere liberum est & loqui. Ne taceam, provocor illustribus factis; ut loquar, imperat publica felicitas. quæ fraudari sua laude non vult, quibus seipsam debet. Trahunt in admirationem domestica, quanto magis externa bella, sub aliis sideribus, magna virtute gesta. Huic pretium suum deme, posteritatis memoriam, languescet, & scriptorum inertia per silentium concidet. ubi majorum exempla ante oculos habet, insigni æmulatione adsurgit, & imitari vult gnaviter, quæ gloriose facta legit. Nihil dabo adulationi, cuius causas posthabeo. nec odio ullius detraham de vero, ne pari odio convincar falsi. Qui comparatione curæ ingenii que eadem scribere volent, eloquentiam adhibeant. mihi simplici narratione & ex rerum fide hæc tradidisse, sufficiet. Aliquot retro seculis gesta scribas confidentius, remotis autoribus & testibus. mihi in eorum oculis vivitur & scribitur, qui hæc aut gessere ipsi, aut gestis interfuere. Quantum chartis publicis creditur à veri studiosis, tantum mihi, nec ultra credi cupiam. nec enim vagis oculis usurpata, sed scripta domi à tranquillis & sedatis mentibus referam. In maximo rerum cumulo & chartarum immensis fascibus, ut harum rerum curiosis longæ inquisitionis labor absit, utar delectu, & ea brevitate, quæ nihil magnum & memorabile factis subducet. minuta persequi supervacaneum credidi. anxia sedulitas sedulitatis error est, & rei summæ tantum decedit, quantum minus necessariis impenditur. Ceterum, antequam destinata exequar, repetendum, quæ

*Historia
hujus ar-
gumen-
tum, gesta
à MAV-
RITIO
Comite
per alien-
num.*

*Causa &
scopus
scriptorū.*

BRASILIA & qualis, quis Reipub. hac tempestate, quis militiæ fuerit status, quid nobis vel hostibus validum aut ægrum, quis animus Societatis rectoribus, quis Hispano, ut non eventus solum & successus rerum, sed ratio causæque & bellorum sedes & celebres prosperis arduisque Provinciæ, portus, oppida, gentes cognoscantur.

BRASILIA
descriptio.
Situs &
termini.

Figura.

Populi.

Quomodo
e Veteri
Orbe huc
perven-
iunt.

Primi in-
ventores.

Aer.

BRASILIA ad Occasum avia Caribum, Peruviam, Provinciarum totius Novi Orbis nobilissimam & celsa montium juga è longinquo adspectat. ad Meridiem ignotas regiones insulasque, maria & freta. Orientalem oram Oceanus Atlanticus, Borealem Septentrionalis pulsat. Lusitani eam fluvio Maragnone, & æstuariis fluminis Argentei sive PLATENSIS definiunt. Trigoni speciem refert, cujus basis Æquatori & Septentrionibus obversa, ab Oriente recta in Occidentem abit, ad promontorium HVMOS aut Maragnonem, aut si Nicolao de Olyveira fides, PARAM usque. Angulus Australibus regionibus absorbetur. Populos ejus, ut & totius Americæ, aborigenes esse, nefas creditu: cum ex Asiaticis parentibus totum genus humanum fluxisse, fide constet. Qui primi hominum, & quomodo ex Veteri Orbe huc pervenerint, an per Anianis Fretum, an per continuas ad Arctum Europæ terras, an per Septentrionalium Insularum trajectus, an per vicinam olim & objectam Gaditano Freto Atlanticam, (quam Americam esse ex Platonis Critia & Timæo quidem autumant) an tempestate, in incerto est. pro ingenio suo quisque demat vel addat fidem tot placitis. mihi in partes ire, aut hoc præ illo vel impugnare vel asserere, tanta veri caligine, animus non est. Primi eam Ferdinandi & Isabellæ Catholicorum Regum auspiciis aperuere Vincentius Pinzonius, & Didacus Lopezius; Portugalliæ Regis, Capralis & Americus Vespucius. Regio ob cœli temperiem amœnissima est & saluberrima. inditium longævitas, quæ interdum seculi est. nec æstus nec frigoris grandia incrementa. serenitatis & pluviarum maxima. Vix crepuscula à nocte, dilucula à die distinxeris, ob rectiores Solis ortus & occasus. Hyemem mensis Martius inchoat, finit Augustus. Noctes diebus ferè pares unius horæ discrimen agnoscunt. Brumam habet, qualis nobis est æstas. Incolæ

Antæci

Antœci sunt Hispanis, Mauris, Æthiopibus, Pericœci Afrorum extremis & Iavenſibus, Antipodes Auræ Cherſoneſi populis. Nebuloſa licet, ſurgentium è pelago placidiſſimis flatibus recreatur, qui matutinos vapores & nebulas tempeſtivè diſcutiunt, Solesque puriſſimos ac nitidiſſimos reddunt. Per hyemem ſtant Auſtri & Euronoti, per æſtatem Meſes & Cæcias. Alibi ſaltuoſa eſt, alibi plana & pascua, alibi in colles aſſurgit. glebæ feracis & vernantis ſemper, frequentibus imbribus irrigatur. quò magis mirandum, fœcundiſſimis agris, ſaluberrimo cœlo, tam crudos & feros eſſe gentibus animos. Præcipuus proventus ſacchari eſt & ligni rubri, apti tingendis pannis. licet fruges ac fructus ferè omnes Europæos huc tranſtulerit Portugalleniſium ſedulitas. Saccharum iſtud proceris arundinibus condidit Natura, è quibus dulciſſimus & gratiſſimus liquor, Attico melle potior, expreſſus, vaſis aheneis coquitur, mox ſimilitudine metæ & pyramidis in panes cogitur, aut expreſſo craſſiore ſucco relinquitur friabile. Ad hanc rem officinæ paſſim patent, quas Luſitani *INGENIA* appellant, *Ingenia.* quod erectioris ingenii hæ Machinæ & ſtructuræ commentum ſint & inter nova poſteriorum ſeculorum reperta. Ex his, Æthiopum & Nigritarum laboribus, maximum emolumentum capit induſtrius mercator, & evecta quotannis plenis navibus ſacchara per Europam univerſam multo ære divendit. *Colonia.* Colonia quotquot fuere antè nos, Luſitanorum fuere. *Episcop & Præſ.* Episcop & Præſidis totius provinciæ ſedes, *ſedis.* Portus omnium Sanctorum & S. Salvatoris civitas. Nunc aliis rectoribus Hispanica, aliis Belgica Braſilia paret, aliaque imperii Luſitanici, alia Belgarum ſedes. *Lingua.* Lingua cognitu difficilis, & eorum omnium, quotquot noti hætenus, ferè una. licet certis rerum vocabulis diſtincta, quæ aliter viri, aliter feminæ uſurpant. Mores Braſilieniſium, indoles, habitus, vel communes ſunt, vel pro nationum diverſitate peculiareſ. Trium in linguis litterarum F. L. R. ſi Maſſæio fides, uſus nullus, ob hoc, ut argutari libet quibuſdam, quod Fide, Lege, Rege careant. Incolarum quidam ferocioris, quidam mitioris ingenii. quidam candidi, quidam fuſci. Nudi incedunt viri & feminæ, *Mores.* præter Vincentianæ præfecturæ incolas, qui cultiores ferarum

Habitus. exuviis cooperiuntur. Corpora, robusta satis, coloribus pingunt, aut atro succo pomi GENIPAPI deturpant. ornamenta illis ex avium discolorum plumis concinnant. fluxo à vertice duntaxat capillo, ceteras corporis partes depilant, fimis, uti Sinensium populi, naribus. Tonsura viris dispar, ut ea gentes distinguas. Feminis coma promissa, nisi per luctus tempora, aut absente marito. Numina nulla, deos nullos colunt, nisi Tonitrua fortè aut fulmina, quorum magna animos incessit veneratio. Spiritus malignos horrent. Ominibus, auguriis, sortilegiis ad insaniam dediti, levibus suorum & ineptis ingeniis, fallaci signorum interpretatione, quæstuosam mendaciis caliginem objiciunt. Sagas in pretio habent. polygamiam & divortia amant. Vxores non malè habent, sed curant, nisi potu alienata mente, quod & Belgis non infrequens. Eas in publicum prodeuntes socias habere gaudent, eo ordine, ut si rus eundum, præcedat vir, promptus ire in feram aut obvium hostem: si remeandum, præeat uxor, sequatur vir, ut ingruente malo citius illa evadat. domi in oculis habent, alienos amores veriti. Stata cibum capiendi tempora nesciunt. Sub eodem tecto, ad inversæ modum carinæ prælongo, palmisque instrato multæ simul familiæ degunt. In retibus, è terra altius suspensis placidè & securi cubant, vitandis noctu animalibus noxiis, ut & ascendentibus è terra malignis vaporibus.

Piscus. frumenta olim & vina ignoravere, sativà radice victitantes, quam in farinas redactam MANDIOCAM appellant. natant ad miraculum, & sub aquis totas interdum horas patentibus oculis urinantur. jacula torquent stupendâ arte. piscantur industriè & sedulò. Vivunt in diem potiores strenui & tripudiis inconditis dediti, laboris subinde & inediæ tolerantissimi. Venatibus ad celeritatem perveniunt ipsis feris parem.

Potiores. Captos hostes & aliquot dierum cura saginatos, ingenti cum tripudio mactant & verubus tostos vorant. Quos hoc fatum manet, alacriter ad mortem pergunt, & editis, velut è syllabo, in ipsos percussores facinoribus, non inultos se mori jactitant.

Crudeles. Sparfim habitant, gregatim peregrinantur, ordine simplici, silentio miro, bellaces & sanguinarii. In hospites advenasque facillimi sunt & prolixæ supra modum humanitatis. Eos circun-

circundatis collo brachiis, pressoque ad pectus capite, effuso ploratu atisque suspiriis excipiunt, viâ incommoda molestiasque miserati. mox, exercitato ad hæc vultu, detergunt oculos, & gaudentium habitum gestusque induunt. Prægnantibus haud ita multus in partu dolor, iuvante labores istos aëris temperie calida. à puerperio moras commorandi domi minime amant, uti nostrates, verum validæ magis & firmæ confestim exsurgunt, ac domestica negotia impigrè obeunt. Infantes impensè diligunt, in annum lactant, alios cibos negant, & quoties prodeunt, reticulo, quod TVPVIAM vocant, à tergo pendulum gestant. Clavæ lignæ, arcus, sagitræ viris *Arma.* arma sunt. has officulis vel durissimis stipitibus acuunt, ut thoraces parmulasque coriaceas trajiciant. Rectè aut perperam factis nec præmia superesse post obitum, nec supplicia arbitrantur. Qui è vita discessere vel integro corpore, vel mutilatos membra, aut vulneribus confossos, descendere ad inferas sedes putant. quamobrem incremata cadavera condunt terra, addito reti cubandi causa, nec non cibariis in aliquot dies. quod persuasum habeant, & dormire interim & cibos capere manes mortuorum. Obitus suorum immodicè lugent, mensem integrum ejulatibus exigunt, in terram se excordes projiciunt, & mox tragicos hosce motus computatione & saltibus finiunt. In melancholiam prioniores remedia sibi à choreis, canendi modulis, instrumentis musicis, quæ propria habent, quærunt, nec minus, quam hominum alii, seriis ludos interponunt. Interiores & quotquot patrios mores retinent, vita immaniore belluis magis, quam hominibus propiores sunt, vindictæ & humani sanguinis avidissimi, ad pugnas & certamina temerarii & præcipientes. Post illatam religionem & artium liberalium studia, in vicos & oppida tributis Europæorum moribus adfuevere illi, qui mare accolunt, ut & hic illud Taciti usurpare liceat, MITIVS CIRCA OCEANVM VIVITVR. Qua vero parte nuda Barbaries & generi humano pudenda efferauit animos incolarum, nullis bonis legibus, nulla industria temperatos; inconditi populi ingenia in priscos mores geniumque majorum durant. ad se advectos nec notos, plerunque tanquam insidiatores libertatis pro hostibus ducunt. Nec deest

*In hospites
effusi.*

*Officia
circa mor-
tuos.*

*Europæis
mixta mi-
noriore.*

tam rudibus animis in flagitia calliditas. crudelitas & perfidia his non rarò prudentiæ & fortitudinis loco sunt. Notant hoc, quos illuc lucri spes à regionibus nostris trahit. In horum sanè populorum moribus licet utilissima contemplatione versari, & naturæ sapientiam mirari, quæ tot habitus, tot animorum impetus una membrorum similitudine obtexit. instruunt hæc mentem, ut diversi simus apud diversos, & quid à quavis gente expectandum boni, quid metuendum mali, cognoscamus. nec enim tam conditis & exactis moribus ullam reperias, in qua non aliquid desideres, nec tam rudem, quin aliqua honesti specie commendetur. Mediterranea armis adversus Lusitanos tuentur, circa littora iis immixti eorum imperiis vivunt. Quadrupedum, anguium, avium, piscium, arborum, plantarum propria genera & formas, mira varietate, regio alit. quæ suis relicta scriptoribus jucundam relatu præbent materiam. Scatet fontibus & fluminibus inclytis, inter quos celeberrimus is, quem ARGENTEVN vocant, qui leucarum quadraginta ostio in Oceanum fertur, adeò violentus, ut inde nautæ dulces hauriant latices, priusquam tellurem ex alto conspiciant.

Rio de la
Plata.
Rio de La-
neiro.
R. Grande.
R. Real.
Rio des
Ilhas.
Rio Grand
Martin.

Sunt & magni nominis fluvii, Regalis, S. Francisci, Ianuarii, Antonii Grandis, Capivaribi, Biberibi, Insularum, Contarum, Tingari, Portus Calvi, Camaragibi, Formosus, Mongaguaba, Paraiba, aliique, historiæ huic inserti amnes, rerum gestarum fama & belli casibus noti. Sed hæc cuncta aliis memorata supervacaneum fuerit operosius exequi. Distinguitur Brasilia omnis coloniis & præfecturis, quarum aliæ dominos proprios, aliæ Regem dominum agnoscunt. Sunt illæ: *Paria*, *Maragnana*, *Siara*, *fluminis Grandis*, *Parayba*, *Tamarica*, *Pernambucum*, *Seregippe*, *Sinus omnium Sanctorum*, *Insularum*, *Spiritus Sancti*, *Portus securi*, *fluminis Ianuarii*, & *S. Vincentii*. Per has ut & mediterranea diffusæ nationes, ingenii, linguarum dialectis & nominibus discernuntur: *Petiguares*, *Viatani*, *Tupinaba*, *Caeta*, *Tupinaquini*, *Tupigua*, *Apigapitange* & *Mariapigtange*, *Jtati*, *Tumminiroi*, *Tamroia*, *Carioes*, & celeberrimi *Tapuia*, *Tucanici*, *Nacii*, *Cuxara*, *Gujava*, *Pigruoi*, *Canucusara*, aliæque plures ab aliis singulatim enumeratæ. Noli frontem corrugare Lector. extra Latium & Græciam sumus. Non solis veteris Orbis populis concessum voces condere. etiam penes Americanos est vis & norma

PRÆ-
FIXE
CIVRE
XIV. Ca-
pitula.

PREFECTURA
DE CIRILLI,
VEL SERE GIEMPE DEL REY cum
Itapúa.
Millaria horaria quorum novemdecim uni gradui latitud. respondent

PRAEFECTURÆ
PARANAMBUCÆ
PARS
MERIDIONALIS.

Milliaria horaria quorum novendecim una gradus
latitud. respondent.

PERNAMBUCA
 PARS
 BORDARIA
 INTER
 PLACETONIA
 DE
 ITAMARICA

Millaria Germanica 15, un gradus respondit
 Millaria Hispanica 17, un gradus respondit
 Millaria horaria quatuordecim, un gradus respondit

NOTULARUM EXPLICATIO

▲ Villa ou Cidade	Urbs vel Civitas	▲ Casa	Domus
▲ Povoação	Pagus vel vicus	▲ Lugar des povoado	Domicilia deserta
▲ Fortaleza	Fortalicium	▲ Curral	Stabula diversarum bestiarum
▲ Aldeia dos Indios	Domus Indiarum	▲ Salinas	Salinae
▲ Aldeia d'Tapuia	Domicilium Tapiriarum	▲ Fonte, olho d'agua	Fons
▲ Igreja	Ecclesia	▲ Caminho	Via
▲ Engº d'agua com Igreja	Aggenio, vel Mola Sacchari quae vi aquae rotatur, cu Ecclesia	▲ Campina	Campi
▲ Engº d'ouro com Igreja	Aggenio, vel Mola Aurifera quae vi aquae rotatur, cu Ecclesia	▲ Mato	Sylva
▲ Engº sem Igreja	idem sine Ecclesia		

a) Theodosius, seu S. Petrus
 b) S. Catharina, vel S. Barbara
 c) S. Sebastianus, vel S. Martinus
 d) S. Iosephus, vel S. Hieronymus
 e) S. Michael, vel S. Gabriel
 f) S. Joannes, vel S. Baptista
 g) S. Petrus, vel S. Paulus
 h) S. Martinus, vel S. Stephanus
 i) S. Hieronymus, vel S. Eusebius
 k) S. Ambrosius, vel S. Augustinus
 l) S. Hieronymus, vel S. Eusebius
 m) S. Petrus, vel S. Paulus
 n) S. Martinus, vel S. Stephanus
 o) S. Hieronymus, vel S. Eusebius
 p) S. Ambrosius, vel S. Augustinus
 q) S. Hieronymus, vel S. Eusebius
 r) S. Petrus, vel S. Paulus
 s) S. Martinus, vel S. Stephanus
 t) S. Hieronymus, vel S. Eusebius
 u) S. Ambrosius, vel S. Augustinus
 v) S. Hieronymus, vel S. Eusebius
 w) S. Petrus, vel S. Paulus
 x) S. Martinus, vel S. Stephanus
 y) S. Hieronymus, vel S. Eusebius
 z) S. Ambrosius, vel S. Augustinus

XII. Invenitur in ADCL. confluit
 Primo cum S. Hieronymus, obisse Hispanica, hoc
 attribuitur ex subrepto J. Tamarica

A CAPITANIA DE FOZ DE IGUAÇU
A CAPITANIA DE RIO GRANDE

PRÆFECTURA
DE FOZ DE IGUAÇU, ET
RIO GRANDE.

Milliaria horaria quorum novendecim gradus latitud. respondent.

ma ad placitum sua efferendi. Hæc singula iusta narratione
 prosequi, Brasiliam scribentis foret, non res in Brasilia gestas.
 Satis fuerit, situm, limites, præfecturas, populos, præventus
 indicasse. Aliorum fortè erit, in hac ipsa historia loquentium,
 ista ex officio apud suos distinctius recensere. Diu est, quod
 Brasiliam in Boreales & Meridionales Præfecturas distinxit
 Geographorum solertia. At hæc divisio recens, quæ illam in
 HISPANICAM & BELGICAM dispescit. Prior naturæ est, *Divisio
 Brasiliæ
 recens.*
 posterior fortitudinis & virtutis humanæ. illa Dei creantis,
 hæc partium inter Principes. illa perpetua & immutabilis,
 hæc fluxa & pro belli fortuna varia. Belgicam quatuor Tabu-
 læ exhibent, quas Nassovii munificentia debent secula. Nec
 enim accuratiores in hunc usque diem vidit aut ipse Ameri-
 canus orbis, aut ipsi adversus. Prima à Fluvio Potiipeba ad
 S. Francisci flumen exporrigitur & Seregippam Regiam, Mau-
 ritii armis imperio Societatis additam, complectitur. Capita-
 nia de Cirii à fluvio cognomine appellatur. In ea S. Francisci
 fluvius, chartis nostratium ut & Hispanorum decantatus, ostia
 pandit & vario flexu in Brasiliæ intima penetrat, insulis, scopulis,
 vadis famosissimus. Secunda & tertia Parnambucensem om-
 nem tractum ob oculos ponit, ut & Tamaricensem. Quarta
 Paraibam & Fluminis Grandis Præfecturam. In singulis, suis
 notis, distincta reperias, sacchareas molas, septa sive pecorum
 receptacula, oppida, pagos, arces, flumina, sinus, promontoria,
 quæ narrationi lucem fenerant & fidem. Terras distinctis &
 adversis imperiis Lusitani & Belgæ habebant. Quatuor Præ-
 fecturæ nostri erant juris; ea quæ ad flumen Grande est, Pa-
 raybæ, Tamaricensis & Pernambucensis. reliquæ juris Portu-
 gallici. Illas munimentis vel hosti ereptis, vel à nostris ex-
 structis tuebamur adversus Hispanorum Duces, Albuquer-
 quium & Banjolam, militari famâ celebres. quorum ille sua,
 hic quæ Regis erant, asseribat. Metropolis Præfecturæ Om-
 nium Sanctorum Lusitanis denuo accesserat, nostrorum magis
 vitio, quam hostium virtute. At Pernambucensis coloniæ pri-
 maria, in Belgarum erat potestate, ut & castella ejus tutelæ
 imposita. Novi Belgii & Africanæ negotiationes, nec ulla no-
 strorum clade minuebantur, nec illustribus victoriis glisce-
 bant.

*Status bel-
li.*

bant. Peruana & Mexicana imperia & quicquid regionum à tergo vergebat in Occasum, congrua bello materia. Atlantici maris superiora & inferiora, naves classesque ex usu temporis meantes & remeantes, tutabantur. Insulas omnes Americæ Boreales, Hispaniolam, Cubam, Iamaycam, Portum Ricum, aliasque minores, nominis Batavorum terror invaserat. Arma nostra seraserat Campecha & Truxillum, in Honduræ sinu.

Curasque.

Margaretæ insulæ & Marthæ oppido terribiles, Curacaam maris Septentrionalis Insulam, arce & præfidiis tenebamus. Prælii cum Lodovico de Borgia, Hispanorum præfecto, victore Belga, recens & illustris fama. Americæ continentis oram omnem classibus usque infestabant Societatis duces. Castellis, oppidis, Frederici, Auriaci, Ameliæ, Principum, nomina imposita sub aliis sideribus fulgebant. Ab hostium copiis & insultibus diurnis nocturnisque quies nulla, in saccharorum machinas flammis grassantium, & circumjecta populantium. Fumabant passim nostrorum quoque incendiis urbes, pagi & ergasteria Portugallorum, mari navigia & classes, sæviente & facem tollente belli vindictâ. Cum Lusitanorum & Barbarorum aliis bellum, cum aliis pax nobis erat. His in societatem & federa allectis, religio, aræ, foci, jura, consuetudines salvæ fuere. oppressis promissæ vindiciæ, mercantibus commercia, sociis fides. Verum non semel rupere sacramenti reverentiam Lusitani, metu magis, quam in Regem affectu. Omnium additissimos Tapuyas experiebamur, quorum armis copiisque cum Portugallensibus, Iandovio duce, pugnabatur. Pacati quoque Gojanæ populi, Belgarum imperia admiserant. Omnes adventu nostrorum, non securitatem sibi, sed ultionem Hispanis parari

*Status po-
liticus.*

gaudebant. Summæ rerum præerat, in Pernambucensi præfecturâ, Senatus, politicus dictus, non solum Reipub. ibidem, legibus Europæorum, rector, sed & belli consiliis mercimoniisque præfectus. Minorum quoque Magistratuum, quibus fortunæ litigantium commissæ fontiumque ultio, exercita potestas. At leges non in bono usu erant, corruptis incolarum moribus, etiam regentium quorundam. QVIPPÈ conditione loci mutata pejoribus flagitiis agitur. Pessimus quisque diffidentia præsentis Reip. mutationem pavens, Lusitanorum gratiæ

tiæ adrepebat, nulla fidei cura, sed spe impunitatis. Plebes acri annona vexabatur, vastantibus proxima hostibus. cui malo obviam ibat Societas, quanto poterat impendio & diligentia. Militiæ cura penes Sigismundum Schuppium erat, multis & egregiis facinoribus conspicuum. maritimis imperabat Ioannes Lichthartius. non tam fortunæ beneficio, quam suo merito magnisque in hostem ausibus notus. Tribunitia dignitate Artifofkius, militaris ingenii vii & operum præclarus. Clades Adriani Patris inter gravissimas surgentis imperii ruinas numerabatur. Iolus studiis rudis, impetu strennuus, penitusque Hispano nomini infestissimus, captis hic illic hostium raribus, ovanti similis, nulla non Occidentis spatia militari gloria implebat. In Serinhæmensi provincia, Terra Nova, Tapeferica, Alagois & alibi, variis casibus, & dispari eventu præliabantur dicti duces, Schuppius & Artifofkius, cum Camerone & aliis hostium præfectis. Domi is animorum inter Societatis rectores habitus fuit, ut Brasiliam & parta propugnandi ac imperium proferendi omnibus staret sententia, serioque deliberarent, cui Principem ibidem locum decernerent, quem tantæ provinciæ capacem agnoscerent. Apud hos frumenta, arma, rates, pecuniæ in usuram acceptæ vel accipiendæ, reditus & cetera publicorum fructuum & munerum assidue agitabantur. ut & Africana commercia & Nigritarum in Americam transportationes. Nec segnior Hispaniarum Rex, obstare Belgarum ausibus, amissa reposcere, laborantia munire, validis uti parabat. Ingens novis rebus argumentum non prudenti solum sed & audenti duci paratum. Magna loquar. Belli huius tanta fuere molimina, ad annum usque millesimum sexcentessimum tricesimum & sextum, ut Potentissimorum Regum conatus vincant, & rerum magnitudo apud invidos & ignaros fidem in periculum adducat. Navium ingens numerus, octingentæ & ultra (ita rationaria habent imperii) ad bellum vel mercatum in Occasum, Africam & aliò missæ, quadraginta quinque millionibus florenum & ultra steterè, si navium præcia, stipendia, annonam pensēs. Hostibus ereptæ quingentæ & quadraginta septem fuere. quæ damna sex millionibus censa. E spoliis ad usus publicos rediere miliones plus quam triginta.

SIGIS-
MUNDVS
SCHUP-
PIVS.
IOANNES
LICHT-
HARTIVS.
CHRIST.
ARTISO-
KIVS.

C. IOLVS.

Moment a
gestorum
per Socie-
tatem Oc-
cidenta-
lem, usque
ad Ann.
CICID 3
XXXVI.
Navium
numerus.

Erepta
hostibus.

Spoliorum summa. quæ summa longè excedit illam, quam Paulus Æmilius Romanorum ærario intulit. Hæc tamen ipsa, ut Vellejus habet,

Dammata hosti. omnium anteaactorum comparationem amplitudine vicit. Iactura eorum, quæ Hispano terra periere, nec tamen nobis accessere, milioni-

Precia mercimonia.

bus plus septem penditur. Impensæ regiæ, impedita vectigalia, annuique redditus, summam viginti & octo millionum expient. Erogati in mercimonia, quæ in Guineam, Novum Belgium, Capitis viridis littora, Sierram Leonam, fluvios Senegalam & Gambiam transferri fructuosum videbatur, milliones sex & novies insuper centena florenorum millia, quæque excurrunt. In quem censum nondum venere immensæ opes, quas Brasiliæ aliorumque locorum necessitates absorpsere. Reportata in Belgium eodem temporum tractu è Guinea & Novo Belgio fuit tanta auri, eboris, ambari, tergorum bubulorum, & pellium preciosarum vis, quæ milliones valuit quatuordecim, super sexies centena florenorum millia. Hæc præsens ætas suspicit attonita, & futura, à rerum memoria remotior, stupebit tanta commoda privatorum studiis, Fœderatorum terris accessisse, tantum opulentiae, & gloriæ Hispano decessisse. Nec tamen tantæ opes pares fuere pensandis tot expeditionum sumptibus; ut inter hæc potentior videri potuerit Societas & hosti suo terribilior, isto navium & armorum apparatu, quàm opulentior.

Nassovii decora.

Hic ferè rerum Americanarum & Brasiliæ status fuit, cum Nassovius imperium capefferet. Eò omnium votis destinabatur, militiæ Europææ, sub AVRIACO, expertus & ob recuperatam non ita pridem ejus quoque cura & industria Arcem Schenkianam, quæ ad Rheni divergium Insulæ Batavorum tutelariorum est, publico Reipub. favore involutus. Accedebat familiæ splendor, Cæsaribus sanguine, Regibus connubio innexæ. adhæc ducis autoritas, fortitudo, fides, felicitas, aliaque virtutum & honorum multiplicata. quæ rapiendum Imperatorem, non per longas deliberationes querendum imperabant. Etiam habitus illi erat & decora corporis forma, non ea solum, qua flos ætatis commendatur, sed ex dignitate in præsentem congruens imperii amplitudinem. Iam antè eques, expeditionis in Palatinatum adversus Mar-

chio-

chionem Spinolam sub Frederico Henrico Nassovici Comite pars fuerat, Germaniæ Principibus opitulaturus. Vexilla gesserat, centurio cohortem duxerat, aucta mox sub Ernesto Frisiæ Governatore, dein Mauritio Arausionensium Principe & Hollandiæ, Zelandiæ Frisiæque præfecto, militari dignitate. sub Celsissimo verò Principe FREDERICO HENRICO, Fœderatorum jam supremo vindice. claris obsidionibus Grollæ, Sylvæ-Ducis, Venloæ, Trajecti ad Mosam (ubi irruentis in stationem suam Papenheimii impetum fortiter sustinuit & reppulit) & Berçæ ad Rhenum, se conspicuum fecerat. ut postquam omnes militiæ partes in veteri Orbe explesset, novas in Novo Orbe auspicaretur. Comitabatur opinio eaque vera, Brasiliam ei provinciam dari, nullis in hoc suis sermonibus aut rogatu, sed quia dignus & par credebatur. Nec errabat hic fama, sed optimum eligebat. Quæque laudum ejus consummatio est, iis ipsis virtutibus effecit, ut Societas Imperatorem à Germanis potius mutuaret, quam è suis legeret. Collatum à Societatis rectoribus Brasiliæ imperium, ratum habuere Fœderati Ordines & Auriacus, iis legibus, quæ ex Ducis & gentis Nassovici honore ac populi usu essent: imperaret supremi ducis appellatione & potestate, terrâ marique: quæcunque armis acquisivissent Belgæ, vel spe tenerent, imperii sui esse crederet: quæ ad salutem publicam facerent & sacra, civium ordinem & disciplinam, bella, fœdera, jura curaret: male posita moveret, ne quid Respublica detrimenti caperet, caveiet: præfecturas militares in castris sui juris esse putaret distribuere in promptissimos: domi & per hyberna ex paucis, quos signavisset Senatus, seligeret: etiam de civilibus honoribus muniisque decerneret: ut & de munitionibus extruendis, demoliendis, transferendis, ubi opus: de sede Imperii & Senatus: de Brasiliensium & incolarum laboribus ac stipendiis: defunctis Senatoribus & primariis belli ducibus alios substitueret, Rectores auctores essent. Hæc aliaque fide publica sancita fuere, ut tantorum negotiorum supremis ministris promissorum, Duci officii regula constaret, adstrictis in conscientiæ metum partibus. Promissa primum Comiti classis navium triginta & duarum, qua abiret, tentaturus Novi

*Præfectura
ra Brasiliæ
conferitur
illi Comiti.*

*Ratam ha-
bent Po-
tentiss. Or-
dines &
Auriacus.*

*Abissus
in Brasiliam.*

*AN. MDLXXV.
XXV Oct.*

*Vota publica
prosequuntur
Comitem.*

*Sorlinga
Castellum
des Ptolomæ
cre-
duntur.*

*Tempestas
in Britanniam
turbitur.*

Orbis fortunam. Verum Rectores, contracta audendi cupidine, in duodenas postea convenere, quæ militum bis mille & septingentos veherent. Ne vero cunctatio longa, magnorum moliminum comes, in damno esset, Nassovius operum & laborum promptus, imparata adhuc, ut ferme in talibus, classe, imparato milite, qui cum in Americam trajiceret, quatuor duntaxat navibus, adolescente Aurumno, è portu Texelæ solvit, summo omnium ordinum consensu ac spe, anno Christianorum trigesimo sexto supra millesimum & sexcentessimum. Navi, quæ ducem vehebat, Zutphanix nomen inditum. militum non ultra trecenti & quinquaginta erant, quibus vix adversus Morinorum insultus tutus videbatur. Abeuntem votis faustisque comprecationibus profecuti sunt Patriæ Patres, Auriacus, Societatis Curatores, & civium optimi quique, utpote in inusitatum fortunæ & prudentiæ civilis pa ter & militaris exemplum iturum. Divulgatâ tam gloriosæ expeditionis famâ, Omnium vox erat : hoc duce novas tantis rebus affulgere spes : hunc alterius Mundi destinam fore : ab hoc armis robur, imperio dignitatem quæri : nihil illo moderatius prudentiusque : didicisse nostratum bellis militiæ aspera & incerta : modesto milite non feroci pugnaturum : hostibus terrori fore ob famam, Germanis suis charum ob cognatam gentem, Barbaris placabilem ob lenitatem & mansuetudinem.

Postquam ferenis lucibus, propitiis ventis Fretum Britannicum enavigasset, insulis Sorlingis vicinior, (Cassiterides Ptolomæi sunt) turbatum sæva tempestate mare itineris initia magnis incommodis flagellavit. observatum, transmarinas expeditiones iratis sæpenumero Superis suscipi. hoc Agamemnoni, Æneæ, Xerxi, Germanico, Cæsari aliisque insolita molientibus accidisse. sive quod adversis consecrari debeant nova imperia : sive discriminum metu cœrceri dominationis studium. Consultantibus de occupando primo quoque portu Navarchis, Comiti, licet maris insueto, displicuere moræ. urget iter, nihil intermissa navigatione. Sed auctis procelloso mari, quod ob rigorem vicini Septentrionis horridius est, periculis, obsecuta formidini prudentia in Falmudam receptum suavit.

A. Navis Prætoria Zutphania.

B. Navis Adamus et Eva.

C. Navis domus Nassovica dicta.

D. Navis Pernambuco dicta.

E. Lembus Societatis Indicæ curatores in continentem referens.

F. Helderæ pagus.

suasit. Iam enim aquas ceperat Zutphania, ut vix emergeret. nec minus turbidum pelagus altis fluctibus jactabat Argonautas, ut in Sorlingarum penè vada & scopulos impingerent, ventorum adversantium furore. Hic dum commodiora navigandi tempora expectantur, Serenissima Britanniarum Majestas Carolus I. accepto nuncio, hæere in portu Britannico Comitem, Falmudæ Gubernatori & Nobilibus vicina loca incolentibus mandat, omnia erga Nassovium humanitatis munera fungerentur, & quæ ad ejus refectionem facerent, curarent. abunde hoc & comiter præstitum. Et licet auguriorum ac prodigiorum fides in gente nostra penè exoleverit, nec current prudentiores casibus fortuitis temere miscere Deum, omen tamen notatum fuit duplex, non omnino adspernendum. Primum, ubi Morinos prætervehebatur, piscis marinus è mari intra navis foros exsiliens, Asellum majorem vocant, ad discrimen minoris, qui Callarias. Alterum, perdives quinque è Britannico littore in navem Comitum & eam cui à Pernambuco nomen, desapsæ, nauticorum voluptas & spontanea præda. quæ læta ominantium conjecturâ maris simul ac terræ obsequia favoremque promittere credebantur. Et forte benignitas Numinis, quia tangitur Principum affectione, his quoque rationibus, & rerum imminentium speciebus, prodere vult, quæ impendent. Talia olim fuere serpens ad Bagradam pugnante in Africa Regulo, aquilæ Deiotaro regi salutaris aspectus: corvi tres Graccho occinentes, in Gallia lupus vigili gladium è vagina auferens, aliaque infinita, quæ prout secunda aut adversa acciderunt, magni fastigii viris ad gloriam vel ignominiam, salutem vel ruinam vertere solet superstitiosa credulitas. Dies excurrere quadraginta quibus tempestates ad navigandum idoneas non habuit. nihilominus in navibus suos continebat, & nullam prætermisit occasionem profectionis: donec desævientibus procellis, secunda navigatione ad Insulas Capitis Viridis provectus fuit. Caput Viride inter Africæ promontoria celebre, arboribus viridibus confutum est, unde illi nomen. m. is Asinarium Ptolomæi esse creditur. Æthiopiæ, ut ait Oliveira, principium est, & ultra centum leucas ad promontorium usque Sierræ Leonæ extenditur,

Falmudæ
moranur.

Omina.

Insulas
Cap. Viri-
du appel-
lit.
AN. C. D. D.
C. XXVII.
Cal. Jan.
Capitis Vi-
ridis &
insularum
descriptio.

ditur, totumque hoc spatium Præfectura Capitis Viridis appellatur. terminatur utrinque fluminibus, illinc Gamba, hinc Senaga nostrorum mercatu claris. Crebra inter proceres & regem de imperio contentio est. quisquis superior vindicta crudeliore se tuetur, sive optimates è medio tollat potentior Rex, sive hunc optimates. Regiæ opes ex procerum pendent nutu & liberalitate, qui equis, vaccis, capris, legumine, alias egenum & inopem, donant. Occidentem versus medio Oceano jacent Insulæ decem quas à vicinitate vocant *Insulas Capitis Viridis*. suntque primæ repertæ, Anno M cccc xl à Lodovico Cadamusto Genue si. Quidam has putant esse veterum Gorgones sive Hesperides. Abundant capris & salinis unde & Saliferæ nostratibus dicuntur. Hispani etiam milium Zaburrum in iis colligunt. Quum primum invenirentur, prorsus incultæ erant, humanumque nullum usquam vestigium. qui primi conscenderunt, columbas manibus prehenderunt, aut scipionibus suis humi stantes & hominum infuetas occiderunt. Primæria inter illas & maxima est S. Iacobi, plena variis arborum generibus patensque in longitudinem milliaria septem. ubi salis magna copia, aquæ dulces, testudines innumeræ, tam grandes, ut testæ clypei magnitudinem æquent. Superior hac magisque in Boream vergens est insula *Bona vista*, sive Boni visus, quam ita dixere, quod gratulabundi huc primum applicuissent Lusitani. Inter minimas est, quam *Mayam* appellant, quæ salinis quoque nobilis ab Hispanis frequentari solet, rara habitatoribus; nisi forte Nigritas aliquot profugos, aut Portugallos ob nefas exules habeat, quos illic perire, leve damnum. Apud hanc dies sex commoratus Nassovius ob aquationem, mox famosam mundi Lineam attigit, quæ in partes æquales cælum ac dierum notiumque spatia dispescit. Hic paribus intervallis fortitudo Nassoviorum ab Univerſi terminis distans, utrique se hæmisphærio ostendit, grandi honoris ac rerum ubique gerendarum aut gestarum libramento. Multum maris brevi emensus, adulta Batavis hyeme, Brasiliæ litt., ubi Pernambucum est, appulit, lætus quod adversa maris trajectu prospero pensavisset. Appulit una Adrianus Duffius, quem prope Insulam Made-

ram

Ad Majam Insulam moratur ob aequationem.

Isteo de Mayo.

Transit Equinoctialem lineam.

Brasiliam appellat.

An. MD CXXXVII. Martii. XXIII.

ram sibi junxerat Comes. triduo post Matthæus Ceulius & Carpentarius, qui, quod navi veherentur rimosa, in S. Vincentii Sinu, coacti fuere ejus refectiōi aliquandiu immorari. Hos excepit postridie Cal. Mart. Ioannes Giselinus, multum procelloso mari jactatus. omnes futuri Secretioris Concilii apud Comitem Senatores & tibicines imperio. Felix, temporis brevitae, trajectio, ea anni tempestate hic stitit Nassovium, quæ gerundis rebus idonea erat. Incidit quippe adventus in menses bello & campestribus motibus commodos. Nec fuit aut Lusitanis aut Portus Sancti Gubernatoribus, ob subitum impulsus, tempus, submittendi suppetias in Comitem, & hostile quid moliendi.

Exsurgentes primores loci populusque excepere, vultu, officiis, oratione, obsequia testati, plurimi aucupantes gratiam, ut ferme ad nova Imperia. Eas circumstantium concurrentiumque gratulationes, ut communis benevolentiae testimonia, non hilarius, quam modestius admisit. Post hæc ostensis in Senatu commissis sibi à Fœderatis Ordinibus, Principe, ac Societatis rectoribus Imperii ac capeffendæ gubernationis litteris, primum id sibi negotii dari voluit sagacissimus Imperator, ut quantum militum nostratium, sociorumque in armis & præfidiis esset, cognosceret. id prudentiæ ratus, PARARE prius bellum, quam exercere; & metiri quantum queas, ne frustra tentetur facinus, aut præceps audacia cœptæ gubernationis famam diminuatur. Etenim compertum, ex præparato copias bella magis sustinere, quam violentas & tumultuarias collationes. Militum vis omnis in geminos ordines distributa. quorum unus præfidiariorum esset, alter campestrium in hostem iret. Præfidiis sepositi fuere sexcenti & bis mille, qui per Castella Reciffæ, Afogadorum, Promontorii Augustiniani, Tamaricæ & Paraybæ distributi. Bello capeffendo servati in duos divisi exercitus, unum majorem invadendo hosti, in quo censi nongenti & bis mille: alterum minorem ac vagis motibus destinatum, cujus numerum sexcenti fecere. Hi hostem alibi occuparent aut distraherent, ac invigilarent occasionibus. Mox annonæ & commeatus curam habuit, hac in re Romanam dispositionem imitatus. Inquisitum sedulo,

*Excipitur
a suis.*

*Prima
Nassovia
cura, in-
quirere in
Militia
suum.*

*Præfidiis
sepositi.*

*Bello ser-
vati.*

*Commea-
tum.*

quantum panis bis cocti, laridi, leguminum, carniū, casei, vini in navibus & conditoriis esset, ut sine quibus intractabilis est miles & disciplinæ impatiens. Etiam armorum censum iniit, quæ tela & arma, tormenta, machinæ, pulvis, quæ naves & instrumenta nautica, regione maritima & portuosa. Illud notatum reperio, funalium militarium paritate laboratum fuisse, culpamque in Europæos istarum rerum curatores reiectam. At juvit se ingenio inopia, funesque nova arte ex arborum corticibus concinnavit. at, quia in ignem non durabant, minus probos. Ea quoque, ut dicam quod res est, annonæ fuit penuria, ut postquam castris in bimestre prospectum esset, demerso in militem satis angusto & tenui, superfuert, quod satis esset alendis præfidiis. quibus periculis vivendum fuit & in fraudem genii. Hinc querelæ & murmura militum jejunantium, quæ ducum leni oratione & liberalibus promissis composita vix quievere. Nec enim, fueti ad satietatem nutriri nostrates, inediam ferunt, quam aliunde è confragoso & paupere terra veniens miles facile tolerat. Ne tamen aut hostis de angustia annonæ nostræ edoctus audacior in nos iret, aut ipse miles in castris percelleretur, edicto veniam singulis fecit Comes, deportandi ad castra quidquid vellent commeatus, simulata eum in modum rerum omnium largitate. Qua cura apud suos defunctus, hostium loca, copias & molimina perdidicit, more Imperatoris Punici, cui omnia hostium, non secus quam sua, nota erant. Compertum per exploratores eos Portus Calvi terras & Arcem tenere, unde emissæ prædatoriæ manus vicinas nostrorum terras populationibus & rapinis infestabant. usque adeo, ut ne tuta quider esset à Reciffa ad Olindam itio & reditio. Quin desertis pagis, ob hostium metum, sub arces se nostras ad tutelam receperant Brasiliiani. Militares copię in Serinhainenfi agro vix in hoc sufficiebant, ut irrumpentem hostem repellerent, ne in intima penetraret. Nec deerant illi sua in silvas refugia, per occultos & cœcos calles, facili ipsi & æquo ad fraudes Lusitano, nobis difficili. Et cum exigi finibus non potuerit, incendiis, spoliis, cædibus patuerunt nostra. Quamobrem, indicta publica supplicatione, ne sine ope divina quidquam aggref-

Arma.

*Prudentia
Comitis.*

*Comes ad
bellum se
accingit.*

aggressus videretur, visum Comiti absque mora hostem adori-
 ri, & imperium ab armis belloque auspicari, firmandæ poten-
 tiæ & ostendendæ hostibus fiduciæ, quæ principatus, apud
 exteros præsertim, stabiliendi primæ administræ sunt. Hoc
 ad Societatis gloriam & suam maxime pertinere arbitrabatur,
 si cum dignitate opprimi statim Hispanus posset. Belli dila-
 tione robur illi accessurum & disciplinam, se in vecordiæ aut
 lentorum consiliorum suspicionem adductum iri. Copiæ om-
 nes terrestri itinere in Serinhæmum ivere, excepta Comi-
 tis prætoriâ, iisque centuriis, quas Carolus Nassovius & dux
 Houfius singulas ductabant. Cum enim recens conscripto
 milite constarent, nec lentis castrorum progressibus ob lon-
 giorum viam pares crederentur, eò ad Comitem navigare.
 Hic in *Unam* cum exercitu movit & superato fluvio, quem *Vna vel*
 exigua manu tutari facile fuisset hosti, in Barram-Grandem *fluvius su-*
 promovit. ut classẽ, quæ triginta tribus navibus vectoriis & *rius &*
 liburnicis commeatum & apparatus omnem bellicum fere- *pugna*
 bat, operiretur. Pedestrium militum è Belgis coacti fuere *Barra*
 trecenti, navalium sociorum octingenti, Brasilianorum sex- *grande.*
 centi, quibus addita equitum turma. Hac manu, quam mul-
 titudine hostis superabat, recta in Hispanos itum. His im-
 perabat præfectus Comes Banjola, magno armorum usu incly-
 tus & belli Belgici sub Marchione Spinola experimentis cla-
 rus, cui præter indigenas, Nigritas (Afrorum populi sunt) &
 Lusitanos, militum erant quater millena. aggeris ripas
 præmuniverat. quibus, de adventu Nassovii certior factus,
 illic cessit, sive armorum diffidentia, cum tamen milite præ-
 valeret, sive pelliciendis sub ejusdem portus propugna-
 culum nostris. Ad amniculum, qui miliare ab Arce aberat, in
 castra posuit, duorum millium manu. Ea duplici aggerum serie
 præcinxerat, obstructis viarum angustis, quas arborum seg-
 mentis & truncis longe lateque excisis oppleverat. Consilium
 erat, hinc Belgarum impetum sistere, utque ipse proximior
 Arci hanc armatis copiis tueri, & hæc ipsum posset. Vespere-
 rascente die Comes noster, naturâ loci perspecta & hostium
 situ, in monte opposito castra fecit. illi leviculis præliis, nullo
 suo commodo, lacescivere ad pugnam Belgas, totam interim *Velitatio-*
nes cum
hoste.

noctem occupati munienda sepimentis statione. Mane, vix albescente luce, explosis in Hispanos aliquoties machinis minoribus, minus audaces terruimus. *Acies or-* *do.* Acies hoc ordine incescit: duæ centuriæ ex Belgicis, & Brasiliensium tres iustæ à latere dextro per sylvarum abdita viam facere, & super objecta, quod arduum, eniti: totidem à latere lævo, invadendis simul hostibus. Nassovius decorum se promptumque in armis ostendens, cum prætoriam cohortem, quam sibi applicuerat, in fronte erat. quod plurimum referre intelligeret, cujus ductu auspicaretur illud agmen, ex quo victoriæ omen capiendum esset. novissimum agmen Schuppius & Artifoskiu. ducebant, qui recentes clarique rerum hic gestarum fama, militum quoque studiis fovebantur. Sic tribus locis, triplici militum manu hostem aggressi, pugnandi illi potestatem fecere. Banjola sclopetarios mille in obvios excutere iussit, desideratique è nostris sex, faucii triginta sex. Nos evulsis palis & perruptis, quæ obstabant, per ferociam septis, utrinque hostem adorti, *Hostem* *munitio-* *nibus pel-* *lit.* latera fortiter impulimus, & post acrem collato gradu pugnam Hispanos terga vertere cœgimus. Quibus plana magis evenerant, facilius irrupere; quibus impugnandi aggeres & superandæ strues, & concædes erant, major fuit labor & periculum, ut qui certioribus supernè ictibus patebant. Partibus spes virtusque æmulatione accensæ, incitante illam utrimque ignominia demendæ cupidine. Cecidere hoc conflictu hostium quadringenti, qui sparsi palantesque cæsi disiectis armis viscebantur. reliquis sub arcibus se tutelam recipientibus. Interemti captique aliquot, qui militia eminebant. tanto verò hostem furore insēcuti sunt Belgæ & Brasilienses, ut vix imperio ducis ad signa revocari possent. Comes primam victoriam sequentis occasionem arripiens, per ima collum sub ipsam Arcem victorem militem perduxit. Banjola, munitis in monte stationibus, totum diem in nostros, ut & illi, qui arcem tenebant, jaculatus, strepitus multum, damni parum fecit. Eopse die missi à Comite Schuppius, & Lichthartius, ille militum, hic navalium sociorum dux, ad occupandam Insulam, afferendo commeatu & re frumentaria, ut commodius supportari posset. Dux Hispanus convasatis de nocte

Fluvius	Nigrilis.	2. Scelopetarij.	6. Comes.	10. Exercitus.
Arborem strues ad fluvij ripam impediendo transitu.	E. Brasiliensium hostes.	3. Brasiliensium ab utroq. montis latere per sylvam abeunt.	7. Turma Equitum.	11. Acies postrema admixtis et navibus peditibus.
Agger castrensium hostium.	E. Fuga hostium.	4. Prima acies.	8. Tormenta maiora.	12. Castra nocturna Comitum.
Hostium agmina ex Brasiliensibus, Lusitanis et	1. Prætorum cohortes Comitum.	5. Tribuni Artischotskyus.	9. Prælium.	

PORIUS CALVUS

- A. Pagus
- B. Templum
- C. Arces dirutae
- D. Castrum Povacon
- E. Accessus Comitum
- F. Suggestus Comitum
- G. Stativa Comitum
- H. Stativa Scoppij
- I. Suggestus Scoppij
- K. Accessus Scoppij
- L. Stativa Lichthartij
- M. Suggestus Lichthartij
- N. Fl. Porus Calvi
- O. Montes

Virgae sive mensurae Rheno-landicae

nocte impedimentis loco movit, relictis tormentis æneis tribus. in Arce morari timuit, ne se ejus deditione illigaret. nec nostros prohibere ab obsidione ausus fuit, attritis copiis. Nassovius postero die circumspectis iterum, quæ hostium erant, comperit abiisse. & dum propius munimentis, quibus inhæserant non diu, admovet, occultis illa ignibus, quos abiens sero vespere Banjola fraude paraverat, dissiliere. at nullo Belgarum damno, quos tardior accessus præsentī cladi exemit. Ille in terram *Camaragibi* vertit, ut inde in Alagoas perenderet. Instat hosti miles noster, vagum varia cæde consumit. inter fugientium trepidationem, prædam & opima spolia reportat. Tunc fiduciam capit Dux Belga. arcem *Povacaonam* provinciæ caput aggrediundi. non ignarus, uti initia belli evenissent, spem famamque in cetera fore. Sita est Arx in Pernambucensi provincia, ad ripam fluminis commodissimi, & recipiendis onerariis ob altitudinem idonei. à Recife abest miliaribus xxv. In confiniis molas ostentat septem, iterque sternit in Alagoas, Camaragibi & Antonii Grandis fluminum terras. Elapso proximè biennio expugnaverāt illam Lichthartius, acto in fugam Comite Banjola missisque in flumine Hispanorum pluribus. Verum non diu post Albuquerqueius, aliud agitans, arrepta in consilium occasione, eam non difficulter recuperavit, scelere Sebastiani de Souto Lusitani, hominis summæ perfidi, cujus operā optimā antè usi fueramus. Hic cum credulitatem Picardi vigilum præfecti nefariis mendaciorum vinculis circumdedit, plus incommodi damnique attulit nostris, quam commodi aut salutis præstiterat. Falsis namque indicis autor Picardo fuit, ut, motis ex Arce præfidiis, vacuam eam fecerit & invasioni hostis opportunam. Quo facinore perfidiam suorum, magnitudine criminis, illustrem fecit; adducto quoque in certissimum vitæ discrimen Dominico Calabari, qui Lusitanus, cum à Regiis partibus ad nos descivisset, in arce captus, strangulatusque, jugulo defectionem expiavit, & dissectos artus infidelitatis ac miseriæ suæ testes ad spectaculum reliquit. Mauritius Societatis interesse arbitratus, eam subdi, absque cunctatione stativa ordinat quatuor. primis ipse confedit. secundis gubernator

*Arcem
Portus
Calvi Povacaonam
obsidet.*

*Stativa
ordinat.*

Sigismundus Schuppius, tertiis Arzsfoskius militum tribunus. quartis, qui mare vicario imperio tenebat, Lichthartius. Ab externo metu tutus, in singulis stationibus suggesta attollit, machinas locat, quibus in arcem ferociter & frequenter displofis, mutuas ab hoste jaculationes damnaque excepit, concussis dirutisque hic illic, quas festinatio aggrefferat, terrarum molibus. Interea accessus suos & latentiones aditus fossorum laboribus gnaviter ducit, & cum operariis propius adrepat milite. prima luce, sero vespere, socium se periculorum operis addit. Occubuerunt, præter gregarios aliquot & primores, Carolus Nassovius, calida juventa miles, majorisque animi & sanguinis, quàm fati, & centurio Ioannes Tallebomius. quibus glandium majorum ictu subita mors magnarum virtutum usum invidit. A decima & tertia obsidii die, cum jam proximè fossis inhærerent operæ, nec hosti animus viresque essent, ultra se defendendi, missis obsidibus, dedita Arx honestis belli conditionibus fuit, prima Comiti expeditionis Americanæ merces & amplioris potentior gradus & fundamentum. Præfidiariis concessa potestas, militiæ ritu armatis, discedendi & compendiosissimo itinere in Reciffam insulam, inde in Hispaniolam, & Indiæ Occidentalis, quæ vellent, loca abeundi, vel in Terceram trajiciendi. Vrius ipsis, pro belli honore, machinæ & apparatus bellici non multum, facta copia. Naves, quibus trajicerent, à Comite impetravere, ea fidei pactione, quâ convenerant. Navigavere omnes in Insulam Terceram, quæ inter Azores sive Flandricas primaria est. Egressi ex Arcē Gubernator Hispanus, Michael Gibertonus, armorum propræfectus, bello Belgico clarus, centuriones octo, signiferi septem, militum quingenti, Italicæ, Hispanicæ, Lusitanicæ gentis, præter ægros & faucios, gloriæ tam utilemque victoriam fecere. cessere quippe in belli spolia machinæ bellicæ ex ære viginti duæ, è ferro fusili quinque, mortaria quatuor (genus machinæ est pandum ac breve) glandium ferrearum & missilium magna vis, ut & funes incendiarii, aliaque Martis utensilia, totumque Regis, quod illic erat, armamentarium. Nec minus vago exercitu propè Moribecam & S. Laurentium, occursum fuit hostium in fines nostros excursionibus, exacti-

A. Castrum Ponsæon.
 B. Urbs.
 C. Basilica.

D. Accessus Comitis ad urbem.
 E. Suggestus tormentarius.
 F. Statio Comitis.

G. Suggestus torm. gubernatoris Scoppij.
 H. Suggestus torm. Admiralij hictarty.
 I. Castella, duo hosti devicta.

exactique, qui irruperant, populatores, duce Iacobo Stackhouwero, qui cum hostili manu congressus, eam, pugnante fortiter Helmichio Vice-centurione, fudit fugavitque. Sic parta circum agris major quies & securitas fuit. Pugnantium profectò ducum omnium memoriam exempli intererat ad posteros nominatim extendi, si mihi æque promptum fuisset nomina scire, ac admirari virtutem.

Fugientem Banjolam poné pressit Mauritius, victoria utendum ratus. nec diu fuit, cum tota Pernambucensi Provincia minus tum animosum & validum exegerit. sed opæ precium fuerit, ad Historiæ præsentis, & rerum hîc gestarum, & porro gerendarum lucem, Præfecturæ hujus situm locaque strictim indicasse. præsertim cum & Comitis hic & Senatus politici ac supremi illustrior sedes sit, & præcipua crebraque navium statio. Inter Brasiliensium colonias, Pernambucensis è maximis est. ut quæ sexaginta juxtà littus miliaribus porrigitur, inter Francisci, fluminis celeberrimi, ostia, & Itamaricæ præfecturam. Peculium est Duarti, sive Eduardi Albuquerquei, Lusitani, cujus hic nomine imperitabat Frater Matthias Albuquerqueius. qui Olindam venerat, paulo antè quàm nostri ea potirentur. Sedes pagique Portugallis habitati undecim notantur. Prima est Olinda metropolis, ad maris oram, pulchris ædibus templisque conspicua. Situs, ob colles, quos ambitu suo complectitur. inæqualis adeò est, ut vix humana industria muniri possit. In ejus parte editiore, eminuit Iesuitarum Cœnobium, structura elegans & reddituum locuples, à Rege Sebastiano conditum. prospectu amœnissimo primum se, ex alto adnavigantibus, ostentabat. Iuxta hoc aliud conspiciebatur Capucinatorum, ut & ad littus Dominicanorum & in Superiore urbis regione Monasterium S. Benti, natura & opere validum; præter Monialium ædem aliasque. Basilicas habuit geminas, unam S. Salvatoris, alteram S. Petri appellationibus venerabiles. Oppidanorum censebantur millia duo, exceptis Ecclesiasticis & mancipiis. Hi ad signa revocabantur quatuor, dispari, ut solet, numero. Civium ducenti circiter opibus præstabant & fulgidior censu. Ab hac Austrum versus, inter fluvium Biberibi & Oceanum, extenditur, ferè uno miliari,

*Banjolam
persequitur.*

*Præfectura
re Pernambu-
censis descriptio.*

*Pagi sedes
que undecim.
Olinda.*

longus angustiorque & arenosus terræ trames, ligulæ aut costæ instar. quem, ut & alibi, provida Numinis cura huic oræ adversus maris insultus objecit. Vbi terminatur, pagus fuit, *Reciffa* dictus, sive Receptus. forte ob hoc, quod intra hunc & alium terræ similem tractum oblongum, quem *Reciffam* Lapidosam vocant, recipi naves possint & soleant, accipiendis exponendisque oneribus. Frequentibus incolis habitabatur, & qua parte medium hunc tractum Arenosum interfecat mare, majorum navium statio est, ob insignem pelagi altitudinem. E regione hujus, ubi desinit *Reciffa* lapidosa, hic illic mari pervia, Turris fuit ex aquis exurgens, Castelli maritimi nomine, ad discrimen ejus, quod in *Reciffa* terrestri aut arenosa cernebatur & castellum terrestre vocabatur, Lusitanis S. Georgii. Post desertam Olindam, in *Reciffæ* pagum se recepere civium & mercantium plerique, qui ædificiis illam insignibus ornare. donec ejus fulgorem præstringere cœpit Mauritopolis. sepimentis cinctus à nostris, qua parte fluvium adspectat, robur non leve accepit, cum is, relabente maris æstu, pervius sit pedibus. Hæc Olindæ facies fuit, antequam eam expugnassent Belgæ. qui munimentis novis hos terrarum Receptus ur & Insulam Antonii Vazii inexpugnabiles fecere. Fulget jam hæc Insula Palatio Comitis, Friburgo, ad usum ejus & Imperii decus, sumtibus ipsius, magnificè exstructo, ut & urbe MAURITIOPOLI & pontibus ad miraculum in gemino flumine jactis. Secunda sedes fuit Garasu, pagus verius, quam oppidum, à littore remotior, è regione Itamaricæ insulæ, quinque ab Olinda miliaribus. Olim tenuioris fortunæ Lusitani incoluere, mechanicis artibus vitam tolerantibus. at postquam nostris partibus accessit Olinda, etiam opulentiores huc commigraverunt. Expugnare hoc oppidulum nostrates, calendis Maji Anni tricesimi secundi supra millesimum & sexcentesium, captumque incendiis & militari direptione deforme fecere. Tertia fuit *Reciffa* jam dicta. Quarta Moribeca, mediterranea magis & Australis, quinto à *Reciffa* miliarium. Quinta S. Antonii, septem vel octo à *Reciffa* miliaribus, Austrum versus, secus promontorium S. Augustini. Sexta Michaelis de Poyuca, incolis frequentissima, decem à *Reciffa* milia-

Insula Antonii Vazii.

Garazu.

Reciffa.

Moribeca.

S. Antonii.

Poyuca.

CIVITAS OLINDA

Fl. Biberibi

Pons

Excubie Iudeorum

Hamburgensium Coenobium

Coenobium Iesuitarum

Coenobiū

Valli reteres

MARE

- A. Templū
- B. Castellum Lapidum
- C. Reductus

5 10 20 30 40
virga Mathematica

A. Iesuitarum Coenobium.

B. Basilica.

C. Coenobium Franciscanorum.

D. Carmelitarum Coenobium.

E. Iudeorum excubiae.

F. Collapsa urbis moenia.

G. Castrum maritimum.

H. Statio navium Reciffae.

I. Reciffa.

K. Maurithopolis.

L. Promontorium S. Augustini.

M. Oceanus.

A. Templum S. Cosmi.

B. Coenobium S. Francisci.

C. Ruinae urbis.

D. Insula Tamarica eminus conspicua.

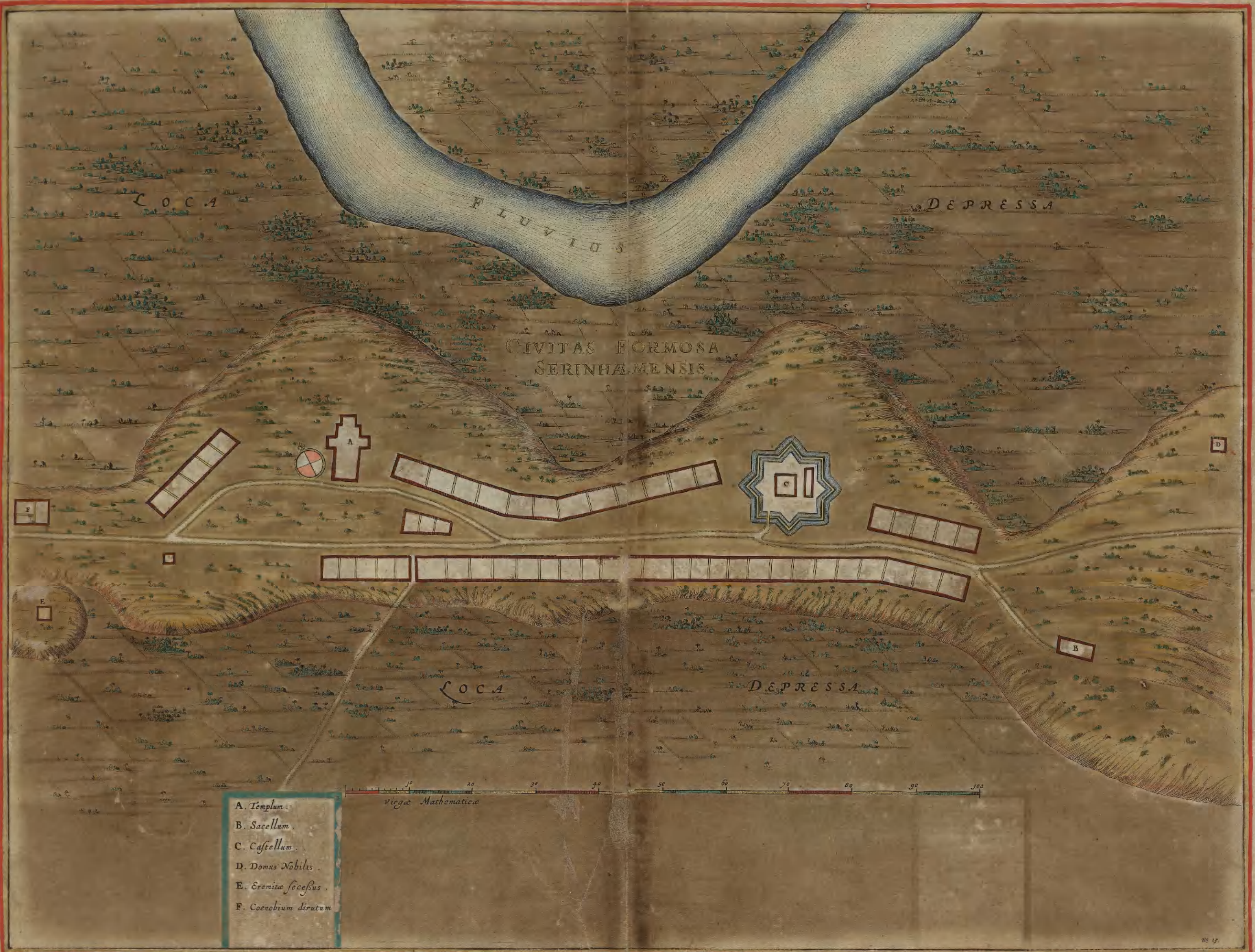
E. Modus deducendi Lusitanos ad templum.

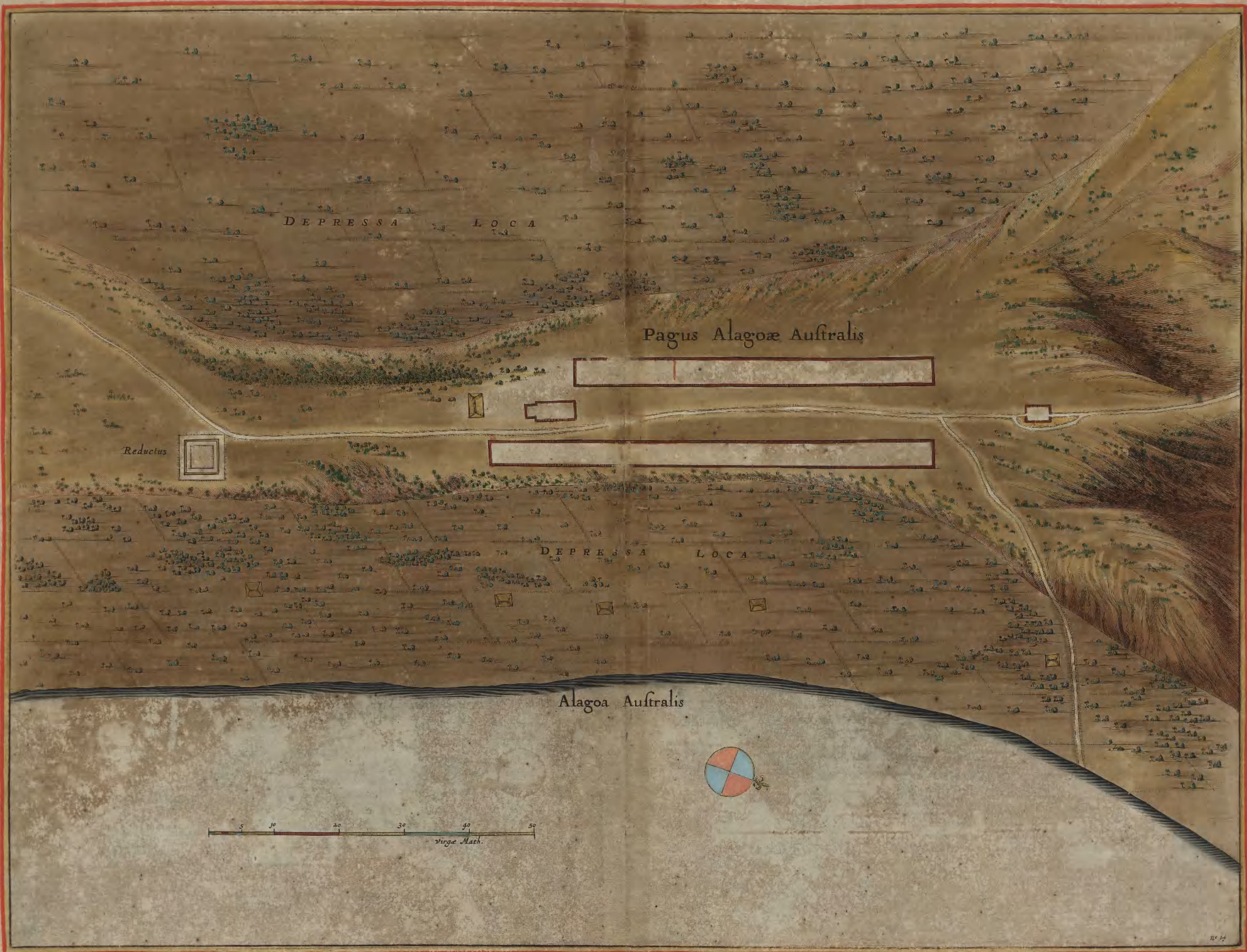

A. *Templa urbis.*
B. *Cacachum.*

C. *Gubernatoris domus.*
D. *Ripa fluminis.*

E. *Hoc modo transferuntur
onera vehiculis, bo-um opera.*

A. Templum aggere castrensi cinctum.
B. Alagoa.

C. Casae Piscatoriae.
D. Lacyli.

miliaribus, ubi machinæ faccharæ tredecim magnam facchari vim quotannis edunt. Sita est ad amnem cognominem, qui ad latus Meridionale promontorii Augustiniani in mare se exonerat. Septima pagus Serinhæmi amplissimus & amœnissimus. ubi duodecim machinæ, quæ singulæ sex aut septem milia arobarum facchari feliciter exequentur. Pendet Aroba xxvii aut xxviii libras nostrates. tredecim à Reciffa miliaribus abit. Octava sedes Gonfalvi de Vna, viginti à Reciffa miliaribus, machinas exercet quinque. Nona Portus Calvi xxv à Reciffa leucis, machinis operatur septem vel octo. Hic Arx Povacaona est, Mauritiana victoria illustris. Decima pagus Alagoæ Borealis, xl miliaribus. Vndecima Alagoa Australis, totidem ferè distans. Vici etiam aliis minoribus Brasilianorum degitur, quos *Aldeas* vocant. Ædificia, quibus sacchara coquantur, numerata fuere septuaginta. Eorum aliqua amplitudine pagos adæquant, ob operariorum, circumquaque habitantium, frequentiam. Tantum ex illis sacchari quotannis colligi perhibent, quantum onerandis navibus octoginta vel nonaginta sufficiat. Non vanis autoribus habeo, uno die ex Olindæ portu solviffe naves saccharo onustas quadraginta, relicta adhuc in conditoriis ea sacchari copia, quæ ad totidem naviura vecturam satis esset. Nec possunt illa confici sine Nigritarum opera, quorum numerus ingens ex Angola aliisque Afrorum portubus huc transvectatur. Constat ex commentariis & diurnis notis, ad annos vicesimum, primum, secundum, tertium, supra seculum decimum sextum, quadriennii spatio è solo Angolæ portu in Pernambucensem Præfecturam transvecta Nigritarum millia quindecim, quadringentos insuper & triginta, maximo Regis Hispaniarum compendio. Montibus vallibusque lætissimis hæc regio distinguitur, cannarum sacchari feracissima, etiam ligni Brasiliensis optimi. Nec minus pascuus quoque est ager, & pecore abundans, ut, quod de Campania ab Italis olim dictum fuit, fumen Brasiliæ dici mereatur. Hæc topographica sunt, & quia notiora, minus egent stylo. insisto gestorum narrationi.

Provifis, quæ ad propugnaculorum munitionem & robur
faciebant, Schuppius cum copiis & equitatu in Allagoas miſſus
L fuit,

*Banjola
fugit.*

fuit, in reliquias hostium inquisiturus. Ipse Comes, ut fatigatum itinere militem levaret, conscensis in Barra grandi (sinus est spatiosus, mille & ultra navium capax, Portui Calvo vicinus) navibus, ad promontorium Sergoæ appulit, non longe ab Allagois, hostem insecutus ad flumen usque Francisci. Hæc inter, indigenarum plurimi, armis nostrorum & excursionibus proximi, in tutelam recipi supplices petiere, quod & impetrare. nec enim cum privatorum calamitatibus, sed hostium vi contendere generosum credidit Nassovius. quo facto accidit, ut in sua redirent incolæ, Belgas fortunarum suarum tutores, non hostes experti. Propè Corregippam cognitum indicibus, Comitem Banjolam, Openedæ quem habebat militem, in oppositam fluminis Francisci ripam lembis transmittere. Quare mandatum Schuppio, ut eò se cum copiis balistariorum, Brasilianis & equitum turma conferret, turbandis Hispanorum cœptis. verum serius adventans, dum postremus trajiceret lembus, spoliis solummodo pecuniariis & vasis argenteis militum cupidini litavit. Equidem victa, præter opinionem & Banjolæ & incolarum, celeriter Arce, quam quadrimestri obsidioni parem putabant, indigenæ rebus suis consulere tempestivè nequivere. Comes, ubi Openedam venit, (oppidulum est ad S. Francisci ripam,) sex à mari miliaribus, cum idoneum judicaret locum, faciendis in hosticum progressibus, Arcem ibidem in rupe de suo nomine condijussit, ut & aliam ad fluminis ostia. hoste & incolis se in Serregippam Regiam recipientibus, quæ viginti quatuor à fluvio Francisci miliaribus abest. Huic ostium est patens, qualis fere Mosæ est latitudo in Batavis, ad Delfensem portum. aquæ motu feruntur concitatissimo. Tum imperatum Australem ripam incolentibus, uti cum jumentis omnibus in Borealem transirent, ne pabulatum eò, ut ante, iret hostis.

*Flumen S.
Francisci
trajicit.*

*Comes
Openedam
venit.*

*Castellum
Mauritii
ab ipso im-
positum
ripæ S.
Francisci.*

Atque his fere expeditionibus exacti hîc menses brumales & ver primum fuere. quarum felicitate firmati militum animi & Comiti ademptus hostium contemptus. Quæ perscripta ad Potentissimos Belgii Ordines & Societatis rectores, auspicata Comitis imperia omnibus fecere, & insertum publicæ famæ, encomiis multorum domi forisque extulere. Ipse datis Openeda

CASTRUM MAURITIJ.

A.B. Rupes acclivis
80 pedum altitudi-
dine foliis e saxo
excisis.
C. Domus Melchioris
Albesz. Domini
huius Oppidulum

A. Castrum Maurity.

B. Fluvius S. Francisci.
D. Insula amenissima.

C. Fuga hostis trans fluvium Sangalis.

neda ad Celsissimum Principem Auriacum, Fœderati Belgii Gubernatorem, litteris, de his, quæ pridem gesserat, in hunc modum scribit : Ex quo per Tribunal Artissimum ea omnia, quæ felici satis

*Litteræ
Comitis ad
Principem
Auriacum.*

Marte, pro Societate, in externis gentibus, hætenus consecimus, perscripsi, propero agmine in hostem perrexi, oportunitate ratus inflare successibus & favori Numinis. Ille in Alagoas profectus nec adventus nostri patiens, trajectis, quæ intercurrebant fluminibus, planè fugienti similis, Openedam usque, oppidulum ad ripam fluminis S. Francisci, penetravit. ubi moræ quoque omnis nescius, sequentium formidine, ne in periculum exercitus sui reliqua daret, flumine superato, susque deque habuit quicquid apparatus bellici in ceteriore erat ripa. Et nisi, dejectis à tergo pontibus, quos refici necesse erat, remoram iniecisset nobis insequentibus, omnino spes erat, uti ipse militarium Dux Banjola in manus nostras incidisset, cum magna armatarum manu. Quos enim præmiseram scopetarios equitesque, transducentem postremos suorum videre, prædam non contemnendam ex impedimentis nacti. Ubi evasit, cum copiis, quas reliquas habebat, in Omnium Sanctorum præfecturam & Urbem contendit. Nos Præfectura omni Pernambucensi pepulisse hostem contenti, hinc victoriam & primi belli vota stitimus. Locum hunc promovendo in hostiles terras bello oportunitate arbitror, præsertim ubi in arcum stringitur flumen, insignis aliàs latitudinis. Hanc ob causam Castrum validius imposui ripa, sex à litore miliaribus, cujus ichnographiam præsens exhibet tabella, certus aliud minus ipsi ostio imponere. Non alibi illustrius Flumen excellentiusque reperias. ea quippe est amplitudine, ut quibusdam locis trajici glande tormentaria librarum sex nequeat : ea aquarum velocitate & impetu, ut longè ab ostio, trusi in aperta Oceani latices, dulcedinem servant : ea altitudine, quæ cubitos aquet octo, duodecim, quindecim. aditu difficile est, ob arenas, quibus obsidentur ostia. facillimè subeunt Liburnica nostrates Openedam usque & altius. Diversa huic fluvio ab aliis indoles. Per brumam, restagnantibus aliorum aquis, ex perenni pluvia, nequaquam ripas egreditur. æstate, deficientibus aliorum aquis, proxima quæque inundat. Causam percunctatus ex Portugallia, accepi, in mediterraneis locis, sex septemve à mari miliaribus, magnam nivium & glaciei vim colligi, quæ per calorem astrum liquecente, intumescunt aquarum alvei. Est hic locorum gens effera, barbara & inconditis prorsus moribus, de anthropophagorum genere, quam Tapujas vocant, quorum septingenti altero à castris meis miliari, confedere missi è suis, qui pacem orarent, & socia adversus Lusitanos arma. Corpore erant robusto, grandi & benè habito. idioma lingua istiusmodi, ut nec à Lusitanis, nec à Brasiliensibus, aliisque, qui penes nos erant Tapuiis, intelligi possent. Gestibus tamen & manuum motu animi sensa mutuum exposuimus. illud potissimum, ut fluminis transitu prohiberent Lusitanos trans fluvium degentes, & hoc conantes trucidarent. intellexere horribiles

voces et annuere postulatis. Postea munusculis leviculis donatos dimisimus; latos nova gentis congressu et humanitate. Omnino futurum arbitror, ne posthac ausint trajicere flumen hoc hostium pradones, et graves esse finibus. Ulterioris ripae agros terrasque vastare stat sententia. iussi sunt indigenae in Borealem ripam familias armentaue sua transferre, ne hosti pabula vel sponte vel coacti subministrarent. Dum insequor ad leucas LIII, tale solum omne comperi, ut amœnius temperatiorisque cœli dari vix putem. nec calor diurnus eunti gravis fuit, nec frigus nocturnum, licet horrescente interdum corpore. Pandunt se locorum plana, decem subinde miliarium amplitudine, quæ torrentibus rivulisque lene fluentibus irrigantur, vagantibus hic illic et pabulantibus gregatim animalibus. quorum greges et agmina mille quingentorum, quinque millium, septem millium numerum habebant. Stupui, nec invenire hæc fidem apud me potuissent, nisi hisce oculis usurpassem. solum incolarum indiga tellus, colonos implorat, qui desertam colant et inhabitent. Scripsi ad Novemdecim viros, ut Germanorum profugos, patria extorres, bonisque exutos, huc transmitterent, ituros in secundas frugum terras et laeta imperia. Idem Celsitudini tuæ curæ sit et cordi, nec enim absque colonis utiles esse possunt terræ Societati, nec pares impediendis hostium excursionibus. Quod si hac via non succedat res, laxari optem Amstelodamensium Ergasteria, dimitti damnatos ad triremes, ut dum ligonibus hic terram vertunt, improbitatem deterant, priorem infamiam honesto sudore eluant, nec reipub. molesti, sed utiles efficiantur. Iamque majora polliceri videbatur sic satis felix reipub. status. miles navesque in promptu. Duces in omnem fortunam parati et agiles. Imperator expeditus. Portus Sanctorum votis omnium petebatur. sed annonæ penuriâ et apparatus bellici, quorum pertinaci et assidua flagitatione plorant chartæ omnes et tabulæ, inhiberi victoriarum egregios successus et spes Comitum, plures querebantur. Nec mirum flagitasse illa impensius Brasiliæ rectores, cum transmarino militi annonæ et armorum sollicitudo, quantumvis anxia et præpostera, vitio verti non debeat, ob pelagi et ventorum incerta, ut satius sit providis esse et Prometheis, quam Epime-theis. Nec Societatis Administris præstare semper, quæ sperabantur, facile fuit, ob publicam inopiam, ob dissentientes sententias, privatas missitationes, aliaque. Scripsisse Comitem et Senatores lego: Primis eveni. nus metum aut fiduciam gigni: instandum nunc optime captorum fama: fortunam rebus agendis se præbere: hostibus occasionem tempusque dari colligendi vires: Regna parantibus celeritate opus esse; alias prætervolare opportunitates: gladios sibi à Societate porrigi, sed necessariorum defectu usum

Litteræ
Comitis et
Senato-
rum ad So-
cietatis Re-
ctores.

usum impediri: terribiliores se fore, si inopinatis & imparatis superveniant, quam si expectati pugnarent: mitterent supplementa, arma, victualia: militem vel missione vel fato minui: sine armis invalida esse bella, sine annonâ militares. Farina nonnihil sufficere agrestes, sed non quantum satis alendis classibus. pecora haberi posse, sed in recentem usum, non in expeditionum maritimarum moras & tempora: sola Comitum reverentiâ modestum esse exercitum, cetera querulum & inquietum: expectare se legumina, funes incendiarios, tympana & buccinas, ciendis viris & accendendo Marti; etiam insignia aut baltheos è bysso coloris aurantii, acuendo & dignoscendo militi. si mittere illa negligant, rem omnem in casum dari, & periclitari in extero orbe, inter benè malèque affectos, Societatis astimationem. Quæ sane bellaturientem populum arguebant & plenos animi Rectores.

Per id tempus bellis intento Comite, multa domi prudenter ex usu publico à Senatoribus decreta. quæ ad ipsum, cum res exigere videbatur, relata, in castris rata habuit. Cives & coloni, quotquot se aliquot retrò annis in Olindam & Reciffam mercatus causa receperant, qui sui juris nec publicis muniis adstricti erant, in centurias quatuor conscripti sunt, sub suis ducibus & signis; ut insigni sapientia, quos eodem die aut hostes, aut dubiæ fidei habuisset, cives & amicos habuerit. His siquidem fidendum magis rebatur, quam nullo juramento adstrictis. quibus facile est, repertis auctoribus, animos sumere, & nova imperia excutere. Exactiones publicæ magno ære redemptæ. Legibus matrimonialibus, iisdem, quæ in Belgio vigent, adstricta inordinata connubiorum licentia tulit voluptates sufflaminari. Nec enim à vetitis consanguinitatis gradibus abstinerebatur, & conciliatores matrimoniorum adibantur Sacerdotes Pontificii. Facta, ob conscientiam, Iudæis venia, feriandi ab excubiis, die à mundi natalibus sacro. Ne Christianorum quoque Dominicus novis Christi & piorum natalibus ob Resurrectionem illustris, vilis profanisque haberetur, iussu. Multi alii mali mores, cum ad perniciosam vesaniam iretur, sublati. Neque segnem dedere operam præfecti reipub. convertendis ad fidem Christianam Brasilianis. Aperti in eum finem ludi formandis puerorum moribus & sanctioris doctrinæ succo imbuendis. conceptæ sanorum verborum formulæ, & brevitaria, & constituti, qui ea interpretarentur. Lusus, cum quibus fortunæ civium flagella-

M bantur,

bantur, cœerciti. Facta insuper unicuique potestas in Olinda, quam pro deserta habuerant priores, novas domos condendi, & collapsas restaurandi. interdictumque severè, ut à transfereendis aliò ruderibus, lignis, lapidibus, ferramentis, abstinere-
 retur. Placuit quoque Senatui, Nigritas, quotquot ibidem degerent, sub hasta divendi, five captivitatis jure nostri essent, five emtionis. Quamquam enim in Christianorum inter se bellis captos vendi, & ad operas serviles urgeri sævitia habeatur, quod Romanis olim, & ante hos Thesalis, Illyriis, Triballis, Bulgaris familiare : non tamen inter suæ religionis populos factitant Mahometistæ. licet inter hos & Christianos religione dispares istiusmodi venditiones obtineant. Navium quæ per hæc tempora vel è Belgio advenere vel rediere, vehendis mercibus, re frumentaria, armis, aliisque, numerum & nomina recensere velle, anxii nimis foret, & minutiora quæque exequentis scriptoris. Hoc unum referam, appulisse hac tempestate ad Reciffæ littora Gallorum navem, cui mercandi pugnandique adversus infensos potestatem fecerat, sub Regis Christianissimi auspiciis, Eminentissimus Cardinalis, Armandus Richelius. Verum uti humaniter admissi fuere ejusdem Navarchi, ob fœderati Regis reverentiam & amorem ; ita pellectis, malo more, ad se, qui pro nobis hic militabant, Gallis, abire à litore jussi sunt. Hic ille Richelius est, regnorum Galliæ, & arcanorum ejus, sub Ludovico Rege nuper arbiter. qui totius Europæ labores & negotia capacissima mente complexus, non Francorum solummodo fortunam, sed & vicinorum Regum Principumque stabilire aut concutere visus fuit. Nec silentio prætereunda diligens quorundam è Senatu industria & alacritas. qui ad imperii custodiam illud maximè facere credebant, si qui rebus regendis præessent, iisdem & gerendis adessent potius, quàm ut aliorum moderamini creditis armis, ipsi segnibus domi votis suam publicamque fortunam opperirentur, & prosperum quodcunque, ut alienum acciperent, adventum, ut suum sibi imputari paterentur. Fuere his studiis laudabiles Giselinus, Ceulius, Dussius, Carpentarius, alique, qui itineribus, arcium restauratione, annonæ & armorum cura, militum in hostem, clas-

fium-

*Senatus
Secretaria
& Politici
laudatio.*

fiumque immiffione, non indigna tantis negotiis nomina fuere. Tunc metallicæ quoque ſpes mercatores erexere, &, ut anguſtis rebus fieri ſolet, ſperata ubique lucra fovebant ſuaviſſima auri imaginatione cupidam Societatem. Miſſi in Couhaovenſes fuere Albertus Smientius & Paulus Semlerus, qui Luſitanorum & Braſilianorum adjuti operâ fodinas ibidem ſcrutati, invenere argentiferam, quæ cum opulenta videretur, poſtea ſefellit exſpectationem. Erant & aliæ per Albuquerqueium celebres, è quibus magnam maſſæ metallicæ vim ipſum eruiſſe fama erat. ſed nondum illæ noſtris repertæ. Etiam ferebantur per Luſitanorum ora, fodinæ Copavæenſes, ut & illæ ad promontorium Auguſtini. Terræ Novæ fodinæ, metalli inopes, lapidem dabant, ſolo fulgore magna mentientem. Nec dubitem ego, Luſitanos illuſiſſe noſtrorum avaritiæ, & occultarum opum vana venditione captaviſſe publicam benevolentiam. Nec enim, qui tot annis tenuerant Braſiliam, neglexiſſent penetrare in iſta arcana, aut auri argenti- que fodinas ſervaviſſent intactas ſeræ Belgarum egeſtati.

Adventantibus pluviis menſibus & hoſte quatuor Præfe-
cturis pulſo, Naſſovius munitis fluminum accéſſibus, & in-
ſtructis præſidio Arcibus, adverſus Barbarorum & Hiſpano-
rum populationes; in Reciffam, primam præcipuamque hujus
tractus Belgarum coloniam, è caſtris reverſus, conſtituendæ
Reipub. animum applicuit, & legibus civem; vitia, quæ graſ-
ſari novarum dominationum primordiis ſolent, pœnis coër-
cuit. Vti enim priores potentiæ viam aperuerant, ita luxuriæ
poſteriores. Quippe, nullo per hæc tempora Præſide, remotis
longe ſupremis tantarum rerum moderatoribus, facile à vir-
tute deſcitur, & languente diſciplina ab armis ad volupta-
tes, à negotiis ad otia converſi indigenæ & noſtrates, impie-
tate, furtis, peculatu, homicidiis, libidine, famam gentis ſuæ
turpiſſimè maculaverant. ut Hercule opus eſſet, qui Augiæ
hoc ſtabulum purgaret.

Flagitium quodcunque iocus & jocus erat, vulgato inter
deteriores epiphonemate: *Ultrâ Equinoctialem non peccari.* quaſi
non omnium locorum & populorum eſſet honeſtas, ſed Sep-
tentrionalium tantum, & quæ mundum dividit linea, virtu-

tem à vitio fecerneret. Sed hæc omnia novi Imperatoris fe-
 veritas & prudentia, multa inhibentis, multa corrigentis,
 multa rigide punientis, sustulit & emendavit. ut plures bonos
 fecisse, quam invenisse credi potuerit. Iustitia, æquitas, mo-
 destia, sepultæ ac ferè situ obrutæ, oppidis pagisque redditæ.
 Sacris reverentia, Senatui autoritas, judiciis horror, legibus
 sua restituta vis. plures emendatæ & latæ utiliter. parta se-
 curitas civibus, certum cuique rerum suarum dominium. Fa-
 ciendi singulis, quod officii sui erat, aut rediit voluntas, aut
 imposita necessitas. honores dignis, pœnæ indignis & nefariis
 paratissimæ. Quin adunatis gentibus diversis, Belgis, Lusita-
 nis, Brasilianis, veluti unum populi corpus fecit, surgentique
 imperio valida incrementorum fundamenta constituit.

*Legibus
roboras.*

*In pesti-
mos anim-
advertis.*

*Indignos
removes.*

*Magistra-
tus consti-
tuit.*

*Orphano-
rophia.*

*Nosodo-
chia.*

*Victus de-
mensa, ob
annonæ
caritatem,
militari-
bus aliis-
que defi-
nit.*

*Molas su-
gitatorum
Lusitano-
rum ma-
gno ere-
vendit.*

Primo semestri severis suppliciis in pessimos animadver-
 sum, & incussio metu omnibus, pœna paucorum fuit. mitissi-
 mi aliàs ingenii ducem coëgit ad insolita & acerba deflectere
 peccandi enormitas, ex hac salutis publicæ periculum: uti
 crudelem medicum intemperans æger facit. Qui politici vel
 etiam Ecclesiastici ordinis, dedecora videbantur Societatis,
 domum remissi, suffectis aliis aut hinc accersitis. quos, tumultuante licet malè feriatorum fece, constanti auctoritate vin-
 dicavit. Constituti per præfecturas, oppida, pagos, magistratus,
 Electores dicti, prætores & Iudices, qui civilia curarent
 & criminum causas, legibus hîc receptis. Etiam qui orpha-
 norum res curarent, & ægrorum in domiciliis publicis mise-
 rerentur. Indignabantur multa boni moris præcepta Lusitani,
 quibus per hæc tempora frequens fuerat pecuniis redimere fla-
 gitiorum pessima. Etiam hoc effectum, ut militum cuique &
 res Societatis administrantium adsignatum fuerit suum victus
 demensum. quæ res, maximâ annonæ caritate, insignem uti-
 litatem publico attulit, at invidiam non levem Comiti apud
 suos conflavit. usque adeò, ut in apertam seditionem eruptu-
 ræ viderentur querelæ, nisi circumspectâ auctoritate gliscen-
 tes motus compescuisset. Molæ saccharæ collapsæ & ab ope-
 rariis vacuæ, fisci jure nostros, licitatæ & venditæ, aliæ viginti,
 aliæ triginta, aliæ sexaginta, aliæ septuaginta, quædam centenis
 florenorum fuere millibus. unde ad Societatem rediere vicies
 centena

centena floren. millia. Munimentis neglectis passim, nec adversus vim hostilem validis, restitutum robur suum & decus, dirutis iis, quæ minus necessaria videbantur. Perscriptum præfecturarum rectoribus, salutari Comitis consilio, uti Brasiliæ nis potestatem facerent, in suas sedes pagosque revertendi, cum angustè degentibus nostris, non satis ipsis esset agrorum, conficiendæ, qua victitant, farinæ; ideoque alimonix nostræ egerent. præterquam quod otio remissi jam agricolis graves essent & populatores terræ, quam à populationibus vindicare debebant. Accedebat & illa causa, quod ipsorum laboribus gratis uterentur Belgæ, & ob hoc infestiores nobis redderentur. Profectò insigne & rarum se justitiæ & æquitatis erga Barbaros exemplum præbuit, omni eos beneficiorum genere profecutus, decreta laboribus ipsorum digna mercede, meritis & officiis remuneratione. Etenim miseratus magis sortem non Christianorum, quàm indignatus, humanitate complexus fuit, quos non poterat fidei & religionis amore. Stipendia eorum & donaria ita moderatus fuit, ut neque luxuriam irritaret, neque aliam, quàm honestam paupertatem, vivere pateretur. Nam ut EGREGIVM est hostem dejicere, ita non minus laudabile, infelicitis scire misereri, & ea beneficia conferre in victos, quæ victores non dedissent. Nec mansuetudinem illam & benignitatem quaterere potuerunt aliorum minus humana consilia, qui durius habendos Barbaros censebant. Etenim tum demum inter exteros homines minimum se odii habiturum credebat, cum plurimum humanitatis, cui ex ipso homine nomen, habuisset. Et sanè dum hæc ejus erga ipsos benevolentia speciosè latèque patet, lucidiora quoque & alacriora ipsorum erga se studia & officia reddidit. Postulatis Lusitanorum, quotquot imperia nostra agnoscebant, & gentis suæ res moderabantur, ex æquo & Reipub. bono, & Fœderatorum decori convénienter, responsum: Sacra sua & religionem illibatam sibi haberent; nullà in aliorum sacra jurandi lege adstricti, conscientiarum libertate gauderent, ut quæ divini juris sit, non humani: curæ fore Comiti & Senatui, ne quid detrimenti templa ipsorum paterentur, nisi forrè externa vis necessitatem imponeret, ea ad civium tutelam mu-

Arces restituat. Non necessarias diruit.

Brasiliæ nos in veteres sedes & Aldeas remittit.

Barbaros humaniter habet.

Ad postulata Lusitanorum respondet.

niendi & milite præoccupandi : Præfectum sacrorum Ordinum ab Episcopo Bahiensi ne expectarent ; nec enim novorum motuum, gliscente imperio, flabella & pessimarum in Rempub. machinationum autores accersendos esse : minus prudenter id ipsum ab iis flagitari, qui fidem obedientiamque Comiti juravissent : defunctis Monachis novos necdum furrogarent, cum per superstites peragi sacra possent : privilegia ab Hispaniarum ipsis Regibus indulta, rata haberi non posse, nisi de illis propius constet, quæ illa & qualia : Lusitaniæ legibus & jure, apud Hispanorum hostem populum, ipsis vivendum non esse, sed Cæsareis & Romani Imperii legibus, iisque, quæ apud Hollandos, Zelandos, Frisiotque obtinent : Domicia, quæ in Olinda quisque propria haberet, ut sua possideret : fundis inædificaret, modò imposita ædibus onera pari cum nostris lege ferret : Ob necessitates belli, & exhausta impensis æraria, non posse impræsentiarum ex decimis Clerum ali, commodiora fandi & impetrandi tempora expectarent : Mancipia, quotquot à dominis suis aufugissent, autoritate publicâ reddita iri, modò post juratam nobis fidem id ausi fuissent. Sin antè, ea restitui sine summa rectorum perfidia & scelere non posse, cum & belli studiis & aperiendis hostium terris latebrisque & saccharorum machinis ac conditoriis utilem Societati operam navaverint : nefas esse hos ipsos dominorum sævitæ & exquisitissimis suppliciis, tanquam piaculares victimas, objici : præterquam quod ob mutata aliquoties dominia, primis dominis reddi non possint : licentiam concedi indigenis & uxoratis & fide publicâ adstrictis, latus gladio accingendi, adversus Nigritarum agrestia tenentium assultus : quotquot, impetratis à Comite veniæ litteris, redire Olindam & ad suos volent, iis ex arbitrio ejusdem & Senatus, domos, agros, prædia, sua fore : de militum grassationibus & agrariis excursionibus jam decretum esse : Veniam impunitatis concedi non posse, nisi de delictis & reis propius constet : pari eos lege & modo cum nostris in solvendis portorii, tributis & vestigalibus nabendos : singulis hebdomadibus duos dies fastos dijudicandis ipsorum controversiis à supremo Senatu dictos esse : denique, nihil æquè cordi esse

Socie-

Societatis rectoribus, quam ut Lusitanorum, fide se & debita obedientia probantium fortunæ, res, mercimonia, sub nova hac & externa Belgarum dominatione, porro floreat vigentque. Quo responso leni & moderato hoc effectum, ut æquius de nostrorum imperio senserint victi, locuti fuerint honestius, paruerint lubentius. Nec diu post in eandem ferè sententiam ad similia postulata responsum iis, qui in Paraibæ territorio res suæ nationis agebant. Multa alia decreta de decimis saccharorum & farinæ in præfecturis Pernambucensi, Itamaricæ & Paraibæ, etiam de piscationibus maritimis, ponderandis mercibus, fluminum & aquarum hîc illic trajectibus; ex quorum factâ publicanis venditione grandes collectæ pecuniæ, annuæ vel semestres. Fraudibus adhæc injuriisque mercantium obvium itum, revocatis mensuris ponderibusque ad formam & normam fori Amstelodamensis. Cumque omnia post religionem ponenda duceret, etiam illa, in quibus sui imperii decus conspici voluit; ab exactissimo ejus cultu remotos nequaquam oculos habuit, non ignarus, pro ejus imperii incremento & custodia excubare Numinis indulgentiam, in quo Pietatis momenta omnia seria cura observantur. Nec obstitere dissidentium studia, quo minus tenor illi suus observatioque conservaretur. Quamobrem prima ipsi cura fuit, ut sacrorum nostrorum administri per provincias constituerentur. qui cum poscendum aliquid à Deo esset, verba præirent; cum imbuendi vera religione rudes, docerent; cum solvendæ Deo gratiæ, solverent pro universis; cum obsignandus piis divinus favor, porrigerent incurrentia in oculis sacrosancta gratiæ signa. His additi, qui pueritiam formarent, & cœcutienti paganismo præferrent rudimenta fidei & melioris doctrinæ scintillis discuterent profundæ ignorantiae tenebras. Hoc ut fieret ordinatè & spe pii fructus, aliter Paganos, aliter Iudæos, aliter Pontificios habendos censuit ipse & Præcones publici. Paganis eximendos plurium Deorum superstitiosos cultus & unius Numinis veneratione erigendas mentes. Iudæis eximendam inveteratam, de Legis Mosaicæ æterna observatione, opinionem, ut & de regni Hierosolymitani restauratione: persuadendam Iesû Christi Filli

*Decreta
varia de
decimis,
piscatione,
ponderibus, &c.*

*MAVRITIVS, quæ
Religionem
attinent, sedulo
curat.*

Mariæ, tanquam promissi & nati dudum Messia, reverentiam & fidem. Pontificiis ostendenda subnatorum in Ecclesia errorum tempora, adimendum de unius summi Præsulis in ter-
ris Auctoritate, eaque falli nescia, sensum. Ita potentia Societatis benè atque constanter famulata est Comitis pietas, tam publicæ religionis assertione, quàm aliarum circumspecta toleratione.

*Delibera-
tiones de
transfe-
renda im-
perii sede
in TAMARICA.*

*Præferur
Reciffa
Tamarica.*

Magna id temporis Tamaricæ insulæ laus erat & apud Brasiliæ imperii in Belgio primores commendatio, ut jam de transferenda in illam Imperii sede multus sermo esset. Verum significavere illis Comes Senatoresque, incommodam fore illam translationem, inutilemque: lustratum à se locum insulæque omnia. vasta apparere cuncta & incondita, raros habitatores, domicilia vix ulla. hic, ubi Reciffa est, frumentarias ædes, armamentaria, & mercium conditoria reperiri. illic magnis impensis extruenda hæc esse. Reciffæ sedem amænior, fertiliorem & munitiorem, facilem aditum maximis navigiis dare, portu commodissimo & laudata statione. Tamaricensem fluvium non nisi minoribus navibus subiri posse, solo circum sterili & inculto, portu vadoso & navium plurium naufragiis infami. Aëris salubritate aliisque naturæ beneficiis pares locos censer. Esse illic aquarum dulcium copiam, sed & hic per Nigritas è Biberibi fluvio semihoræ itinere apportari illas posse. quin & puteos hic esse, qui per obsidionis tempora aquas ad potum sufficiant. Lignationes quoque dari, licet majore sumptu. Quare veteri se loco continuere & aulæ & Curiaë Brasiliæ Rectores.

*Excessio
Lichthartii
in præ-
fecturam
Insula-
nam, sive
Capitani-
am Ifcos.*

Verum (ut bellica memorem) Lichthartius dux acerrimus & peritissimus, qui instructis navibus majoribus & Liburnicis littora Portus Sanctorum dudum legerat, ut prædam opperiretur, postquam ad Australem ejus oram, in Sinum Camaniu reficiendæ rati se recepisset, hostiumque domicilia, prædia, agrosque flammis vastavisset, ut Portus Sanctorum civi annona subverteret, in præfecturam *Insularum*, ad urbem cognominem appulit, passus tridui tempestatem. Et licet de adventu certiores essent incolæ, centum & quinquaginta militum manu excendit, inque hostem prælium parantem fortiter & in-

6x

A. Castrum Auriaci.

B. Ostium fluminis ad Austru.

C. Castrum in monte.

D. Oppidum Scoppj.

E. Sacellum.

F. Vie quibus ascenditur.

G. Fluvius qui versus Garasu abit.

67

- A. Templum circumvallatum
- B. Sacellum
- C. Nofodochia
- D. Vetus circumvallatio
- E. Turris castrensis
- F. Fons
- G. Meeium conditoria
- H. Curia
- I. Magna Profunditas

Virg. Rheno-Lundica

Refuo mari arida

Ostium Australe

CASTRUM AURIACUM

MARE

intrepidè ivit. Quo ad primum impetum in fugam acto, factaque in obviam munitionem impressione, ea potitus post acre certamen fuit, cæso è suis centurione Normanno aliisque. Inde ad oppidum progressus, vacuum illud mercibus, supellectile & habitatoribus repperit. ab excidio ejus, cum prodesse illa inops non posset, abstinuit, & sine aliquâ manubiarum gloriâ Pernambucum rediit, machinis solummodò ferreis è munitione ista in naves translatis. Sita erat urbecula in monte, qui in parte continentis prominentiore, peninsulæ simili, assurgebat, ædibus è lapide non inconcinnis, templis quatuor, æde Iesuitarum & Cœnobiis decora. Navem vectoriam, quæ oleum vinaque è Portugallia advexerat, in ipso portu, injectis flammis, nec suam esse passi sunt oppidani, nec nostram.

Per hæc tempora nunciatum Nassovio fuit, *Minam*, validissimam in Afrorum littoribus Arcem, Regis Hispaniarum præcipuum ibidem robur ac præsidium, à Belgis occupatam. quæ victoria gloriæ gratiæque multum Nassovio, Societati plurimum commodi viriumque, ob mercantium inibi tutelam & securitatem, attulit. Quamobrem indicta per Præfecturas omnes publica gratiarum actione, Deo, præcipuo victoriæ autori, litatum: jussique mox locorum præfecti tormentorum & sclopetorum explosionibus, semel, iterum, tertium, gaudia sua testari. Hæc cum Comitum consilio & ductu suscepta sit expeditio, morari me in se vult paulisper, donec bellum hoc acre & breve recensuero. Arx ista in Æthiopum sita terris, vulgò Castellum S. Georgii, quinque ab Æquatore gradibus, Arctum versus, in ipso Guineæ littore, natura loci expugnatu difficilis habita fuit, utpote in rupe structa, è qua excisis muris & superimpositis saxis grandibus munitur. Quatuor propugnaculis valida, duobus mare, duobus continentem adspicit; hinc maritimo, inde terra adventanti hosti terribilis. Ad latus Occidentale monticulus illi impendet, è quo tormentorum violentiæ patet, à sacello S. Iacobi nomen sortitus. ad montis pedem pagus est in longum excurrens, Nigritarum sedes. Quâ Orientem respicit, Sinus est, recipiendis navigiis commodus. Hac se Arce Lusitani defendunt adversus nostrates, alia arce, Nassoviâ nempe, tutos. Illorum

*Expedio
in MINAM
Africa ar-
cem.*

S. George.

*Ejus de-
scriptio.*

S. Iago.

*Arx Nas-
sovia.*

*Ante hac
frustra à
nostris
tentata
fuit Mina.*

*Cades Bel-
garum.*

*NICOL
Yprensis
Comiti
scribit.*

mercatores centum & xx millia ducatorum quotannis Hispaniarum Regi pendebant, ea lege, ut solis sibi jus esset commercia iis tractibus exercendi. Anno, qui suprà millesimum & l'excentefimum vicesimus quintus fuit, vano illam molimine tentaverant Societatis rectores, quamvis numerosum satis militem exposuissent. quem palantem & supinè securum ac æstu fatiscentem tanta celeritate oppressit Nigritarum non magna manus, ut quos venire non fenserant, videre se vix crederent. Commissa est atrox in nostros cædes potius, quàm pugna, nullo viriliter repugnante. In fugam acti duces militesque, pavore velut cælitus immisso, pecorum instar mactabantur, augente stragem trepidatione. Miseranda ubique facies erat & interneconioni similis, tamque vehemens Barbarorum nemini parcentium impressio, ut plures natandi imperiti foedissimo interitu mari mergerentur, alii arma vecordi formidine abjicerent. nullo Æthiopum impetum, quem illi pro virtute habent, sustinente. Cumque precia victorum capitibus imposuissent Lusitani, arcis custodes, occupatis hac laniena & carnificina Nigritis, evasere brevi mora nonnulli. Tanta siquidem Belgarum militum consternatio erat, ut præsentis exitio quenquam subductum miraculo fuerit. cecidere quadringenti & quinquaginta, duces, gregarii, navales, omnes capite truncati & sine nomine corpora. Quamobrem dejectis desperatione & pudore nostratium animis, & Regulorum amicitiam simulantium, & irritis nominibus concordiam jactantium, cognita perfidiâ, quæ propinquo summæ rei discrimine patebat, inglorii discessimus, edocti cautius hîc mercari & præliari. Ea clades negligentia præfectorum accepta; culpamque, pro more belli, in alterum quisque rejiciebat. Qua tempestate rerum in Brasilia potiebatur Mauritius, tractus Africani gubernator Belga, Nicolaus Yprensis, vir non prætereundus, per litteras Comiti exposuit, optimis occasionibus & certiore spe denuò Arcem tentari posse, modò auxiliares copiarum armaque ad bellum hoc necessaria transmittantur. Comes, ociofo ob pluvios menses milite, hoste extrâ limites nostros longiùs fugato, cum militarium se parte carere posse, sine Reipub. detrimento, judicaret; veritus quoque ne otium,

MAR 2

A. Castrum

B. Vigintium milia

C. Sacellum

D. Mons a quo vestigia suggestu nostri Castrum impetabant.

E. Fluvius

F. Mare

Virga 0 10 20

ARX NASSOVII

Nigritarum Domicilia

Hortus Praefecti

Nigritarum Domicilia

Nigritarum Domicilia

Domas Fabrilis

Mancipiorum Domus

A. *Arx.*

B. *Domus fabrilis.*

C. *Nigritarū sedes.*

D. *Navis in statione sua.*

E. *Mare.*

otium, res disciplinæ militari inimicissima, corrumpere militem; ex Senatus Supremi consilio, Tribunum Iohan. Coinum mandat. qui navibus novem, milite, armis, commeatu instructis, superato mari Æthiopico, Guineæ littora felici navigatione appulit. postquam è littore Pernambucensi solvisset xxv mensis Iunii anno cId Id c xxxvii. Nec mora, per litteras Nicolaum Yprensem Guineæ & Angolæ gubernatorem, Moreæ commo-
 rantem, certiores de adventu suo fecit: *adesse se Mauritiu Comit-
 is Nassorvii, Brasiliensium Præfecti, totiusque Senatus jussu, copiis centuriisque mi-
 litibus instructum, ut destinata peragat: postulare ab ipso, ut commoda excen-
 sionis in hosticum loca commonstret, modumque, quo conceptum facinus exequi consi-
 deratè possit: de tormentorum vehiculis, quorum penuria laborabat, sibi prospiceret: Nigritas omni officiorum genere, luculentis promissis præmiisque ad Societatem belli invitaret: Anglorum, si qui in littoribus starent, rationem haberet; causas adventus alias prætenderet. denique sacro silentio, optimo tutissimoque rerum gerendarum vinculo, rem omnem involveret, ne per loquaces aut insidos dispalescant cæpta: se in Abinæ & Achinæ stationibus aut Moreæ responsa expectaturum.* Dum circa littora cum ratibus oberrat Coinus, responsi cupidus, scaphæ littorales Nigritarum octodecim se nostris applicuere, sciscitantium in merces Belgicas, quas elephantinis dentibus ipsis permutare erat animus. At cum sibi merces esse inficiarentur Belgæ, adducta in dubium amicitia fuit. cui ocyus fidem fecere, lapsu guttularum maris in oculos. quod & fecere Nigritæ, ritu juramenti Barbaris his familiari. Ad Abinæ & Achinæ stationes proVectis Belgis, iterum Æthiopum lintres, sive Canox adnavigavere, mercandi cupidæ. Illi moras quærere & differre negotiationes in triduum aut quatrimum. At Æthiopes, advocata in consilium superstitione, à Titeffo, tutelari suo Idolo, accepisse se ajebant, esse in procinctu naves grandiores septem, quarum appulsu vilescerent nostratium merces. Coinus non credulus illis, aliudque animo agitans, iterum ad Moreæ Gubernatorem litteras dedit, ejusdem ferè sensus. Qui se ad stationem Commendensem affore rescripsit, ubi convenère, læti quod ex communi consilio decernere gerenda promptum esset. Milite in littus exposito ad promontorium Corsicum, prima cura Coino aquationis fuit. inde se-
 mihoræ spatio progressus ad fluvium devenit & monticulum

*Dux expeditionis
 Iohannes
 Coinus
 Africanus
 appellus
 An. cId Id
 c xxxvii,
 mens.
 Iun. xxv.*

*Abinæ &
 Achinæ
 stationes.*

Commendo.

c. Corffo.

Nigritarum Reguli pacem petunt.

Aciei nostra ordo.

Coinus præliatur cum Æthiopicis.

planitiemque gramine luxuriantem, locandis castris idoneam. Hic refecti Dux milesque, duarum horarum spatio ad alterum montem pervenere, Arci proximum. Nigritarum Reguli undique novis cœptis turbati & futurorum incerti, pacem obtulere, quæ victa Arce, rata esset, non victa, irrita: rebus in ancipiti positis & ipsos ancipites fore ac secuturos nullum, Hispanorum metu; parta securitate, victorem. Et tamen patet ipsis standum non esse, didiceramus recenti exemplo, ob insitam genti levitatem. quæ in Afris notata jam olim fuit à Romanis scriptoribus, in Numidis, Pœnis, Iugurtha & Hannibale ducibus. Militum nostrorum ostingenti erant, navallium quingenti. Omnes terro ordine ivere. Primo ibat centurio Gulielmus Latanus, secundo vigilum præfectus Iohannes Godlatius, tertio, qui triariorum erat, Tribunus Coinus. Iamque propius ad Arcem accesserant nostri, intra tormenti iactum, non longè à pago Æthiopicis habitato, cum è sylvarum latebris Nigritarum mille agmen nostris circumfusum, tanto irruit impetu & clamore, ut internecionem moliri viderentur. cæsis quippe Belgarum pluribus, & resectis, ex gentis more, eorum, quos straverant, capitibus, non indubia mortis hostium signa circumtulere. Et nisi ab exercitato & veterano milite robustum hoc perstisset agmen, etiam sequentes turbasset primorum calamitas. Laborantibus opem tulit Godlatius, Nigritis ad sclopetariorum funestas jaculationes imperterritis, & cedere neciis. tantus quippe inconsulto irruentium furor fuit, ut corpora ad ictus aperta ipsis balistarum tubis proximi objecerint. Ea verò in occisos ferocia fuere, ut super ipsa se nostrorum cadavera mactari sinerent, & intenti trucidandis Belgis, sua colla eidem periculo subdere, quàm à cruentis spoliis abstinere, maluerint. Cecidere è nostris Latanus centurio, cum vicecenturione, & signorum directoribus tribus, gregarii ordinis quadraginta circiter, missilibus icti. Nec diu post, ex eadem gente, in extrema obstinati magno & terribili clamore in Belgas novis animis irruere, fusque deque habitis balistariis; quorum glandibus fusi complures receptum aliis, miserandis suorum exemplis, suasere, languescente post primam rabiem

tempe-

temeritate. neque ex eo tempore parem ostentavere fiduciam. sed sub arcis mœnibus securitati suæ plus studuere, circumspectam potius timiditatem, quàm effrenem & inconsultam audaciam professi. Nec terrebantur ultrà Belgæ Æthiopum tartareis vociferationibus & horrendis vultibus, ob panda labra, intermicante dentium candore, oculos flammæos, nares diductas & ira fumantes. utpote quibus inter Brasilienses jampridem assueverant. Spirat indomitum quid & efferum gentis ejus indoles, & inconditis, ut olim Germani, teste Cæsare, clamoribus prælia sua auspicantur. quod & usitatum Persis olim ac Macedonibus, & Pœnis. omnia ferociter agunt & præproperè, ut cunctatio ipsis servis servilis; statim exequi, regium barbaris quoque videretur. Coinus invadendæ Arci intentus, viam sibi per frondatores aperuit, in gemino monte geminam. earum una in littus ibat, apportando bellico apparatu; altera in ipsa montis fastigia, qui Arci proximus. ubi locato milite & machinis, quater illam & terrere custodes cœpit. Hæc inter Æthiopes nostrarum partium è Commendo, (pagi nomen est) in pagum Minensem, qui Arci subest, movère, velitationibus commissi cum Minensium Æthiopibus. Sed mox retrogressi, abegère omne Minensium pecus, ad Belgas accessuri, nisi flumine interclusi fuissent. Quare, lecto per littoralia itinere, in mediterraneis confedère. intereà, disposito in monte mortario, glandes duæ in Arcem directæ, breviori lapsu fefellère jaculantes, obsessis in nos detonantibus. quorum machinis icti cecidère navarchus Hubertus & navalium unus. Tum è latebris suis & statione denuò prodière Commendensium Æthiopum agmen, in Minensium pagum impetum facturi; sed tormentis repulsi abduxere suos. Coinus postquam arcem impetiisset crebrius, per tympanistam deditionem sollicitat in

*Æthiopes
clamori-
bus prælia
ordiantur.*

*Mores Ma-
cedonum,
Persarum,
Pænorum,
Germano-
rum.*

*Arcem ob-
sedit.*

*Dedi po-
stulas.*

P

craftini,

craftini, severè imperans, uti militem Æthiopasque suos in stationibus detineat, nec prodire ad faciendam vim sinat. se paria facturum. Verùm cum fugiente die clausisque portis admittere tympanistam ea vespera nollet arcis præfectus, Coinus, milite omni in montem deducto, novis animis in obsessos ivit, explosis mortariis, quorum glandes emissæ frustra & innoxia fuere. Iussi quoque tubicines, quotquot aderant, insonare classicis suis auspicatum & familiarem Fœderatis Belgis cantum, Guilielmi Arausionensium Principis laudibus dictum, quo segnis aliàs & remissior miles ad bellum acrius excitatur. Postero die perrexere tormentorum furores Arci graves esse. cum adessent, qui hesternas litteras dari postulavere, & difficiliorem fuisse Gubernatorem in admittendo tympanista, oblabentem vesperam, excusantes dixere. At Coinus vultu ad indignationem composito, discerptas litteras ajebat, nec integrum sibi, denuò per litteras Gubernatoris pertinaciam experiri mentem suam de deditioe ipse exponeret & scripto significaret. Venere extemplò Delegati, quibuscum paciscendum. quo tempore Nigritæ Commendenses vim parantes Minensibus paganis, iussi sunt ab armis & facienda vi abstinere. Obsessi leges deditiois, quas conceperant ipsi, obtulere Coino, quibus rejectis, consensere in Coini formulam, datisque obsidibus tribus, Arcem cum milite subiere Walravius Malburchius centurio & annonæ procurator. Pacta, si militiæ honoratoris usum spectes, deformia satis fuere, cum ferendæ longius obsidioni pares fuisse crederentur, ob fossas, quibus arx cingitur geminas, altas pedes xxxv, & mœniorum coronas. augebat obsidii laborem situs loci istiusmodi, qui levibus excubiis custodiri posset, neque cuniculis ob petrosa adiri. Illa hæc fuisse comperi: omnes absque interpellatione, maleficio, injuria, incolumi vita & corpore exeunto: Educendi uxores liberosque, illæso muliebri & inermi sexu, facultas esto: Vestimenta sua quisque secum apportato, non auri, argentique vel rudis vel cusi quicquam: mercimonia, mancipiaque omnia, duodecim exceptis, quæ obsessis indulget victoris facilitas, hujus sunt: Vtensilia sacra, aliaque templorum ornamenta secum auferunto, præter aurea &

*Deditur
Arx.
An. cno 10
c xxxviii,
August.
xxix.*

*Conditio-
nes.*

& argentea. Lusitani, Mulatæ, cum familia omni, commeatu quantum satis instructi, in insulam S. Thomæ navibus nostris transvehuntur: Transfugæ Hermannō venia esto: Hoc ipso die Gubernator militesque ex arce egrediuntur, claves omnemque apparatus bellicum mercesque reliquas victori cedunt. miles inglorius exito, absque vexillis, non accinctus gladio, non pilis in os insertis, non accensis funibus incendiariis, alioque adhibito castrensi & laudato ritu. His peractis ingressi arcem Coinus & Nicolaus Yprensis, ea ordinavere, quæ ad arcis tutelam securitatemque facerent. Æthiopum, qui cum conjugibus liberisque è pago Minensi in arcem se receperant, reperti quingenti. qui dimissi omnes, exceptis mancipiis, quorum reliqua erant centum & quadraginta. Lusitanorum familias, cum impedimentis vasisque omnibus, templum habebat, quod ipsis pro azylo. Monti, unde in Arcem potestas, imposita turris castrensis ad defensionem. impositurus validius majusque munimentum fuisset Coinus, nisi sumptus veritus, hæc scire primum Fœderatos Dominos & Societatis administratos placuisset. quare ichnographiam castrī exstruendi ut & Arcis Minæ obfessæ victæque faciem tabulis exhibitam transmisit, & servandis, quæ vicerat, victualia postulavit. Repertæ in arce machinæ ex ære fusili triginta, ^{spolia.} nitrati pulveris pondo millia novem, majores pilæ ferreæ octingentæ, minorum vascula decem, lapideæ trecentæ, ballistæ Hollandici moris ducentæ, enses Hispanici triginta sex, præter ligones, secures aliaque ejus generis, situ pleraque & rubigine fœda. Egressis præfidiariis & in Insulam S. Thomæ avectis, relictus ad Arcis custodiam fuit Malburchius cum militaribus centum & quadraginta. Ejus viri fortitudo ac vigilantia cum supra invidiam essent, sibi jure meritoque gubernacula poscebant. NEMPE celari illustrior militum virtus nequit, & cognita non amari.

Atque his quidem sex dierum spatio confectis, ea quæ ad Arcis defensionem spectabant, ritè ordinavit Coinus, æquè pulcrum esse judicans, Arces vincere & victas restaurare. Dein in Brasiliam victor rediit cum classe & copiis, incusso in Afro- rum terris Æthiopibus terrore, & diffusa virium nostrarum &

*Mauritii
laus.*

*Coinus vi-
ctor exci-
pietur.*

*Quo jure
traditum
à Mauritio
bellum in
Africam
fuerit.*

Iliad. 7.

Odyf. 5.

Iust. l. 3.

*Solinus
cap. 35.*

belli famâ per vasta & transmarina Barbarorum regna. licet non tam robore corporum, quàm animorum vigore & fiducia incrementa hæc acceperit Brasiliانا res. Majore itaque ex parte Mauritii prudentia in admiratione tacita reponatur & Belgarum aliis, hujus generis, hoc est belli transmarini exemplis, detur ad similem gloriam aditus. Plurimis siquidem & maximis aliorum Ducum laudibus victoriæ hujus celeritate & celebritate comparandum facinus fuit. quibus non erit ingratum, si militis hujus alacritas & victrix festinatio narrationis nostræ parti adhæserit. Coinum ob res ex honore publico præclare gestas, occursum, gratulationibus, & machinarum explosionibus sui exceperere. Nunc sub AVRIACO Principe propræfectus rei tormentariæ, Misnicam nobilitatem, unde natus, Africanis triumphis & Europæ militiæ dignitate illustrat. Illud tuâ interest, scire, Lector, cum primum coalesceret in unum corpus Societas Occidentalis, quæ antea in plures mercatus & mercantium collegia distincta fuerat, in partem ejus pertracta fuisse, non solum commercia illorum, qui ad insulam S. Dominici, Cubam aliasque navigabant, sed & Africana. quæ per paucos ibidem non levi emolumento mercatores agitabantur, navium ferè viginti itione & reditione. Has haud procul littore in anchoris stantes exiguis navigiis Æthiopes adibant. aurum, ebur, ebenum, res preciosissimas, coralliis, ferramentis, speculis, forficibus, rebus vilissimis, sed genti isti in deliciis, permutantes, Diomedis & Glauci exemplo. idè quæ in his oris in Belgarum erant potestate, ad præfecturam quoque Mauritianam & Brasilianam Curiam tum temporis referebantur. At ille, cujus jam mentionem injeci, vetustissimus mercandi, mercium permutatione, mos fuit, & simplicissimus. Id Trojanis temporibus factitatum, cum exercitus Achivorum ære, ferro, bovinis tergoribus, bubus, ipsisque mancipiis vinum ex Lemno emptaret. Pallas in Ithacam profecta, se venisse ait, ut æs Temesinum lucidiore ferro permutaret. Lycurgus Spartanorum Rex emi singula non pecunia, sed commutatione mercium sancivit. Etiam Britanni olim nummum refutabant: res dabant & accipiebant: mutationibus necessaria potius, quàm precii parabant.

rabant. Fuit & hoc Barbaris aliis familiare, non tamen ob hoc barbaris. Quid, quod hunc mercandi morem naturæ magis & humanæ indigentia congruum Aristoteles pronunciet; præterquam quod, ubi is obtinet, minus serpent in Respublicas malorum à dissitis gentibus contagia, cum mercium rerumque difficilior sit transportatio, pecuniæ facilior. Quamobrem ad Belgas interiores, pugnante hic Cæsare, non sæpè mercatores commeabant, atque ea quæ ad effœminandos animos pertinent, importabant. Nec ad Nervios, illo teste, aditus mercatoribus erat. nihil vini reliquarumque rerum ad luxuriam pertinentium, inferri patiebantur, quod his rebus remitti virtutes existimarent. Nunc ad Belgas tum interiores tum mari proximos (feliciore an infeliciore ævæ quis dixerit!) non solum creber mercantium aditus, sed mercandi studio in omnes se mundi plagas diffundere amant, sive res cum rebus permutandæ sint, sive redimendæ nummo, sive ipsum aurum aliis rebus permutandum. Itaque vanas hæc Plinii voces habent, exclamantis: *Utinam posset è vita in totum abdicari aurum, sacra* Nat. hist. lib. 33. cap. 1.
fames, ut celeberrimi auctores dixerunt, proficissimum convitiis ab optimis quibusque et ad
perniciem vita repertum. De Nigritis, quia sæpiùs se scribenti offerunt, hoc exposuissè conducet, populos esse ejus partis Africae, quæ post Barbariam, Numidiam, Libyam, quarta est, & Nigritarum terra vocatur, nomine aut ab incolis, qui nigri sunt coloris, aut à flumine Nigro, qui mediam regionem permeat, & Nili instar agros vicinos fœcundat. A Septentrione Libya, à Meridie Oceano Æthiopico, ab Occidente Gualatæ, ab Oriente Goagæ regnis clauditur. Aër, ad Guinææ littora, nostratium corporibus noxius est, ob caloris intemperiem & pluvias, quæ putredinem gignunt & vermes. Nigredinem à Solis adustione esse, minus vero simile, cum promontorii Bonæ spei incolæ nigerrimi sint, Hispani Italique, pariter ab Æquatore distantes, candidi. Nec minus tæret Sol ad Fre-tum Magellanicum, ubi candent, quam in Africae extremis, ubi nigricant. Qui sub Presbytero Ioanne vivunt, subfusci sunt. in Ceilonio insula & Malabaricâ regione nigerrimi, pari tamen intervallo à mundi Linea semoti. Quid, quod per universam Americam, etiam ea loca, quæ Solis via includuntur, nusquam

Q

nigri

nigri reperiantur, præter paucos in loco *Quareca* dicto. ut potius ad terræ & cæli aërisque occultas qualitates (ignorantiæ, proh dolor, humanæ asyla) aut hominum innatam & à parentibus acceptam temperiem, aut utrumque, referenda causa videatur. præsertim, cum mixtis inter se candidis Nigrisque, nascantur subfusi, castigata candidiore colore nigredine, ob feminum confusionem. quales *Multas* vocant Hispani. Romani Hybridæ vocassent, quasi imparibus editos parentibus & velut semiferos, è feris & mansuetis natos. quo sensu Suetonius in Augusto, Themesium quendam Epicardum vocat Hybridam, quod ex patre Parthico & matre Romana natus esset. Gregoras Gasmulicum genus appellat. Meminere horum Populorum Plinius, Strabo, Stephanus.

Niger fl. illi Nigritas, hic Negretas vocat, fluvium Negretam. Crescit hic, ut & Nilus, mense Iunio, totos dies quadraginta. quibus aquis mersa regio navigabilis est. Hinc pingui illuvie & cæno obducta, miro rerum proventu luxuriat. Claudiano Niger Gis vel Gir vocatur in Paneg. Stiliconis, *Et Gir notissimus amnis Æthiopum.* & apud Sidonium Appollinarem fortè legendum: *Indorum Ganges, Gothorum Phasis, Araxes Armenia, Gis Æthiopum, Tanaïstique Getarum.* pro eo, quod nunc legitur, *Tagus Æthiopum*, qui in Hispania quærendus, non apud Æthiopus. Sermo his Nigritis varius, pro terrarum diversitate, & religio quoque diversa. Sunt in mediterraneis Christiani, Mahumetistæ, Gentiles.

Mores Nigritarum. Maritimi idololatræ sunt. Alicubi Solem, Lunam, terram adorant. In hanc despuere ipsis piaculum. Cutem sibi ipsi conscindunt & postea unguento colorato pingunt, ipsis bello, nobis deformi spectaculo. Inter prandendum potu abstinent. pransi bibunt aquam vel vinum è palmâ. Sunt qui superius labrum aperiunt, perque illud foramen & nares frustra eboris adigunt, hoc ipso, ut sibi videntur, pulchrè spectabiles. Quidam etiam, peroso inferiore labro, linguam tanquam per os alterum exsertant. alii ex ipso interstitio narium ebur aut conchas gestant. Oculum alterum rubro, alterum cæruleo colore tingunt. Fœminæ opulentiores ingentes annulos ex ferro, ære rubro, aut stanno cruribus neunt. postremum in putida & sordida barbarie mirificè sibi placent. magno Hispanorum & Lusitani

& Lusitanorum quæstu transvehi ex his oris solent in Brasiliam & Occidentalem Indiam. in illam, elaborando potissimum saccharo. in hanc effodiendis metallis. laborum tolerantissimi parvo victitant, & in naturæ inclementiam & miseram servitutem nata mancipia magno ære pensantur.

Dum hæc in Africa geruntur, Comes Banjola duobus ^{Comes Banjola ad Seregippam del Rey grassatur.} circiter militum millibus, ad Seregippam Regiam, bellum trahens verius, quam inferens, modicis agminibus immisissis, terras agrosque nostros & molendina infestabat, urendo, vastando, rapiendo. qua de causa consilium cœpit Comes, depellendi ista statione Comitem Hispanum. Sed cum gravi corporis morbo attineretur, viribus febris continuæ trimestri pertinacia fractis, Tribuno Schuppio, viro militia acri & provido, hanc rem demandavit, & evocatis, quæ ad ripam fluminis Francisci, Alagoas, promontorium Augustini, in ipsa Reciffa & Moribeca feriebantur cohortibus, in hostem movere imperavit. additus illi belli Comes & arcanorum particeps Ioannes Gifelinus, Secretioris & Supremi Concilii Senator. Iamque in armis erant militum bis mille & trecenti; Brasilianorum, quos è pagis suis exciverat Comes, quadringenti, & nauticorum ducenti & quinquaginta. quibus ad bellum necessaria egregia sedulitate paraverat Gifelinus. Lichthartius navium marisque præfectus iussus fuit cum classe circa Sanctorum Sinum oberrare, ut hostem à mediterraneis avocaret. qui suspicatus hæc cœptare Mauritium, ut viam ipsi receptumque ad suos à tergo intercluderet, ubi Nassovium militem flumen trajicere acceperat & adventare propius, reduxit exercitum in Turrin Garciae de Avila. ^{Torre Garciae d'Avila.} qui locus quatuordecim ab urbe S. Salvatoris miliaribus versus Boream recedit. tantaque celeritate rapuit militem, ut nec noctu nec interdium quietem daret. Inaudiverat, jam adesse Belgicas copias & supra Seregippam viginti miliaribus in Australia penetrasse. Schuppius moto pristinis sedibus Banjola, oppidulum ipsum Seregippam, molas hostium, arborumque fructiferarum ordines, funditus evertit, & facta vastitate, ^{Seregippam deservis Banjola.} militem incredibili velocitate ad ripam Francisci revocavit. Hic ex Comitibus præscripto, positis ad Australem fluminis oram

*Seregippa
armensis
abundat.*

castris, substitit aliquandiu, ut abactis armentis, famis certissimæ incommodis hostem premeret, quod & factum à nostris militari consuetudine non segniter. pecorum naçti millia tria, in sua quisque præsidia recessit. Quàm hæc regio armentis abundet, ex eo colligere est, quod moranti hic Banjolæ maçtata fuerint quina millia, abducta in futuros militum usus octona millia. nobis terna millia maçtata, præter illa, quæ in ulteriorem ripam transmissa fuere.

*Nuntium
devicta in
Belgio per
Auriacum
Breda.
AD. CD. D
C XXXVII.*

*Ejus de-
scriptio.*

*Modus
vincendi
alius quam
fuerat Spi-
nola.*

Sub idem tempus, quo Nassovius famam & terrorem belli Afris intulit, perlata ad Comitem fuere nuntia, de expugnata per FREDERICVM HENRICVM Arausiorum Principem, in Belgio Breda, validissima Brabantiae urbe, quæ ipsa, ante duodecim annos nobis erepta, cesserat Hispaniarum Regi, victore Ambrosio Spinola Marchione & Severini Principe. Erant huic urbi propugnacula quindecim, colles præcelsi jaculandis ex alto pilis duo: humiliores munitiunculæ ad mœniorum pedem tres: seps spinea: fossæ passuum alibi septuaginta, alibi centum & viginti. fossis injecta munimenta quatuordecim: adhæc lorica altitudine pedum quinque: cui interpositæ munitiones cornutæ quinque & his objectæ aliæ semilunares, fossa altera & extra hanc lorica externarum munitionum velut cingulum. Denique Arx mœnibus, aggeribus, pontibus, armamentario, gemino aquarum circumductu munita, tormentis in omnes accessus dispositis terribilis. Modus vincendi diversus planè fuit ab eo, quo vicerat Marchio Spinola. Hic fame illam expugnavit, quia armis vinci posse desperabat. Auriacus valido Marte eam aggressus, vim supremam adhibuit, moræ impatiens. Spinolæ motus maximarum fuere impensarum, pauciorum funerum. Auriaci plurium funerum, minorum impensarum. ut alterius ctuenta, alterius incruenta victoria fuerit. Auriacus festinandum rebatur, armato hoste, & ob menlès æstivos, aptos invadendis nostrorum finibus. Spinola à mora minus sibi metuebat, ob brumam, minus aptam inferendo bello. Illius obsidionem difficilem fecit, obsefforum acerrimè pugnantium fortitudo. Hujus comportandi è longinquo commeatus necessitas. alter, ut tutam redderet obsidionem, auxiliares è Germania Cæsaris cohortes

cohortes advocavit. alter solito milite contentus, minore motu vicit. Quod si sumptuum spectes magnitudinem, plus Regi suo nocuit Italus, quàm profuit. Nos utilius bellum gessimus, recepta urbe minore impendio, sed ad Reipub. securitatem perutili. Illud mirari habuit Europæus orbis, Cardinalem Infantem, tum regiarum provinciarum Præsidentem, nova imperii famâ fulgidum, instructo quem habebat exercitu, nondum perfecta castrorum circumvallatione, accessisse ad ea, spectavisse coram, ausum nihil. cum nostros continuis insultibus fatigando, trahere obsidionem in promptu esset. **Quin** ingentem Bredæ jacturam Venloâ & Ruræmundâ minus firmis oppidis pensatam. Nec hoc leve, toto obsidionis tempore, non potuisse per hostem intercipi commeatus, tantaque celeritate cinctam aggeribus fuisse urbem, ut adventanti post paucissimos dies hosti, impervia viribus judicarentur castra. Denique, septem, ex quo admovent militem Auriacus, hebdomadibus expugnatam urbem, inter Europæas munitissimam, quam vix undecimo mense vicerat Spinola. Estque hæc illa urbs, quam olim Illustris Princeps Mauritius, bellorum suorum tyrocinio, occultato cespite ceperat. Tunc dormienti urbi illata fuere signa; nunc vigili. tunc arida glebâ vicimus; nunc viridi. tunc totam cepimus impetu; nunc mora & passibus. Non deerat tunc Ithaci alicujus aut Sinonis fallax audacia. nec nunc Achilles, qui robore expugnaret. Tunc temporis equi Trojani officioungebatur vectoria navis. nunc, fraudum nescii, ostendimus, Nassovios utroque modo vincere posse. Momentum victoriæ hujus ex commodis æstimabatur. Nam dum hostium erat, Hollandiæ, Geliæ, Zelandiæ prædatrix incubuit, ut nec Vahali, nec Mosæ nec Scaldis æstuariis tutæ fuerint navigationes. Vna Sylvam Ducis inter & Bergas ad Zomam posita, sociarum urbium aditus dirimebat, & civitatibus arcibusque vicinis grandis præsidii necessitatem imponebat. Audivere hæc in alio orbe, sub aliis fideribus, Barbari. iisdem auspiciis & armis vinci Bredam, quibus victam senserant Olindam, Salvatoris urbem, Portum Calvum, aliasque arces cis Æquinoctia formidabiles. ut hîc applaudentibus communi felicitati Belgis, illic gloriæ nostræ

R

ignotis

*Solennem
diem vi-
ctoriæ Bre-
dana nun-
cupas Co-
mes, ut &
sui trium-
phus.*

ignotis linguis faverint Brasilienses. Nassovius solennem Victoriam diem nuncupavit, quo Numinis benignitati gratiam redderentur. ne rerum nostrarum sensum eximere absentium animis videretur, aut locorum intercapedo, aut subnascens in Novo orbe Belgarum fama. Simul imputati Deo bellorum Occidentalium prosperrimi successus, & nuper fugati Banjolæ victoria.

*Incola Sia-
renses pa-
cem petunt
& auxilia
adversus
Lusitanos
implorant,
sua offer-
runt.*

Interea temporis, qui Siaram incolebant Brasiliani, pacem petivere, & auxilia sua adversus Lusitanos obtulere, rogantes Comitem, uti Castrum ibidem à Portugallis inessum, suam faceret potestatis; gentemque suam ab ipsorum injuriis & dominatu vindicaret. parva manu hoc confici posse, sumptuumque bellicorum solatia ex mercibus, ambaro, gossypio, crystallo, gemmis, lignis, salinis, aliisque, quæ regio ista suppetitat, haberi posse. In rei suamque fidem, obfides reliquere filios duos, è suæ gentis primoribus. Decreta expeditio, paratæ naves, arma, annona, miles, duce cœpti Georgio Garstmanno, viro, militarium rerum prudentia, adversus inopina

*Expeditio
in Siaram
duce Garst-
manno.*

belli firmo. Quanquam enim longius à finibus nostris remota esset dicta arx, à Pernambuco multis miliaribus semota & Boream versus, visum tamen Comiti militem Liburnicis aliquot eò transvehi, tum ut hostem ulterius à confiniis arceret, tum ut Brasiliensium plures in hostili solo Societati conciliaret. expedire id videbatur, ob diuturna in Portugallos odia, quia obsequiis erga nos essent facillimi, & loca omnia hostium viresque perspecta haberent. Etenim NON LEVES rerum successus ab offensis sperati semper, latentibus apud partes, sub fidei & amicitiae specie, iis, qui nocere suis possunt; nec coalescente unquam solida fide inter offensos & offendentes. Garstman-

*tunt
siarenses.*

*Garstman-
nus ca-
strum ex-
pugnat.*

nus in Siaram delatus, Regulum Brasilianorum Algodojum de adventu suo certiore fecit, & exposito milite ac per littoralia ducto, indigenas in occursum habuit, candidis vexillis pacem præferentes. Cum Regulo locutus, suppetitiisque animosior, (ducentos quippe in subsidium è suis adduxerat,) castrum, ex aggestis solummodo faxis, non ferruminatis, structum, impetiit & tenuit. hoste se machinarum explosionibus & minorum balistarum modicè tuente, paucis cæsis, pluribus captis.

A. Castrum

B. Fluvius

C. Via latus versus

D. Sylva

E. Campestris

F. Mantosa regio

captis. inter quos fuere militiæ gradu conspectiores. tormenta tria & nonnulla belli instrumenta victoriæ lucra fuere. Siara hæc inter Brasiliæ Septentrionalis Præfecturas est, non nisi decem aut duodecim miliarium ambitu, paucorum incolarum, qui arcem ipsam tenebant. portum habet majoribus navigiis minus idoneum. nullo insigni flumine irrigatur. solum ad radicem montis, cui imposita Arx, amniculus labitur è continente. propè arcem, Præfecti Lusitanici Domus est, quam sparsis aliquot domiciliis cingunt Lusitani incolæ. nihil hic adversus hostiles insultus validi. sacchari cannas fert, sed molis nullis illud exequitur. Barbaris circum cum Portugal-
 lis discordiæ & lites perpetuæ. Qui hæc loca adierunt Anno c I o I o c ix, perhibent, hic visos homines vasto corpore, deformi vultu, proluxo capillitio, auriculis perforatis, & in humeros penè pendulis, cutim nigro colore tinctos, præterquam ab oculis ad os. quibusdam labrum inferius, aliis & nares fuisse pertusas, quibus lapillos & officula ad ornatum indiderant.

*Siara de-
scriptio.*

*Quales
olim Indi-
gena.*

Reversus Pernambucum dux Garstmannus, unam ex Liburnicis desideravit, quæ an naufragio an alio casu perierit, incertum. Hæc alibi gesta Comiti & Societati gloriosa fuere. Pernambuci rerum civilium cura publica que mercantium commoda Rectores occupabant. destinatæ in Curia ædifica-
 tionem pecuniæ. Reperta in montium fodinis metalla in Belgium transmissa fuere, ut instituto per rerum metallicarum peritos rigidiore examine, de probitate & valore constaret. Præmia constituta iis, qui Nigritas bello captos adducerent, in virorum singulos; Regales viginti, feminarum, sex. Pecorum hostilium abactoribus decimæ indultæ. Qui vectigalium & portoriorum exactoribus fraudem parabant, nec merces ex vero fatebantur, aut silentio subducebant, acri decreto coerciti. indicta in diurnas fraudationes multa, in nocturnas graviore, & si officiales essent, capitis diminutione. Adversus prædones & incendiarios, passim terris nostris ab hoste immixtos, visum fuit per territoria distribui militum agmina, suis ducibus distincta. adhibitis quoque ad hanc rem Lusitanis & Brasilianis. qui dato ad motus hostiles signo, ma-

*Domesti-
ca.*

*POLITICA.
De captis.*

*De vecti-
galium
fraudato-
ribus.*

*De prædo-
nibus.*

chinae majoris explosione, illicet armati adeflent, vim arce-
De re fru- rent, inferentes caperent. Cumque rei frumentariae inopia
mentaria. laboraretur, edicto cautum, ut quotquot Nigritarum opera
 uterentur, plantandis annuatim Mandiocae radicibus adstrin-
De appel- genterentur, solita anni tempestivitate, Ianuario & Augusto
lationibus. mensibus. Ne verò caufarum forensium summis iudicibus
De homi- cresceret in immensum labor, vetitae appellationes minoris
cidii. momenti. Homicidis, humani generis hostibus, scriptae leges
 & poenae, quales ratio iusque divinum pariter & gentium
 scripsit semper. Etenim cum virtutibus certari oporteret in-
 ter gentes, certabatur sceleribus, quosque optimos esse opor-
ECCLE- tebat, reperiabantur pessimi. Rebus sacris praefecti conciona-
SIASTI- tores, sua gravamina (id rebus nomen) per Classes, hoc est
CA. ordines & coetus collecta, Senatoribus Olindae exhibuere.
 qui pietatis causam non segniter agendam rati, praesertim
 inter barbaros & rigidioris disciplinae ignaros, inter æmulos
Rescripta quoque religionis zelo populos, Pontificios ac Iudæos, pro-
ad Eccle- vidè ad singula responderunt, in hunc modum : In incestuo-
siarum sos, flagitii convictos, severè animadversum iri : vacationem
postulata, à servili opere mancipiis concedi die Christianis sacro : prohi-
 bituros se, ne Paraybæ rectores publicos Pontificiorum pro-
 cessus & ad pompam deambulationes, per compita institui
 sinant, sed templis & templorum peristyllis claudant : novo-
 rum absque Senatus permissu templorum ædificationibus iis-
 dem interdicti : ut & nuptiarum sive matrimoniorum per pre-
 byterum conciliationibus, non praemissis publicis ex more
 nostro, denunciationibus : etiam obeundis sacris apud reos,
 iudicum voce damnatos : templum sibi seligant Olindae, reli-
 gionis Reformatæ exercitiis : Iudæis sua sacra, suos ritus per-
 mittere intra privatos parietes, prohiberi cultum publicum : ope-
 ram se daturus, uti illicitae Nigritarum voluptates & forni-
 candi mœchandique libido, ruentis fortunæ comes novissima,
 frenentur : denique velle se, ut in posterum novarum mola-
 rum domini, quoties auspicari istos labores cum bono Deo
 volent, divinam benedictionem non ex ore Sacerdotis Ponti-
 ficii, sed Reformati doctoris requirant. N E M P E, ad stabi-
 lendam potentiam religionis quoque praëjudiciis juvamus, &
 quam

quam quisque elegit, idoneum arripit instrumentum, quærendæ securitatis, non hominum solummodo salutis, sed & dominationi. Nec minus curata sedulo mercimonia, saccharorum emptiones, & lignorum ejus soli, seu hosti erepta, seu empta precio, seu è filvis nostris excisa forent; ut & Nigritarum venundationes crebræ, auri Americani in patrias terras transvectatio, navium è Belgio advenientium merces, aut mari quassatarum refectiones, aut abeuntium futura onera & necessitates variæ; militantium indigenarum stipendia, præmia, victus demensa, navium subvehendis armis, & commeatu in omnes Brasiliæ tractus, modo hos, modo illos, perpetuæ missitationes, itiones & reditiones, Magistratuum per præfecturas omnes vel designationes vel absente Comite electiones, Ecclesiastiarum rogationes; pauperum, pupillorum, ægrorum solatia, civium per singulas civitates descriptiones, & quæ alia innumera terra marique in præsentem Reipub. statum confici secundum præscriptum à Societate ordinem, oportebat; harum, inquam, rerum assidua materies & agitatio Senatum politicum distringebat.

Comes à longiore morbo sibi militiæque redditus, & adversus regionis, alias saluberrimæ, incommoda firmatus, corpore in externi & transmarini aëris proprietates jam consentiente, in Paraybæ & Fluvii Grandis præfecturas, longo eoque terrestri itinere profectus fuit, ordinaturus provincias, urbes, pagos; castris à munimentis, milite, armis, commeatu prospecturus. Sed quoniam in has provincias transitum facimus, earum indolem situmque & proventus nesciri nefas, cum bel-
Comitis in
Paraybæ
& flumi-
nis Gran-
dis præ-
fecturas
profectio.
An. 1710
c. xxxviii.

Parayba inter quatuor Præfecturas Boreales est, nomen sortita à flumine cognomine, qui illam, ut & alius Mongoapa, irrigat. Tamaricensē coloniam proximè excipit. Olim Galli tenuere. his pulsus Lusitani. postremum Belgæ. Pagos non alios, quam Ingeniorum sive Molarum sedes habet. quæ ob frequentiam operariorum pro pagis sunt. In ripa fluminis, ad latus meridionale, oppidulum est, Philippæa, à Philippo Rege sic dicta. nunc mutatis partibus, Fredericopolis aut Frederica, à Frederico Arausionensi Principe. Proxima fluminis plana
Parayba
descriptio.
Flumina.
Philippæa,
nunc Fre-
derica.

Proventus. sunt, remotiora montibus vallibusque interjectis ad omnem amœnitatem conspicua. illa sacchari cannas ferunt. hæc mandiocam. sacchara exteris in delitiis sunt. mandioca indigenis alimentum. è radicibus ejus in pulverem redactis, farinam conficiunt, quæ pro farre ipsis & pane est. agros eam ferentes, *Roffas* vocant Lusitani, agricolas *laboratores* & cultores *Roffarum*. Verùm uti farina hac victitant, qui tenuioris sunt fortunæ, ita opulentiores tritico, quod vel è Lusitania, vel aliunde adportari solet. Fructus alios quoque subministrat, milium, sive segetem Turcicam, Patates, Ananazes, Cocos, melones, pepones, mala aurantia & citria, Bananas, Pacovas, Marconias, Cucumeres, vel in hominum, vel aliorum animalium usum. Silvestria sunt *Cajusia* pyra, succi plena & innoxia, quæ mediis caloribus avidè manducantur. Ceterum in imo pyro faba quædam extuberat, cortice amarissimo, prædulci medulla, si torreatur. Pyro refrigerandi vis est. faba calefacit. Verum ex omni fructuum genere, palma tribuitur iis, quos Ananazes appellant. Planta est humilis, cujus è ramis pinea nucamenta dependent præmollia. hæc suo tempore in frusta dissecta, gratissimo simul odore ac sapore non recenti duntaxat edulio sunt, verum etiam in longum tempus adservantur è saccharo. Adhæc videre est complures arbores fructiferas, quas percerere nimis longum sit, piscesque & aves coloris eximii & quadrupedum species pl^{ur}imas, sed fermè silvestres, partim notas nobis, partim ignotas. in quibus utique apparet, quàm miris modis ac variis divina sapientia se explicet per vasta terrarum spatia. Psittacorum insignis varietas, quibus pluma discolor ornamentum, at apta voces humanas reddere lingua precium confert. tanta horum hîc frequentia, ut glomerato volatu, velut nubis atræ obtentu, diem obscurant.

Incolarum fors. Incolarum alii libertate sua gaudent, ut Lusitani, Belgæ & Europæorum quilibet, etiam Brasilienses indigenæ: alii servitutem serviunt, iique vel Brasiliani vel Nigritæ ex Angolensi regno vel Capite Viridi precio empti & huc transvecti. Vicis habitant, non in nostrorum morem connexis & cohærentibus ædificiis, sed discretis, sive incendiorem metu, ne serpent, sive imperitiâ ædificandi. Cœmenti apud illos & tegularum

usus,

A. Fluvius Parayba.

B. Civitas Parayba.

C. Coenobium S. Francisci.

D. Arx lapidea ad ripam fl.

E. Conditorium mercium.

F. Palma.

A. Castrum Margarethe.

B. Restinga.

C. Castrum Boreale.

D. Modus Piscandi in litore.

E. Arbores Bachovie.

usus, non ferri. Domum fabricaturi, primum stylos & subli-
 cia erigunt. hos tabulato insternunt, supra quod tectum at-
 tollunt, vel ex tegulis vel ex foliorum Cociorum tegmine.
 Hic vivitur. ima pro conditoriis habent. latera virgis ligneis
 claudunt, quas calce ferruminant, citra speciem aut delecta-
 tionem. Ipsa civitas ædificiis nonnullis è lapide nitet, quibus
 anguli & fenestrarum margines è candido marmore surgunt,
 reliqua parietum informi lapide constant. Corpora minus
 procera Europæis, nec ad labores firma. Pagis habitant Parai-
 benfes septem, quorum principalis *Pinda-Una*. qui incolas
 mille quingentos numerat, cum reliqui vix trecentos. Sin-
 guli domiciliis quinque aut sex oblongis constant, quæ ostio-
 lis exiguis multisque distinguunt, quibus subitur & exitur. nudi
 incedunt, nisi quod viris amiculum partes masculas tegat. fe-
 minis indusia è lino velamen sunt. Vxoribus suis jungi amant,
 non sine zelotypiâ; circa prolis curam negligentiores, discipli-
 næ seriæque institutionis nescii. quæ res servitute eos naturali,
 ad erecta omnia inhabiles, alligat. atrocibus odiis in Lusitanos
 feruntur, & hi in illos, ut perfidiæ, ingrati animi, levitatis
 reos. Merces, quas exterorum mercaturæ exhibent, sunt *Merces.*
 sacchara, ligna tinctoria, tabacum, boum exuvix, gossypium,
 aliaque. Molas sacchareas habet octodecim, quarum alias
 aquæ, alias boves versant. Eæ juxta Paraibæ ripam Australem *Mola XVIII.*
 & Borealem suo ordine visuntur. At mota mihi sacchari dul-
 cedine salivâ, non alienum fuerit, eodem succo adspargere *De Sac-*
 narrationis hujus paginas, & veterum sacchara cum novis *charo dis-*
 conferre. Quæ enim bellorum vocibus subinde horret oratio, *curso.*
 mansuescet, mixta hac rerum & verborum suavitate. Et mi-
 rum sanè, tam miti alimento non desævire barbariem, & du-
 rare morum asperitatem ferociamque, pastis hoc nectare &
 ambrosia. Sacchari meminere, Plinius, Dioscorides, Galenus,
 Hesychius. Verum, num Veterum illud idem sit cum hoc
 nostri ævi, disceptant Botanici. Qui aliud esse contendunt,
 veterum in ipsis cannis & arundine concretum fuisse ajunt,
 nostrum liquidum exprimi, deinde igne densari: Veterum
 dentibus, salis modo, fragile & friabile Dioscoridi dici. no-
 strum statim liquefcere & in succum mutari lentum & minimè
 fragi

Apud Iff-
dor. l. 17.
cap. 7.

Sacchari
elaborandi
ratio.

fragilem. Veterum stomacho, intestinis, hepati amicum ex-
stitisse, nostrum inimicum. Illud sitim sedavisse, hodiernum
excitare. Nec tamen facile hi expediverint, quis sit ille suc-
cus à saccharo diversus, qui in India & Arabia in arundine re-
peritur, *Dulcia cui nequeant succo contendere mella*, ut habet versus Var-
ronis, & de quo Lucanus: *Quique bibunt tenera dulces ab arundine*
succos. nihil enim vetat, liquorem sacchareum aqua dilutum
bibì. Sed hæc litteratorum examini pateant, & priscorum
verborum interpretibus. Arundo saccharifera ad arboris alti-
tudinem non assurgit, sed milli & aliarum arundinum, calamis
se erigens septenùm aut octonùm pedum, pollicis crassitie.
fungosa, succulenta, dulcis albæque medullæ plena. folia illi
duos cubitos longa, flos comosus, radix suavis minusque
ligna, quæ germina protrudit in novæ messis spem. gaudet
humenti solo, aëre calidiore, & aura tepidiore. Harum arun-
dinum feracissima est India Occidentalis, licet & Orientalis
ferat. liquor illis à lautitia & usu laudabilis. Vsum officinæ
agnoscunt & culinæ, sani & ægri, cum & alimenti vicem præ-
stet & medicamenti. alterum est cibi nostratis, post butyrum,
delinimentum, & gulæ in tragematis & bellariis placens irri-
tamentum. Ejus elaborandi ratio, veteribus ignota, hæc est.
Evulsæ arundines mundatæque à frondibus, in taleolas palmi
longitudine inciduntur. sic incisæ prælo extunditur liquor,
qui ahenò exceptus & aqua dilutus statis horis coquitur, de-
spumatusque ac evaporante humore aqueo, fictilibus vasis,
quæ metæ aut pyramidis formam referunt, infusus, instar salis
concrefcit. cuspis his fictilibus, primò per dies aliquot clausa,
humorem concretum servat, mox adaptata sordidiori crassa-
mento viam facit purgando saccharo. Dein lutum figulinum
super metæ latiore rotundamque basin effunditur, cujus re-
petita aliquoties superfusione & fortius expelli creduntur ex-
crementa, & magis albescere saccharum. Hic primus illi
labor. At puriori & magis defecato studetur novis operis
coctionibusque. Saccharo namque impuriori lixivium calce
viva maceratum affundunt, ut & albumina ovorum, conti-
nuaque agitatione spumantem humorem mellea & sordida
pinguedine despumant. intereà ferventis sacchari ebullitio-
nes

nes & supereffusionem minantes, injecto butyro castigant. tum coctum liquorem, lixivio nondum absumpto, transmittunt per cilicium aut stamen, colligendis, siquæ supersunt, quisquiliis, rursusque, donec absumptum fuerit lixivium, effervesce sinunt. Inde infundibulis, ut ante, eundem, velut renatum, accipiunt, dilutior argilla basin vasorum opplent, qua in crustam arescente, nova aliquot vicibus affunditur, iisdem, quibus factum antè, consiliis, elabente iterum crassiore & feculentiore syrupo. Dividitur saccharum in molle & Concretum. Hoc ipsum à figurâ in Pyramidale, Miscellaneum, Cantium & Penidium. Pyramidale in Maderense, Canarium, Finale, Melissium & Thomæum distinguitur. Maderensi & Canario insulæ suæ nomina fecerunt. Finale sic dictum, quod finem consecutum sit, hoc est candoris & puritatis apicem. Melissium à Meli Indiæ Occidentalis insula, Thomæum ab insula S. Thomæ appellationem sortitur. Hoc ignobile est & coloris subrubi, ideoque ejus usus potissimum in conficiendis serapiis, conservis, antidotis, clysteribus. Miscellaneum illud vocant, quod ex fragmentis aliorum collectum cistis advehitur. Cantium saccharum id nominis habet à Græcis Barbaris, quod angulosum sit & fractum in particulas angulares diffiliat. tale enim Græci recentiores *καυρόν* vocant. Illud à candore sic dici, quasi Candidum, vel à Candia Insula, ab imperitorum & vulgi errore est. nec enim omne saccharum Cantum album; nec quod album, id omne candidum. aliud quippe Crystallinum est, crystallo simile, quod ex Finali saccharo fit: aliud subruffum, quod nunquam clarescit & ex Thomæo conficitur, causæ suæ non dissimile. Penidrum fit ex pyramidal vel Thomæo, etiam ex miscellaneo. commendatur candidissimum, rarissimum, & temperatè calidum.

*Sacchari
forma varia.*

Invasere hanc Præfecturam & expugnatis arcibus Societati addidere duces, Schuppius, Artioskios, Hinderfonius alique, Anno millesimo sexcentesimo tricesimo quarto. Illi proxima Boream versus est Colonia *Fluminis Grandis*, quæ nomen quoque suum fluvio illustri debet, cujus penitiora amœnissima, aditus verò ob vada & minus profundum mare, diffi-

*Paraibam
nostris vi-
cere Anno
CIC IC C
XXXIV.*

*Præfectu-
re fluminis
Grandis
descriptio.*

difficillimus. Barbari *Poteingi* vocant. Navigatus fuit Gallis, qui, fœdere cum indigenis juncti, hic sedem fixerant. Gallos Lusitani pepulere per Felicianum Cecam Paraybæ præfectum, subactis quoque, præliis aliquot, Barbaris. Cessit regio nostratibus, capta arce, Anno millesimo sexcentesimo tricesimo tertio, duce expeditionis Matthia Ceulio, pugnantibus fortiter quâ terra, quâ mari, laudatissimis belli ducibus, Byma, Clopenburgio, Vriefio, Lichthartio, Garstmanno, Mansfeldioque. Et licet natura loci, ob vicinum quo pulsatur mare, munitionibusque invicta illa crederetur, armis Belgarum se vinci passâ, nihil fortitudini impenetrabile esse, suo exemplo fidem fecit. In rupe posita ipsi flumini incubat, lapideo muro & præalto cincta, machinisque bellicis in omnem vim instructa, ut & adiri difficulter & modico præsidio defendi possit. Antea, cum Regis esset partium, ab augustis trium Regum vocibus nuncupata, adscito Ceulii nomine, in potestatem simul & appellationem Belgici Senatoris transiit. utique mutatis imperii rectoribus, parum fuit mutare rerum vocabula.

*Arx Ceu-
liana.*

*Legati Ta-
puiarum
Comitem
adveni.*

*Munuscu-
la
re.*

*Castella
restaurat.*

Commorantem ad fluminis Grandis ripam Nassovium, legati adiere, à Tapiuarum Rege missi, cum muneribus, arcibus, sagittis, struthionum pulcherrimis plumis, quibus ad bellum ituri insigniuntur. quæ pacis & ineundæ concordie blandimenta ac benevolentie pignora, decenti comitate accepit, & dignè magnifice, ut habitis legatis, conjunctaque amicitia, munera rependit, vestes lineas, indusia, cultros, tintinnabula, vitra, corallia, hamos, clavos, ignotam ipsis aut raram saltem suppellectilem. qua supra modum gavisi discessere, polliciti, se Regi suo persuasuros, uti Comitem ipsum accedat & salutatum veniat. In Paraibæ territorio Arcem *Cabo Dello*, Catharinam, collapsam restaurari jussit, & fossa profundiore ac latiore & lorica insuper muniri. Eam, mutato cum imperio nomine, Margaretam Nassovius, à sororis nomine, vocavit. Aliam arcem Borealem S. Antonio sacram, pro derelicta habuit, ob impensas grandes, relicta solummodo ad tutelam loci castrensi turre. Munitiunculam *Restingam*, palis sudibusque à milite cingi imperavit; nec non oppidi Paraibæ cœnobium, aggere, adversus hostium subitos insultus. demandata hæc cura Eliæ Harck-

manno

CASTRUM CEULIANUM

- A. Castellum.
- B. Littus, quod maris
estus inundat.
- C. Scopulus Lapidus.
- D. Horti arenosi.
- E. Scopulus mari mersus.
- F. Transitus navium.
- G. Fornax conficienda calci.
- H. Aqua dulcis.

EL

GRANDIS

Handwritten signature or name in cursive script.

10 20 30 40 50 100
virgae Rheno-landicae

Hi numeri significant
altitudines orguiarū.

FLUVIUS GRANDIS

A. Arx Ceulij.
B. Fluvius grandis

C. Scopulus, cui arx malificata.
D. Mare.

E. Populi trahere volentes.

manno Paraibæ Præfecto, viro supra virtutes plurimas & ingenii, quod acre illi fuit & à Belgicæ poëfios studiis erectum, egregias dotes, vario navigationum discrimine & rerum maris usu subactò, fidei in dominos suos prorsus inviolatæ & laboris indefeffi.

Elia Harckmanni laus.

Intercurrente tempore non defuere fortunæ bellicæ, quâ terra quâ mari, fui casus. commissus navali pugna cum Hispanorum aliquot navibus Navarchus Scapius, mari plurimum pollens, inter Sanctorum portum & turrim Garciae d'Avila ferociter dimicavit. unam, quia prævalida erat & milite machinisque munitissima, missam facere coactus, aliam in littora & vada protrusit, tertiam victoriæ spoliū habuit. Ipse accepto vulnere sibi deformis, patriæ utilis ac gloriosus apparuit. In ea reperti litterarum à Lusitanis scriptarum fasciculi, Hispanorum in nos consilia & cœpta, diversis judiciis, aperuere. Erant, qui referrent in Lisbonæ flumine Galeoticas naves decem, in Gadibus viginti stare, ad quas accessio fieret triginta vectōriarum. Quorundam opinio erat, classē hanc in Brasiliam parari: aliorum, simulari à Rege, Principum more, hanc necessitatis causam, ut hoc obtentu pecuniarum è plebe compos fieret; cum Lusitanorum interesset, illam recuperari: ideò exacta à Rege nova onera, quintam bonorum. quæ commovissent populum, usque adeò, ut regios exactores aggressi, pluribus locis trucidaverint: His motibus gavisos Castellanos rigidius imperium, rebellionis specie, in Lusitanos agitare: Regem ipsum cum exercitu affore compefcendis Eboræ ac Alantæi & Algarucensium populis. Erant, qui jam compositos tumultus memorarent. à plebe turbas esse, primores quietos: futurum brevi, ut classis in Brasiliam solveret, restituendis rebus: illi imperaturum fuisse Comitem Liniarez, verumtamen veneno affectum contabescere: Ocquendum in Gades abiisse, curandæ classis: penes hunc fore imperium. Nec tamen hæc valde Comitem movebant, cum in brumales menses adesse ista classis non posset, ceteraque in incerto essent, ob impeditum Gallorum bellis Regem; qui, ut habebant illæ ipsæ litteræ, venationi addictior, jacturam terrarum suarum & urbium, triumphante Gallo & Batavo, projectis

Prælium navale inter Scapium & Hispanos.

Lusitanorum Littera intercepta.

*Mauritius
nova co-
piā agit.*

*Hostes
trans flu-
men S.
Francisci
graffan-
tur.*

*Picartius
in prae-
dones cum
manipulis
mittitur.*

*Rediit ē
Paraybam
Nassovius.*

voluptatibus redimeret. Commodum ergo putavit, hærentibus Hispanorum cœptis, præsētia aucupari, & Societatis imperio incrementa novis ausibus quærere. Nec minus in votis habebat, ut dictam classē in mari occuparet. ejus clade quietam fore Brasiliam, saccharēis mercibus & mercatui opportunitatem. In hunc finem naves plurimas sibi à Reçtoribus mitti postulabat, quas vincendis hostibus, reportandis mox saccharis utiles, à duplici officio commendabat. Nec destitit hostis, licet Australia fluminis Francisci teneret, nocere nostris. Nauticos aliquot, qui in terram exscenderant ad pecorum capturam, captivos in Turrim Garciae de Avila abduxit, lemboque in Septemtrionalem fluminis oram trajiciens, militem nostrum, in Cororipa vagantem securius, oppressit. Quin ulterius progressus ad fluvium S. Michaelis, peragratis Alagois, Vnæ & Portus Calvi terris, populabundus ivit, adscitis in Societatem prædonum manipulis. Lusitanos mitius habebant, Iudæos Belgasque pari ferocia. In hos, licet parca domi esset præsidia, missus Picartius, distinctis agminibus compita viasque publicas pervagatus, terrore sui in silvas propulit palantes grassatores, nullo militiæ ordine adstrictos, sed, quam fors offerret, prædæ intentos. Nassovius confecto in Paraybam itinere, velut confors quoque, ob cognatum sanguinem, ejus gloriæ, quæ AVRIACVM, ob victam Bredam, non levibus præconiis per populos vehebat, missis trans Æthiopicum & Septemtrionale pelagus, tabulis, tanta illi victoriæ laudem gratulatus fuit, ob orbis momenta, obsidionis celeritatem, labores, discrimina, salvumque in communis fatis periculo Principem. Addebat: effluxisse sibi æstivos menses, magnarum rerum inopes, ob annonæ & militarium parvitatem: hac propter in Paraybam se & Fluminis Grandis provincias ingenti disverticulo ivisse, emensis terrestri itinere cxxxv miliaribus, ut invalida firmaret, collapsa passim restitueret: appulisse Reciffam naves duodenas, quæ cibariorum ut & utensilium belli attulissent sic satis, at in supplementa non nisi milites ducentos. Nec minus fixum sibi esse, tentare Salvatoris urbem, eo, qui ad marum esset, milite. qui ad summum terna millia & centenos aliquot completeret, exceptis mille ducentis Brasiliensium: spem esse, posse commearum urbi intercipi, cujus illam inopia laborare, non levi auditione acceperat: Banjolam cum mille & trecentorum manu & Brasiliā gentis quingentis ad Villam Veilham considerare ac rerum gerendarum occasionibus insidiari: paratum hostem, (ut spargebatur,) acie

Et ferro nobiscum decernere, quod et optent sui. Quare bellum hoc grandius & majoris operæ animo agitare cœpit, nempe de expugnando Sanctorum omnium sinu ejusque metropoli, quâ potiti olim virili audaciâ, mox penè muliebri vœcordia, solutis in lasciviam custodibus, excideramus. Promissa ad hanc expeditionem fuerant frequentibus Directorum ad Comitem litteris, auxilia. Quæ cum tardarent vergeretque anni tempus bellis idoneum, Comes (animi magnitudine, quàm, quæ tunc præsto erant, virium, major) excito è præfidiis omnibus milite, censum iniit trium mille & quadringentorum gentis Belgicæ & Brasilianorum mille. Hos jungi Belgis voluit, ratus inter eos & Belgas virtutis æmulationem futuram. didicerat, aliter domi, aliter foris bella geri. domi eo milite pugnandum, quem vires patriæ subministrarent. foris hostem etiam per suos vinci posse, qui, diuturni & ferocis imperii impatientiâ, externa auxilia avidius amplecterentur. At quanquam probè sciret, ista se manu susceptæ expeditioni parem non fore, hoste potentiore; tamen à cœpto non destitit, erectus quotidiana auxilium è Belgio copiarum expectatione. Nec minus incitabant Comitem Europæi, urgebantque indefinenter, uti curas consiliaque omnia in dicti Sinus oppugnationem converteret. Hic præcipuum Lusitanorum refugium esse, hinc Hispaniarum Regis robur decusque maximè spectari; nullibi plura saccharorum molendina, nullibi uberiores prædam fore: hac victoriâ brevi Brasiliam omnem nobis subdi posse; nullam urbem præmium victoribus dignius, & certius hosti damnum allaturam. Ex ipso Sinu & Salvatoris urbe facta Comiti indicia, militem præfidiarium ob non soluta stipendia querulum, in res novas inclinare: Banjolam & Sinus gubernatorem gerundi belli opinione distrahi: prono in nos esse affectu incolas & ad fortunæ nutum nostros: Comitis erga Lusitanos moderatione, clementia, benignitate subverti eorum animos & indies pellici: hostem armorum & commeatus penuria invalidum. His animosior, & ne crederetur aut fortitudini suæ ac suorum aut belli fortunæ prorsus diffidere, gnarusque non semper pugnari viribus ad æquilibrium paribus: non semel exigua spe manuque maxima dissipata; incertam belli aleam

*Expedi-
tio in Portum
omnium
Sancto-
rum, sive
BRASILIA.*

*Rationes
Expedi-
tionis.*

experiri maluit, quàm invito otio Societatis commoda gloriamque remorari. Interea sperabat aut cœpta aut durante obsidione, affore Europæorum auxilia. Verumtamen ne in externum bellum abiturus, hostium irruptionibus aut intestinis motibus oportunas faceret provincias suas, eaque ad securitatem illarum facerent, domi ordinata fuere. In Reciffa civēs sub quatuor signis ducibusque ad custodiam loci militavere, addita illis militum merentium centuria, tribuno Nicolao Riddero. singula in centum & triginta capita censebantur. In Parayba urbi Fredericæ data ad tutelam fuit civium cohors, cui centum & quinquaginta inerant. in Tamarica Insula & oppidulo Schuppī alia, non nisi quadragenos numerans. Sic aliis quoque locis littoralibus, prout ferebant res, quæ sita & imposita præsidia.

An. chr. 19
c. xxxviii,

Giselinus
comes ex-
peditionis.

Iam menses pluvios inchoabat Aprilis annumque tricesimum octavum supra millesimum & sexcentefimum aperuerat, cum habitis antè supplicationibus publicis, quæ rebus agendis pia initia sunt, naves ad obsidionis necessitatem viginti duas, frumento, armis, aliisque belli impedimentis instruit. cætera ex hoste se melius paraturum sperans. Nec mora. adscito in consiliorum societatem Giselino, Secretioris & Supremæ Curiaē Senatore, solvit è Pernambucensi littore, favente Æolo, die Aprilis octavo provectusque in altum, felicissima navigatione, sexto die, ex adverso Sinus Sanctorum stetit. quod iter, ea anni tempestate, nisi quatuor aut sex hebdomadibus, confici solet. Additæ mox classi naves novem, quæ ante iussæ fuerant eam navigationis suæ inire viam, ut vespesciente die in oculis haberent *Terram*, quam vocant, *Candidam*, ne à classis nostræ conspectu devix aberrarent. Ex alto terram petentibus, prima apparuit Turris Garciae d' Avila, & illa S. Antonii. Postero die stabat Comiti sententia subeundi Sanctorum portum. Verùm adversum flantibus ventis, horis aliquot circa ostia fluminis Vermilii hæsit, obliquis cursibus iter consultò moratus. Quod ipsum fefellit Sinus Sancti præfectum, qui suspicatus omnem huc belli molem translatam iri, & excensionem parari, eò ocysus convertit exercitum, comitante cum copiis Banjola. Ventis dein faventibus, ipso meridi-

SINVS OMNIUM SANCTORVM

Mate van twee Duytsche Mylen.

Civitas S. Salvatoris.		
A. Maximam februii.	G. Basilica.	N. Cornubium S. Benti.
B. Suburbium de Carmo.	H. Carcer.	O. Repetaria.
C. Conacubium de Carmo.	I. Aula Auctionis et vice-Rogis Brasilia.	P. Castellum maritarum.
D. Porta de Carmo.	K. Templum N ^o S ⁱ .	Q. Aqua mediterranea.
E. Collegium Hospitalium.	L. Porta S. Benti.	R. Castellum S. Altheri.
F. Conacubium S. Francisci.	M. Suburbium.	S. Castellum N ^o S ⁱ Rogaria.

A. Urbs S. Salvadoris.

B. Angulus et Castrum S. Antoni.

C. Castrum S. Martini.

D. Castrum S. Didaci.

E. Suggestus tormentorum et apus cornutum suburby.

F. Castrum Rosarie.

G. Castrum S. Petri.

H. Castrum S. Philippi

I. Castrum S. Bartholomaei.

} a nostris victa.

K. Statio et Suggestus tormentorum — comitis. N. Suggestus tormentarius collapsus.

L. Naves claudenae urbi.

M. Insula Tapirica.

die, in Sinus intima prono mari devectus fuit, inter castrorum hinc, inde, & navium ac civitatis fulmina & tonitrus, sævientibus undequaque in classẽ nequicquam machinis. Stabat in anchoris classis sub ipsis hostium castellis, Sole ultra meridiem provecto; & velut in Belgarum molimina & motus intento. Mox promontorium arcis Bartholomæi nonnihil prætervectus classe, exscendit, nullo obsistente, miles, sesqui ab urbe miliari, loco commodissimo; ubi mons visebatur nudus patensque, nullis confitus aut obscurus frondibus, cujus valles recentius dulcibusque aquis irrigabantur. Hic locatis castris, & exposito ocyus apparatu omni bellico ac commeatu, è captivis cognovit, dimidio à castris nostris miliari, angustias esse, transitu difficiles, nec nisi relapso maris æstu singulis pervias, ob paludum humida & fallaces circum campos, qui progredi turmatim militem vetarent. Quare præmissus cum trecentis balistariis Dux Tournalonius fuit, ut cognosceret, qui hostem ibidem offendit, prope angustias istas, quas præoccupaverat, aggeribus se valloque munientem. ideo abducere suos coactus, ob maiorem hostium vim, situm loci & discrimina angusti tramitis Comiti aperuit. Is nihil ista moratus, ne consultando agendi tempora effluerent, ex adverso hostium, in monte aciem disposuit, mediis inter nos hostesque angustias. Simul mandatum Iohanni Mastio navium præfecto, ut navigiis quatuordecim recta urbem peteret, anchorisque extra machinarum jactum fixis, nova iussu expectaret. nec aliud consilium Comiti, nisi ut alio & maiore metu avocaret à tramite isto hostem, qui metuens urbi à præfidiis vacuæ, desertis angustias militem properè in urbem rapuit. dissidentibus licet Tribunis, qui suadebant, prælio cum Belgis decerneret, potentiorque minus potentem & itinere marisque incommodis fatigatum, prior invaderet. urgebant, nostris refugium non esse, nisi ad littora, naves & mare; sibi in urbem & urbis proxima. ideoque faventiore se Marte & loco pugnatuos. Iamque, superfuso littoribus Oceano, Nassovius hac die penetrare angustum tramitem prohibebatur. postera die promotis castris ad angustias contendit, perrupturus, si posset. Verùm & tunc eas, festino milite, rursus infederat

*Mauritius
felici na-
vigazione
in Bahiam
trajicit.*

Exscendit.

*Præmittit
Tournalo-
nium ut
cognoscat.*

*Hostis an-
gustias
deserit.*

*Occupat
Comes an-
gustius.*

*Stativa
ad urbem
locat.*

*Arces ca-
pit.
Alberti.*

*S. Philip-
pi.*

*S. Bartho-
lomæi.*

*suggesta
astollit.*

dux Lusitanus. cum quo postquam minoribus aliquandiu tormentis pugnasset Comes, plurimosque stravisset, stationem deferuit. Nos occupatis & superatis eadem vespera angustis, mirati suprâ modum fuimus, vâcordem Lusitanorum fugam, quibus tramitem istum paucio milite tueri perquàm facile fuisset. Progressi ulterius, vix semimiliari ab urbe, ubique hostiles copias, viis accessibusque & fluviorum ripis incubantes, offendimus & repulimus. donec positis, sub ipsis Vrbis externis munitionibus, stativis, hostium vim opperiremur. qui sub mœnibus machinis suis ex alto tutus, militem ad prælium, ut videbatur, disposuerat. Verum sua se continens statione, tormentorum bellicorum dispoſitionibus crebris nostros exercuit, & cohortem Brasilianorum, plus nimis securam, nonnihil afflixit. Arcem Alberti è lapide structam à Lusitanis desertam occupavere Belgæ. Eâ stativis nostris parta securitas, ne à littore possent circumveniri & impeti. Hæc ipsa circumvallari jussit Comes, & mox per protribunum Brandium, Castellum aliud S. Philippi, in littore positum, non multo milite, deditione accepit, quamvis quinque se machinis tueretur. Insequenti die S. Bartholomæi castello potitus fuit, tredecim machinis terribili & instrumentorum militarium copia instructissimo. His Arcibus in potestatem nostram redactis, patebat liber ad naves accessus, accipiendo comœatu, à quo, non nisi in oëtiduum, militi in terras exposito prospici poterat. Tunc ex mandato Imperatoris duo erecta tribunalia, sive suggestus. unum sustinendis machinis majoribus septem, alterum minoril us (campestres vocant) duabus. Iis aggerendis dum occupamur, eruptiones fecit Lusitanus crebras, modò immissis præſidiariorum trecentis, modò quadringentis, sed indemnes. Nos perpetuo pilarum è tribunalibus in oppositam Arcem Rosarum, quæ ad montis pedem erat, jactu, exigimus præſidiarios. Nec tamen ob proximum tribunal hostile, cujus ictibus patebat ista Rosarum arx, occupari & teneri à nostris potuit. ut inter partes nullius jam esset; gloriæ bellicæ materies verius, quàm victoriæ; & bellaturientium potius, quàm de alterius sorte triumphantium, controversa arena. Erat prætensum Vrbis tutelæ opus Cornutum, in fastigiis

giis Cœnobii Carmelitarum, è quo in Arcem & nos sævire tormentis promptum erat. Illud ipsum unius noctis labor, incredibili oppidanorum ardore, in quatuor pedum altitudinem aggeffit, ut nec à nostris lædi oppidani, nec hi in nostros balistas fistulasque torquere possent, ob maceriem in sublime elatam & diremtis per eam partibus. Hoc cum ex re nostra esset expugnari, datum negotium fuit quatuor centurionibus, militibus quadringentis, additis pilarum, quas Granata vocant, jaculatoribus viginti, & operariis ducentis. quibus à Comite militari sermone ad audendum incitatis (norat utique tractare militares animos) dum in hostem ingentibus animis contendunt, incidere in abditam arbuſtis quadringentorum militum manum, qua cum ancipiti Marte pugnatum, pari ferè utrinque clade. Hoc agmine perrupto novus surrexit labor ab excubitoribus ducentis. qui statim à pugna projectis degeneri metu armis, frustra que vitam orantes, furore militari oppressi cecidere. Vespera sublunis erat, cum factò in Cornutam munitionem impetu, post bihorii acrem & statariam pugnam, adscensum nostri tentavere, sed conatu irritò, hoste huc omnem belli vim conferente, & tanquam de summà rei decertante. præmonitus à transfuga credebatur, cum tam validis excubiis nunquam sua antehac tutatus esset. Iam missæ jactæque in illam fuerant, mira militum alacritate, pilæ ignivomæ plus quam trecentæ, Lusitanis pari eam fortitudine animoque tuentibus, utpote in qua de urbis salute dimicabatur. Quin hoc omni studio agebant, ut eruptionibus frequentibus, nam milite prævalebant, viam nostris à latere intercluderent, quibus non segnius restitum, submissis Centuriis quatuor, Duce Hinderfonio. qui cruentis illam conflictibus acerrimè propugnabat, pluribus utrinque desideratis. Tunc cæsis Centurione Houwino & castrensi operum architecto Berchemio, dum in occupandis hostium tormentis & trajiciendo in hosticam stationem milite toti sunt, inclinavit belli fortuna, & minus æqua Belgis, agendi quæ oportuit occasiones optimas eripuit. Occubuerè strenuissimi & veteris militiæ duces, Abrahamus Ebrechtus, Bowardus, Hollingerus, militumque nonaginta quatuor, magnarum animarum pro decore publico

Acriter dimicatur.

Impetus fit in Opus Cornutum. Sed frustra.

Cadunt Houwinus centurio & Berchemius architectus castrensis.

Etiā Ducem alii.

prodigi. Cœpta luce, sparsim strata jacebant cæſorum hoſtium corpora, noſtris intermixta, ut fugerant, ut reſtiterant, conſpicua. quamobrem pacta eodem die ad breve tempus armorum quiete, vacatum humanis mortuis utrimque fuit. noſtrorum cadavera pleraque intrâ hoſtium vallos reperta, ſi non victoriæ, ſaltem fortitudinis & militaris ſiduciæ gloriâ à loco, quo ceciderant, meruere. Ex eo Imperator oppidanus, edoctus à captivis transfugiſque de exercitus noſtri militumque paucitate, & perfectis jam, quæ dâdum incœptaverat, munimentis, ipſe militum numero longè ſuperior, promovit in nos, & exſtructis in montium verticibus ſuggeſtis, in ſtationes Belgarum impunè jaculabatur. nec opis noſtræ erat, iſta impedire, ob interjectas paludes, quas operibus ſuis caſtrenſi linea vel aggere annexuerat. Hinc ea caſtris nata calamitas, ut tormentorum iſtibus indies ruerent multi, vulnerarentur plures. Non per intervalla, ſed continuis, noctu & interdû, furoribus, excutiebantur in patentes ſtationes machinæ: quæ pernicioſæ aliâs, tum nocebant magis, ob pluvium aërem, quo tuguriolis ſuis claudi militem, non falſo hoſtis conjeſtabat. licet pars magna relictis ſtativis terrarum ſe & ſilvarum latebris abderet. Etiam, quæ à Comite in mediterranea loca miſſa fuerant militum agmina, modo quingentorum, modo ſexcentorum, impediendis oppidanorum pabulationibus, & abigendo pecore, redibant vacua, ob longè potentiores hoſtium manipulos & tutelares commeatumum copias, quibus tuti pecus ſuum gregatim in urbem agebant. Accedebat & hoc incommodi, quod remotis à littore caſtris quarto miliari, facilis fuerit transfugis in urbem tranſcurſus, per quos de caſtrorum ſitu, viribus, cœptis, inſtrui potuere. Quamquam verò omni cura hoc ageret Naſſovius, ne urbi commeatus mari ſupportaretur, factum tamen, ut ſubirent naves frumentariæ nocte obſcura & tempeſtuosa, quæ ut nos hoſti, hoſtem nobis eripuit. Tantæ ſiquidem exortæ fuere tempeſtates, ut amiſſis una nocte anchoris duodecim maximo inter ſe diſcrimine non ſine naufragii periculo colliderentur rates. Quamobrem gnarus Imperator noſter, non ſemper votis ducum reſpondere bellorum eventus, aut hominum uſque

usque consiliis obsequi divina, diviso sæpe Iovis cum Cæsare imperio, cum Senatore Giselino aliisque militiæ terra marique præfectis, præsentis belli faciem, castrorum statum, rerumque momenta omnia rigidè expendit: disparem sibi fuisse & esse cum hoste copiarum numerum: attrito exercitu vix superesse bello apta militum millia duo supra quadringentos, ac Brasiliatorum nongentos: his copiis nec posse se tutari sua, & hostem invadere, castellis munitionibusque pluribus tutum, nedum impedire rerum necessariarum in urbem importationes: patere munitiones suas hosti altiora insidenti: hinc certissima suorum funera & cædes: anni tempestatem pluviam morborum inter suos pessimam esse parentem & nutriculum, extinctis cohortis prætoriæ duce Iohanne Wendovillio, & centurione Israele Twynio, ac gregariæ turbæ plurimis: accidi indies militum numerum, nec suppetias præ manibus esse: hosti contrà crescere robur & exercitum concitis undique ad arma indigenis, uti ex ipsorum transfugis & interceptis litteris planum erat: Gubernatori in præfidiis esse millia peditum duo, Castellanae partim, partim Lusitanæ gentis: Comitem Banjolam mille quadringentos in auxilium adduxisse & Brasiliensium octingentos: civium in armis censa terna millia, armatis etiam Ecclesiastici ordinis viris & studiosis: equitum insuper illi esse turmas duas, præter Nigritarum & Mulatarum mancipia & ex agris coactos populos, omnes ab armis instructos: pluribus defendi facilius posse, quæ possidentur, quàm expugnari à paucioribus. Adhæc subibat consultantibus, præcipuam Brasiliensis militiæ vim inutili cunctatione in hostili solo consumptam iri, quæque nostra essent alibi, modicis præfidiis firmata, hostium stratagematis insultibusque oportuna esse; ideoque cauta magis ex consilio, quam prospera ex casu eligenda, nec ulli prudentiorum pertinaciam & desperata consilia probari. Quamobrem placuit cunctis tentatam potius obsidionem solvere, quam in majus discrimen & incerta casuum præcipitare summam belli. satius esse, retinere possessa, quam vano molimine dubios eventus præstolari & ancipitiis insistere. CEDIT interdum generosus animus necessitati & utilitatem publicam loquentem audit, fortunæ viribus infe-

*Causè dis-
ceditur.*

rrior. ubi nisi rectoribus inhæreas consiliis, incerta pertinacius sequenti, concidendum est. Hæc ab affectu vacuis aut non obnoxiiis facile persuaferim, minus malevolis, aut iis, qui virtutes Imperatorias solis successibus æstiment. ET EST nostrum hoc fere vitium, ut quicquid votis complectimur, Ducem armis complecti posse putemus, & patere militi, quæcunque patent cupiditati. qui si illic simus, aliter sentiamus. Notant historiarum scriptores, rarò sine aliquo discrimine, revocari exercitum aut receptui signum dari. hoc tamen scitè ac militariter egit. Omnibus ad discessum compositis & ordinatis, milite & apparatu bellico in naves recepto, etiam machinis hosti ereptis, absque strepitu paravit abitionem. quam ne animadverteret intempestivè miles noster, & inconsultius quid auderet, imperaverat jam ante Comes, tormenta transferri è castris in naves, tanquam alia submissurus. quod & creditum militi. Per plures Insulam proximam diripi imperavit, & Brasilianorum uxores, quæ cum ad bellum proficiscuntur, hic attineri, ut discessus suspicionem animis suorum eximeret. Quin in ipso abitus momento munitionibus roborandis, tribunalibus attollendis, aggeribus ducendis operarios occupavit, ne de receptu quicquam rescisceret hostis, & per angusta abeuntium terga invaderet. Latuitque hæc res Lusitanos, qui orta die in stativa nostra, pari ut ante furore detonabant. donec hora circiter diei nona, nullo in castris percepto motu, jamque cessante armorum & belli tumultu, munitionibus suis egressi, vacuos desertosque invenere Belgarum vallos. ubi accensis tuguriolis effusam lætitiæ tormentorum ex urbe explosionibus testati fuere. Eopse die substitit in ipso Sinu classis nostra, spargendo per rates milite, missusque in urbem tubicen, qui de redimendis captivis sexaginta ageret. sed frustra, obstinato hoste, & lætis insolentiore. illo morante adhuc in Vrbe Salvatoris, appulit Lusitana navis, machinis hinc inde decem, & copioso milite ad bellum armata, quæ suppetias auxiliaque affore nuntiabat. eo nuncio recreatus Gubernator, exempto metu & ceu parata securitate ter tormenta excussit. Non fugerat classem nostram ista Lusitanica, verum adversante vento accedere illam propius pro-

prohibebamur, flagrantibus in vanum spe prædæ navalium animis. Tunc compertum, falsis indicibus perlatum fuisse ad Comitem, de discordia inter Banjolam & loci præfectum. cum hic omne militiæ jus bellicque administrationem Banjolæ cesserit; Episcopo anhelantem queruli militis inopiam pecuniis solante. Illud animum Nassovii altissimè penetravit, non potuisse se auxiliorum defectu & mora, Patriæ, Societatis, suumque decus tam celebri expeditione vindicare, pro quo animam profundere, tot suorum gloriosis exemplis incitatus, paratus esset. Factæ in illam impensæ non fuere Societati graves, ut quæ partis nuper spoliis & Nigritarum quadringentorum precii pensari potuere. At maximè fortissimorum Ducum & promptissimorum militum interitu indoluit. illud se commodi retulisse dictitans, quod oculis ipse urbis & arcium omniumque locorum situm ac robur lustrasset cominus, & paratior jam esset novis præfidiis auxiliisque resumendi optimè cœpta. Tunc in futurum providus Imperator, veritus subnascentes è longinquo suggillationes, ut in conscientiam rerum gerendarum advocaret Supremas Belgii Potestates, ad eas hæc per epistolam locutus fuit: *Traditum sibi Brasilia imperium, ut parta tueretur, nondum parta adscisceret. at nec defendi regna posse absque milite & armis, nec proferri. sine illo nullum esse bellicis consiliis robur & invalida omnia. Atteri indies copias, aliis belli violentia extinctis, aliis morbis & itinerum incommodis absumentis vel labefactis: aliis post tolerata ex honore belli obsequia & stipendia dimissis, & indies dimitti flagitantibus, ob gravem & infructuosam militiam; quos sub vexillis retineret, non largitione & ambitu, sed per bonas artes, comitate & severitate. pluribus adhuc præfidiis opus esse, vindicandis ab hostium injuriis & grassatione iis terris, quæ longis spatiis à Serinhamo & Portu Calvo, ad ripas usque S. Francisci diffunduntur. Sic distrahi militares manus, imparesque reddi firmanda Reipub. adversus inopinas hostium invasiones. Tentatam à se Salvatoris urbem, sed majore fama & strepitu, quàm usu. non defuisse animos pugnantibus, sed numerum. hujus expectatione plus se voto complexum, quàm viribus. à fortuna belli speravisse successus, quos præstare suorum vel cura potuisset vel luculentior fors. Si rationes inire libeat, quantum à Societatis contuberniis collegiisque singulis militum, ex communi decreto, sibi promittere habeat; deesse ad numerum istum ducentos supra mille. præter illos, quos jussa Principis & primorum Societatis in alias expeditiones seponi voluerunt. Illorum missione etiamnum desideria sua exerceri. Equidem, non*

*impense
in expedi-
tionem
pensari po-
tuerunt re-
bus capitis.*

*Epistola
Comitis
ad Poten-
tiss. Orad.*

fatis est, (verba Comitis sunt) decerni imperio huic utilissima, facto mature opus est. celeritas in lucro bellantibus est, procrastinationes periculosa. militares copia non habent remedium in necessitate, nisi ante conscripta; ne absumptis prioribus, subsequentes inefficaces sint. Culpare incuriam non possum, apud viros graves & Reip. studiosissimos, possum tamen indigentiam, cui in re tanta extremis curis interveniendum non aliter, quam in corporis morbis. Frequentissima calamitatum causa sunt, securitas, cunctatio, & sumptuum metus. laboratur his malis inter nescios vel conscios. Illud expediat, suppetias maiores mitti simul, non carptim, cum unita vis fortior sit, quam minutis distracta agminibus. Quaternis millibus opus in praesidiis. nec tamen numerum hunc expleant, qui hic sub signis sunt. Quo ergo hostis impugnavit milite! quo repellitur superveniens! quo via aditusque praeiunguntur, adversus palantium rapinas & populationes! Id voti est, & postulati mei, militum mitti terna milia & sexcentos, qui additi iis, quos in praesidiis habemus, septena consicient millia. qua manu dignum aliquid Societate geri posse, non spes solum sed & fiducia est. à parvis auxiliis nec spes nec metus gignitur. magna in utrumque impellunt animos. Non me latet, tot retro annorum bellis lachrymare araria, qua impense grandes exhauriunt, nec redditus parvi & modici saturant. Verum quia aggressa res seculo & Bataavorum virtute digna estis, insistendum caeptis nec desperandum. Iacta est alea. Non Rubiconem, sed Oceanum transivimus. aut omnis huius imperii contextus dissiliet, aut fulciendus magnis animis. velis remisque opus, ut enavigemus has Syrtes, hac nova gubernationis Acroceraunia. Infames imperantium scopuli sunt, discriminum metus & impensarum. Gloriosius arbitror, Brasiliam magno aere redemptam parere vobis & totam vinci, quam qua vicimus, parcimonia & negligentia in praecipiti dari. In hunc annum si perdurabitis, ferendis suppetiis, erit Reipub. parva securitas, & arariis vis. Si propitium Numen avertet messi calamitatem, expectare habet Societas, in praesentem annum, sexcenta florenum millia. qui redditus, aucta agrorum securitate, sua quoque in annos capient incrementa. Neque plus nobis virium est mari. nam qua advenere naves, adeo nauticorum egebant, ut iis gubernandis trecentos militum imponere necesse habuerim. praterquam, quod quassa fractaque refectionem pleraque poscerent; nec ad inferendam vim, nec ad excipiendam idonea. His malis remedio fuerit, si naves maiores octodecim adornent & ocyus transmittant Europae Rectores, quibus & bellum inferri poterit hostilibus hic terris, & reveli in patriam Brasiliana merces, & obviam iri Lusitanorum, si quas forte moliantur, classibus. Hæc scripsisse Comitem legimus, & quidem prudenter. cum Imperatoris sit, etiam extra bellum in futurum consulere, & cura ac provisu perinde agere, ac si hostis ingruat & ante portas sit Hannibal. Ad litteras Comitis responsum ab Europæis

pæis Rectoribus : non ignorare se, incertos dubiosque bellorum eventus : Bahia expugnationem votis facilem, armis difficillimam : majoribus copiis ad hoc opus Commisit fuisse. sed intervenisse ea, quæ id fieri impedirent : his malis remedia quæri à validiore erario. huic à Sociorum liberalitate animisque. his verò à Brasiliensium rerum successu & felicitate. ut mutuis operis & Brasiliam juvare habeat Societas, & Societatem Brasilia, permixta utriusque salute & commodis : probari sibi Comitibus institutum, de tuendo S. Francisci flumine adversus predatores, ne perrupta hac partium & belli macerie, sinibus agrisque Belgarum populabundi incubent & saccharæa messi calamitatem ferro flammisque inferant : Optimis quoque consiliis in hoc incumbi à Comite, ne Bahiensibus quies sit & otium respirandi à privatarum miserationum sensu : idèò terrâ marique occupandos, ne noceant ipsi & de inferenda nobis vi cogitent : armatos metui, contemni inermes & inertes : præveniendum hostem, ne præveniat ; id consultius, alienas res metu versare, quàm suas, aut, quod æquè apud bonos optabile est, nec timere perpetuò velle, nec perire. sibi id primum, id ultimum cura fore, ut & militum & navium missione firmentur provinciæ. Gliscibat tum temporis inter Societatis primores grandis controversia, quæ Hollandorum potissimum & Zelandorum collegia commisit : Vtrum nempe ex re Societatis foret, privatorum commerciis aperire Brasiliam, an per Societatem omnia geri, quæ mercatum & incolarum necessitates spectant. Sui utrique sententiæ erant auctores. Quibus arridebat posterior, Societatis Orientalis se exemplo tuebantur, & hoc argumento ; majora expectari lucra, si sola mercaretur Societas : cum liberis singulorum commerciis, in multos distrahatur quæstus, & vilitas inducatur mercibus, ob mercantium frequentiam. Colonias sic confici fatebantur. at à coloniis non levia incommoda metui. posse populosiores imperia transmarina excutere, aut filiam matre potentiorē reddi. Sic Tyro majorem evasisse Carthaginem, Phocæâ Massiliam, Syracusâ Corintho, Cyzicum ac Byzantium Mileto, genitili solo. etiam sentinam illis & fecem pessimorum colligi ajebant. nec rempublicam ordinatam nasci, sed colluviem facinorosorum & perditorum. sic effici, ut mixti meliores & egregius animi & morum quisque degeneret. Hi specie boni publici, privatas utilitates obvelare credebantur. licet non deessent in conventibus honesta rerum vocabula, & probabiles sententiæ, quibus causæ suæ autoritatem adstruerent. Quibus prior placuit, insistebant

Respon-
denti Eu-
ropæ.

Contro-
versia in-
ter Socie-
tatis Re-
ctores: An
expediat
singulis ad
mercatum
aperiri
Brasiliam,
an servari
publico.

Colonia-
rum in-
commoda.

*Coloni-
rum com-
moda.*

*Consilium
Communi.*

*Mercandi-
licentiam
singulis
feri sua-
det.*

bant his : coloniis magis defendi extera imperia, quàm armis : illas, facta omnibus mercandi facultate, sperari posse, non si per solos Societatis administratos res omnis gereretur, ut qui paucissimi essent : civium frequentia accrescere redditus publicos. Adhuc non esse eas Societati opes, ob attritum sumptibus ærarium & ægram fidem, quæ sufficiant tantæ rei. multa postulante mercatu, multa bello, multa incolarum victu, amictu, aliisque. nec ostentari è propinquo spem, unde ista calamitas refarciatur. Et tamen neque bellum neque mercatum sine pecunia geri posse, quemadmodum nec corpora sine nervis moveri. Nassovius, sententiam à Directoribus rogatus, per litteras apud eos hunc in modum differuit : Societatis salutem omnem à Rectorum unitate esse, à discordia perniciem : istis contentionibus & deliberationibus remedia quæri. at fatisciente interim & pereunte Saguntho. Non ignorare se, veritatis perpetuam sortem esse, ut odium pariat, apud secus sentientes. Sed fidem obsequio antiquiorem sibi haberi, & juvandi studium præferri gratiæ placendi. Et quanquam promptius sibi sit dicere, quid sentiat, quàm quid suadeat, consilia tamen se daturum absque omni affectu. at interim deprecari invidiam insperati fortè eventus : nec debere, cum consulueris fideliter, sinistros casus imputari consultori. Exaggerari, ajebat, immania, quæ ad privatos olim rediissent, lucra, quæ Societatis esse potuissent. sed versam ex illo mercaturæ & rerum faciem. Olim, cum primùm nostra esset facta hæc Brasiiliæ pars, in Directorum omnia fuisse potestate, jam per contractus quoque privatorum. Olim repertum hîc in Lusitanorum conditoriis saccharorum multum, mercium nostratum, quibus opus Lusitanis, parum ; ut grandi has emolumento, quadrupli & quintupli, cum saccharis permutarent Belgæ, præsertim metuentibus tunc adhuc sibi & saccharis ab externâ vi Lusitanis. Iam verò saccharorum reperiri parum, quorum pretia intendantur, parta terris hisce majori securitate, mercium autem Belgicarum affatim. Utilius sibi videri, si omnibus mercandi fieret ex æquo licentia. hac impeditâ excidere Societatem vectigalibus, portoriis, tributis navalium onerum. Præterea, non posse à Societate comparari merces necessa-

necessarias Brasiliensibus, nisi grandi ære; à quo inpræsentiarum eam destitui, in comperto sit. nec posse easdem distrahi cum lucro, ob privatarum mercium affluentiam. quas si redimere quàm maximè velit Societas, absque damno nequeat; si enim majore precio redimat, cum jacturâ publicâ fore: si minore, privatorum. quibus tunc prorum erit occultare illas, nec empturis ostentare. Insuper, non posse deserta & inculta Brasiliæ excoli, sine colonis. nec hos eò invitari, non permixta unicuique rem faciendi potestate. à civium multitudine lucra expectari, ob singulorum & plurium necessitates. sic futurum, ut, auctis habitatoribus, augeantur æraria, sine quibus arma haberi non possunt, uti nec sine armis quies novæ genti. **CALCULVM** utique cum imperio ponendum, semperque id agendum regnantibus, ut ratio quæstum & necessitas erogationum congruant. Per colonos robur addi provinciis, diminui præsidia: tutiorem esse rempublicam & suis fidere. Lusitanos indigenas vix metu in officio contineri. ceterum Regi suo addictiores fluxæ esse fidei, & quavis occasione mobiles. At colonorum non esse spem, nisi sit lucrorum. spe esuritionis neminem transire maria. vitæ pericula contemni, affulgente quæstu. hunc præcidi singulis, sola mercante Societate. **Quin** & illud urgebat Nassovius, indigenarum se querelis indies premi. qui iisdem conditionibus se victuros sub imperio nostro pacti fuerunt, quibus vixissent sub Hispano. nempe, ut molarum proventus venderent arbitrio suo, non aliorum. erepta hac libertate, malle ipsos aliò concedere, quàm hic laboriosam servitutem, ad nutum & licitationes Societatis, servire. Dum hæc disceptantur inter mercantes, intercurfabant doctorum sermones; **Quot** colonias tot arces & propugnacula imperiis dari. nihil tam validum, quàm earum deductio-nem. Istis vinculis, velut compeditum, Orbem sub Romanorum obsequio mansisse. ut quibus persuasum, frequentiam civium fundamentum esse omnis potentiæ & diuturni status firmamentum. Hoc consilio Regem Hispanorum Novum Orbem coloniis implevisse. habitandum esse Batavis, ubicunque vicissent. quod de Romanis dixit Seneca. Vbi enim agros quisque suos opesque possidet, obligari ad imperantium de-

*Necessitas
Coloniarum
præ-
batur.*

fensionem, nisi pelli velit, si & illi pellantur. Præterquam, quod plebs inops & domi Reipub. gravis, exhauriatur, militibus emeritis agrorum aliquid in præmium cedat. Idèò emitendam illam agminatim, censebant, ut apum examina per nova & plura alvearia diffundunt prudentes agricolæ. quin & illud objectabant deliberantibus, militiam lubentius expeti, ubi functis bello sua essent diverticula, jumenta & agri & agrorum cultura. Nec esse, quod quis metuat, ne potentior matre fiat filia, locis tam longinquis & patriæ opis indigis.

*Probantur
Comitis
consilia.*

In hanc Comitibus sententiam itum à Rectoribus Societatis, & Fœderatis Ordinibus fuit. qui edicto veniam fecere subditorum singulis, navigandi in Brasiliam & ibidem mercandi. soli Societati proprium fecere mercatum Nigritarum, apparatus bellici, armorum, & lignorum Brasiliensium. At exempti isto indulto ipsi Societatis rectores & rerum in Brasiliâ administrari, quotquot fide & sacramento illi obstringebantur. ne mercaturæ specie fordibus ac rapinis locus esset, neve per avaritiam, publicam rem in suam verterent. Quam ob causam Thebani lege vetuerunt, ad Reipub. gubernationem admitti, qui non decennium à commerciis abstinuissent. mercibus eò ituris, & huc transvehendis, imposita onera, prout ex re Societatis fore judicabatur. Hoc edicto excitati mercatores Belgæ, tam frequentes navigare, ut mercium & rerum necessariorum copia gravis laboraret Brasilia, & querelæ veteres cessaverint aliquandiu. rem fecere primi, minus posteriores, maximo mercimoniorum affluxu & diminutis preciiis. Sed his decretis, quæ plurimum judicio saluberrima habebantur, aliorum postea dissentientium chartis rixisque palam concussis, distracti fuere studiis Rectores, omnium damno, nec sine mutua ū verum, ira. dum privatarum provinciarum, urbiumque res potius agi, quàm publicas & hi & illi criminantur.

Hæc inter Societatis Optimates insigni providentia omnia circumspicientes, diurno nocturnoque consultandi scribendique labore, rerum Occidentalium summam è longinquo administrabant, regebantque molem tantam. Cumque memoria captæ ab illustri Heynio classis argentiferæ altius insideret animo, ut quæ egenti tum ærario solatium fuit ingens, novissimum-

mumque, attrita Regis Hispaniarum fama & viribus : denuò consilium cepere, idem audendi, & fortunam simili audacia, spe pari provocandi. Designatus huic operi fuit Cornelius Iolus, à teneris mari fluctibusque innutritus, coeli ac salis, quibus adsueverat, indole acrior, promptæ ad omne facinus audaciæ, quiete nullus, navalibus studiis erectus & fuus, silentio fortis, impetu vehemens, laboris ac fidei capacissimus, cetera rudis. Hic classi novæ & validæ præfectus, jus potestatemque à Fœderatis Patribus, Principe Arausionensi & Societatis primoribus accepit, cum hoste pugnandi, & illas Hispanorum rates invadendi, quæ collectis è Peruana regione, & vastis maris Pacifici regnis, immensis opibus, è Terra Firma & Cartagenæ portu in Novam Hispaniam tracturæ erant, jungendis ibidem viribus & mercibus. At Mauritio Senatuque Brasiliensi sententia stabat, post tentatam frustra Sinus Sanctorum metropolim, prompto adhuc ad nocendum milite, flammis vastare, quotquot Præfectura ista haberet sacchari machinas, vel in insulis vel Continenti. causæ erant, ne, privatarum calamitatum sensu, sinibus nostris posthac vim eandem facerent, & ut intercepta messis saccharæ spe, annuo fructu destitueretur Lusitania. Verum hæc consulta pervertit Ioli adventus, aliòque, ex mandato Directorum, bellum converti placuit. Hoc tamen curæ fuit Nassovio, ut iis, quæ supererant, copiis, si non lædere hostem, sua saltem tutari posset. Impositæ naves & præsidia flumini Francisco; ubi proximus hosti tractus. interclusi aditus in Alagoas, Portum Calvum, Serinhæmum, Pojucam, Capitis Augustini terras, Goyanam, Paraibam. ne è filvis prodiens irruptionem faceret & vastitatem.

*Expedi-
tio in Occi-
dentem
sub Iolo.*

*Aliud mo-
liebatur
Cometæ.*

*Cavet suis
terris.*

Exiverat portu Texelæ, qui Hollandiæ celeberrimus, Iolus decima quarta Aprilis die, Anni MDCXXXVIII, lectoque inter Africæ oram & Insulas Capitis Viridis itinere, primus illi terræ appulsus Brasilia fuerat. ubi in colloquia & consilia Mauricii Nassovii Præfecti Brasiliensis aliquoties admisus, profectiois suæ causas aperuit, mandatisque juxtà Comitis instructus, navibus adhuc & militum sexcentorum manu, ac com-
meatu in septimestre auctus, post modicam suorum refectionem

*Naves
Ioli.*

*Terrori
sunt Hispaniæ.*

*xxii Iun.
An. cix id
c xxxviii.*

*C. de Cor-
rientes.*

Organes.

nem, votorum plenus iter capeffivit. At navem conscensurus, scapham inter & prominentes machinarum cervices interceptus, subsidente & mox assurgente procella, femur læsit, & infelicis eventus prælagium suspicacibus fecit. Navium quibus in Occidentem iit nomina hæc fuere: Salamandra, Zwolla, Transisalanía, Goerea, Tola, Spes, Auriaca, Rotterdamum, Ernestus, Canaria, Gojana, Canis exploratorius, Mercurius, Equus emissarius. Divulgatâ tam gloriosæ expeditionis famâ, ingens incubuit Hispaniæ terror & omni passim Occidenti. nondum apud hostes quoque abolita Heynianiæ expeditionis memoriâ. Quippe opinio erat, non vana, nec minore hunc (cujus terribile & fatale in his tractibus nomen erat) fiducia rem tantam aggressurum. utpote cui una & omnis voti summa erat, memorabili aliquo facinore famam mereri & immortalitatis sortem redimere. Nec dubitabant sui, ire eum parato ad moriendum animo, nec mori velle, nisi cum hoste, de quo aut triumpharet splendide, aut occumberet gloriosè. nihil illi mediocre cogitari aut eligi. Quamobrem Rex Hispaniarum, percepto novorum in Occidentem motuum nuntio, nulla mora quatuor deproperaverat liburnicas, quæ de adventu classis Hollandicæ, duce Houtebeenio, (id viro inter navales socios nomen) portuum omnium & arcium præfectos præmonerent, classis Terræ Firmæ tutelæ invigilarent, nec eam, quæ Novæ Hispaniæ est, mari crederent, nisi insequente anno. At classis ista Terræ Firmæ, cum educâ jam in pelagus esset, & ex speculatoriis suis, quæ ad Promontorium de Corrientes, in extimis Cubæ, ferendis indiciis oberare solent, cognovisset, visas Hollandorum naves duodecim, at minus Hispanorum classi metuendas, iter suum Cubam versus & Havanam promovit. Iolus Brasiliæ oram Septentrionalem circumvectus, præteritis, quotquot illic mari insparguntur insulis, classẽ rectâ in Occidentem direxit, inquisiturus in argentíferas rates. præmissa in omnes oras, venatorum more, exploratoria navigia, post longos errores, tandem cognovere, Classẽ circa Cubæ portus Sinusque ferri & propè illos scopulos, quos *Organes* vocant. Constabat illa navibus majoribus, quas Galeones appellant, octo, aliisque minoribus sex, quibus summa

summa potestate præerat Carolus Dievarius. gazæ, mercesque, quas vectabat, si captivis fides, milionibus censebantur novem, vel, ut aliorum habent diaria, viginti. Opum præcipua vehebat Prætoria Hispanica. Iôlus hæc malorum irritamenta votis, non victoria, complexus, omnis jam moræ impatiens, convocatis navium ducibus, militari eos more ad prælium accendit: *Irent & novo exemplo aurum argentumque timidus viri eriperent. classem hostium prædam veriùs, quam armâ gestare: hanc nec tegere quenquam nec vulnerare: ditem hostem pauperis victoris gloriosum præmium fore: catapultis terribilibus metalla potius, quam Hispanum defendi: navium moles stupendas saburram fulgentem & imbellem, nequaquam militem gestare.* Mox singulis pugnæ partes distribuit. Ipse, utpote classis suæ primus, in Prætoriam Hispanicam iret, junctis sibi, in pugnæ Societatem, Rotterodami & Tolæ ducibus. Propræfectus adversam haberet Hispanorum Proprætoriam, & Noctiluca, sive Pharos nostra, ipsorum Noctilucam. Simili ordine deinceps singulæ singulas invaderent. vel ubi maxima vis & necessitas, collatis operis auxiliisque pugnarent. Magnum erat Salamandræ, quæ Iolum vehebat, robur & recens exstructa pugnæ aptissima. Verum ad Hispanorum Prætoriam, ob immanem hujus molem & altitudinem, vix Liburnicæ specie visebatur. Supplicatione ad Deum præmissa, ut grandibus cœptis adesset, animos adderet bellacibus, & pro republica dimicantibus, Præfectus noster facem orationis suis admovit, & qua vehebatur, Prætoriam, Hispanicæ applicuit, eamque uncis retinaculisque validissimè apprehendit. non amicitiae specie, quod & credidit Hispanus, sed professi indubique hostis. Hujus exemplo propræfectus Proprætoriam adortus fuit, sibique eam catenis & harpagonibus nexuit, ne elaberetur. Nec segniùs Noctiluca nostra eadem fide sibi Hispaniensem Noctilucam implicuit. His prælium constabat partibus. reliquis, prò pudor, ociosè pugnam sociorum, extra teli jactum & discrimen, adspectantibus. Pugnavere ternæ cum ternis acriter, & ubi incaluerant animi, in neces mutuas incubuere ferociter. Navi quisque sua, veluti fatali circo, claudebatur. Hæc vitæ, hæc mortis area. hæc gloriæ palæstra. casus, vulnera, cædes cadentum, varia omnia. Caligo, fumi, favillæ,

Pugna navalis.

cineres hostem oculis certisque ictibus eripiebant. Non tam pilæ glandesque tormentis excussæ, quam decussæ trabibus festuæ, pugnautes interimebant aut lædebant. Iamque prætoriorum nostra ad clepsydras binas cum Hispanica conflixerat, Marte ancipiti, morantibus in pugna Societatem venire Rotterodami & Tolæ navarchis. tunc nauticæ gentis expeditissimus quisque in sublime enixus, superavit foros & Hispanicæ Prætoriorum plana victor tenuit: adactis infra cancellos, in navis alveum, Hispanis. id hac ratione effectum. Cum galeæ corbesque Prætoriorum Belgarum, vix supra ipsos Hispanicæ pluteos forosque emerent, Præfectus noster, incerta casuum in usum flectens, illos jaculatoribus implevit. qui desuper in Hispanicam pilas igneas xxiv & xlviii pondo in subjectos jecere, ut, fulminantibus his ex alto Cyclopibus, planitiem nobis & tabulata vacua illubentes fecerint. Tunc præfectus, (hæc victoriam sanè pollicebantur) cum navalium uno pepigit, uti è Prætoriorum Hispanorum aplustre auferret. precium facti haberet florenos mille. jamque dicto adscenderat. cum adventantibus in Prætoriam nostram Viceprætoriorum & Noctiluca Hispaniensium, quæ se uncis & retinaculis expederant, coactus fuit præfectus noster deserere Prætoriam hostis, revocato è præsentis discrimine audaci isto funambulo. Tunc & reliquæ hostium rates in nostram Prætoriam tendebant. quæ periculi certa, mutato cursu, enavigavit, ne circumfusus undique hostibus caperetur. Interea reliquæ nostrorum naves distractæ & vagæ pugnam ingenti perfidia detrectabant, quibus aut gloria Præfecti aut incolumitas gravis erat. Occubere isto conflictu Propæfectus Abrahamus Michaëlis Roofendalius, Iohannes Mastius Noctilucæ ductor, & Antonius Muysius fisci advocatus, digna seculo nomina. è navalibus sociis desiderati quinquaginta, lauciis centum & quinquaginta. Iolus gemens frendensque impotenti ira, quod tot mensium diligentiam, operam & paratum, tanti laboris & industriæ fructum puncto temporis amisisset, statim à coitione ista, quæ acerrima fuerat, convocatis ad se, à quibus turpiter desertus fuerat, ducibus, ignaviam ipsis & muliebres animos acerbè, ut meruerant, exprobravit; commotior in Rotterodamensem,

*Deseritur
à suis
Iolus.*

menſem, à quo indigno reſponſo exceptus, bacillo, quod manu gerebat, reſponſantem contudit & dignitate ſimul exiit. Mox, oratione ad reliquos converſa, monuit, uti ſacramenti, quo ſe obſtrinxiffent Patria, Principi, Societati, meminiffent: plus hiſ ipſos, quam vita debere: de omnium & ſua ſalute ac gloria agi: natos obſcuriſſimis initiis jam fama oſtendi: hoc loco inclariſſe P. Heynium, quem ad virtutem & immortalitatem Batarva indoles prodiderit: plus præda, quam periculi eſſe: hoc non ipſorum ſolum, ſed & ſuum putari: ideò ad pugnam præviſſe: navium mole terreri navaliſbus aſſuetos certaminibus, pudendum: eas, utcumque terribiles ſint timidis, expugnari poſſe à fortibus: in patriam reverſos ignominioſis amicorum civiumque vocibus exceptos iri, quaſi ad Hiſpanicæ potentia & claſſis admirationem, non expugnationem iſſent. addebat, ſecernerent ſe timidi à pugnare certis, nec exemplo nocerent optimis peſſimi, ignavi ſtrenui; extra dilationem poſitis conſulta factis jungenda. Si cauſas belli expenderent, vincendum hoc prælio, vel cadendum eſſe. id ſibi deſtinatum. vincerent viri aut ſervirent. fugientes in media fata præcipites dari; maximeque timentibus maximum periculum eſſe. & utcumque inclinet fortuna, glorioſum fore extra patriam in ipſo orbis ac natura ſine cecidiſſe. Collatis ergo, inquit, viribus redintegremus pugnam, continuemus prælium, tamdiu præda immemores, donec parta victoria ſecuri illam auferamus. Sequitur vos neceſſitas pugnandi, quam fugitis. Si pugnare detrectatis, cur arma habetis? quid ultro bellum ſuſcepiftis? extra occaſiones tumultuoſi & audaces, oblatis recordes eſtis. Quid hic metuentibus ſpei eſt? An Deum vos protecturum putatis, vobis pugnam detrectantibus? Ferro occupandum eſt mare & hac ſpolia. Non muris hic, non vallis cingimur. audaciâ, pro muro & ſcuti opus. Agite, nominis Batarvorum memores, transcendite in hanc claſſem. pro vexillo ſit prora mea. Oſtendite Luſitanis & Caſtellanis, neque navigantibus vobis neque terra pignantibus ipſos pares eſſe. aut non veniſſe huc oportuit, aut pro dignitate Societatis pugnandum. nec ante cedendum, quam ſpei noſtra victa claſſe ſinem impoſuerimus. Seponam alias cauſas. ipſa indignitas & infamia perſeverantiam ſuadent. Dein vultus fuorum intuitus, Quæ hac triſtitia, ait, ſocii, quæ inſolita cunctatio eſt? hoſtem, me, vos ipſos ignoratis? Hoſtis quid aliud eſt, quam anxius aurei velleris cuſtos. ſi invadetiſ, mox concolor auro expalleſcet. Ego, dux veſter, in gloriam vos & commoda duco. Vos, victoriis domi foriſque clari, fiduciam audendi à fortuna & tot exemplis veſtrorum capite. Ad has voces iterum in hoſtem claſſem direxit & prælii ſignum dedit, tormentorum exploſionibus. Verum pari, ut ante, vel formidine vel rebellandi libidine, ubi intra machinarum jactum deventum, hæſere inertes & inglorii, &

*Iterum
pugnatur.*

pugnam cum paucis permisere præfecto. Expostulante illo & conscientiarum fidem ac horrorem obtestante, alius timorem fatebatur, alius hostium potentiam exaggerabat, alius Præfecti temeritatem insimulabat, palam affirmans, se exitii certos esse & in perniciem omnes trahi, ob vires nimis dispares; non esse flagitiosum Belgis, si tempestivè cedant; multo id turpius futurum, si quoquo modo, ut vincantur, committant. alius abitionem parans deflectebat. omnes ferè iussu Ducis, velut ex composito, abnuebant, nullis ad imperia auribus. Postera die, hærente adhuc ibidem hostili classe, coactis tertium ducibus & navarchis, novo singulos sacramento, manusque syngraphâ sibi devinxit, qua se paratos ad prælium, & ad extremum spiritum dimicatuuros, fatebantur. Iterumque hortatus, Batavos se esse cogitarent, & hesternæ ignominiae maculam nova fortitudine eluerent, pugnae capeßendæ ordinem præscripsit. præiret ipse, sequeretur Auriaca, hanc Fama, Famam Spes, Spem Zwolla, Tola, Ernestus, Transifalania, Goerea, Mercurius. Confirmatis juramento militari animis, videbatur amor obsequii rediisse, maximusque

*Iterum re-
petis pug-
nam.*

pugnandi ardor verba ducis sequebatur. At tunc pugnare promptis, iniqua fuere maria & venti, hoste altius supra nostrorum classẽ provecto, nostris infra ad latus ominosum dejectis, ut præternaviganda esset adversa classis, magno nostrorum damno, qui ictibus tum hostilium machinarum oportuni erant. Hoc conflictu occubuit Auriacæ ductor Iohannes Verdieftius, qui per omnem ætatem corpus periculis, animum navalibus disciplinis exercuerat. Nec fecere officium, qui juraverant, aliquo equin hostem eminus vanis ictibus impetente. Quare nec tunc successere cœpta. Erat Septembri dies decima septima, cum Iolus per emissarias rates cognovit, Hispanicas prope vadosa Cubæ & Organes fluitare. Quamobrem propositi tenax & prædæ totus inhians, novissimè experiri bello voluit. Sed difficilem primò repperit nauticam gentem, quæ Ducum suorum pusillanimitatem & socordiam incusabat, nec parendi talibus necessitate adstringi ultra volebat. Tunc Navarchos Zwollæ, Transifalaniae, Goeræ, Mercurii & Ernesti, flagitii & rebellionis reos abdicavit

Iolus,

Iólus, suffectisque aliis, tanta in pugnam euntibus animorum alacritas fuit, ut hostem ceu certa spe tenerent. Ad scopulos Organes proventus, ubi hostium fuerat statio, elapsam classem comperit & in Novam Hispaniam abiisse. Ita Iólum, cui pronior primò fortuna blandiri credebatur, objecta in prædam classe, mox eadein, quasi instituti sui pœnitens, destituit. Quocirca cum refractariis non ultra hic hærendum ratus, ne inutili mora Societatis fortunam consumeret, parte classis in Brasiliam missa, parte ad Havanam captandis occasionebus relicta, cum reliquis navibus in patriam reversus est. Illa ex litteris Iôli ad Illustr. Comitem, Brasiliæ imperatorem & Senatū scriptis, prodita sunt. Quæ ad ultionem pertinent, non jam suam, sed exempli omniumque posthac Præfectorum causam esse judicabat, quam negligere illi & indecorum & periculosum esset. quippe cum in altero iustitiæ suæ, in altero publicæ utilitatis esset momentum. Potuisset pœnas poposcisse à rebellibus ipse, utpote cum summo imperio missus. tamen obitu illorum, qui castrensis concilii capita erant, maluit rem ad Fœderatos Ordines & Societatis directores referre, quàm videri privatam vindictam festinavisse. Erant rebellibus principes & antesignani; at maximè culpa attenebantur duo æmulatione accensi, quod ætate majores minori Iôlo parere cogerentur. quæ res tantum apparatus belli, oppressa & elusa imperatoris fortitudine, corruptit. ADEO amor Reip. privatis odiis concedit, ut illam negligi sibi infamiam afferri homines velint, quàm populari & parisi olim fortunæ socio concedere. quasi vile esset parere notis & majorum vanis nominibus minus conspicuis. ET INSITUM hoc mortalibus viciū, ægris oculis illorum dignitatem auctam intueri, quos secum in æqua videre. Illi reduces & capti, post intentata & ventilata crimina, evasere, sive amicorum intercessione gratiam, sive causæ fiducia, impunitatē libertatemque meriti. Nec enim meum est, quemquam crimini involvere, ob FACILES Ducum iras, quas adversa fors irritique successus aliquando exasperant. Iólus civibus suis patriæque rectoribus quotidie immixtus, Societatis fortunam deplorabat suosque incusabat, qui tanta belli decora & spem victoriæ, quam Deus

B b

dederat,

Quarto in
hostem
abii.

Æmula-
tio pauco-
rum fru-
stratur
expeditio-
nem.

dederat, vācordia & perversitate abstulerint. Nihil se iniquius ferre, quā quod mori non potuerit fortissimè pugnando. jam se servatum non ad vitæ voluptates, sed hostium & invidorum ludibrium, meliora agendi, seque de hoste & invidia ulciscendi tempora expectare. Quantas postea res pro Societate & publico egregio confecerit, qua classe in Occidentem iterum, mox Africam iverit, oppidaque & portus & insulas expugnaverit, in tempore memorabo.

*Legati à
Camerone
ad Comitem
missi.*

Dum in extremo Occidente moror, & ea exequor, quæ infelicius hic gesta sunt, incidi in legatos tres à Camerone Brasilianorum Duce ad Comitem missos. retulere illi offensum Ducem à Comite Banjola cum copiis secessisse, & propè Turrim Garcia Davilæ in mediterraneis consedissee. Venisse se oratum pacem & fœdere nobis jungi velle, ut in suas cuique sedes pagosque redeundi potestas esset. Eos Comes, non ignarus hostium discordias in commoda sua vertere, excepit comiter, & invitato per litteras ad amicitiam Camerone, cum muneribus dimisit. Sed mox percubuit, illum, ut versatilis

*Ingenium
Cameronis
versatile.*

est & mobilis consilii, in gratiam cum Banjola & ad ingenium suum rediisse. Etiam Tapuiarum octingenti iisdem de causis secesserant. ut tunc invasionibus nostrorum patuerint hostiles terræ & fiducia inceserit animos Belgarum, insigni clade mactandi Bahienses. at militum penuria, & vana supplementorum è Belgio expectatione, languit audacia & frustra fuit. Plenæ sunt querelarum chartæ & permixtæ precibus obtestationes Comitæ & Senatus Supremi ubique paginam faciunt. magnarum rerum occasiones offerri quiritabant, at per aliorum incuriam dilabi: furdas canis fabulam: hic labores imperari,

Quære.

alibi placere otia: victoriam non Deum, non Fata negare, sed homines: non velle illum securis nobis præstare belli eventus: regna milite, armis, manibus parari, non supinis è longinquo desideriis benevolis votis: chartarum, litterarum, promissorum transmitti abundè: cetera, quibus imperia defendi solent, negari: non superesse annonæ satis, adversus famem, nec militum & belli requisita sufficere ad tutelam Imperii, contra hostes: navium & nauticorum numerum Ioli expeditione accisum usque adeò esse, ut maria tutari opis ipso-

ipſorum non ſit. præſertim ſi novo fortè inſtructu adventet hoſtis. Ea verò meſſis ſacchareæ hoc anno facies fuit, ut ob moderatos & tempeſtivos imbres octodecim mille ſacchari ciſtas cultoribus ſuis viſa fuerit promittere. Secuta Iſoli expeditionem conjuratio fuit, autoribus Luſitanis, ut credebatur, cœpta. pronis ſemper in rebellionem eorum animis, qui Hiſpanorum partes clàm fovebant, licet obſequio palàm noſtri. Quibus detentis, conſtituti fuere à Comite & Senatu Iudices, qui cognocerent & arcanos motus ſcrutarentur, Carpentarius ſupremi ſecretiorisſque Concilii aſſeſſor, Tribunus I. Coinus, Politicus Senatus, Centurio prætorix cohortis Mauriti, Carolus Toulronius & Iacobus Aldrichtus, rationum magiſter. qui, cognita re, hæc pronunciavere, ut reorum aliqui carcere fervarentur, alii in Sanctorum Sinum, alii longius in Occidentis fines relegarentur. Inter illos opibus & dignitate eminebat Duarta Gomes de Silveira, cui poſtmodum Senatus indulgentiâ Arx S. Margaretæ pro liberiore fuit cuſtodia. Aliorum nomina hæc fuiſſe comperi: in Pernambucenſi Præfectura Petrum Cunha de Andrada, Iohannem Cannarum, Philip-pum de Barretto, Arnoldum de Olanda, Rodericum Pimentellum, Bernardinum de Carvalha, Franciſcum Beringelium, Melchiorem Alium, Antonium Paiſium. In Paraybenſi Iohannem de Souto, Ingeniorum ferè omnes magiſtros. Nec pepercit ſollicita Rectorum cura muliebri ſexui, cui ob thori fidem & blanditias publicam negligere facile eſt. Degebant Luſitanæ aliquot ſub imperio Belgarum, maritis in Sanctorum Sinu & alibi in hoſtico Regia fide adſtrictis & ſub iſta teſſera militantibus. His ad maritos remiſſis non injuria. ſed gratia videbatur facta, niſi culpæ & vitio affinis fuiſſet cauſa, & relegationi ſimilis abitio. Erant hæ: uxor Lodovici Barbalionis, cum quo pugnatum à noſtris, & altera Iohannis Velho Barretti, & illa Gaſparis de Souſa, necnon Balthaſaris Alveſii. Verum uti hæc Imperio huic ignominioſa eveniebant, nec omni ex parte beatam arguebant; ita illud ad ejuſdem elegantiam facere videbatur, quod Curix paſſim Provinciales à

*Meſſis
felicitas.*

*Conjura-
tio Luſi-
tanorum,
credita
primum,
at non
competita.*

*Comes ſua
Provincia
inſignia
in ſigilla
largitur.*

*Sigillum
Supremi
Senatus.*

*Politici
Senatus.*

*Pernam-
bucensis
Curie.*

*Tamaric-
ensis.*

*Parayben-
sis.*

*Fluminis
Grandis.*

nio accommodatis, distinguerentur. Id curæ datum industriæ Comitum. (SEMPER enim excellere imperantes expedit) Qui singulis Præfecturis suum commentus insigne, ex omnibus uno scuto comprehensis unum fecit, quod supremo Senatus ad usus esset, & terminorum Reipub. Brasiliensis index. Supra hoc Fœderati Belgii insigne attollebatur, characterque Societatis Occidentalis ima parte defluebat. Politico Senatui insigne fecere eadem quatuor provinciarum insignia, pari scuto contenta, supra quod spectare erat Virginem Astræam, manu una gladium, altera lancem gerentem, illam scelerum vindicem, hanc mercantium regulam. Pernambucensi Curie datum insigne, Virgo, defixis in speculum oculis & velut in formæ suæ admirationem rapta, manu arundinem sacchariferam gestans. quo schemate soli pulchritudo proventusque exprimebatur, adscripto civitatis Olindæ nomine. Fuere & aliis Pernambuci Curiis, nempe in Igarazu, Serinhæmo, Portu Calvo, Alagois, sua quoque propria insignia. Præfectura Tamaricensis botrum pro insigni ostentabat, quia æquè pulchros & succulentos nulla Brasiliæ pars, ac Tamarica insula, ferebat. Parayba sacchareorum panum formas pyramidales præferbat. quod optimi & laudatissimi sacchari nutricula esset, aut quod dedita nostratibus provinciâ, major illic sacchari & molarum cœperit esse labor & precium. Provincia Fluminis Grandis cognomine fluvio gaudebat, cujus ripam in imagine premebat Struthius, quarum avium maxima hic frequentia. Atque hæc ipsa argento exhibita fuere à sculptoribus Batavis, non ære aut ferro, ne ærugine aut rubigine exederentur monimenta publica. Dixi modò de captivis Lusitanis. At de his totaque quæ vulgi vocibus ferebatur, conjuratione, (persequor paulo post gesta) illud in notitia rerum Brasiliensium adeoque Senatorum ad Rectores Societatis literis perscriptum legi, à metu & credula nimis suspitione hanc criminationem profectam, nec, licet appellatos istius sceleris, compertos fuisse. Verùm cum apud suos valerent gratia & autoritate, etiâ opibus, metus erat, ne adventante Hispanorum Classe, quod jam percrebuerat, vel clam vel palàm nocerent. ideò Status interessè credebatur & utilitatis publicæ,

publicæ, eos à populo secerni, ostracismi exemplo. cum SALVIS auspiciis geri videantur, quæ pro Reipub. salute geruntur, licet per se spectata pudoris nonnihil habeant. Et poterant hoc factò cives malum machinantes, nondum aggressi, deterri, ne talem in perdenda patria amentiam audeant. At mortuo Petro de Cunha, qui in isto ordine primus habebatur, & classis metu, cujus fama initio terribilis, nonnihil languescente, quotquot in Sinum Sanctorum vel Occidentales insulas relegati judicis voce fuerant, temporibus spem mitioris consilii facientibus, in Hollandiam ablegari postulavere, aut in suas operarum Machinas & Ingenia remitti, ad exequenda sacchara, ea lege, ut appellati se absque tergiversatione sisterent. Quæ nec concessa prorsus nec negata fuere, sed suspensa inter perfectam libertatem & perfectam captivitatem hæfere, ne aut rigor nimius alios audaciores fide dimoveret, aut nimia lenitas judicum honori fraudi esset, dimissis absque pœna tanti flagitii suspectis & jam. famæ jacturam captivitatis probro passis. Nec enim, convictis illis, ulla in tanti criminis immanitate puniendi suffecisset severitas. Quare potentiam imperantium remissius exercuere, prudentia, mansuetudo & conscientiæ sensus, qui post istiusmodi hallucinationes se prodit, nec vi, nec fraude, nec silentio, nec dissimulatione exstinguendus. In Duartam Gomesium de Silveira septendecim jam lustra transgressum, excussis quas habebat chartis, diligentius inquisitum. attamen, quo culpa probaretur, documenti repertum nihil. Quamobrem & hunc *Excusatur capis- vi.* intercessione plurimorum moti Senatores, acceptis fidei obfidibus, ad Ingenia sua redire passi sunt, memores non malè ab ipso navatæ operæ in Paraybæ expugnatione. Hæc, retulisse nec piget nec pudet. cum minus honesta æquè ac honesta laudare mihi nec mos sit nec mens. Dudum ex æqui rectique tabulis expunxi has voces: imperantes præfractò rectos esse non debere, omniaque honesta esse, quæ retinendæ dominationi faciunt. Vt sceleratos posterorum memoria puniri, ita infontes eadem absolvi fas est. Initus tunc decimarum sac- *Census saccharorum & aliorum reddituum.* chari census per Brasiliam Belgicam, quæ ære licitatæ in hæc precia ascendere. Decimæ Pernambucenses centum & qua-

Pemco.

draginta octo mille & quinquies centum florenos valuer, in annum unum, emptore Mose Navarro. Decimæ Itamaricenses & Gojanæ novemdecim mille, emente Petro Seullino juniore. Paraybenses quinquaginta quatuor mille, contrahente Mose Navarro. Pensiones five tributa Molarum Pernambucensium viginti sex mille in annum, mercante Iohanne Ferdinando Vieira. Pensiones molarum Tamaricensium & Gojanæ novem mille in biennium. emit Petrus Seullinus junior.

Decunz.

Decimæ *Meunzarum* five minutiarum & rerum minoris precii, in districtibus Igarazu, Laurentii & Paratibi, ut & in Nostra Signora de Luz in annum quatuor mille & octingentos. debuit Thomas Hispanus. Eadem in Vergeis, S. Amari, & Moribecæ terris, in annum ter mille & septingentos. mercabatur Conradus Ioannis Mackinia. at in ea parte Pernambuci, quæ S. Antonii, Pojuçæ & Serinhæmi agros habet, in annum quatuor mille & trecentos. Benjaminus de Pina emebat. In eâ, ubi Vna est, Portus Calvus & Camarigiba, in annum bis mille & septingentos, debente Conrado Iohannis Mackinia. In ea, ubi Alagoæ sunt, ad flumen usque S. Francisci, quatuor mille & ducentos, Thoma Hispano debitore. Decimæ Meunzarum in Tamarica & Gojana in annum, mille & septingentos. Seullinus emit. Eadem in Paraybæ Præfectura in annum ter mille, mercante Conrado Iohannis Mackinia. Ea summa bis centena & octoaginta millia florenûm supra nongentos conficit. Ex quibus compertum satis, tutis à vastatione agris, non esse infructuosam Brasiliæ culturam, & posse tanto proventu magna parte pensari belli impenfas.

Adventus classis Hispanice.

Ineunte anno MDCLXXXIX in conspectum se dederat Hispanica classis, navium viginti & octo, Galeonibus formidolosa. quæ littora hæc prætervecta, sub Reciffæ conspectu, cursum in Austrum direxerat. Comes nihil intermittens, quod ex re esset publica, insequi iussit liburnicas aliquot, exploraturus, quò tenderet, ubi excensionem pararet. ipse lecta militum manu, propero itinere, littora legit, ad usque Portum Calvum. Verum postquam Sinum omnium Sanctorum subiisse cognovit, Pernambucum rediit. ordinatis quacunque iter fecit per conterminas gentes, quæ rem frumentariam,

Comes iter rimatur & limitat ne locus prospicit.

tariam,

tariam & instrumenta bellica spectabant. restauratis etiam in Portu Calvo, Vna, Serinhæmo & ad Caput S. Augustini, arcibus & munimentis.

Hæc sunt tempora, quibus Christophorus Artifoskius, AD. CIO IO
C. XXXIX.
Lis cum
Artifoskio. veteri apud Societatis directores autoritate, tertio in Brasiliam venit, navibus octo & militum centuriis septem, gravis offensæ occasio, & natarum inde partium, distractis in diversa studia cive & milite. quorum alius Comiti, alius Artifoskio æquior erat, etiam de imperii jure, quod cuique esset, pro affectu disceptantes. Nihil tam indignum isto tempore, quam quod Senatus Artifoskium, militiæ Brasiliensis antehac operumque consortem, remittere fuerit coactus, & hic meritissimus aliàs & severis belli virtutibus insignis, remitti debuit. sub Comite tam facili & leni, qui non suos solum humanitate, & morum gratia, sed & Barbaros dudum demeruerat. Causas referam, quas vellem nescire me, ne sciat Hispanus & gaudeat, doleat Societas & optimus quisque. Hæc ipsa, prudentibus, ut sanè oportuit, consiliis, ex sententia Fœderatorum Ordd. & Principis Auriaci, universam armorum sive apparatus bellici in Brasilia curam Artifoskio demandaverat & ut munere isto dignè fungeretur, rigidè imperaverat. Venientem pronis animis, non sine apparatu, excepere Comes & Senatus, ut decebat virum expeditionibus variis rebusque decorè ibidem gestis celebrem. Apertis Fœderatorum Ordd. Principis Arauionensium, & Societatis mandatis, nulla illi super hac re mota fuit controversia; licet Comitem & Senatores tacitè momorderit inspersum illis quiddam à suspitionis sinistrae genio profectum. hoc nempe: ut ad adventum Artifoskii, studiosius arma & apparatus bellici omnia curarentur. deque ejus statu enucleatius ad Rectores perscriberetur, velle illos ordinatam militiam & militiæ omnia. Quibus verbis malè gestæ rei se insimulari generosiores animi credebant. Iamque effluxerat penè bimestre, quo concordibus studiis curatæ fuerunt Brasiliensium res, integris rectorum animis, & ab omni suspicione & malarum artium labe puris. Tunc, post sermones in vulgus sparsos & injurias in Comitis reverentiam ac imperia voces, proditæ ab ipso Artifoskio

*Oratio Co-
muniſuper
Artiſofkii
litteris ad
D. Bur-
gium.*

litteræ, magnæ litis materies quas, ad Ampliſſimum virum D. Albertum Conradi Burgium, Amſtelodamenſis Reip. Senatorem & Conſulem, inter Societatis directores famâ eminentiſſimum, deſtinaverat Artiſofkius. quæ non Comitẽ ſolum ſed & Senatum omnem graviffima indignatione moverunt. utpote in ignominiam utriuſque, ut cenſebant, ſcriptæ. Comes convocato ſupremo Senatu & omnibus aſſeſſe juffis, pro ſe & Senatoribus adverſus Artiſofkium locutus, verba in hunc modum fecit: Non hic mihi primus in patriam & Societatis rectores fidei dies eſt. Annus viceſimus eſt, ex quo ſive Fœderatis Patribus, & Principi Auriaco ſive Societati illam probavi, nullis ſuſpicionum umbris, aut malorum conſiliorum ſtudiis vel officii intermiſſione temerata. Sacramenti ſemel ipſis dicti conſcientiam ſacroſanctam habui ſemper & habeo etiamnum. nec erit unquam, ut gentis meæ domuſque dignitas perfidiæ flagitio per me flagelletur; cui vita ipſa carior eſt exiſtimatio ſua & ſuorum. verum, ubi Artiſofkii motus & machinationes perpendo, literaſque quibus inſtructus venit, palàm eſt, me in ſuſpicionem malè adminiſtratae rei adductum. Nec, qua vir iſte eſſe creditur prudentiâ & ingenii perſpicaciâ, videtur iſta auſurus fuiſſe, ea erga me irreverentiâ, niſi ſuis autoribus ſubnixus; quorum ope hæc malè cœpta gubernet & adminiſtret. Etenim & agendi mecum modus indecens eſt & obſequii omnis neſcius, & diſertè habent Directorum litteræ, jamdudum ipſos cognoviſſe, armorum & apparatus bellici curam negligi, jacere armamentariorum œconomiam, perditas ire res iſtas, quas cum cura habere oportuit; ideoque miſci Artiſofkium, ut res lapſas reſtituat & quæ ex uſu erunt publico (hoc muneris mei ipſiſſimum eſt caput) diligenter curet, utque de armorum & armamentariorum ac arcium per univerſam Braſiliam, quâ noſtra eſt, ſtatu, accuratè perſcribat. quæ ſanè dolentium & nos incuſantium voces ſunt. Affirmavit adhæc Artiſofkius, nihil poſthac armorum, quæ toto biennio poſtulavimus, miſſuros Rectores, niſi ipſius poſtlatu. ut jam inane vobiſcum nomen ſim futurus, & mox nullum. quæ ſanè fidem faciunt, non miſſum ipſum, ut demandatam provinciam ſub noſtro obeat imperio, & ſua ſe con-

conscientia involvat ; verum ut actionibus omnibus meis cavillator interveniat ac censor. Eas me vobis ac Dominis meis Europæis probaturum confido. nec firim in me desiderari boni Ducis partes ac munia. quæ perspecta esse Artifoskio debuerant , priusquam famæ meæ obtrektor & sugillator incumberet. Non debebam malè audire , aut obtrektantis libidini objici , cujus laboribus, vigiliis, periculis, Reipub. Brasiliensis incolumitas facta tecta perstat. si non gesta, quæ præstare Numinis est, at pronum certè animum & publicæ salutis intentissimum experturi estis. huic fini studia, curam omnem, discrimina quævis curis vestris & omnium discrimini æquavi. Ut grave profectò sit, optima agitante me, esse, qui moram injicere conatibus nostris annixi, crimina spargant ; quasi mea vestris rebus habeam potiora, negligens & solutus publici curator. Et quæ hæc Artifoskii impudentia est ? litteras istas suas, nominis mei vestrique flagellum, in os prælegere, non sine fastu, audet. ut è tabulis incuset audacius, quod viva ac labili voce fecisset timidius. Et legit illa, vobis præsentibus, ut tot mendaciorum testes habeat viros graves & operum meorum socios assiduosque inspectores. Nec alium se gerit privatus & apud privatos, ne à probris quidem temperando, quæ inter domesticos meos in me jacit, non sine bile, nec nescius ista ad me relata iri. illud improbum, quod pro-tribunum suum dehortatus fuit, ne, quamvis à me jussus esset, comes iret expeditionis à me susceptæ. iturum cum fece militum & hominum (hæc militiæ nostræ elogia sunt) propudiis. Quin eò audaciæ prorupit jaculator quidam Tamaricensis, ut se nec Comitem nec Senatores posthac dominos agnoscere, sed solum Artifoskium, effutiverit. Quid, quod procentuatio legionis Artifoskii, edicto, manus meæ subscriptione rato, obedire abnuerit, nisi expectato prius Generalissimi sui, (ita investiebat Artifoskium) mandato. Hæc cum rerum agendarum inauspicata sint initia, & indubiè in secessiones ac ruinas publicam vergant, quæ possim tam scævi ingenii viro niti, aut laborum socium admittere clandestinum hostem, cujus studiis unitas corporis hujus, in quo nihil usquam turbidum & discors, discinditur & nondum adulta Reipub. compages con-

cutitur & labefactatur. Ideò vos affeclas mihi à Societate datos, ut vitæ actorumque omnium testes compello, cum difficile sit apud alios causam dicere, cum apud alios vixeris. Ego honore, autoritate, jure debito Artisofoium fraudavi nunquam. nec par est, ut juris mei, dignitatis & nominis arrosorem feram. Vnum est hoc Reipub. corpus, & unius animo regendum. suprema & omnium cura mea est, distincta & vicaria aliorum. adiutorem operum & onerum amplector, dictatorem repudio. non fert duos imperatores Brasiliæ hæc portiuncula. Si diffidebimus, si æmulatione, suspicionibus lævis distrahimur, partiemur particulam. nec necesse erit ab Hispanis nos vinci, à nobis ipsis vincemur, civilis discordiæ beneficio. jungi animis nos oportet, non simultatibus distrahi & consulere in communi, adversus communem hostem. Suprema malorum publicorum & Statuum pestes imperantium contentiones sunt & partes; ipsis bellis externis, fame, morbisque nocentiores. perniciosum & turpe remiges & nautas in eadem navi digladiari. clandestinis obtreçtatoribus non eget tempus. candore opus, fide & recti constantia. ita militant boni. ita militavimus semper. Quare alterutrum, rogo, decernite, ut aut in patriam remittar ipse, cessurus Artisofoio, aut ut remittatur ille, cessurus mihi. Hoc ut fiat, ratio, Brasiliæ status, Sociorum salus fortunæque suadent. Secedam, ne voventibus præsens videar præscribere, aut nutu inclinare suffragantes. Libera vobis per me fuere judicia, eruntque semper. Vos, ne libertatem istam adimat aut ira aut studium pro vestra sapientia curabitis. Vt dixerat, surgens abiit & in proximum conclave concessit, quamvis obnixè & reverenter à Senatu rogatus, ne moveret. At oratione ea attoniti Senatores, post longam & attentam deliberationem, in hoc consensere, ut retento & Comite & Artisofoio, conciliarent geminos & veniæ deprecationem pacti, intercessione sua lenirent Comitem. Artisofoium (is jam domi ex decreto Senatus atenebatur) remitti, jampridem superiorum autoritate missum, inconsultum videbatur Senatui. ut & rem tantam sui facere fori, quæ ad supremos Societatis Ephoros Belgas pertinebat. Comitem dimitti, inconsultius longè, cum autoritate, sorte, digni-

*Com. in
conclave
recedit.*

dignitate inferiores essent ipsi Senatores, nec periculo caret, sine rerum præfide relinqui Brasiliam: etiam ignominiosum hoc fore Comiti & domui Nassovicæ, si salutem famamque minoris fortunæ hominis, totius Brasiliæ imperatori adeoque univerforum securitati anteponerent. Audito Senatorum de ineunda conciliatione decreto, ad quam se arbitros offerebant, perstitit in sententia Comes. & postquam iterum in vota ivissent, adscitis Politicis Senatoribus, nec placeret aliud agi, fixum quoque Comiti fuit, non mutare consilium, nec velle aliud. Hauserat è sapientum adytis, IRAS postremum fenescere: oblivisci mortales benefactorum, meminisse eorum, quæ dolent: ambitionis cum modestia difficilem esse reconciliationem. non quiescere illam, nisi obtinuerit. præsertim recentibus imperiis, quæ vacua esse oportet à simultatibus, & in quibus minus tutum illis fidere, quos gloriæ tuæ æmulos invidiosque expertus sis. Tandem Senatores volutatis inter se rationibus, rerum momentis, ducum discrimine, temporum conditione, in dimissionem Artioskii unanimes ivére, mentemque Senatus utriusque, eodem die, per assessorem Senatus summi Carpentarium, Eliam Herckmans & Mortamerum illi significavere. Nec moratus Artioskius, consensu in Parayba, quæ in Belgium rémeabant, navibus, Brasiliam tertio reliquit. quem, utpote non iudex, sed

*Artiosk-
kine di-
mittitur.*

xxvi Mey
An. c. d. 12
c. xxxix.

narrator, nec accusare præsumam nec excusare. ea recensere, quæ in actis publicis reperias, gesta memorantis est, non criminantis. Cæterum militiæ à pueris innutritus & variis bellorum casibus exercitatus, liberalium scientiarum disciplinam Martis studiis junxerat, & historiarum lectioni, aut quæ alias in Duce requiruntur, multum vacabat. Accedebat his laudibus sobrietas, & nota per Brasiliam fama, & apud plurimos favor. Hæc ipsa Comes ad Potentissimos Ordines, Principem Aurasionensem, & rerum Brasiliæ in Belgio directores perscripsit. non quod privatas injurias atque offensiones despiciere non posset, sed quia intererat, novo imperio bene

*Litteræ
Comiti ad
Ord. Ge-
nerales.*

audire Imperatorem, nec in contentionem adduci fidem, quâ omnium obsequia coërcebantur. Litterarum tenor hic erat: Absens à vobis, Patres, & pro Republ. in hostem ac

pericula transmarina profectus, post probatam domi per annos viginti, idque militiæ studiis, fidem, calumniis oneror, nulla habita ratione laborum in confectandis, vel proprio discrimine, Patriæ & Societatis commodis. Litteræ, quibus Artioscius novis mandatis instructus ad nos venit, non obscure arguunt, Societatis optimates sinistra de me suspicari, & diffidentia nostri meliora ab ipso expectare. quasi circa armorum curam negligentior fuerim, cum & armamentaria lustraverim ipse non semel, & eorum penuriam toties Societatis rectoribus per syllabos aperuerim. Non sum nescius, quantum armorum sit momentum, tum ut inferatur bellum, tum ne inferatur temerè, ob illorum metum. Mearum quoque partium fuit, ista curare sedulò, & inter muneris accepti mandata non postremum. At inopiam eorum in me derivari, iniquum, cum flagitata sæpius missa minimè senserim. Et nisi frugalis parcusque eorum fuissèm dispensator, in gravissimos subinde casus datæ fuissent res nostræ. Vt dicam quod res est. Non alius videtur fuisse color mittendi Artioscii, nisi ut ille has res administraret cautius, ad Societatis Directores referret diligentius, ea autoritate & imperio, ut nihil posthac apparatus bellici è Belgio expectare habeamus, (verba ejus sunt) nisi ipsius postulato. Et profectò non alium à reditu suo se gessit, quàm ut missus crederetur, eorum quæ per me geruntur, scrutator & inspector. qualem equidem non reformidem, si viri boni officio functus, à nominis mei obrectatione abstinuisset, nec injuria in me suggerendo, publicam gratiam captavisset. Potuissèm utique hæc dissimulavisse & Reip. donare privatam offensam, sperans fore, uti spreta calumnia exoleſcat, & officiis meis mansuetacta improbitas mihi placatior reddatur: Verum cum id audentiæ fuerit viro, ut litteras in Belgium ad primarium Societatis virum directas, in me & Senatum hunc probroſas, recitare ipse non erubuerit, (scilicet ne sine magnis testibus esset impudens) privatim adhæc interdomesticos existimationem meam flagellet, jamque in partium studia Reipub. & castris permiciosa eruptura res videretur, ad Senatum retuli, & alterutrius dimissionem flagranter postulavi. Vtique satis nobis mali absque civili discordia est.

nec

nec vanus metus fuit, ut litem hanc in usum suum verteret hostis, eaque nobis ruinam pareret, dissolutis membris, quorum in toto corpore momentum. Quamobrem dimissus Senatus Supremi & Politici vocibus, ad Vos redit, ea fortè relaturus, quæ ipsi videbuntur speciosa, mihi minus vera. Hæc audire ita fuerit prudentiæ vestræ, ne in contumeliam meam accipiantur, & ut pari defensionis jure auditus admit- tar. Abitu ipsius pax erit imperio huic, & motæ malis arti- bus militum mentes, reverentius & æqualius Duci parebunt.

Tabulæ Artifoskii ad illustrem Legationibus Burgium con- ceptæ, unde hi motus, in hanc formam loquebantur. Infirmam interpretes verbis, ne eorum licentiâ iniquus in scriptorem de- prehendar. Non negligentia meæ, Vir Maxime, litteras tar- diores imputa, sed adversæ valetudini, quæ lectulo affixum & nephriticis doloribus fractum, usque adeo exercet, ut in pauca hæc, brevi temporis spiramento, vix sufficiam. moveor malorum publicorum sensu & plurium querimoniis, ut has lachrymas in sinum tuum, velut parentis, effundam. Verum priusquam memorare incipiam miseranda Reipub., hoc præfa- bor, rerum Brasiliensium eam esse faciem, ut nec ab hoste impetamur nos, nec ipse à nobis. Hæremus intenti in ejus molimina & ausus. verum apparatus bellici armorumque in- opes. de quibus nuper ad Societatis primores perscriptum. Naves expeditæ in anchoris stant, mille armatis instructæ, accinctæ ad expeditionem cum classis Præfecto & legionis meæ Vice-præfecto. quæ tamen expeditio me clam habetur. Nec enim, nisi vocatus, in Senatu adsum, aut loqui fas, nisi rogato. Iussa Superiorum opperor, quæ honesti militis titulo exequi cupiam, nisi impedirer, subductis mihi indies ad eam rem necessariis. Hæc me interdiu & noctu sollicitum habent, hæc somnianti obversantur, hæc mihi in bilem & atram loligi- nem vertunt. Res hæc est: nulla Societatis rectores supple- menta firmandis ac restaurandis copiis mittunt. defunt nau- tici, mechanici, amanuenses, exercitus & castrorum admi- nistri. horum omnium penuriam cogitur supplere legio mea. & quod majus, jam ex meis subducti aliquot militiæ, sui juris facti sunt, præter Societatis morem; quidam sub alia signa &

*Litteræ
Artifoskii
ad Domi-
num Alb.
C. Burgium
Societatis
Directo-
rem.*

alios duces mihi. ut in præsentem diem legioni meæ decesserint trecenti. quos in indiculo signavissimè nominatim, nisi per morbum fuisset. quo durante, prævertit navium in patriam abitio gestientem scribere. Vbi finet occasio, destinatò de his, ad Undeviginti-viros scribam. Vexor indies, militum vel à meis signis ad alia, vel ab aliis ad mea transitione, quibus malis tempestivè occurrere, ob subita mandata, non est meæ facultatis. Aliquot centuriis, quibus abeuntibus è Belgio centum & quinquaginta inerant, vix insunt centum. Et hæc in ipso adventus puncto accidere, nondum exacto, ab appulsu meo, bimestri. quid futurum altero bimestri aut quadriennio post? nonne eadem in cohortibus meis, quæ in aliis, spectabitur militarium calamitas & solitudo? Hæc talis tantaque est, ut Vice-præfectorum ne unus quidem, legionis suæ, cui imperandum ipsi, faciem dignoscat. Adverte quæso, quo hic sim loco, qua polleam authoritate, qua sim admissione. Comes militaria munia, sub signis meis vacua, in alios transfert. Nec repertus hactenus ullus, qui quia oportuit veneratione rituque decenti me accesserit, aut favori meo inferi petiverit. Centuriis meis nec ego nec Officiales mei, sed alii imperant, qui subinde mutant militem, prius quàm sciam ipse aut emendari malum possit. Interdum per manus oberrant crebriores schedæ aut codicilli, à maris propræfecto, aut Vigilum magistris, etiam ab infimæ dignitatis officialibus profectæ, nec ad me, sed Centuriones meos longius distractos directæ. quibus Comes modo hunc modo alium dimitti postulat aut ad naves & usus nauticos, aut ad mechanicas operas, aut ut aliis signis ingeratur. Et impetrantur hæc, antequam de fide mandatorum constet. Tympana, tympanistæ, tubicines abducuntur, substitutis aliis. Diu est, quod legionis meæ vicarius in Reciffa, procul omni negotio, segnis & laborum exfors egerit, à centuriarum suarum adspectu & cura semotus. Eæ, maximis spatiis, à flumine S. Francisci ad Paraybam usque, centum miliaribus dispersæ, in præfidiis habentur. ut mense opus sit, priusquam de illarum statu certior reddar. Hæc inter, delectus fiunt & innovatur miles; cum eadem provincia contineri omnes possint, sub suorum singulæ ducum oculis & disciplina,

ut

ut imperium unius plures sentiant. Quid à sic instituto & habito milite præclari expectes? quo eventu in aciem, in hostem ducam oviculas istas verius, quàm milites? ut certissimum honoris mei, illibati hactenus, periculum incurram, invitus & insons. Hæc & ejus farinæ plurima, videbuntur in Comitem dicta & querelam continere. Verùm cum minoris sint momenti, facilem emendationem admittent & finem habitura creduntur. Fateor, nunquam de his apertè me apud Comitem conquestum fuisse, cum, ne hoc facerem & morbo impedirer & indies meliora sperarem. Plura quoque nondum seriæ deliberationi patuere, nedum ut decerni de iis potuerit. Eam sanè sub initia repperi Comitum indolem & convictus rationem, ut aut hominem vix aut pessimi esse commatis oporteat, qui dissidium quærat. Ego obsequio me ipsi morumque facilitate & æquanimirate probabo. nec erit unquam, ut inobedientiæ erga ipsum reus habear. At centurias & cohortes deteri subvertique, non Comitem, sed supremi Concilii Senatores tangit. Vt verum dicam, deplorata res est, nec tot annis corrigi hæc mala potuere. exemplo sit expeditio nupera, & ea, quæ in procinctu est. Accepi à Comite, aliter hic locorum ista geri non posse: frustra suppetias è patriis terris expectari, eorum quæ ad rectores scribuntur, rationem non haberi, auxiliorum submitti nihil, militem illic tumultuariò in circulis & cauponis conscriptum, profligandæ fami arma capere, vilissimos urbium aut pessimos merere, quibus ob egestatem maxima peccandi necessitas. itaque hîc propiore delectu opus esse & formandos in militiam ejus ignaros, qui nunquam hostem, nunquam castra viderint, nunquam partem ullam bellici muneris attigerint. Has facti sui rationes obtendunt, nec præter rem, quæ uti ipsis in Reciffa degentibus congruæ, ita militiæ rectoribus incongruæ habentur; vanis & invalidis belli consiliis, ob infirmas centurias, quarum aliæ octo & denos, aliæ quadragenos circiter numerant, eosque non perpetuos stabilesque, sed vagos & miscellos. Istam agendi rationem si in iis cohortibus servari placeat, quæ illi assuevere, debebat saltem mea legio, tot privilegiis donata, integra mihi & inviolata præstari. Cum primùm ap-

puliffem & per eofdem errores ferram hanc malè reciprocari obfervarem, acceffi Senatores, quæfivique feriò, num rata haberent ea, quæ cum Societatis præfectis pepegiffem, de mihi permittendo milite meo. Annuère primùm, abfonumque videbatur, hoc controverti. Mox diminuto mihi milite, & conqueri fuper hoc paranti, refponfum, poffe me pluribus carere. Ex eo, velut fublato fipario, palam fuit, in quos incidiffem rerum mearum arbitros & quæ militiæ meæ fperanda foret facies. Non te fugit, vir fomme, qui Confeflus iftius pars magna fuiſti, cum in Hollandia ad hanc provinciam depolcerer, detrectaviſſe me, nec ulterius in Societatis fidem tranfire voluiſſe, ob inveteratum hunc centurias & legiones malè adminiftrandi morem. Quapropter ab omnibus & fingulis Cœtus iftius collegiis & Potentiſſimis Fœderati Belgii Ordinibus, impetravi publicæ fidei teſtes tabulas, ut iftis incommodis eximerer, legionemque ducerem nullius nutu & arbitrio mutabilem. Vbi promiſſi fides, ubi contractuum facer horror? quò Societatis, quò ipſorum Fœderatorum Patrum collapſa authoritas? fi initis mecum pactis & cœlo teſte ſancitis vocibus, poſt fufcepta & confecta, trans Oceanum, itinera, eaque periculorum plena, ſuus non conſtabit valor & religio? Si quando mercator litteras collybi ratas non habet, id Batavis foro cedere eſt. quo ergò nomine appellabimus, fi Delegati, plenipotentiarii Dominorum fuorum authenticas tabulas & chirographa fuſque deque habeant. Hæc querelarum mearum & quidem juſtiſſimarum ſumma eſt, quas in finum tuum effundi neceſſarium duxi. Prælegi ipſis hæc eadem, refpondeant, quod volent. niſi remedia malis hiſce quærantur, ſtat ſententia, hæc ad Vndeviginti Senatores & Fœderatorum ſubſellia referre. ratio, quæ in hæc me lamenta compulſit, hæc eſt: quod fixum mihi immotumque animo fedeat, boni militis partibus vel morte defungi, nec finire, ut iftius in me nominis dignitas militari dedecore evileſcat. At vindicare illam poteſtatis meæ non eſt, ſi milite mihi pugnandum inordinato, ignoto mihi & ignorante me. Obverſantur etiamnum animo tuo Imperatoriæ veterum artes. quas leviculis hiſce noſtrorum motibus applicari minimè alienum fuerit.

fuerit. Cum Romam invasisset Cæsar, magnaue equestris ordinis vis ad Pompejum in Theſſaliam confluxisset, ita ut numeroſo & ſpecioſo milite prævaleret, dixiſſe nihilominus fertur Cæſar: Eamus ad Imperatorem. quaſi non niſi nomina putaret militem Pompei, & impedimenta veriùs belli, quàm ſubſidia. At his cæſis ad Phariſalum, jamque Pompejanas copias & veteranos ſub Petrejo & Afranio inſectatus: Eamus, inquit, ad exercitum ſine Imperatore. adeò Duci miles ſuus & militi dux perſpectus ſit oportet. Cum Scipionem, Africani patrem equeſtri prælio fudiſſet Annibal, militem ante pugnam exhortatus fuiſſe his verbis perhibetur: Pugnabitis cum exercitu ignoto Duci & ignorante Ducem. Quo tempore ſecundò Braſiliam ingreſſus fui, non niſi octo imperabam centuriis, aſſuetis mihi & quibus ipſe longiore belli uſu aſſueveram. Cum his in bellum iturus, poſthabebam cæteras. Illas binis terniſque hoſtium millibus intrepidus oppoſui, felicifimo eventu. Nunc mihi, imparati & non expediti militis duci, ſi quando ad manus deveniendum, latibula quærenda erunt, & in fugâ præſidium. quod quàm non ex uſu Societatis & honore meo futurum ſit, iudicii tui fuerit. Has querimoniæ meæ cauſas habes. quas primùm tibi exponere viſum fuit, ne neglectim habeantur. poſtulo æquiſſima, nempe, ut præſtetur promiſſum, & vel alius mihi tranſmittatur miles, aut ablatuſ reſtituatur, aut venia detur non adminiſtrata rei. Horum aliquod ſi conſequi non dabitur, non ero vobis idem, qui fui, Artiſoſkius. poſſum per alios intricari, ex quibus extricari difficillimum. ſed ſupereſt remedium. hoc puta, ut ſilentio me involvam, & ſinam volvi publica. Antehac ſub Wardenburchio pari ferè ſorte habitus, nec negotiis caſtrenſibus adhibitus, quadriennium hîc integrum ſtudiis liberalibus exegi. Nèc detrectavero eadem condicione Societatis liberalitate perfrui. quin non levis illi futurus debitor, in maxima felicitatis meæ parte, hæc Muſarum otia & ab armis vacationem putabo. Hîc litterarum Artiſoſkii ſinis. ad quas ſparſis in margines Notis reſponſa ſubitaria reſpoſuit Comes & ad Potentiſſimos Ordines, una cum litteris Artiſoſkii, tranſmiſit. Eas in unum colligam, ea lege, ut ſagax lector accuſationis capita

opponat excusationis, momenta momentis, spongiam adpersis Comiti maculis.

*Responsio
Comitis ad
superiores
Artisofkii
litteras.*

An quisquam est, ait Nassovius, qui credat, ægrum & lecto affixum fuisse Artisofkium? cui per valetudinem integrum fuit, nuptiarum solennibus interesse, adire templa, & septem vel octo miliarium itinere, in mediterranea ad Sancti usque Laurentii pagum digredi. si ea, quæ muneris sui erant, per id temporis curasset diligentius, & vicinarum arcium armamentaria lustrasset, fecisset rectius; cum hoc in mandatis unice habuerit, ut de eorum statu ad Europæos Senatores absque morâ perscriberet. At *pauca jam dicenda habet*, quasi magna & infanda taceret. si apertè, quæ culpanda in imperante habebat, singulatim exposuisset, virum se minus subdolum præstitisset. nunc, ut timida & flebili oratione enormium vitiorum suspicionem occupet credulos, tanta arcana suspendit. Si scribere horrenda hæc dominationis secreta ipsi religio est, jam coram ea edisserat. loquenti quilibet, silenti ne ipsa quidem innocentia tatisfecerit. occultis criminationibus infamat ignarum, ut flagitio decipiat. Nec vera loquitur, cum expeditionem istam ipsum *latuisse* queritur & impedimenta sibi poni, quo minus boni militis munia exequatur. Quos è signis ipsius evocavi, evocavi ad expeditionem, quia egebam. quod dum facerem, boni me militis partibus defungi rebar. Nec impediebatur ille talem se præstare, cum Imperatori exercitus dicto obediens est. Si *jussa Superiorum expectavit*, nihil præter officium fecit. Nihil tam utile & decorum, quàm jussa imperantium opperiri. Sine hoc ordine, sæpè integri exercitus periere. miles centurioni, centurio tribuno obsequitur. Omnes semel imperium Ducis sentiunt. Dolet adduci famam in discrimen, subducto sibi milite. nec posse sic publicæ utilitati consuli. Verùm judicent rerum militarium periti, quibus vis & potestas est ista noscendi, num Artisofkii famam periclitari verisimile sit, si exercitus Imperator è copiis his vel illis paucos deligat, idque urgente necessitate, & in publica commoda. Hæc ipsum *noctu ac interdum angunt*, quasi solum hunc Atridam tangeret patriæ dolor. ad populum phaleræ. At cum fateatur ipse, non submitti è Belgio castris necessarios, cur

suc-

succenſet, ex ipſius legione tales peti? Objicit falſò, *trecentos ſibi deceſſiſſe*. Cum non niſi uni, ſub Nuyſſenburgio militanti, facta ſit venia, qui & antè Artiſofkium appulerat. quo tempore de pactis ipſius cum Societatis primoribus, nihil nobis conſtabat. quid? quod in locum ejus ſurrogatus ſit militiæ expertiſſimus, pluribus hic officiis probatus. illud verò ab audacia & improbitate eſt, ad plures invidioſe extendi factum ſingulare. Adhæc, inter iſtos tricentenos, quibus diminutam queritur legionem ſuam, improbè reticet illos, quos in itinere mors ſua exſtinxit. conſtat ex ſyllabis defunctorum, in quibusdam centuriis viginti, in quibusdam triginta deceſſiſſe, non meo delectu, ſed fatorum. Et quæ iſta Imperatoris ſors? cui evocare militem & ſeligere neſas. Nec ignorat Artiſofkius, quàm anguſtæ hic nobis res ſint; & non libidine, ſed neceſſitate ad iſta nos compelli. ut diſciplinam omnem militarem collapſam ſubverſamque injuriâ queratur. Iis cohortibus imperant magiſtri vigilum, quas ipſorum aſſigno imperiis. nec niſi durante expeditione, ut impendiis leveret Societas. diminuei centuriis numerum ſuum fateor, ſed grandibus de cauſſis. quia caſtrorum adminiſtris careo, quibus opus. conſecta expeditione, rediturus quiſque ad centurias ſuas eſt & ſigna. quos mors interim ſurripit ducibus, Deo, non mihi, mortalitatem imputent. Ordinem militiæ vel pravitate vel ambitu vel imperitiâ conſuſum nego. Quod ſi agere, quod officii ſui eſt, negligant officiales, non eſt meum, alienam culpam præſtare. ſi gratia aliqua ad me redit, redit ad beneficii autorem. Quid, quod antè adventum Artiſofkii, collata fuerint iſta beneficia, cum non eſſet hîc, cui gratias deberi putat. Falſo criminatur, centuriis ſuis imperare alios, quàm proprios duces. Quod ad *codicillos* iſtos attinet, quibus ſubinde militum aliquis evocatur vel ad uſus nauticos vel ad operas mechanicas, nulli circumferuntur, præterquam à me proſecti, nulli à maris pro-præfecto, nulli à peregrinis vigilum magiſtris, nulli à minorum gentium officialibus exarati. Super ſingulorum delectu, Artiſofkium conſulere ejusque indulgentiam poſtulare, non vacat imperanti. Eſtque hoc muneris Tribunorum omnium & pro-tribunorum, quos Majores vo-

cant, hîc loci, ubi Reciffa est, imperia mea opperiri, quæ ab occasionibus, loco & tempore dependent. negat impudentius, Legionis suæ *pro-tribunum, militia negotiis non adhiberi*, cum hac ipsa, quæ præ manibus est, expeditione, suis ipsum instruxerim mandatis, non aliorum officialium penuriâ, sed ut legioni ipsius hunc haberem honorem. Vult legionem suam *uni provincia* imponi. At vos appello, quotquot rerum castrensiū consulti & gnari imperandi estis, num expediat, integras legiones in iisdem præfidiis locari? ubi MILES multus unâ est, facile rebellionem cœptat, præsentium tædio; & ubi vires suas respicit, securitatis fiducia. Saluberrimum, longis spatiis discerni, ne vel vitiis vel viribus mixti aut vim aut dolum meditentur. præterquam, quod victus in frequentem militem comparari difficulter uno loco possit. Nec est, quod doleat, super *militis sui institutione*. non negligunt eum erudire & iis artibus informare præfecti, quibus ad militiam habilis fiat. Quæcunque evenire in acie atque præliis possunt, omnia campestri exercitatione discit. Mox blanda oratione excusat, quem accusaverat. quasi omnem erectioris animi solidique honoris sensum exuisssem. si per me res emendari potest, & ut emendetur propediem, spes est; quorsum hos tumultus & fluctus ciet? quorsum transmarinis appellationibus Europæos interpellat? Laudat me ab *indole, & convictus facilitate*. Verùm ab adulatione hæc sunt, & quidem stupida. nec enim vel equo vel cani meo istas laudes invidero, ut quæ citra rationem & virtutem stant. Sic laudari, non abest à vituperio. TACERE, quæ boni Ducis propria sunt, apertè criminari est. palam laudat, ut per hæc ornamenta feriat. Sanè, cum *legiones deleri* ait, & hanc rem non tangere me, quàm honoris mei non sit studiosus, sed prodigus, vix ære lavati observent. quid æquè probrosum, quàm, Legiones perdeleri, non me attinere, sed Supremos Senatores. cum, ne deleantur vel enervés reddantur, curare, officii conscientia primus omnium adstringar. Et sanè summo Senatui id ipsum quoque curæ esse, persuasissimum mihi. qui & nupera & hac ipsa expeditione testatum id abundè fecit. Non mei solum muneris, sed & Secretioris Concilii est, Potentissimorum Ordinum

&

& Societatis Occidentalis imperiis omnibus morem gerere : nisi extrema Reipub. necessitas, quæ mandatis omnibus pactisque, quin & ære ac ferro valentior est, secus suadeat. Nec tamen evocavere è centuriis militem Senatores, nisi me consilio & annuente. *Subscribere Artioskii postulatis* Potentissimi Ordines & Collegia Societatis quælibet. At non debuisset illa tam ambitiosè & anxie efflagitavisse; non ignarus rerum Brasiliæ, ubi necessitas ante mandata est. adversus quæ arbitrari permittitur, cum salutis publicæ interest. pro temporum ratione temperamenti illa egent, quod publico utili compensatur. Didici, non frustra obnitendum Superiori. verum ubi hic ipse, ubi regnum periclitatur, Cornelianum Pisonem Pontificem imitabor, qui nulli sententiæ serviliter inhærens, quoties necessitas ingrueret, mandata Principis sui prudenter moderabatur. Non itur eadem semper viâ. nec tam mutamus Dominorum consilia, quàm aptamus. veluti navem, pro Reipub. tempestatibus, Brasiliam flectimus, in unum portum intenti, licet aliis cursibus. Et quid attinet in scenam hanc invidiosè & contemptim pertrahi Potentiss. Ordinum existimationem venerationemque? ac, si decernerent, quæ præstare non possent Artioskio. cum potentissimo Hispaniarum regi terribiles sint & quid valeant, victricibus passim armis ostendant. *Delegatos nos Plenipotentiaros* superbo epitheto vocat, quibus, absque sua & veritatis injuriâ, Fidelissimorum Societatis ministrorum appellationem invidisse non debebat. magis nobis salus incolumitasque Societatis, quàm Contractus istiusmodi transmarini, pro rerum mutatione mutabiles, cordi sunt. nec alio fine imperat prudentissima Societas, nisi ut prudentiam nostram non desideret, modumque imperiis suis adhiberi cupit, quem suprema lex, Salus populi, dicat. *Prælegi hac ipsa*, inquit, *respondeant, quod volent.* Crudas profectò & plenas erga Superiores irreverentiæ voces audio, quibus atterit eorum dignitatem, quibus ipsi parendum. Cum milite sibi pugnandum ait inordinato, *ignorante ipsum, et ignoto ipsi*, militum offensæ oportuna loquitur. Vtique videri vult solus omnem belli molem sustinere, & orbem Brasilianum sua legione fulcire. Ceteros disciplinæ suæ exemptos, umbras

G g

habet

habet & nomina. Allegat Pompejum, Petrejum, Afranium, Annibalem, omnibus valde dissimilis. Centuriis octo ternis se millibus hostium restitisse jactitat. Verum si pugnam innuat, quæ ipsi fuit cum Lodovico de Rochas è Borgia, ad Portum Calvum, merita laude fraudat strenuissimos Duces, quibus pugnare coactis, non expectato ipsius mandato, victoria debetur. Sin obsidionem Arcis Regalis, in ea sic res gessit, ut incerta spe feriundi gubernatorem, omnem pulveris tormentarii vim absumere velle visus, fuerit, nisi præmonitus de ejus penuria, sufflaminasset inconsultum furorem. Ex tribus unum sibi dari postulat: aut alium mitti militem, aut ablatum reddi, aut se ab armis dimitti. dedimus omnia. Consensi, ut ex subsidiariis, quæ expectabantur, copiis, centuriarum ipsius defectus supplerentur. Etiam in hoc, ut redux ab expeditione miles ipsi redderetur. Quin & in tertium. nam paribus Supremi & Politici Senatus votis, ipsi denunciatum, ut res suas sibi haberet & abiret in patriam. Veretur ne non se eundem præstare possit patriæ, qualem præstitit antehac. At faxit Deus, ne idem posthac semper sit. minus ad ipsius ferociam & innocentum cædem ingemiscet Gojanensium misella turba, viduæ innuptæque puellæ. Illud sibi solatio fore inquit, *si se silentio involvat* quasi ipsius silentio perituri essent Amyclæ & Batavi omnes. Conqueritur se sub Wardenburgio minus pro honore habitum. Attamen hæc in contumeliam aliorum tum dicta, in hunc usque diem affligere ducem optimum, cujus ego erga Societatem merita ipsius potiora duco. Denique gratulari sibi in otio videtur, nec aliam sortem spe tenere, quàm ut expeditus bellicis curis, cum Musis in gratiam redeat. Verùm qui studia sua litterasque jactitat, dignam male feriato studio mercedem retulit.

His subjunxerat ad Potentissimos Ordines Nassovius hæc: *Nec tamen arbitrari Dominationes Vestras velim, querulas hæc tabulas, de rebus minoris apud Vos ponderis, at hic factu necessariis, falsis adhuc & ignominiosis criminationibus subnixas, causas esse missionis Artisof kii. Verum necessitatem mihi impositam sensi, ad Senatum illa referendi, postulandique, ut dimitteretur alteruter. Utique occurrendum fuit instantibus & nascituris hinc malis, ne qua aliis antehac bonis incommoda evenere, propediem me maneant & injusta insimulatione apud rerum nostra-*

nostrarum ignaros, parva honestis studiis decora, infamia nota adaspergerentur. Permissi rem omnem iudicio Supremi & Politici Senatus; nec eorum reformido suffragia, quotquot & Societatis & fama sua studiosiores videri volent. Illud assero, paratius posthac imperium nobis fore, quod novis fluctibus turbatum iri, omnium metus erat. Per aliena experimenta edoctis, parum profici armis, quae simulatae & injuria distrabunt, remota videntur illarum causa. Et licet hanc solam abius ejus causam non praevidendam, libuit tamen litteras istas, sine attentiore cura, dispungere. Qui ingenti industria rimari illas propius vult & adpersa felle delibare, genio suo obsequatur. Nihil fiducia fit, caecis quorundam in Artioskium affectibus, praevalituram ingenuam hanc veri confessionem, praesertim apud eos, qui rerum ab ipso hic gestarum non omnino sunt nescii. In eandem cum Comite sententiam scribere, ad Rectores Belgas, Senatores Brasiliensium, omnibus assensum negligentiae labem communi apologetico abstergendam arbitrati. Sic auctoritatem amplam satis, decusque, quod bello Americano reportaverat vir ab omni amentia remotus, una epistola confregisse, multis censebatur. Et nisi maximis viris vitia sua obiectare verecundia esset, posset credi iudicii errore aut affectu in Comitem peccavisse.

Quae evenere post, referam hoc loco, ne interrupta narratio suspendat lectorem. Artioskium in Belgium reversus, inexpectatum se stitit Foederatis Ordinibus, Principi, & Societatis rectoribus. quorum variis judiciis exercitus, aliorum reprehensionem incurrit, ob immodestiam in Comitem, aliorum commiserationem meruit, ob contemptum sui, & afflictam famam. apud populum, quorundam laudibus crevit ob inflexum rigorem. Suspicientes & quibus in abdita rimari mos est, & quicquid ab imperantibus geritur, displicet, ita statuebant: mali omnis originem causasque ab ipsis Societatis directoribus profectas: ut qui Comiti cum summa hic potestate imperanti, submiserint hunc, cujus super arma potestas velut exempta esset Comiti. qui in quibus rebus primus, etiam solus esse debebat. secus ipsi relicta iri titulorum inania, imperii vim resolveri, potestate cum alio divisa. talia veras imperandi leges non pati, nec cum Summi imperii nomine convenire dictitabant. praeterea, non debuisse Artioskio imperari malorum, si qua irrepsissent, correctionem, sed Comiti & Senatoribus. denique, incautius negligentiam & rem male

Artioskium in Belgium rediit.

Variis ex-capitulis dictis.

curatam objici, incerto adhuc nec evidenti crimine. Hæc aliaque variis sermonibus differebant rerum talium non admissi censores. At quibus honesto prudentiæque percoctum pectus erat (ita opinionum fluctibus jactamur mortales) hæc secum : non omnes omnibus horis nos sapere : à meliore consilio etiam sapientissimos destitui : affectu nequaquam, potuisse conjectura & expectatione falli viros boni publici studiosissimos. At apud querulum & dicax in rectores vulgus, illud audiri : non alio sine missum Artioskium, quàm ut subverteret & supplantaret Comitem : aliud ipsi mandatum à rectoribus, aliud subintellectum. His artibus tentatum, num offensus Comes impotentia animi & ægritudine Spartam ultrò esset deserturus : præfecturam armorum Artioskio collatam obtentui sumtam, reliqua imperantium arcanis adscribenda. quæ etsi homines ignorarent, fama tamen loquebatur.

Vigente ista lite, hoc eximium & imitandum posteris offendi, quod egregiis virtutibus præmia quæsierit Brasiliensis Senatus, sive contulerit ipse, sive conferri à Societatis Rectoribus suaserit. Exemplo fuit Iohannes Coinus, cui collata Tribunitia dignitate, qua functus ante fuerat Artioskios, apud Vnde vigintivirale Concilium, par muneri stipendium rogavit, accumulatis fidei, fortitudinis & prudentiæ militaris laudibus. Equidem multarum expeditionum fama & victæ nuper Arcis Minæ in Afris perillustres, vir animi ad res gerendas & subita imperia paratissimi, aucta sibi dignitate, auctius emolumentum deberi putabat. animosius pugnaturus, si ex militiæ ordine & Rectorum judicio altius evectus, frueretur luculentius. Nec fraudabantur Senatus encomiis Matthias Ceulius & Adrianus Dussius Senatores, disciplina publica & rebus civilibus clarissimi, ad reditum in patriam accincti. quorum ille gemina in Brasiliam profectio res ibidem gessit Societati utiles & oblivioni exemptas. Nam & in Gojanam cohortes nostras, dein in Fluminis Grandis Præfecturam victor deduxit, expugnato hic castello, quod, expuncto Trium Regum nomine, Ceulianum ex eo dici coepit. Nec latet priorum bellorum administratos, quantis animis, cum Vicetribuno Bima, laborantem Reciffam adversus hostium vim subitofque insultus asseruerit,

cum

*Tob. Coini
laus.*

*Matthia
Ceulii &
Adriani
Dussii
laus.*

cum jam penetraſſent vallos uſque, duce Martino Suareſio, modiciſque illa præſidiis defenderetur. Non minor virtute Iohannes Giſelinus fuit, qui in Belgium quoque ſecundò rediturus, novorum tunc Senatorum adventum præſtolabatur, quibus rempub. & ejus regundi formam artesque traderet. Hic ille eſt, qui aliquot retrò annis, quà togæ quà belli ſtudiis inclaruerat. Nam & arcem Regalem in Afogadis tentaverat, non vana, licet irrita obtinendi ſpe, & in Australia militem longè latèque circumduxerat, in Luſitanorum ſacchara ſcrutatus. Quin & in Paraybam moverat & Auguſtiniani Capitis terras. ubi arce Puntali potitus, munimento ſui nominis etiamnum noſcitur. Servatius Carpentarius Aſſeſſor, certus quoque abeundi in Belgium, ejuſdem Senatus ſuffragiis & laudatione apud ſuos crevit, comes expeditionum in Paraybam, Fluminis Grandis, promontorii Auguſtiniani, Gujanæ & Australes regiones. Adrianum Duſſium pernox rerum Braſilienſium cura publicæ quoque gratiæ interuit. qui non diu poſt in Belgium ad ſuos reverſus, hunc rerum Braſilienſium Statum exhibuit. poſtquam è Paraybæ littore ſolviſſet die xxix Oct. Anni MDCxxxix. Non piget referre, ut uno velut conſpectu appareat, quantis incrementis parvæ res creverint, & ex minimis ad maxima provectæ, invidiam ſimul hoſtium & potentiam laceſſant.

Quidquid terrarum hæcenus auſpiciis armisque Societatis partum, ſex provinciis diſtinguitur, Seregippa Regia, Pernambuco, Itamarica, Parayba, Flumine Grandi & Siara. Prima ultimaque deſertæ, reliquæ excultæ & plus noſtratibus habitatæ. Seregippam, colonis olim frequentiſſimam, vacuam fecit Giſelini Senatoris & Sigifmundi Schuppî in illam expeditio, profugis armorum metu incolis. qui in Sanctorum ſe Sinum receperunt. noſtris, ne pabulatum eò irent Bahienſes, obvia, militari jure vaſtantibus. Siaram raro habitatore Luſitani tenuere, arce, ſed minus valida, munitam. quam, poſtquam in ditionem & poteſtatem noſtram tranſiit, quadraginta præſidiariorum manu tuemur. nullo hæcenus inſigni ſoli beneficio aut proventu, ſed Braſilienſium milite & copiis res Societatis aliquoties juvit. Pernambucenſis primaria eſt, amœniſſimo & conſpicuo, Franciſci flumen inter & Tamaricam, poſitu.

H h

Vox

Ioh. Giſelini laudatio.

Servatii Carpentarii.

Adriani Duſſii.

STATUS Brasiliæ exhibitus Societatis Reſtoribus, per Senatorem Duſſium.

Vox ipsa, Parnambucum, Brasiliensium lingua, Rupem Cavam significat. quæ propè Insulam Tamaricam visitur, aquis subterlabentibus. Portus, stationes, sinus, recipiendis navigiis, hos habet: *Reciffa* tum exteriora, ubi, velut aperto mari, statio est, plena discriminum; tum interiora, ubi fida magis nec procellosa. *Promontorium Augustinianum*, ubi minor maris profunditas, aditusque angustus satis & scopulis impeditus. Insulam *S. Alexii*, ubi maximis navibus receptus, ad earum refectioem, nec ad alios usus. *Barram grandem*, Sinum patentem satis rati- busque commodum; Vnam inter & Portum Calvum. in quem se recepit militemque exposuit Banjola, post commissum cum Patre Archithalassio navale prælium. Portum *Iaragoam*, ubi exscendit Lodovicus Rochensis Borgia. Portum *Francorum*, ubi exscendere Vidalius & Magalhufius centuriones. Denique *Cororipam*, Sinum laudatissimum. Fluvii præstantiores sunt: *Langades*, *Serinhæmuis*, *Formosus*, *Portus Calvi*, *Camarigibi*, *S. Antonii*, *S. Michaelis* & *S. Francisci*. Territoriis dispescitur sex. quorum primum vetustissimumque est Igarazu, secundum maximumque Olinda, tertium Serinhæmum, quartum Portus Calvus, quintum Alagoarum, Sextum Fluminis Francisci, limes Pernambucensis præfecturæ Australis. Vrbes Præfecturæ sunt quinque, Garazu, Olinda, Mauritia, quæ Reciffam & in Antonii Vazii Insula, oppidum recens complectitur, Bella Pojuca, & Formosa Serinhæmensis. Pagi, Moribeca, S. Laurentii, S. Antonii, S. Amari alique, oppidulorum magnitudine. Regio omnis montosa valde, nec minus fertilis, maximè, quæ valles patent & fluminum currunt ripæ. montes mandiocam fructusque alios ubertim ferunt. quidam arundines sacchariferas. licet harum major in vallibus sit luxuries. Territoria supra dicta suis contuberniis, velut societatibus, distincta, Ingenia si. e molarum officinas numerant cxxi. at non omnes elaborando saccharo occurrantur. Plures namque collapsæ, vel operariorum penuria desides, feriantur. Pernambucensi Præfecturæ proxima Tamaricensis, unius territorii est, unius urbis, unius portus. qui quamvis ad latus insulæ Australe insigni profunditate naves receptet, longiore tamen alveo, per vadorum incerta, provehi altius, sine discrimine, non finit, aliqua sui

Pernambucensis
Provincia
Portus.

Flumina.

Territoria.

Vrbes.

Pagi.

Præfectura.

Ingenia.

Tamarica.

fui parte feracissima est, ubi Ingeniis suus labor est; aliqua sterilis, ob fornicarum perpetuas populationes, quas Insula maximè experitur. Contuberniis quatuor Molas habet Ingenia xxiii. at quatuordecim solum operarias. Insula melones similesque fructus copiosè fert, ut & uvas totius Brasiliæ maximas sapidissimasque. Tamaricæ contermina Parayba, flumine cognomine superbit. quod navēs onerarias absque incommodo admittit, ob insignem altitudinem. Non contuberniis, sed locorum tractibus distincta, xx Ingeniis claret. quorum ab opere abstinēt duo. Hanc excipit Fluminis Grandis præfectura, quatuor contuberniis distincta. ubi ruderibus deforme oppidulum, Puntalium, bellorum vestigiis horret. Facta incolis potestas condendæ novæ urbis, loco feraciore, & situ commodiore, in contubernio Poligiano. sesqui à Puntalio miliari arcem Ceulianam spectes. Fluvium Præfecturæ appellatio locuitur, maximarum navium capacem. Sinus pandit nautis placidissimos. rara habitatoribus regio pecorum curâ victitat, pascuis læta. sed nuperis bellis afflictissima, abacti vel extincti pecoris damna luget. Ingenia non nisi duo habuit, quorum unum desit esse, alterum superest. ut universæ Brasiliæ, quæ nostra est, Ingenia sint clxvi. quorum cxx opere attinguntur, cæteræ novis quotannis operis restaurantur. Quantum sacchari provinciæ singulæ, & territoria contuberniaque annuatim edant, vix computes exactè, ob soli disparem indolem, messiumque, ab aëris alia atque alia, diversis locis, temperie, discrimina.

*Ingenia
xxiii.*

Parayba.

*Ingenia
xx.
Fluminis
Grandis
Præf.*

*Puntalium
oppidulum.*

Arc. Ceuliana.

*Ingenia
duo.*

*Incolarum
alii liberi,
alii servi.*

*Liberi Bel.
24.*

Incolas fors sua distinguit in liberos & servos. Liberos natale solum in Belgas, Lusitanos & Brasilianos. Servos in Nigritas sive Afros & Tapujas sive Americanos. Belgarum alii Societatis stipendiis merent, alii sui sunt & nulli temporis tributum pendunt. Hi vel tales huc venere, vel defuncti muniis tales facti. qui omnes colonorum condicione vivunt, sive à militia sive aliis ministeriis missionem nacti. parati, ubi exiget res, in bellum proficisci & pro parta libertate stare. Horum numerum syllabi exhibent, sive in equitum libeat, sive peditum militiam armari. Quotquot sui juris huc è Belgio traecerunt, aut mercatorum nomine audiunt, aut horum sunt ad-

ministri, aut vilioris fortis. quales caupones, propolæ, fellularii, opifices. Eorum nonnulli, auctis opibus, Molas mercati iisdem insudant. nonnulli plantanda arundine, & agrorum culturâ occupantur. Per hos tam densis crebrisque ædificiis crevit Reciffa, ut eorum precia immensa sint, spacia angustissima. Hinc factum, ut patens vacuaque Insulæ Antonii Vazii area, ædificaturis, grandi precio diuendita, jam frequentibus civibus habitata, necessitatem Senatui imposuerit, deducendi latius pomœria, & ad castrum usque Frederici Henrici proferendi. Nec languent adhuc ædificantium operæ, licet remissiore mercatu, & suspensis diu classis Hispanicæ famâ civium animis. Vbi hic metus decesserit, mercaturæ vigor, mercium precia, condendi domos studia gliscent. Nec vana fuerit spes, posse hîc, in externo orbe, aliam Tyrum, aliam Sidonem ex tam luculentis primordiis exsurgere. quem in finem decretum Senatui, ponte Reciffam & Vazii insulam jungere. Iamque exstructa, in fluminis interlabentis alveo, columna è lapide, adversus aquarum perpetuos lapsus durans, futuri operis specimen ostentat & rudimentum. Illud ad magnitudinem imperii hujus fecerit, si seria deliberatione expendant Societatis primores, quibus artibus pellici huc coloni possint & per terrarum deserta ac nondum culta spargi. sic agrorum culturæ, ærariis, mercatui, militiæ impendiis, securitati adhæc, potentiæ ac gloriæ nascentis Reipublicæ consulatur. Verum, cum nihil à quoquam expeti constet, nisi cujus fructum antè providerit, nequaquam vana commodorum jactatione fallendi sunt. cum nec vicinæ mari littoribusque terræ donari illis possint, utpote possessoribus suis dudum infestæ, nec mediterraneæ, ob victualium inopiam. quamobrem privilegiis & indultis erigenda Belgarum cupiditas, præcipue illorum, quibus nova condere Ingenia fiducia erit, agrosque arundinum insitione initiare. Hoc factitasse Hispaniarum Regem accepimus, qui istiusmodi colonis immunitatem ab oneribus indulsit in primum decennium, in sequentia tempora non nisi dimidia onerum parte adstrinxit. Idem cœptare nostros, vetat mutata rerum facies. cum proxima littoribus à suis dominis teneri constet, & semota longè novos colonos deter-

*Expendendum
quibus coloni
in Brasiliam
pellici possint.*

deterreant, ob vecturæ labores, comistra, & annonæ parci-
tatem. Quare aliud comminiscendum lucri cupidis, & ingenio
supplenda egestas publica. Sanè abundat Belgica nostra mer-
cenario opifice, ferrariis, architectis, cæmentariis, ærariis,
sartorum & futorum colluvie, scriniariis, tornionibus, vitria-
riis, sigulis, lapicidis, stannariis, ephippiariis. quorum de ge-
nere tam multi sunt, ut vel loquacem Fabium delassare que-
ant. Hos domi sua vix alit ars & professionem quisque suam
paupertatis putat. Si hîc sint, possent veterem fortunam ad in-
vidiam provocare, & diario gaudere luculentiore. *NVSQVAM*
enim vel opera sine emolumento est, nec emolumentum sine
operâ. *LABOR* utique & merces, dissimillima naturâ, societate
quadam naturali jungi amant. Architectis merces in diem flo-
reni sunt sex, subsidiariis ejus tres quatuorve. molarum ope-
rariis omnium maxima. Hos excîri neceffe, ne domi vel graves
sint publico, vel privatorum ærariis egent incubent. satius tales
transmitti, quàm facinorosos, suppliciis infames & Vlyssis
remigia. Familiare hoc Hispanis, à quibus transmissa istiusmodi
hominum perditorum sex, progeniem vitiosorem tulit. quæ
veteris pravi retinens vestigia, justum quicquid injustumque
æquè habet. ubi lucellum fecere mechanici, mercantur agel-
lum, & blandientis fortunæ primos favores, promissum ma-
joris interpretantur. Tum, si tuta iis præstetur habitatio, si
Reipub. præfint ab inferiorum injuriis alieni, nec licentiam
iniquè usurpantes; si mercaturam bonæ leges ordinent, colo-
niarum deductio auspiciatissima fuerit. At artis omnis opifi-
ciique imperitos mitti, perniciosum & Reipub. huic ignomi-
niosum. siquidem his omne in popinâ & taberna vitæ præfi-
dium. qua excussi, alieno succo, fucorum instar, aut flagitio
aliquo, vivere compelluntur. Tria hominum genera coloniis
apta. primum eorum, qui ab opibus instructi, Ingeniorum se
curæ addicere amant. secundum illorum, qui opificio vitam
tolerare sustinent. tertium eorum, qui Societatis defuncti
ministeriis, agriculturæ studiis dediti, hanc Spartam ornare
student. Ad molarum & agrorum culturam, Nigritis opus,
quos ære redimi oportet. nec enim, exercitatissima quamvis
nostratium corpora, huc translata labores istos ferunt, sive

*Quando
coloni
&
colonia
utiles.*

*Tria ho-
minum
genera ad
colonias
apta.*

aëris, five victus mutatio validissimos enervet, pigritia & torpore tacite subeuntibus, ita ut invisâ primum desidia placere tandem incipiat. Quæ sane imbecillitas, non homini solum evenit, sed & rebus Europæis quibuscvis, etiam inanimis, ut ferro, chalybi; æri; nedum corruptioni ac putredini magis obnoxiiis. Profectò, quotquot Belgarum se curandis agris Ingeniisque dedere, pluribus pristinum decus reddidère. ut non levis spes sit, paucis annis eum Brasiliæ fore vultum, qualis sub Rege fuit. modò saccharis detrita jampridem precia redeant.

Liberi Lusitani.

Lusitani (secundus hic incolarum ordo) vel à multis retrò annis sub suorum hinc imperiis vixerunt, vel Iudaicæ sectæ addictiores, nuper è Belgio huc transmigraverunt. Hi agros molasque mercantur & attentius curant. plurimi Reciffam inhabitant, omnemque ferè mercatum suæ potestatis facere satagunt. Ingeniorum maxima parte domini vel possederunt illa olim, vel, profugis ob bella dominis, jam nuper empta possident. His sui sunt Laboratores, qui vel sacchareas propagines terris mandant, vel saccharorum confectionem exequuntur. quod negatum hætenus nostratibus. quos temperandi purgandique sacchari peritia fugit, aliarum aliàs artium capacissimos. Nec tamen labores ipsi Lusitani subeunt, sed Nigritis imperant, imperiis aptiores, quam laboribus. plerique malè erga nos affecti, solo terrore boni sunt, quavis occasione, quæ adversus nos patefit, audaces & linguâ immodici. famæ ac fidei commodum suum anteferunt. avaritiam & odia in nos occultant. ut intra mœnia atque in ipsis urbium ac pagorum visceribus hostes hos habeamus.

Liberi Brasilienses.

Brasilienses, vetus populus, terrarum indigenæ dominique, non permixti Lusitanis, sed segreges, in suis pagis agunt. domosque habitant stramineas & oblongas, citra decorum & speciem. eorum quadragenos vel quinquagenos idem claudit tectum. lectis pendulis & retiformibus (*Hamaccas* vocitant) noctu & interdiu cubant, nulla macerie distincti. suppellectilis omnis incuriosi, præter retia ista & potorios calices (*Calabas* appellant) & fictilia, habere quicquam, superfluum putant. omnis belli apparatus sagittæ sunt & arcus. mandiocæ circa

ædes

ædes ut & fabarum Brasiliensium, sua cuique confitio est. quoties bella non ineunt, multum venatibus, plus per otium transigunt. fructibus sativis minus, sylvestribus & spontè natis magis gaudent. sine blandimentis pellunt famem. Verum adversus sitim non eadem temperantia. nam diem noctemque potando transigere minus ipsis probrosum. potum ex mandiocæ radicibus dente contritis & aqua dilutis, expectato acore, conficiunt. ut & alium è pomis Tajovis, pro anni tempestitate. Opum securi in diem vivunt, de potu solo & linteis solliciti. è quibus uxoribus indusia, sibi exterius amiculum parant. pecunias nullo precio habent, nisi ob hoc, quod per eas Hispaniensis & adusti vini compotes fiant. Horum promisso & spe, ut & linteaminum, erecti, labores quosvis alacres ferunt, secus inviti & subtristes illos sustinent. Ducem singulis pagis præficiunt, exemplo magis & admiratione, quàm imperio. domiciliis singulis præfectum constituunt; cui ultrò parent. edocti natura, SINE imperantium & parentium consensu, regi non posse multitudinem. Præterea, singulis pagis præest dux Belga, cujus muneris est, segnes tardosque laborum commonefacere, & ne debita mercede ab Ingeniorum dominis fraudentur, cavere. Non nisi in dies viginti continuos operas condicunt. quibus exactis, difficulter persuaseris novas. nec mercedem expectant, sed, ante peractam rem, increduli denotant. Hinc fit, ut dominos non rarò fugitivi fallant. lignis ressecandis, in usum Molarum, ut plurimum occupantur. Verùm hodie, ob paucitatem Nigritarum & caritatem, etiam aliis laboribus adhibentur. quod cum non nesciant, fugere perfidè malunt, quàm opere fatigari. Ad bella maxime proclives, sudore parere timent, quod sanguine malunt. nec religio ipsis partes deferere & signa. quoties è pagis delectus fiunt, an, eamquam educantur, se subducunt. eadem, qua nostros, disciplinâ vix coercèas, minoribus stipendiis merentes. hostibus terribiles sunt, non tam ob robur, quàm ferociæ famam. acerrimè & ferociter fugientibus instant. veniam vitæ nulli faciunt. Circa sacra remissi valdè, à Pontificiis formulas Christianorum, ut Orationem Dominicam & Apostolorum Symbolum hauserunt, ceterorum nescii. Davilius Ecclesiastes, ut divinis imbue-

*Davilius
Ecclesiastes
studia
in conver-
tendis gen-
tibus.*

ret ignaram gentem, linguam illorum addidicit, in pagis ipsorum medius confedit, pueritiam instituit, sacro baptismo Ecclesiæ initiatos paganismo exemit, nuptias ritu nostro inter ipsos conciliavit. Hac tempestate in pagis Alagoarum, Vnæ, S. Michaëlis, Goyanæ, Paraybæ, Fluminis Grandis, reperias viro-
rum mille nongentos & viginti tres ad bella idoneos, præter mulierum turbam imbellem, quarum numerus triplo major. Ex illis ad militiam feligi possent armatorum mille, senibus relicta familiarum cura. uxoribus frequens, cum viris ad bellum proficisci, pari vitæ mortisque eventu.

*Servorum
alii Afri,
alii Brasilienses, vel
ex Maragnone
traducti.*

Servorum quidam Brasilienses sunt, quidam Afri, alii ex Maragnone traducti. Brasilienses servos jam olim Lusitani à Tapuiis captos precio redemerunt, vel in Sinu Trahisonio à Balduino Henrico classis præfecto desertos, in servitutem abduxere, eò quod se nobis sociavissent. Iam libertate omnes donati, sibi redditi sunt. Maragnonenses itidem ab hoste redemptos, servitute sua adstrinximus, utpote nullo ipsis beneficio obnoxii. Tertia mancipiorum classis Afrorum est, quorum omnium laboriosissimi Angolenses. Ardrenses ignavissimi, pertinaces, stupidi, labores horrent, si paucissimos exceperis, qui laborum patientissimi sui precium augent. Calabrenses parum pensi habent, ob ignaviam & socordiam. Nigritæ Guinæenses, Serræ Lionæ, & quos Caput viride mittit, minus ad servitia prompti: attamen politiores, plus elegantiae & nitori student, præsertim sexus muliebris. quamobrem eos domesticis officiis adhibent Lusitani. Nigritæ Congenses & Sonhenses aptissimi ad operas, ut ex re Societatis sit, hujus mercatus rationem haberi & amicitia jungi Comites Sonhensem & Congensem. Proventus Brasiliæ sacchara sunt & ligna tinctoria, ut & alia variegati coloris, tabaci herba, boum tergora & bellaria condita. gossypii & Aurantii coloris tincturæ, quam Orelianam vocant, ferax satis, dummodo cultura adhibeatur. Sacchari conficiendi historiam suprà memoratam, referre latius superfedebam. in eo natura, ars, labor mirè conspirant. natura soli coelique beneficio in arundine occultum humorem excoquit. qui varia arte, industria laboribusque consummatur. auspiciùm ab arundinis est furculis vel taleis,

*Proventus
sunt.*

taleis, quæ terris insertæ in hominis ætatem ferendo saccharo
 sufficiunt. emortuis interpolantur novæ, nisi torrida fortè
 aëris intemperies totos agros exurat, aut fluminum restagnan-
 tes aquæ frigore radices elidant. Illos à zizaniis purgari ne-
 cessè, secus suffocantur in herba tenellæ arundines & sac-
 charum ferunt minus laudabile, & projecti coloris. resectæ
 vehiculis in officinas asportantur, ubi distinctis sedibus, vasis,
 operis, adhibitis temperamentis, in varias formas & species
 coalescit. Brasiliensia ligna decem vel duodecim à littore milia-
 ribus, interiora ferunt, non totis confertisque silvis, sed spar-
 sim, aliisque arboribus immixta. Iis amputandis per otii tem-
 pora & verè succisivis horis vacant Nigrîtæ, qui cortice illa
 crassiore denudant. nec enim rubeus ille est, sed albus, trium
 digitorum latitudine, nodosus, asper, non levis, non glaber.
 Frondosa est arbor, foliis minutis & præacutis, quæ ex virgulis
 tenuibus dependent, suo ordine, obscuro virore. Nec fru-
 ctus ferre nec florem dicitur, ut verosimile sit, per radices
 propagari. Mercimonium maximè expetitur Brasilianis, pan-
 nus è lino est. non qualem Rothomagenfes Galli, sed Osna-
 brugenses Germani elaborant. Mercatorum enim quidam,
 irretiti lucris, quæ ex Rhotomagensium lino receperant, tan-
 tam copiam hujus generis pannorum misere, ut & Steinofur-
 tensium, ut distrahi præ affluentia nequeant. Variegatis pannis
 valor suus integer & is grandis. Æri, stanno, vinis, cerevi-
 siæ, oleo, butyro, caseo, farinæ, piscibus induratis, larido,
 pernis, fumigatis carnibus, prisca constant precia. minus sal-
 samentis, fabis, pisif aliisque leguminibus.

Vt ad Incolas revertar, Imperatori Nassovio valetudo con-
 stat animusque in omnia Societatis decora ac emolumenta
 intentus. Matthias Ceulius & Giselinus Senatores necnon
 Servasius Carpentarius Assessor, longis officiis probati, dimis-
 sionem postulant, ne ad invita ministeria servati, tædio rerum
 vestrarum langueant & à pristinis virtutibus animi ægritudine
 degenerent. Politicus Senatus Novemviratus hactenus, jam
 morte Hoogeveeni & abitu I. Bodecheri in Septemviratum
 contractus est. Sunt illi Elias Herckmannus, Nomnus Olferdi,
 Balthasar Voordius, Petrus Mortammerus, Gisbertus Wit-
 tius,

K k

tius,

*Sacchari
 sselones ut
 inferantur
 terra &
 colantur.*

*Brasilien-
 sis ligni
 cura.*

*Senatus
 politici Se-
 natores
 qui.*

tius, Petrus Rassiſius, Daniel Alberti. Horum unus, Olferdus, S. Franciſci terris & Alagois præeſt, Petrus Rassiſius Portui Calvo, & Serinhæmo, tertiuſque Daniel Alberti Paraybæ, quartus Mortamerus Tamaricæ. ut ad Triumviratum redacti hîc ſimus. Herckmannus Voordiuſque ærariis præfecti & erogandis militi ſtipendiis, juri dicundo & Aſtræ ſurripiuntur. ut omninò novis Senatoribus juſtitiaque adminiſtris opus ſit, explendo Novemviratu & fulciendæ honoratorum conſiliis Reipub. Qui in locum decuſque ſuccedant, Iacobum Alrichum rationarium, Guilielmum Piſonem archiatrum, & Theodoſium, nomine Imperatorem, vobis tradimus. pro quibus virtus, fides, ſedulitas verba faciunt. Res ſacras adminiſtrant in Reciffa Fredericus Caſſelerus, Petrus Lantmannus, & Franciſcus Plante, concionator aulicus; viri ut aliis virtutibus, ita prudentiæ Eccleſiaſticae laudibus cumulariſſimi. Olinde & in Braſilianorum pagis Gallica & Luſitanica lingua ad populum loquitur Ioachimus Sollerus, I. Polhemius. apud Tamaricenſes, Cornelius Poelius. apud Paraybenſes Samuel Rathelarius Angluſ Belgis concionari cœpit. David Doriffarius præco Belga, in pagis Braſilianorum lingua Barbaris vernacula & Luſitanica, verba facere aggreſſus eſt. In promontorio Auguſtiniano partes iſtas obit Iohannes Stetinus, in Serinhæmo Iohannes Eduardi. ut jam noſtræ quoque fidei homines, Chriſtum, quantumvis Gentibus ſtultitiam, inter illas ipſas prædicent, & in partem veniant ejus gloriæ, quam ſolis ſibi, ob ſparſum per exteras terras Euangelii lumen, vendicavere Catholici Romanenſes. Egent talium Fluminis Grandis, Portus Calvi & Openedæ incolæ, iis contenti, qui ægris à ſolatiis ant. nec melior ſors eorum, qui S. Antonii promontorium, Capigoaribem & Gujanam habitant, Belgis frequentes. quibus propterea, tanquam irreligioſis & profanis, ſacrorum neglectum exprobrant Luſitani. Pontificiis religionis ſuæ uſus liberrimus. licet, non ſine quorundam dolore & murmure. Eccleſiaſticorum alii Clerici ſunt, alii Monachi. Clericos voco præbyteros & ſacerdotes, qui Miſſam adminiſtrant, ægris vacant, ſuis ſubditi vicariis. Monachos ſuos ordo diſtinguit in Franciſcanos, Carmelitas & Benediſtinos. Franciſcanorum maxi-

Eccleſiaſticae laudandiſſimi.

Pontificii.

Clerici.

Monachi.

maximus numerus. Sex cœnobiis structura pulcherrimis vi- *Franciscanorum Cœnobio.*
 vunt. primum Fredericæ est, secundum Iguaracæ, tertium
 Olindæ, quartum Pojuca habet, quintum Insula Antonii Va-
 zii, sextum Serinhæmum. nullius fundi, nullius laris domini,
 quotidianis, quas acceptant, eleemozynis, vitam tolerant.
 Carmelitis cœnobia sunt Paraybæ, Fredericæ, Olindæ. Hujus *Carmeli-
tatum.*
 magnificè cœpti, nondum perfecti, opera interrupta pendent.
 redditibus modicis, quos è testamentis, ædium structuris &
 agris referunt, victitant. Benedictinis monasteria duo, Fre- *Benedicti-
norum.*
 dericæ unum & Olindæ alterum. agros possident in Parayba,
 pecorum, ædium, arundinum divites, domini molæ Pernambu-
 censis, quam Masureppam vocant. Iudæorum plærque huc è *Iudei.*
 Belgio concessere. quidam, qui natione Lusitani, Christianam
 fidem sub Regis imperio mentiti fuerant, jam expediti metu
 rigoris Pontificii, sub faciliore Domino, palàm se Iudæis affo-
 ciant. evidenti documento, TERRORE simulationes induci,
 purpuræque cultores effici, non Dei. Sacra ritusque suos au-
 dacius ostentantes, querulis in alieno regno Pontificiis, que-
 rulis extra patriam, ubi synagogis venia, nostratibus, postquam
 à Senatoribus moniti essent, latentius habuere Mosem & ritus
 Iudaicos. Conversionis Pontificiorum spes tenuis, ob inve-
 teratam veri opinionem, quam difficulter evellas. quæ enim à
 majoribus acceperè sacra cæremoniasque, retinenda arbitran-
 tur, nefariumque ab iis recedere. Qui lingua Lusitanica ipsis
 loqui possit, unus nobis est. qui verò hunc loquentem audire
 cupiat, ne unus quidem. presbyterorum suorum hortatu
 præfracti, ut quibus quæstui sunt capti superstitione animi, ad
 nostrorum voces obsurduere. vetera, quæ crepant, potiora no-
 vis habent, & splendidam ornatamque religionem minus illu-
 stri & visibili. Tenellæ ætati instillari possent nostra placita,
 nondum præoccupatis animis. sed ipsi talem erudiunt intra
 privos parietes, & tabellis rasis matura sollicitudine inscribunt
 sua. Indigenis Farina fructusque varii & olera alimentum.
 illam ex Mandiocæ radicibus conficiunt, cui folia novem pen- *Mandiocæ
infuso.*
 taphyllo similia, digitorum in morem, suis ordinibus erigun-
 tur. nec florem fert nec semina. caulis ligneus ligneas propagi-
 nes extrudit. terræ in cumulos trium pedum diametro agge- *Ejus indo-
les singu-
lari.*

stæ, inferuntur ejusdem ligni segmenta tria quatuorve, extra terram medio tenus prominentia. tumulos illos per spaciofissimos agros glomerant & ordinant. bacilli five segmenta ista radices sub terris agunt, quibus enascuntur & pullulant propagines subterrestes, brachii crassitie, cubiti interdum longitudine, pro soli bonitate, similes radicibus; quas nostrates sacchareas vocant, licet crassitie dissimiles. extra terram duobus vel tribus furculis germinant, qui ubi octavo, decimo & duodecimo mense lignescere cœperunt, pro semine sunt. hoc frugum nostratium discrimine, quod Mandiocæ nihil de fructu decedat ad sui propagationem, nostris decedat, quibus ipsi fructus sementem faciant. Validioris est nutrimentj & Lusitanis, Brasilianis, Nigritis, adeoque militi nostro pane gratior. Animalium silvestrium & mansuetorum multitudo maxima.

*Hæc sequentia
latius de-
ducta in-
serui Nar-
rationi
Dustiane,
in lectoris
gratiam.*

Ex eo numero, ut pauca referam, Apri sunt amphibii, quorum carnes gratissima sunt & saluberrima. Ii cum pedibus micedant disparis longitudinis, anteriores enim posterioribus breviores sunt, tardius progrediuntur. ideo pressi a venatoribus, proximis, cum possunt, se aquis mergunt. Antæ mulas referunt, licet minores magnitudine sint. bucca illis gracilior, labrum inferius tubæ similitudine oblongum, aures rotunda, brevis cauda, corpus reliquum coloris cinerei. lucem fugiunt, nec nisi noctu ad pastum vagantur. ubi diluculum adventat, in latebris sese abdunt. Carnes ejusdem ferè cum bubulis saporis sunt. Cotias quas vocant, gentis vocabulo, leporum sunt magnitudine & minores, caudâ ferè nullâ. Qui majores sunt, Pacas appellant, rostro à felibus parum abeunt, fusco colore, candidis maculis variegato. ob delicatiores carnes in delictis habentur. Sunt & Tatufiæ, ad porcelli magnitudinem, corio ceu squamis loricato, ut cataphractæ videantur. ex eo caput more testudinum exerunt. carnes palato grata in exquisitiores epulas servantur. Magna quoque hic tigrum copia, quæ ferocia, quam fames acuit, & velocitate metuenda sunt indigenis. Cerigones, vulpi magnitudine, insolito spectaculo alvum ostentant, è qua duæ veluti mantica dependent, quibus catulos gestant, tam valido succu iberibus adherentes, ut non ante ea dimittant, quam adultiores ad pabulum ipsi excurrere valeant. Est etiam mirandum illud animal, quod Lusitani Pigritiam vocant, à tardo arborum adscensu & descensu, quem vix quatruiduo conficiunt. Inusitatum quoque est genus Tamendoarum, vervæcis formâ, prælongo ac tenui rictu, unguibus longis latisque. Formicis victitant, quarum latebras & cuniculos ubi unguium fossione deprehenderunt, exertam linguam immittunt, opertamque formicarum agnibus contrahunt & velut captas deglutiunt. his, uti sciurus, longa & setosa cauda pro tegumento est,

est, sub qua se occultat, ut nihil reliqui corporis appareat. Iagaretæ, Lusitanis Onca, tigrides nigra sunt. Cajatayæ, cercopitheci, subflavi coloris & muscum olentes. Teju, lacerta varii coloris & grandis. Boiguacu, serpens maximus & diversicolor. Boicinininga, Lusitanis Cascavel, venenatus serpens, qui cauda longiore & streperâ hominem de adventu suo pramonet. Bojôbi, serpens viridis. Carigueyæ Cerigones sunt, de quibus dictum. Avium species hæc offendas: Tucanam, pica magnitudine, pectore flavo, reliquo corpore nigro, rostro ingenti & longo, at levi, foris flavescente, intus rubente. Guarâm, totam latè rubentem. Piretaguaros, insigni virore placentes. Psittacos, Papagayas, notas satis. Araram, purpurei œrulicque coloris. Brasiliensem Corvum vocitant. magnitudine & pulchritudine inter alias excellit. Strutionem, Americanum, Africano minorem. Neque hac tantum & alia indidem sylvestria, verum etiam nuper à Lusitanis inveltâ pecorum & equorum armenta insigni ubertate satisficant. Equos reperias generosissimos, maximique precii. quos Angolenses magno numero cœmunt. aliarum quoque pecudum greges densissimos, ut à non paucis unius domino teneantur taurorum vaccarumvè quingenti, à nonnullis mille. præsertim in campestribus Paratiningæ. ubi pascua, latiora uberius germinant. Suum incredibile incrementum, quarum carnes ejus sunt bonitatis, ut agris cedant in medicamen & alimentum. Gallinarum numerus sine numero, ob cœli temperiem. à Barbaris non minus quam à Lusitanis avidè expetuntur & studiòse aluntur. Anseres fert regio Europæi majores & præstantiores. Oves fastidita pinguedinis, & nostris gustatu deteriores. Iam & mare piscosissimum est & fluvii pisces. vario natantum genere celebres. Boope, marinus piscis, ab oculis bovillis nomen habet. quali epitheto Lunonem insignire Homerus solet. thunnos Hispanienses magnitudine aquat, tam pinguis, ut ex axungia oleum barbari conficiant, simile butyro. Inter precipuos est Camurupi, optimi saporis, spinis horridus, quarum unam in dorso arrectam attollit. Piraembu ronchos edit, stertentium more, octo aut novem palmorum longitudine, magni precii & saporis gratissimi. intra os lapillos habet duos, quorum affrictu testaceos pisces, quibus vivit, comminuit. Barbari pro monilibus illos è collo suspendunt. Beyupira, sturioni Lusitanico similis, magna hic copia reperitur, formâ teres, dorso niger, ventre candidus. Etiam Europæo mari noti, ut quos Portugalli Tainhas vocant, adversus anguium morsus salubres. Cyprinorum varia genera, Pargi & Sargi Lusitanis dicti, Scombrorum species, Acus, Raia, aliique. Excellunt Dorades, quos Barbari Waraka pemme appellant. Araguagua piscis est, ensifero rostro. Guaperua, Orbis, Piexe porco, spinis undique horrens. Guacucua, Vespertilio Aquaticus. Nhanduguacu, Aranea maxima. Testudinum magna molis in littoribus copia est, quæ ova gallinarum ovis similia in arenis deponunt, rotunda, alba, & valida membranâ recta. Crudelissimi piscium Tuberones sunt,

Avium
Species.

natantibus funesti. comites pisces habent diversicolores, quos Lusitani vocant Pelgrimes. Horum dentibus armant barbari sagittas, ob acumen & lethalem venenim. Sunt & Volatiles pisces, quibus oculorum acies pulcherrima, instar gemmularum, micat, ala, quales vesperilionibus, deplumes & argentei coloris. Dum hostem pisces fugiunt, volatu extra aquas sibi consulunt & in naves sæpe precipites se dant, fausto, ut opinantur nautici, omine. Torpedinem hic haberi fides est, Barbari Puraquam vocant. nam artubus torporem inducit, & si vel baculo tangas, brachium resolvit. enectus virus deponit & edulius fit. At maxime admirationi sunt Tritones, indigenis Ypupiapræ dicti, cum humanos vultus aliquā referant, & femella casariam ostentent fluidam & faciem elegantiores. Septem octo ve à Sinu omnium Sanctorum leucis visuntur, ut & juxta Portus Securi provinciam. homines amplexu compressos enecare opinio est, non consilio, sed prioniore affectu. cadavera in litus ejecta cum oculis, naribus, digitorum extremis, mutilata sint, vero persimile est, ab istiusmodi monstrorum suctu vel morsibus ista esse. Scatent maria hac sepiis, quibus sanguis atramentum est. etiam loliginibus & grandibus urticis. Ostreorum aliorumque piscium testaceorum ingens copia. Musculorum conchis Barbari cochlearium & cultrorum vice utuntur. Buccina & peccines elegantia inter se certant & oculis delicias faciunt. Avium marinarum alia rostri prolixitate, alia cauda bifurcata figurâ, alia ob epilepsia morbum, alia colorum varietate, quadam volandi impotentia memorabiles sunt. Jam verò illati in eas regiones melopepones, cucumeres, malogranata, ficus bifera ac trifera, necnon multiformia mala medica suppetunt abunde, ut & oryza, milium, fabarumque varia genera. Arbores celebriores propriaque sunt: Copaiba, cujus inciso per astatem cortice, in modum balsami liquor suavissimi odoris emanat, curandis vulneribus & cicatricibus tollendis mirificam vim habens. Ea planta cernuntur affricu animalium attrita, quæ à serpentibus lesa ad remedium illud natura se instinctu conferunt. Cabureiba, fragrantissimum quoque balsamum fundens. Icicariba, unde Gummi Elemnium emanat. Itaiba, cujus resina Anime vocatur Lusitanis, gratissimi odoris & multi usus. Anda, quæ castaneas catharticas profert. Mucuitaiba, Lusitanis Pao Santo. Anhuibapeapija, Sassafras. Cajucatinga, Cedrus Brasiliæ. Acaju, prima Brasilia arbor pomifera. Ianipaba, cujus succo se ungunt incolæ. Adde Mandiocam, de qua supra. At Zabuales quæ dicuntur, admodum excelsæ, durissimos calices ferunt, ore in terram pendulo, & pyxidis instar mira natura solertia operto. Iis nuces castaneæ boni saporis continentur, quæ ad maturitatem perductæ, excusso operculo decidunt & alimenta avidis mortalibus præbent. Sed hac aliaque recensere longum foret. Nec ligna ad ædificationem desideres, eaque dura & ætatem ferentia, apta quoque struendis navigiis & aquis minus pervia. Opificibus caret

Peixe
Mulher
alius.

Aves ma-
ritime.

Arbore
& planta.

Pergit
Dissimus.

caret regio omnis & funalibus canabinis & pice, non calce, non cocto lapide. Fabris usus carbonum è ligno, non è lapide, quales nostrates preferunt. Funes ex arborum corticibus torquentur in navium necessitates, supplente canabis defectum Barbarorum industriâ.

Iam militiæ vim, Arcium robora, situm, numerumque, navium classes aliaque imperii munimenta advertite. Reciffa imperantium, mercantium. adeoque belli sedes primaria, armorum, commeatus, merciumque promaconda locuples, qua parte Olindam proximè adspicit, duo sibi Suggesta castrensis, cornutorum instar operum, præterdit. quorum alterum Lapideum mari portuique, alterum Terreum flumini ostendit. utrumque intercurrentes cortina & sepimento tuta sociat necitque. quam mediam porta aperit, exeuntibus & subeuntibus Reciffam. Suggestus Lapideus machinis bellicis septem ex ære fusili se tuetur. Terreus æneis quinque & binis ferreis terribilis, ad littoris interni & externi portusque securitatem facit.

Reciffam universam munit sepimentum validissimum, decenti vibrandis tormentis positurâ. hic littora propter duo suggesta attolluntur. unum propè pulveris pyrii domum, portui incubans. alterum vicinius adhuc. utrumque machinis ænea ferreaque instructum. Altero à Reciffa balistæ jactu, quâ Olindam itur, in ipso littore, Arx S. Georgii è lapide, sublimi satis fastigio assurgit, propugnaculo potens marmoreo & tredecim machinis ferreis in portus accessum intenta. Ex adverso Castelli terrestris, in ipso mari, cernere est Castellum maritimum, forma rotundiore, septem machinis æneis formidabile, ad portus, ostii, littorumque tutelam. Ejus jaculationibus expositæ sunt, Reciffa, Arx Georgiana, Brunonis, & Reductus. Nec longè ab arce Georgiana conspiciendam se præbet Arx Brunonis, quatuor propugnaculis & septem machinis æneis munita, suo insuper inclusa sepimento. Hinc pari intervallo abest Turris castrensis sive Reductus, Dominæ Brunonis appellatione superbiens. qua, sua quoque sepe circumdata, machinis geminis ex ære fusili defenditur. Castellum Australis collapsi restaurationi incumbitur, recipiendis præ-

*Castrum
Warden-
burgii.*

diariis viginti aut quindecim, ut civibus Olindæ adversus vagum & populabundum militem pro receptu sit. Castrum Wardenburgii Continenti adjacet, Sâinas propè, quadrangularis olim figuræ, tribus nunc propugnaculis validum. nam quartum poni soli vitium prohibebat. Hoc cum hostium stratagematis opportunum crederetur, dejectæ cortinæ duplices & valli fuere, ea parte, qua hosti accessus. nunc ex propugnaculis tribus turres castrenses factæ, ipsis vallis sublimiores, quibus impositæ machinæ æneæ arcendis hostibus. Ernesti castrum in Insula Vazii est, ad latus Reciffæ Australis, tetragonum, fossâ latiore, sepimento & propugnaculis munitum. Fluvium & terrarum plana tuetur, ut & recens hîc natum

*II
In insula
Vazii.
Ernesti ca-
strum.*

*Antonii
Vazii op-
pidum.
Mauritio-
polis.*

Antonii Vazii oppidum tormentis quatuor. hoc ipsum, qua parte Ernesti arcem aspectat, apertum patensque, reliqua sui parte, qua Continentem respicit, altiore vallo clauditur, quem ob angustiam habitantium & fundi penuriam, ad Frederici usque castrum proferri necessum fuerit. ut duobus hinc inde castris Frederici & Ernesti inclusa Mauritopolis, minus sibi ab hostili insultu metuat. imposita illi tormenta ænea quinque. Frederici Henrici castrum pentagonum sive quinquangulare appellatur, à numero propugnaculorum, ampliore fossâ & lorica & sepe insuper cinctum. cui ad robur accessit opus Cornutum duplex, majus minusque. planitiem omnem æstuan-

*Frederici
Henrici
castrum.*

*Quatuor
Reductus.*

*Castrum
Principis
Guilielmi.*

ante & insurgente mari optam, necnon tornutas istas munitiones ab hostium propiore accessu machinis octo æneis vindicat. In interiora progressis, ad ripam fluminis Capivaribi, quatuor turres sive Reductus præmuniunt à longè Reciffam, remorando hosti. quæ collapsæ jam nec integræ ultrâ. In Afo-gadis Castrum Principis Guilielmi vallorum sublimitate, robore, elegantia, & quadratâ forma conspicuum, sepimento adhæc & fossâ tutum, aditus Vergearum (vox planitiem significat) & quæ in mediterranea ducunt, vias tutatur, tormentis æneis sex.

*III
In Tama-
rica.
Arx Au-
rica.*

Tamaricam insulam hæ Arces defendunt : Arx Araufionensis sive Orangia, ad ostium portus Australe, quatuor propugnaculis formidabilis, sepimento ambita, ob aquarum in fossis defectum. machinis bellicis duodecim armatur, æneis

sex

INSULA ANTONIJ VAAZIJ.

- A. Domus Mauritiij.
 - B. Hortus.
 - C. Monasterium.
 - D. Figuli Domus.
 - E. Putej.
 - F. Templum.
 - G. Curia.
 - H. Domus Pulveris Tormentarij.
 - I. Hic maximarū navium statio est exonerandis mercibus.
- Hec tabula picta refert maris recessum pleno Mari be terra latent.

Arbusta

Plana

Scala Rhodanica

Fred. Henrici Arx.

Paludes.

Area Insulae cum venisset in Brasiliam. Mauritius A. 1637.

Antonij Vaazij Ernesti Arx.

Arx Waerdenburchij.

Reciffa

FL. BIBERIBI.

PORTUS.

Lapidosa

Reciffa

Arx S. Georgij

Arx Brunonis

Domina Brunonis

Arx Maritima

MARE

MARE.

A. Fluvius Affagadoru.

B. Castrum.

C. Civitas olinda à longe.

D. Coci arbores.

E. Modus gestandi lusitanus.

A. Aula Comitum.
B. Castrum Eneasti.
C. Curia.

D. Templum gallicum.
E. Armamentarium.
F. Navium extruendarum arca.

G. Castrum Fred. Henrice.
H. Subiectus lapideus oppositus transitui per gallicas angustias.
I. Amphitheatrum.

K. Mole constructa subeunda per urbem fluminis.
L. Pons Maurici.
M. Castrum maritimum.

1. Recipiens flumen Bonambusensis.
2. Curia Supremi Senatus.
3. Novae libere Domus.

4. Sphaerius lapideus.
5. Navis intra Recipiam lapideam.
6. Castrum aquilum.

7. Recipiam lapideus.
8. Castrum ternense S. Georgii.
9. Castrum Brumensis.

10. Domina Brumensis.
11. Olima civitas a longe.
12. Navis.

CAP. S. AUGUSTINI

Paludosa
S. AUGUSTINI

4 10 20 30 40 50 60 70 80 90
Virga Rhenslandica

Pontale

Castrum Dubij

Castrum Gifelini

Nazaretta

Castrum
Maritimum

Ostium Portus

Rupes

Aperta rupis per qua
redibant naves.

MARE

A. Mare
 B. Receptus siue scopulus
 C. Portus ostium

D. Arx maritima
 E. Turris in monte
 F. Templum Arcis nazareth

G. Pontale Arx
 H. Statio navium in Portu
 I. Brasiliiani Piscatores

sex & ferreis sex. Civitati Schoppiæ Arcem facit circumjecta Civitas Schoppia.
 templo & suggestui castrensi munitio, quæ portum tuetur, ut
 à parte oppiduli Boreali, portam Turris castrensis. E suggestu Turris castrensis.
 vim minantur tormenta undecim, duæ æneæ, novem ferreæ.
 Est & alia turris quadrata, ad Boreale ostium, quæ aditus tri-
 bus machinis ferreis propugnat. Paraybam defendunt Arces, I V
In Parayba.
 Margareta, omni munitionum genere, fossa, vallo, lorica va-
 lidissima, quatuordecim machinis æneis in hostem ferox, fer-
 reis quadraginta duabus: Restinga, ex arenis exsurgens, palis Margareta.
Restinga.
 septa, machinis æneis quatuor, ferreis duabus in hostem in-
 structa: S. Antonii Arx Borealis, mari ferè absorpta, in Tur- S. Antonii
Arx.
Frederica
civitas.
 rem terrestrem septo & machinis suis tutam transit. Frederi-
 copoli Franciscanorum monasterium vallo cinctum pro Arce
 est, quam munitiones semilunares roborant, fossæ, sepes, &
 machinæ decem. Est & Turris hic castrensis ad portus secu-
 ritatem. In Fluminis Grandis præfectura Arx Ceuliana mari
 imminet, munitissima situ & opere, & machinis decem æneis,
 sedecim ferreis. Hæ Borealis Brasiliæ Arces. Ad Australe
 Reciffæ latus, primum occurrit promontorium Augustinia-
 num, ubi Arx Dussii portum asserit machinis sex, cui adver-
 sus subitos hostium assultus, Castellum Domburgicum præ-
 tenditur. In portus aditu ad montis pedem suggestus est lapi-
 deus, è marmore, machinis tribus vim arcens, & impediendo
 navium accessu peridoneus. à tergo is patet, nec enim ea
 parte illum claudas, ob montes hinc inde præaltos, quibus
 proximè adjacet. Portum Calvum, voce ominosa Boni successus, VII
In Porta
Calvo.
 quod Arci nomen, tutamur. in fastigio montis posita, quadra-
 ginta pedum altitudine eaque præcipiti assurgit. robur ad-
 dunt fossa, sepes, lorica, machinæque septem æneæ, præter
 ferream unam & quas lapideas vocant, duas. Arx Mauritiana VIII
Ad Flum.
S. Fran-
cisci.
Arx Mau-
ritia.
 Flum. Francisci trajectum propugnat, in monte alto & acclivi
 exstructa, quinque vel sex ab Oceano miliaribus, ad ripam flu-
 minis Septentrionalem. ab uno solummodo latere ad eam adi-
 tus. propugnaculis quinque, tormentis ex ære fusili septem
 valida, planitiem circumjectam, per æstivos menses aquis re-
 stagnantibus mersam, suæ potestatis putat.

In Armamentariis apparatus bellicus reliquus hic est: pul- Armorum
in Arma-
mentariis
Indiculis.

M m

veris

veris pyrii pondus sexaginta septem millia. Fistulæ, (quas musquettas vocant) quinquaginta. glandium plumbearum libræ millies sexaginta. funium, ad accendendum pulverem, libræ millies triginta sex. Balthæi, è quibus capsulæ pulveris promæcundæ dependent, ducenti. fistulæ minores, sive sclopi in equitum usus duodecim. silices pyritæ millies quinque. navales fistulæ in nauticorum usus quadraginta. ut & acinaces sedecim, bipennes octo, secures equestres centum & nonaginta novem. manuariæ mille & quadringentæ. falces silvaticæ centum. vehicula vehendis glebis octoaginta. vectes obserandis portis tres. pendulæ quadraginta. pilæ majores mille & sexcentæ, disparis ponderis decies mille, trecentæ & quinquaginta. secures quinquaginta. ferræ diffformes cx. terebræ x. Aliorum utensilium militarium inopes sumus, qualia sunt fistulæ aut bombardæ longiores, hastæ, falcati enses, tubæ, ligones, tympana, secures majores, mallei, matriculæ fundendis è plumbo glandibus, asseres, ad purgandos gladios requisiti, clavi omnium generum, limæ, aliaque. quæ postulata toties fefellere exspectationem, & collapsas hic illic arces operaque invalida spectari, in causâ sunt. Cibariorum penuria major, ut famis certissimæ metum reliquerim meis, nisi succurratis ocyus. Erogatæ singulis ex mandato vestro pecuniæ in victum fuere, pro muneris dignitate. sed parcius transmissio commeatu, demensa ista dari ultra non potuere. ut pecunias ex mercatu Nigritarum & Ingeniorum redditibus perfectas, impendi necesse fuerit. Harum quoque defectu velut ad incitas redacti, ærisque in oculis, eduliorum in conditoriis indigi, indigenis severè, capitis pœna, imperatum, uti farinam pecorumque quantum fatis, alendis civibus ac præfidiariis in urbem apportarent, datæque in fidem syngraphæ fuere, quas postmodum ære redimerent. Sic NECESSITAS necessitatem trudit & rigida imperia extorquet tyrannus gula. Vix dixerim, quantis damnis hæc annonæ penuria Societatis æraria multaverit. quorum annuos redditus è vectigalibus & tributis sola devoravit esuritio. expositis summo discrimini Arcibus, quarum tutelæ, inter istas egestates, impares eramus. Profectò salutem publicam hostium potius negligentia, quàm curæ nostræ

*cibario-
rum pen-
uria.*

nostræ imputare habemus. neque enim constat militi animus, languente corpore. nec validiore telo manibus tela excutias, quàm fame. FRVSTRA viros volumus, quos hominum sorte vivere non patimur. Fallit D. D. vestras proven-tus domestici persuasio, ut qui tantæ multitudini non sufficit. Fallunt eduliorum missitationes per mercatores, quæ in Ingeniis magnis preciis distrahi solent & in locis mediterraneis. adhæc incertæ expectationis sunt, quia arbitrariæ.

Militarium cohortium aliæ in præfidiis Arcium habentur, aliæ per pagos distributæ agunt, ob faciliorem victum, & incertum, quâ littorum parte, classis Hispanicæ appulsum, etiam adversus hostium in fines nostros irruptiones. Arcem Mauritiæ ad ripam S. Francisci quingenti & quadraginta armatorum insidère, signis ducibusque distincti. Alagoas ducenti & nonaginta tres. Camarigibam & Portum Calvum quadringenti & octuaginta. Serinhæmum ducenti & quinquaginta, supra quingentos. Pojucam septuaginta quinque. Panterræ molen-dinum septuaginta novem, Promontorium S. Antonii ducenti & quadraginta. Arcem Dussiam centum & septuaginta. S. Amari territorium centum & septuaginta. Moribecam centum & septuaginta quinque. S. Laurentii pagum quadringenti & viginti duo. Arcem Principis Guilielmi in Afagodis du-centi sexaginta tres. Frederici Henrici ducenti & triginta. Insulam Vazii cohors prætoria. Ernesti arcem centum & octuageni. Reciffam ducenti & septuaginta septem. Bruno-niam arcem centum viginti quinque. Olindam centum nona-ginta tres. Iguarazam nonaginta tres. Orangiam arcem cen-tum & octuaginta duo. Gojanam centum & sexaginta quin-que. Fredericopolim centum & unus. Margaretam trecenti & sexaginta. Ceulianum Castrum octuaginta octo. Ad has copias à meo discessu accessere è Zelandia, in supplemen-ta missi, centum quinquageni. è Boreali Hollandia sexageni sex. Vt militum numerus omnis sit sex millium, centum & octoa-ginta. At Siaram dilecti è copiis milites quadraginta tuentur. Instructis munitisque hac militum manu arcibus, nihil reli-quum, vel ad invadendum hostem, vel ad defendenda cur-foriis copiis adversus classem Hispaniensem Brasiliæ littora.

M m 2

Sanè,

Sanè, nisi hanc diminuisset fatalis calamitas, patuissemus hosti vim facere aggresso. Nam quo tempore hanc oram prætervecta Bahiam subiit, non is nobis erat militum numerus, sed facta accessio adventu legionis Artioskianæ. Hosti erant millies ter, quos recenti appulsu ex Hispania advexerat. conscripti insuper in Sanctorum Sinu septingenti. quibus accessuri erant bis mille, quos Banjola Comes ducebat, & Brasilianæ gentis mille. Adhæc spes illi erat, fore, ut inter nos habitantium bina millia exuta fide Hispanis se adderent. Quibus certè copiis pares non eramus, utcunque, contracto & corraso undique milite, opposuissemus audaciam. Nostorum numerum, ut belli mos, auximus mendaciò, comprimendis seditionis, si quid moliri animus esset, ausibus, & terrendo famæ strepitu, quo bella constant, hoste. Verùm ex quo in Sinum devenit, nihil tanto apparatu dignum edidit. Solum Vidalium & Magalhainsium duces cum modico agmine in pagos Brasilianorum immisit, sparsis litteris, quibus Comitem Torrensensem, Sinus Sanctorum Gubernatorem prædicabant, animosque impelli faciles infirmabant. Etiamnum circa Vergeas & Moribecam oberrant, & quia occultis viis de die, noctu notioribus vadunt, vix deprehendi possunt. id unum negotii habent, quod pecunias Ingeniorum dominis extorqueant, obvium quodcunque diripiant, milites nostros palantes armis exuant. at vetitum sibi asseverant, incendiis sævire in arundinum plantaria & vastitatem facere. Vagantur quoque passim, nulla Regis fide aut stipendio obnoxii, populatores Mulatæ & Nigritæ, magnisque dispendiis affligunt incolam, ipsi latebrarum sciti & elabi docti. Navium majorum & minorum, quas Brasiliæ portus, Sinus, littora habent, nomina, ut & nauticorum numerum syllabi exhibent. Vt sua Brasiliæ securitas, Societati utilitas, Reipubl. omni decus perpetua sint, necessum fuerit absque cunctatione mitti naves & nauticos, arma & commeatum, militem & vestimenta. quæ cuncta afferendis imperiis faciunt. omnium egeni, desideriiis omnia complectimur. nec sperari victoria possit, vel navalis vel terrestris, absque istis adminiculis. inermes vecordes, armati audentiores sumus. Quantum æris sit debiti, quantum in Officialibus expensi,

*Navium
census.*

expensi, docent rationaria. Vberiore longè præsentis anni, quàm elapsi fuit, messëm expectamus. Illud querelis in-
 ram, navium plurimas invalidas & quassas non ferre pelagus; ^{Querela de male instructis navibus,}
 eas, quas mittitis, statim ab appulsu commeatus egere. quem ipsæ copiosum, recens è patria missæ, advexisse debebant; alias, ob navalium sociorum inopiam, militis nostri egere, ad
 navales operas. Nondum omnia dixi. ambulat malè vestitus ^{De male vestito milite.}
 miles, vix adversus pudorem amictus. Et licet horridum non aversemur, nec unguentatum poscamus; at honestius tectum velimus. cum non ab armis solum decòris, sed & ab habitu & cultu corporis, animos sumat. Quamobrem ex honore & re fuerit Societatis, si vestes & fomenta istiusmodi elargiatur ipsa. cum precia, non absque lucro, stipendiis decidere promtum fit. Nec ægrè ferunt Martis filii, istud fieri, cum stipendii integri solidique compotes facti, tantæ felicitati impares sint, & ocii fortunæque prodigi popinis ac comestationibus æra inertes deterant; vel victâ, ut putant, paupertate, in patriam ad suos abituriant. At omnium maximè infestam Bahiam experimur, ut unguem, in benè habito corpore. terras grassatoribus, maria navigiis tenet. quod facile ipsi, ob portus & Sinus ubique obvios. ut, stante hac Carthagine, nulla sit futura nobis à bello requies. Hic colophon addendus tot triumphis. hoc Caci antrum & maleferiatorum latibulum expugnandum Sociis. hîc laborum apex fuerit & summa. Verùm ista aufuri magnis adjumentis egent. neque enim fortunæ solum beneficio juvantur, qui pugnant, sed manu & robore. Ad ejus expugnationem, opus exercitu millium quinque, probatæ militiæ & fiduciæ. Hos hîc in Belgio scribi suaseram, & ab armis idoneis instructos transmitti, ut addi illis possint Brasiliensis militiæ & locorum istic gnari. Quo verò terrorem mari quoque circumferamus, naves requisiverim majores octodecim totidemque Liburnicas, navalibus sociis armisque validas. Has in Brasiliæ littoribus stare cupiam, sub Autumni initium, ut mensibus Martio & Aprili, quibus quies est castris, ob perpetuos imbres, vel sacchara in patriam transvehant, vel in Occidente fortunam insigni aliquo facinore demereantur. ^{De minoribus navigiis,} Etiam minorum navigiorum egemus, lembo-

N n

rum,

rum, scapharum, vecto-
 riarum, onerandis & exonerandis ma-
 joribus. quæ annorum plurium decursu attritæ, luxatæ, fra-
 ctæ, vel mersæ etiam casu, periire. *Ærarii* ea est inopia, ut nisi
De ærariis. præsentissimis pecuniis refocilletur, rationum metuenda sit
 conturbatio. Sacchara, nisi præsentario ære, vendere detre-
 ctant Ingeniorum Domini. veriti, ne adventu classis Hispani-
 cæ migrandum sit emptoribus Belgis, & sic peritura sint
 debiti nomina. Hæc ferè summa illorum est, quæ promptus
 consilii animique Dussius, apud Potentissimos Ordines, Prin-
 cipem Auriacum, & XIX-viros scripto exposuit.

Verùm antequam turbata magnis Classibus maria & cele-
 berrimos navales conflictus referam, libet amœnioris argu-
 menti narratione edulcare lectorem, illorum exemplo, qui in
 mensis ferinæ vervecinam interponunt & solidioribus ferculis
 bellaria. Fuit olim & est etiamnum erectioribus Ducibus &
 Principibus hoc studium, non solum claris in hostem facino-
 ribus bellisque extendere gloriam, verùm etiam illa ipsa belli
 tempora honesto otio diffindere & Operum illustrium osten-
 tatione magnificentiam explicare. Fecit idem Nassovius, &
 prorogato imperio, inter tot negotiorum onera, primum
 condendo sibi Palatio, inde & Pontibus duobus occupari vo-
 luit. illo in suos magis usus, his in publica commoda. Iniquus
 in Superiores sit oportet, qui dignationis fulgore & stirpis
 magnitudine supra vulgarem sortem positus, spiramentum ali-
 quod laborum & delectamenta invideat. ea præsertim, quæ
 ab augustiore domo, à viridarium amœnitate, ab arborum,
 herbarum, picturarum multiplici elegantia petuntur. Habuit
 Roma architectos, habuit agricolas Orbis victores. quorum
 manus una in agris & villis fuit, altera in castris & vallis.
 Curios innuo & Augustos, Fabricios & Lucullos, Pompejos
 & Marcellos. Et sanè solet ædificiorum splendor & apud
 cives domi & apud externos, maxime hostes, potentiæ spe-
 ciem præbere. ut apud Thucydidem differat Alcibiades. Nec
 refert, dignitatem ornari domo, modò non ex domo tota
 dignitas quærat, & magis domus domino, quàm hic illa
 honestetur. Secus lapides saxaque, signa, aulae & omnia
 potius, quàm seipfos visendos efficiunt. nec divitiæ ipsis in
 decus,

Thucyd.
 lib. 10.

decus, sed opprobrium fulgent. Erat eâ terrarum parte, quam Antonii Vazii insulam vocant, à pristini possessoris nomine, area, ingenisque fundi spacium, Ernesti arcem inter & Triangularem, fluminibus duobus, Capivaribi (appellatio à Capivaris amphibiiis porcis est, quorum frequens in hoc flumine captura,) & Biberibi interceptum. planities horrida, inculta, nullis arboribus, nullo frutice induta, sordebat situ. In ulteriore Capivaribi ripa collis eminebat, nociturus urbi per belli tempora, ut quæ nullo hac parte cincta vallo, hostium injuriis oportuna patebat. Non semel Supremi Concilii Senatoribus id consilii dederat Comes, ut vallo Arces istas tutandæ Area committerent. at non persuaserat, ob grandiores sumtus. quos cavere, cum usus est, frugalium quidem est & mercantium, sed non imperia in hostico parantium. Visum nihilominus Comiti, ne nuda Area objectaretur hostili offensæ, arborum consitione obumbratam oculis eripere. tum, ut ab earum fructibus civis milesque, duris temporibus, alimenta solatiumque caperent, tum ut securior esset habitantibus ista statio. Etenim fuere tempora, quibus negato, ob fluvium, in Recissam aditu, civium trecenti ultra fluvium progressi, carpendis malis aureis, ad internecionem penè cæsi, necessitatem domesticæ annonæ serò discerent. Quare, ne gravis esset ærario Nassovius, nec minus consuleret publico, mercatus suo ære fundum hunc fuit. quem non amœnitati solum, sed & suæ & suorum valetudini simul ac securitati dicaret. Hæc tunc otia placuere à negotiis publicis fessio. Hac rusticatione vacivas horas distrinxit optimus Imperator. ut quoties Reip. non liceret, naturæ contemplationi vacaret, & post belli strepitus, de bello hac in pacis sede cogitaret. Et sanè processere feliciter operæ, & peractus labor admirationi spectatōribus fuit & voluptati. Id, quod olim subsecundariis temporibus agebat Diocletianus Imperator, ipse areolos in horto partitus culturæque & arborum plantationibus vacans. Ædificatum eâ curâ à Comite fuit, ut spectata salubritas fuerit, curata tranquillitas, parta loco securitas, neque neglecta hortorum amœnitas. Etenim is ordo in digerendis arboribus observatus, ut undique Arcium & Suggestorum tredecim patrocini

*Nassovius
hortum in
Insula Pa-
tri condidit.*

*Hæc con-
fessio fuere
C. AD ID
C. XXXII
Et sequen-
tibus.*

nio tuta essent viridaria. Surgebant Cocix spectabili serie septingentæ, proceriores aliæ, aliæ humiliores, quarum quædam caudicem attollebant quinquaginta, quædam quadraginta, quædam triginta pedum altitudine, priusquam ramorum attingeret divergia. Has, cum transferri non posse omnium esset opinio, scitè effossas, petoritis, trium quatuorve miliarium spatio, vectari & pontonibus trans fluvios deportari in Insulam jussit. translatas, non labore solum sed & ingenio, excepit amica tellus, eaque fecunditate, præter omnium spem, implevit annosas arbores, ut primo ab insitione anno, mira nascendi aviditate, fructus dederint copiosissimos. Iam septuagenariæ & octogenariæ erant, veterique proverbio fidem imminuere, Arbores annosas non esse transferendas. Illud singulare, è singulis tantum fructuum provenisse, ut octo imperiales valerent. Post Cocias, suus locus erat ducentis & quinquaginta duabus Aurantiis, præter sexcentas, quæ aliæ aliis decenter junctæ, pro sepimento erant, & fructuum colore, sapore, odore, delicias tot sensibus faciebant. Erant, limonum grandiorum feraces, numero quinquaginta & octo. quæ citria dulcia ferrent, octodecim. quæ granata aut mala punica octoaginta. quæ ficus, sexaginta sex. Adhæc ignotæ terris nostris Papajæ, Mammæ, Ienepapæ, Mangaræ, Calabassæ, Acajousiæ, Ovasiæ, Palmæ, Cerasi Brasiliænæ, Pyri Punicæ, Aratucæ, Sempervivæ, Bacovæ, sive Bananes. Cernere erat Tamarindos, Castaneas, Daçtylos quoque sive caryotidas, Vineas, singulis trimestribus, maturis uvis graves, herbas, frutices, humi nascentes fructus, legumina, aliaque hortorum decora, ad Medicorum & Chirurgorum usus. Is plerisque dictarum arborum genius est, ut toto anni decursu & florem & maturos fructus, juxta immaturos, ostentent. quasi una eademque arbor, alia atque alia sui parte, pueritiam, adolescentiam & virilem ætatem ageret, herbescens, adolescens, adulta. His successibus, hac naturæ benignitate lætior Naffovius, cum jam Reciffam omnem absconderet eminus spectanti hoc Arboricetum, subiit animum voluptas condendi hic Palatii & Prætorix domus. cum dignè habitare ament Heroicæ & Dictatorix animæ, & à multitudine non dignitate solum &

habi-

A. Fluvius Biharibi.
 B. Friburgum Palatium Comitis.
 C. Stabulum.

D. Arboretum ex Cocis alyssq. arborum generibus.
 E. Porta Palatij.
 F. Castrum Ernesti.

G. Coenobium.
 H. Castrum Waerdenburchij suis Triangulare.
 I. Curia Supremi Senatus.

1. Castrum Ernesti.
2. Monasterium.
3. Terræ, quas Mare intumescens inundat.
4. Fl. Capibaribi.
5. Piscaturæ locus.
6. Alluvies terræ exfluus maris sicci.

- A. Fl. Bibaribi.
- B. FRIBVRGV. Aula Comitis.
- C. Stabulum 24 ex ordine eorum.
- D. Horti et Plantaria.
- E. Viridaria et herbariorum horti.
- F. Segimenta et citrys et limonibus.
- G. Porticus vivifera.
- H. Porticus et Granatis.
- I. Hortus malorum Aurantium, limonum et curcum.
- K. Hortus ficus aliasque arbores habens.
- L. Domus Hortulanæ.
- M. Ambulacra et Cocys arboribus.
- N. Opus coronarium fruticibus confectum.
- O. Sphaeristerium.
- P. Hortus arborum, quas Bachovens vocant.
- Q. Gallinarium.
- R. Vivaria.
- S. Mons Cuniculorum.
- T. Sedes solitaria.
- V. Saggestus lapideus.
- W. Venus columbarium.
- X. Puteus in usum stabuli.
- Y. Campus ficandis linteis.
- Z. Hortus olorum.
- †. Aditus sive ingressus Friburgianæ Aule.
- ⊕. Hospitium Nigritarum.

habitu, sed & domicilio discerni. Nam, quam illi Domum destinaverant Societatis primores, ruinam minabatur; nec sine maximis impendiis nova decora admittebat. Palatio, (FRIBURGO illi nomen, tanquam libertatis Arci) turres erant duæ sublimiores, in Viridarii meditullio, sex septemve miliarium intervallo è mari spectabiles. quæ pro Pharis sunt navigantibus. Ea, quæ lucernam ignesque è sublimi fastigio protendit, id officii præstat nautis, ut conspirantibus in navigantium oculis Castelli littoralis angulo & hac ipsa Turri, certam tutamque monstret portus subitionem. Ex his desuper spectanti, hinc Continentis plana, inde longè latèque maria patent & adventantes è longinquo rates aperiunt. excubiis idoneæ & speculandis de die prædonibus, hac quoque utilitate structuræ elegantiam & necessitatem commendant. Ipsi Palatio prætenditur Suggestus militaris, velut ex ipso emergens flumine, marmoreus totus, & machinarum decem capax, ad fluminis securitatem. Nec silentio præterierim, in hoc Viridario puteos dari, trium aut paulo plus virgarum nostratium intervallo à fluminibus remotos. qui falsis aquis circumfusi, dulcis aquæ copiam incolis præbent. sive soli obnixa firmitas falsas aquas arceat: sive percolatæ per terram, falsedinem exuant: sive altiore, quàm est fluminum, vado scaturiant. maximus istorum usus, cum per hostes circumjectos dulces latices foris peti nequeunt. at quod magis mirere, longius à littore in mediterraneis, puteos invenias, falsis aquis dissimiles. Idem Hortus piscinas habet amplissimas tres, omni piscium genere instructissimas, præsentissima civium, deficiente annona, solatia. Primo trimestri, ex quo effossa fuere vivaria, tam copiosa piscium captura fuit, ut vix tres scaphæ ad vecturam suffecerint, præter eos, quos militum desideriis indulgit Comitis liberalitas. Sunt & aliæ, in collimitio horti, piscinæ, in ipso flumine, sepimentis inclusæ. quæ, æstuante mari, ingentem piscium vim suppeditant. non semel accidit, ex una capturâ rediisse ad dominos florenos centum, ubere satis quæstu. Fulget nitetque etiamnum Friburgum, Insulæ Vazianæ præsidium, civium delictum & voluptas, Nassovix magnitudinis in alio Orbe perenne monumentum. Vtique mirum, quàm

*Fribur-
gum dua-
bus turri-
bus conspi-
cuum.*

hæ structuræ & ædificia Lusitanorum fiduciam labefactaverint, nostrorum verò auxerint, benè de imperii hujus statu opinantium. quem tantis impensis & quidem suis illustratum irret Nassovius. Etenim *DESPERANTIBVS* publici negligentia subit, & quam fato suo affinem, ac perdendam conjectant rempub. perdi absque cura finunt. Quos dejecerat de ciassis Hispanicæ adventu concepta trepidatio, metum proscribere, ædificante Nassovio, ut cujus jam maximè interesset, ne quid Brasilia detrimenti caperet. Alacrius ex eo molarum fabricis, taleisque tum sacchariferis, tum Mandiocæ inhumandis, incubitum fuit. erigente omnium spes & nequaquam de Rep. desperante Imperatore. cui, ob hoc, ut Varroni olim Romana, nostra quoque gratias debet Respublica.

*Urbem
Mauritiam à suo
nomine
condit.*

Insulam Antonii Vazii, Frederici castro quinquangulari, vallo annexuit. quod spaciū omne stagnis interfusis & arbutis horrebat, ut supra humanam fidem fuerit, urbem illic condi posse. At nunc conditam esse, Nassovii industriā, oculati credimus. utpote cui ingenium & audacia erat, etiam quæ natura prohibuisset, per artem & labores tentare. Plateis suis & aquæ ductibus, urbium more, distincta, ædificiis speciosis & à mercium conditoriis instructa habitatur. Illi publica Supremi Concilii, Prætoris & Scabinorum authoritate, *MAVRITIÆ* inditum nomen, uti Alexandria ab Alexandro, Constantinopoli à Constantino, Coloniae ab Agrippinā conditoribus. Illud à pietate fuit, quod condito in ea templo illustriore, Societatis, privatorum civium & Comitum largitione, Deo urbis primordia, studia fortunæque populi consecraverint. Hæc cis fluvium Capivaribi magnificentiam Comitum loquuntur. ut & *BOA-VISTA*, quasi dicas, domus *Boni visus*, ob situs amœnitatem. nec enim alibi voluptates, cum vacaret, & quoties expediret, hæc præconcepta magnorum ausuum argumenta fuere.

*Etiā
Pontes
duos.*

Pontes insuper posuit duos, unum Reciffam inter & Mauritiam, alterum, quo fluvium Capivaribi instravit, Mauritiam inter & Continentem. Nec enim à Veterum militia abludimus, cum & duobus pontibus in Galliis Ararim, in Germania Rhenum intraverit Cæsar, Danubium Trajanus Imperator.

tor. Causæ hæc fuere. Regnante Hispaniarum Rege, cum Brasiliæ imperium teneret Præfectus Albuquerqueius, deliberatum sæpè, num expediret Olindam longius à portu marisque aditu remotam, negligi, incolasque in Reciffam & Vazii insulam transferri. cui fini Insulamnecti Reciffæ perutile foret. cum & fluminum circumlabentium oportunitate & Oceani appulsu invicta hæc loca crederentur. Verùm, siue imperitia militaris architecturæ & muniendarum arcium, rem tantam aggredi timentibus, siue amœnitate civitatis Olindæ abreptis, hæfere usque consilia, nec eventum sortita fuere. Dissuadebant Lusitani, quibus ista terrarum connexio impossibilis videbatur, ob fluminis & æstus marini violentiam. Horum opinioni accessere Architecti peritiores, ex Hispaniis accersiti. Verùm, ex quo rerum hic potiri cœperunt terrarum & aquarum subactores Belgæ, & belli sedem eligi Reciffam placuit ac Vazii Insulam, patuit excidio suo pulcherrima Olinda, & veluti fatis damnata, flebilis apparuit. Dejecta, non belli furore, sed consilio, ædes, monasteria, Tempia, ruinæ suæ illachrymavere. Nec sacrilegia hæc, uti Phogensium in templum Delphicum furores, visa nostris, sed translatio sacrorum fuere: mirantibus quamvis & Barbaris & Pontificiis, talia admittere ingenia omni doctrina exculta, pulcherrimis legibus formata, & de divino cultu persuasissima. Belgæ, quibus omnis locus æquè adorationi idoneus facerque habetur, non impietatem hoc omne, sed prudentiam interpretabantur. ut qui Novæ urbi sacrisque suis securitate majori consultum cupiebant, nec in Deum (absit) esse injurii, sed tutius eundem & utilius venerari. Nec tamen non, ut homines fumus & pulchro afficimur, miserari urbis angustæ vastationem poterant ipsi, qui vastabant; subrutis ex alto & deturbatis ædium sacrarum & profanarum, publicarum & privatarum fastigiis. quæ Solis vespertini radiis, gratissimo aspectu, verberabantur. Et nunc si videas, collapsa jures Pergama, aut subversæ Carthaginis aut Persepolis rudera fœdo situ jacere. ADEO nihil in humanis stabile permanensque finit vel iniquis ratio vel belli rabies, ut ne saxis quidem & Capitolis & surgentibus in cœlum Basilicis, sua sit perpetuitas

*Destructio
pulcherrima
urbis
Olindæ.*

Ex ruderibus
Olindæ nascitur
Mauritiopolis.

lib. v.

Rationes
propter
quas Insulam
Reciffam jungi
placuit.

& quies. Magnæ Urbis reliquias & rudera precio venalia in Reciffam quisque transtulit, novisque ædificiis aptavit materiem. ut abolita matre Olindâ, superesset à ruderibus, licet dispari vultu, filia *Mauritiopolis*. Non defuerunt, opinor, tantæ calamitatis authoribus causæ, cur subverti Olindam placuerit. ne fortè latibulo esset hostibus, aut quia multo milite custodiri vallisque muniri oportuit. Secus parcere solent pietas & humanitas iis rebus, quæ ad bellum faciendum non multum habent virium. Polybius certè rabioforum esse ait, ea perdere, quæ nec hostem perdita diminuunt, nec perenti emolumento sunt. Et laudat Marcellum Cicero Verrina 11. quod ædificiis omnibus Syracusarum publicis & privatis, sacris & profanis sic pepercerit, quasi ad ea defendenda cum exercitu, non expugnanda venisset. Familiare Græcis & Romanis fuit, intacta servare Deorum delubra, ob rerum divinarum reverentiam. Quo magis à Christianis hoc exigas, licet sententiis opinionibusque ac ritibus majorum dissideant. Sicut IVCVNDVM victis est, ea loca spectare integra, quibus Numen suum colere assueverant, ita victoribus decorum, ea furori eximere, quæ Dei sunt. Hostis oportunitates Reciffæ & Insulæ Vazii edoctus, ob portus & flumina, stratagemate Reciffam antehac tentaverat. illud non nesciens, propter interlabentem fluvium, non posse ex Insula Vazii submitti auxilia, præsertim refugio mari. Littora & propugnacula prætergressus, propè erat, ut incautos occuparet, nisi fortè navalium aliquis arrepta fude præusta, accensam machinam in hostem explosisset. qu. strepitu turbatis hostium ordinibus in fugam se dedere. Mauritius, sæpius exploratis Brasiliæ portubus & locis innumeris, ubi appulsus, & in quibus præsidium ac robur, unum nunc defensionis suæ sufficere judicabat, & inaccessum inexpugnabilemque non magno opere reddi posse. Vt talis esset, ponte jungi Insulam Reciffam suavit, quò commodior esset saccharorum in Insulam transvectio. ut quæ non nisi refluyente mari transferri poterant. nec sine noxa, utpote ab aquis sæpe & fluctuum adspergine tacta. Erat adhæc trajectus per lintres periculi plenus, quos non semel vectorum pondere & frequentia, vel ventorum verberare mergi contigit. quin & abstinendum

nendum sæpè à trajectu fuit, ob procellosum mare, & turbata tempestatibus ostia, & iniquiorem æstum. Quæ suaserat frequenter, tandem persuasit, decretumque ponte sterni fluvium. Operis fabricam locavère Senatores bis centum & quadraginta floren. millibus. Architectus opus orsus & suorum operas gnaviter urgens, exstructis è lapide columnis pluribus, ad fluminis alveum processerat, ubi maxima profunditas. quæ remisso mari pedum adhuc Mathematicorum undecim deprehendebatur. Tunc diffusus sibi, diffusus arti, destinata exequi desperabat. naturam arte validiorem fassus, nec tentanda prudentibus factu impossibilia: vix divina ope posse id perfici: è profundo attollendas moles in maximam altitudinem; non quietem fluminis impetuosi lapsus, non Oceanum dare. qui quò arctius stringeretur, acrius fureret. Fluvium præcipientem admodum & violentum ac nonnunquam imbrium mole comitatum, ripas longius submovere, & ubi angustior est, ibidem ferocem esse & vorticosum. Quæ profectò cuncta præmeditatum antè Architectum fuisse oportuit. Inhibendo operi ii frigidam suffundere, quos metus incesserat, nec vanus, ne jacto ponte transmigrarent è Reciffa in Insulam amœniorem plures. unde precia ædium in Reciffa imminuerentur. Querulæ adhæc Belgarum litteræ, ejus Operis autorem Comitem loquebantur, & tantorum sumptuum laborem publico periisse: absorpta aquis, inutili studio, centum florenum millia; interrupta opera, semipendulum pontem, columnas tot exprobrare vana aggressis. Ità non sine specie queri videbantur, QVI PRIVATIS rationibus assuefacti, res imperio dignas & utiles eodem pede metiri consueverunt. nescientes Principum diversam esse sortem; quibus præcipua rerum ad famam dirigenda. Mauritius honoris sui interesse arbitrat, audere se, quod non perficiat, & infirmi esse ingenii, unius desperatione summæ rei diffidere, manum operi admovit, & suo ære congesta undique materiâ, non lapide, sed lignis, pontis reliqua fulcire occæpit. Excisæ è silvis arbores, ex arboribus trabes fuere, pedum quadraginta & quinquaginta longitudine, ob duritiem aquis impenetrabiles, quas pontis sublicas & fulcra esse voluit, fundoque fistucarum

*Reciffam
Insula
ponte jun-
git Nasso-
vius.*

opera defigi, ad pedes duodecim, alias ad perpendicularum directas, alias obliquas, ut flumini obtequerentur. Accendit alacritatem fabricantium alacritas Comitum. nec segnes videri voluere, ipso hortante & instigante, operasque singulis partiente, ea industria, ne alter alteri impedimento esset. Bimestri labore consummatum opus fuit, totusque pons, in multas decempedas excurrans, hominibus, curribus, equis, viam fecit. Ita NIHIL difficile audenti, juvante industriam pertinacia, hanc labore, hunc facili largaque liberalitate. Absoluto, omnium admiratione, opere, aperuit Senatoribus Comes facti causas. quarum inter primas præcipuasque erant quorundam è Belgio impropria, impensas grandes inutileque objectantium. delendam hanc sibi culpam agebat, cum non temerè hæc, sed rationibus maximis adductus cœptavisset. Senatores, quod improbaverant infectum, (id enim in magnis fieri assolet) jam successu probavere, & ut pons hic juris esset publici & Societatis proprius petivere. Nec difficulter à Comite id impetratum, hac tamen lege, ut primi diei redditus pauperum essent. Tanta verò, ob rei novitatem, eo die euntium & redeuntium frequentia fuit, ut collectæ pecuniæ summa sexcentorum & viginti florenum fuerit. Annuum vectigal viginti octo floren. millibus divenditum. civis iustus asses duos pro transitione, miles & Nigrita unum, eques quatuor, boum vehiculum septem pendere. Trajectus navalis, qui ante Nassovii adventum, non nisi florenorum centies sex ærario inferebat, adeò sui precio crevit, ut nondum absoluto ponte sexies florenorum mille valuerit. quo sanè opimiore redditu, redimi poterant, in novi pontis experimentum, facti sumptus. Hoc adversus invidiam & calumniam stante, decessere, in Societatis commodum, de mercede condendi operis, quæ ex conducto bis centies mille & quadraginta mille florenum erat, centies & duodecies mille floreni. Enimverò erogatis in pontis partem lapideis columnis innixam florenis centies mille, in eam quam absolvit Comes subiciam, non nisi vicies & octies mille, in lucro sibi deputare habet Societas, quod à prima mercede reliquum est, florenorum centies & duodecies mille. Nec destitit utilis esse Societati Nassovius, verum indefessus agendo,

A. Eluvius Capibaribi.
B. Domus Boa Vista, siue boni visus.
C. Pons.

D. Palatium Friburgum.
E. Mauritiopolis.
F. Templum Gallicum.

G. Castrum Ernesti.
H. Castrum Fred. Henrici.
I. Riffa.

K. Reciffa lapidosa.
L. Naves portu contentae.
M. Olinda amicus riva.

do, ut hujus pontis reditus invalescerent, alium adhuc pontem condi fecit, quo fluvius Capivaribi tranfretur, ut è Con-
 continente incolæ in Infulam, ex Infula in Reciffam continua & ^{Alium pontem condidit, quo Infulam Vazii Continentis nectit.} non impedita itione & reditione commearent. Hunc suo fundo, quem à Societate mercatus fuerat, superstruxit, aggeribusque muniit, ne superfusæ ripis fluminum aquæ, aut turgescens Pleniluniis & Noviluniis Oceanus fisterent viatorem. Absolutus fuit festinis operis septem hebdomadam spatio. Sublicia validè confibulata & fistucis altè depacta, è Bibaraba fuere. ligni genus est, in ætates durabile, putrescere nescium. longitudo pontis virgarum Mathematicarum LXXXVI fuit. Imminet huic Domus ista, ad omnem amœnitatem patens, ^{Boa-vista} BOA-VISTA. quam suo solo, suo ære inædificavit Comes, hortis quoque & piscinis delectabilem. Hanc quotquot contemplati fuere, Bajanas in Campanis villas, & Lucullanas in Latio posthabebant. Hic naturam matrem congestisse mortalium delinimenta omnia & illecebras serenioris vitæ perhibebant. non alio loco æquè oblectamenta reperiri occupatissimis. Hic Nassovius remissior, circumfusus suorum operum adpectu, longè à patria & tot cognatorum Comitum & Principum terris, transmarina felicitate gaudebat. intuebatur astra, nunquam visâ Germaniæ suæ. mirabatur aeris clementissimi constantiam, & temperatæ zonæ, qua vixerat, intemperiem averfabatur. usurpabat oculis prætereuntium Barbarorum & Nigritarum adustos vultus. alia arma, alias domos despectabat. Videbat Corydonès & Phyllidas fimis naribus, pandis labris, uberibus pendulis ducere armenta & greges Europæis dissimiles. aliud volucrum, aliud piscium genus prandenti mensas instruebat. Hinc oculos per ea maria circumferebat, quæ classibus infidebat; per terras, quas imperio, armis, legibus asserebat. Hic Bahiæ bellum, prædatoribus pœnas, adventanti Classi terrorem, suis otia & commoda meditabatur & mandata Societatis prudentibus consiliis temperabat. Breviter, coeli, soli, aerisque multiplex beneficium, Rempublicam, hostem, Barbaros, Belgas, Fœderatorum decora & emolumenta Boa-vistæ ambitu meditabundus coërcebat. Fuit in hac Vazii Infula, uti Domus, ita & Cimeliarchium Comitiss,

in quod venientes ex utraque Indiâ, Æthiopiâ, aliisque regionibus naves, animalia peregrina, plantas, barbarorum suppellectilem, vestimenta, armaque in amœnius & rarius Comitî spectaculum conferebant. Sæpè jacturam dominis faciunt operosiores structuræ, & imprudenter facta opera impensas frustrantur. Verùm Boa-vista, non ad oblectationem solum, sed & tutelam Insulæ & Mauritiæ urbis condita, ponti proxima imminebat, & è quatuor turrium speculis balistarum jactu adventantem hostem terrebat.

*Comes ob
appellum
clasis ti-
spanicæ
munitioni
Arcium
passim in-
vigilat.*

At Nassovius post abitum Artifoskii, litibus domesticis, quæ privatum maximè tangebant, expeditus, curas terra marique circumferebat, & in subitum fortè Classis Hispanæ, quæ in Sinu omnium Sanctorum morabatur, adventum, maritimis arcibus & mediterraneis passim prospiciendum rebatur, ne quâ appelleret Hispanus & incautis superveniret. Paraybam ipse profectus, restaurari munitiones & collapsâ propugnacula imperavit, & quicquid ad præfecturæ istius tutelam faciebat, sedulò dispexit. Castellum Margaretae sudeto muniit, ob exsuccas fossas, quas collabentes arenæ, lambentibus & abludentibus sicca aquis, repleverant. Etiam arcem Restingam, quæ portui objicitur, simili sepimento includit. At Boreale castrum resecto propugnaculo in turrem castrensem coarctavit & tribus tormentis instructam terribilem fecit oppugnantibus. In Insula Antonii Vazii tria tribunalia erecta in Opere cornuto, portandis machinis. Castellum insuper Arau-fionense in insula Tamarica, & aliud Ernesti, in insula Antonii Vazii & Principis Henrici ibidem, necnon Principis Guillelmi in Afogadis, itidem ob aquarum penuriam, palis circumdatum defendit, ut & ipsam Reciffæ frontem. Factum id quoque per Herckmannum, ad Caput S. Augustini, ubi Arx Duffiana est, per tribunum Coinum in Portu Calvo, ubi arcem Bonaventuram sive Boni Successus imbres vehementiores nimbiq; abluerant & non uno loco dejecerant. Restituta quoque Olindæ ad Austrum munitio, ne evocatis præsidiis, pateret urbs prædonibus. Facti militum ubique delectus, & sub novis centurionibus, procenturionibus, vexillariis ordinatæ copiæ, ut neque militi duces imperio, neque ducibus miles

miles benè ordinatus obsequio deesset. Missæ naves aliquot, quæ insidiarentur iis hostium navibus, quæ è fluvio Argenteo ^{Insidiatur hostium navibus.} & Ianuarii annonam advehere credebantur. Et ne nostros commeatus destitueret, vetitæ evectiones carniæ salutarum, laridi, butyri, casei, piscium induratorum, farinæ, olei & vini Hispanici. reliqua cibariorum genera concessa iis, qui Ingenia inhabitant, alendis operariis. Accitos circumquaque Brasilia- ^{Brasilia- norum} norum duces & primores ad belli Societatem apta oratione ^{Duces ad bellum hortatur.} Nassövius invitavit: *De omnium salute jam agi. pari ultione Barbarum & Belgam, indigenam alienigenamque terreri. hunc ob veteres iras, illum ob defectionem & præbita Belgis auxilia. non gratia sibi ab Hispano tantillum, sed certa exitia promitterent: discerent, non offendi reges impune: in exemplum puniendos, qui arma hostibus spreto Rege commodaverint: dissidentiam ipsis salutarem, spem venia perniciosam fore; communi se potius fato morituri involverent, quam æternum servarent. Intereffe quoque fama ipsorum agebat, si rebus dubiis audirent fidi, non suspensi nec mobiles: quamvis Barbari dicerentur Europæis, voce horridâ, non tamen se barbaros fide, obsequio & opitulandi studio ostenderent. Servarent, à quibus se servatos scirent, junctisque viribus ruerent in gloriam & defensæ potius Patria, quam desertæ laudem domi forsque referrent. Arma vestra animosque militia nostra assuetos, in expugnandis Poracaona & Siara Arcibus, in pellendo Banjola, tentata Salvatoris urbe expertus sum. his constantiam & perpetuitatem addite. Enimverò, ut summa loquar, aut nunc depellendus hoc à littore hostis est, aut actum de omni imperio fortunisque singulorum.* Erecti ad hæc verba, in armis se affore uno ore promiserunt, parique cum ipso discrimine pugnatos, & quocunque imperantis vox & salus, ituros. quam ipsorum liberalem & cordatam responsonem Comes ratam habuit & gratam, distributis in singulos donariis. Censis ubique civibus quotquot ruri degebant, Belgis, Germanis, Gallis, Anglis, aliisque, dati Duces, variis dignitatum gradibus & appellationibus distincti, tribuni, protribuni, vigilum & equitum magistriftri, permissa ipsis ducibus minorum officialium electione. ^{Censetur crees.} In Recissa quotquot civium conscripti, Tribuno Carpentario paruerunt, ut ad subitas occasiones ad manum esset armata manus. Per rura delectis præfuit tribunitia dignitate Caspar Nihovius. quos, nulla licet mercede conductos, facile quoque erat, uno edicto evocare. Equitum turmam ducebat Iacobus Stackhouwerus, apud Tamaricenses Iohannes Wi-

*Iuvenes
cœrciti.*

*Leges Pru-
mentarie
à Nassovio
conceptæ,
quibus
modis ha-
beri Farina
sive
Mandiocæ
copia pos-
sit.*

nandus, apud Paraybenses Isacus Rafirius, apud Serinhâmen-
ses Ioannes Blarius. Hæ cohortes, licet distinctæ in plures
fuerint, parciore tamen milite singulæ censebantur. Sed exag-
geranda hæc fuérunt apud irrequietos & tempori insidiantes.
quibus pro virium ratione & prout plus minusve terribiles
fumus, metus aut fiducia gignitur. Iussi omnes suis passim
Ducibus auscultare, & ubi res posceret, suis se locis refugiis-
que sistere. Iuventutis quoque Lusitanæ nomina, (quia læta
ipsis periculis iuventus omnis & in novum quicquid anceps-
que proclivis) in suis quæque territoriis & contuberniis ad-
scripta fuere. constituti Ephori. qui caverent sedulò, ne
faciendis Conciliabulis, cœrent; aut limitibus suis absque
ipsum permissu egrederentur. Placuit quoque Rectoribus,
ut pro liberorum fide ac modestia responderent parentes, aut
vir aliquis honoratior. Nec segniter ea curabat Comes, quæ
faciebant ad Farinam, à quâ omne ferè vitæ in his oris præsi-
dium. Quæ cum ex radicibus Mandiocis in pulverem reda-
ctis conficiatur, novo edicto Ingeniorum dominis omnibus
& singulis auctus fuit plantandæ Mandiocæ labor & mensura,
indicta immorigeris pœnâ vel relegationis, vel carceris, vel
pecuniariâ. Certè per eam, deficiente commeatu Europæo,
extremis sæpe rebus subventum. at quanto major ejus ne-
cessitas, tanto minor copia. ut in illas deliberationes non se-
mel iverit Nassovius, quibus modis ejus haberi possit, quan-
tum præfidiario militi satis. nec enim ultra privatam familiæ
necessitatem ejus cura indigenis. FATALI hominum incuria,
qui remedia tum demum quærunt, cum premunt pericula.
Perdidicerat Nassovius dudum, inter Imperatorias curas, ante
arma, victualia esse. his carentes sine ferro vinci. idcirco lau-
dari Livio Q. Fabium Maximum, qui cum ventum ad inopiæ
ultimum foret, caritasque annonæ sollicitam civitatem haberet,
*talis domi in annonæ dispensatione, in procurando, preparando ac convahendo fru-
mento fuit, qualis bellicis rebus multis temporibus fuerat.* legerat, quanta cura
incubuerint Annonariis legibus Tribuni & Frumentatio-
ni Imperatores. Quare auditis super hac re aliorum senten-
tiis, hæc super Farinacea Oeconomia concepit: In singulis
territoriis in Syllabos referri placet, quantum quisque agro-
rum

rum possideat. ut, pro eorum magnitudine, suis cuique sit inferendæ Mandiocæ labor. Neminem ab hoc opere eximunto. Possessori fas sit, operas istas in plures Laboratores parti-ri, etiam adhibitis militaribus. nec minus iis culturam deman-dare, quibus volet. Istam operarum partitionem Scabini, in suis quique præfecturis, ratam quotannis habento. præscri-ptam ab iisdem laborum mensuram quisque præstato. mensura perpetua esto, & licet divenditis agris, eadem. Ab his tamen oneribus, immunes sunt agri steriles & ab habitatoribus de-stituti. nec enim subditorum officia exigere per injurias ani-mus est. Quod si per absentiam possessoris exigi iniquè Farinæ cultura videatur, succedent in istam curam Scabini, & colonis ejus conficiendæ partes imperabunt. Suum quisque Farinæ demensum singulis trimestribus exhibeto, mensibus Martio, Junio, Septembri & Decembri. Supremi Concillii Senatores, bis quotannis, suum Farinæ precium dicent, men-sibus Ianuario, & Julio, eamque præsentī pecunia rediment. Illam in ea quisque loca deserto, quæ in suo cuique territorio assignabuntur. Vecturæ precia ærariorum curatores è publico solvunt. Supremus Senatus, ista Farinæ demensa, non ab agrorum conductore, sed ipso possessore exigit. qui si præstare illa neglexerit, farina triticea, quod deerit, supplebit Se-natus ipse. at precium subducet de bonis possessoris, aut con-tumacem damnabit ad custodiam. Idem jus erit possessori in colonum, at accusatoris solummodo titulo, non judicis. Possessorum quilibet, nondum exacto mense Ianuario, istas farinacei laboris partitiones & demensa, Senatoribus exhi-bebit, ut castrensis com meatus quantitas ipsis certò constet. Facta partitione, Curia quælibet, advocato ad se agrorum Domino, demandatam ipsi publica autoritate mensuram signi-ficabit. quæ constans perpetuaque in natos ac nepotes ibit. Atque hæc omnia in tabulas publicas referentur; ut præstita vel non præstita à singulis officia, & quæ quibus debita pœnæ, illæ ipsæ loquantur. Hanc officiorum & curarum Nassovii commemorationem, excipiat quoque honorum. Curia Se-natusque Pernambucensis, utpote inter omnium Præfectura-rum Curias prima dignitate, incolarum numero, viribus &

*Honorum
insignia
delata Ca-
mitti à
Pernam-
bucensi-
bus.*

mercimoniis, Mauritio Nassovio ob singularem Brasiliæ & Lusitanicæ gentis tutelam, erga se civesque affectum, ob bellitogæque decora & domus Nassovicæ fulgidissimum nomen, solennem PATRONI appellationem obtulere. quem ita interpretabantur, ut eundem Ducem pro Patriæ patre & Vindice ac Conservatore agnoscerent. cujus patrocinio & hic & alibi in Belgio tutæ essent ipsorum res & fortunæ. hac publica confessione, se Duci fide, obedientia, omnique ministeriorum genere palam obstringi, Ducem ipsis amore, studio, benevolentia: Moris esse Hispanici ajebant, talibus elogiis benè de publico meritis duces honorandi. Ut verò hunc titulum ratum habeant Fœderati Ordines & Auriacus, se per litteras postulatu-
 rous. Nassovius gloriolæ istius, quam horum adulatio, aliorum pronior affectus dabat, valde securus, ne videretur fastidiosè contemnere, profecta ab affectu subditorum suorum in se studia, istis honorum insignibus se officii sui commonefieri respondit. nec tam appellatione illa fieri eminentiorem, quàm erga suos faciliorem, & proniorem; se pro ipsorum incolumitate & commodis vigilaturum indefinenter, domi forisque. ut Patronum præstare ipso opere se malit, quàm talis à suis gloriolè jactari. Mensis erat Quintilis, cum
 fluvi-
 um S. Francis-
 ci trajecere
 hostium mille
 ducenti, in
 Allagoam
 emissi. quos
 ut sisteret,
 excitus fuit
 ocyus Brasili-
 anorum tribu-
 nus Donckerus.
 qui lectis ex
 hac gente tre-
 centis, ob-
 viam profectus,
 impetus hos-
 tiles remoratus
 fuit. Eodem
 ferè temporis
 tractu perduel-
 lionis suspecti
 Allagoenses
 aliquot, Olindam
 abducti sunt,
 per prætorem
 Libergium. Fuere,
 illi Gabriel
 Suares, Francis-
 cus Vastus,
 Gonzalvus
 Fernandus,
 Ruyus de
 Soufa, Simon
 Fernandus,
 Petrus Marci,
 Dominicus
 Pinto, & Antonius
 Brasilianus. Politicus
 Senatus cognita
 causa conjuratorum,
 principes facti,
 Suarem & Vastum,
 illum tertia
 bonorum parte
 & decennali
 carcere, hunc
 altera bonorum
 & viginti annorum
 custodia, in arce
 Ceuliana, damnavit.
 Graffante impunè
 hoste non magnis
 agminibus, quæ
 ex Nigritis & Mamoluc-
 chis conflata
 erant, placuit
 Comiti ejusdem
 farinæ & gentis
 cohortem armare,
 ut morum & nequitiarum
 similitudine, viarum
 ac latebrarum peritia,
 facilius deprehendi
 possent,

*Hosti-
 um tra-
 jectum S.
 Francis-
 ci. Mis-
 sum in
 ipsum
 Doncke-
 rum.*

*Luf. &
 proditoris
 accusati.*

*Mamoluc-
 chi sunt ex
 Fidei Chri-
 stiana de-
 fertoribus
 nati, qua-
 les pluri-
 mos habet
 Prætoria
 Turcici
 Imperato-
 ris.*

possint, & ab eodem militiæ more exercitis vinci. Ineunte Septembri, cum tribus Galeatis Hispanorum navibus & duabus minoribus; quæ è Sinu Sanctorum egredi parabant, pugnare impigrè summisque viribus quatuor nostræ, illic oberrantes fortè & maria fulcantes, sub Solis, Cygni, Camporum & Iridis insignibus. eam nostri impressionem fecerunt, ut coactæ fuerint retrocedere hostiles, nos à persequendis abstinere, ob littorum & vadorum metum. Interjecto tempore nunciatum, è Sinu Sanctorum solvisse naves grandiores octodecim aut viginti, cum minoribus aliquot. Quare exploratum missæ à Nassovio Liburnicæ duæ, comperere, maximam Classis partem Sinu excessisse, relictis in statione navigiis majoribus septem, præter minora. Ex horum acroteriis dependebant aplustria Archithalassis propria, ut signo hoc præsentiam ejus navisque Prætorix mentirentur. At naves Belgicæ, quibus ob cœcam noctem subducta fuerat Classis, post irritam tridui investigationem, recta & properatâ navigatione in Recissam direxere, opinatæ hostem aliquâ littorum nostrorum parte appulisse. At subitis Nassovii jussibus, cui omne tum in alacritate & festinatione præsidium, dimissæ, diversis littorum tractibus, ad Olindam, Caput Augustinianum, S. Mexici, Flum. Formosum, Portum Calvum, Alagoas, Tamaricam & Paraybam oberravere, reperiendæ classi intentæ. Non repertâ, in Recissam reversus fuit Archithalassus, alias sibi naves adjuncturus, ut validior in hostem iret. Mox è captivis Bahiensibus accepit Comes, classem Hispaniensem, quæ Septembris die decimoquinto altum conscenderat, in Sinum suum rediisse, postquam mercatoriis aliquot navibus securitatem navigandi in Hispanias fecisset, & Galeoticas duas, quæ refectionis egebant, in Morram S. Pauli perduxisset. Perhibebant iidem, subsidiarium militem è Flum. Ianuarii oppidis missum, ut & commeatus multum. etiam è Flum. Argentineo naves aliquot, novas verò militum cohortes è Lusitania expectari. Sic propè esse, ut in nos vis omnis belli eat, & amissa repetitum veniant Lusitani.

Quare tempus est, ut classem omnem Hispanicam, recuperandæ Brasiliæ & Belgarum exitio paratam, in apertum mare

R r

pro-

*Prætorix
navis.**Diligentia
Nassovii
in depre-
hendenda
Hispano-
rum classe.*

protrahamus. Etenim Rex Hispaniarum longa fore bella re-
batur, quæ terrestribus hic expeditionibus per temp orum
intervalla gerebantur; nec villarum, molarum, vicorum in vi-
ces incendiis, quæ privatorum damna sunt, refarciri jacturam
publicam. Quamobrem eò consilia convertit, ut instructissi-
ma & validissima classe, quali olim Britanniam, sub Medinæ
Præfecto, Sidoniæ duce, regnante Elizabethâ, tentaverat, lit-
tora Brasiliæ invaderet, quæ potestatis erant Belgarum, &
junctis terra marique viribus, velut congestâ belli mole, eos
obrueret potius, quàm lentè bellum trahendo, attereret.
Hoc fine non ita pridem in Hispaniæ, Lusitaniæ, Callaicorum
& Cantabrorum portubus, vim maximarum navium coëgit,
mari fortunam experturus. Spes erat, ut victa & dissipata
nostratum classe, paterent portus omnes, facileque esset re-
cuperare terras, præcluso nobis Sinuum & littorum aditu.
Naves stupendæ magnitudinis erant, machinis bellicis, mili-
tum & navalium sociorum numero horribiles ac tremendæ.
Galeones vocant, qualibus ligna pro costis intertexta quinum
& amplius in crassitudine palmorum sunt, contra globorum
promiscuæ magnitudinis vim ferè impervia. aliæ octingentos,
aliæ sexcentos, aliæ quingentos vehebant, quâ milites, quâ
nauticos. Hæ littora Paraybæ & Pernambuci prætervectæ
Sinum omnium Sanctorum subierant & in anchoris steterant
Ianuarii die decimo sexto, Anni millesimi sexcentefimi & tri-
gesimi noni. Navalium millia multa, mixtum genus ex Hispani-
nis, Lusitanis, Cantabris, Gallo-Britannis, Hollandis, ex Sep-
tentrione totaque adeò Europa conquisitis. Nec enim in
Hispania tot gnaros rei navalis reperire erat. Aderant è flore
Nobilitatis Hispanicæ Comites, Dynastæ, Equites, læti quod
opportunitatem nacti essent, fidem suam egregio aliquo faci-
nore Regi suo probandi. de subigenda & recuperanda Brasilia
Belgica vix quisquam ambigere. Quippe Belgas militum &
annonæ penuriâ laborantes, nequaquam sustentaturos vim
tot veteranorum militum, qui & stipendiis pluribus & nava-
libus expeditionibus inclyti forent. Totum, qui excurre-
bat annum, transgère in stationibus ociosæ, nec quicquam
hostile molientes. Causa moræ erat, quod extinctis in
itinere

*Classis His-
panica
descriptio.*

itinere transmarino ternis hominum millibus, quos pestilens afflaverat contagio, circa Africæ oram, quæ Viride promontorium dicitur. supplementa è portu fluminis Ianuarii, & aliunde accersita, expectarent. Interea Archithalassius noster octodecim navibus ultrò citròque ad Bajam oberrans, oneraria navi, quæ sacchara vehebat, potitus, fasciculos litterarum interceptit, quas Classis præfectus Comes de Torre & militiæ Hispanicæ eminentiores exaraverant. Ex iis statum hostium, classis robur, & adversa omnia, nec non Regis consilia plenissimè perdidicit Nassovius. referebant, classẽ omnem quadraginta sex navibus, inter quas Galeones essent viginti sex, constare: quinque illi fuisse armatorum millia, quorum tria in itinere pestilenti Afrorum aura periissent: reliquos in Sinum Sanctorum translatos valetudinarios contabescere & mori. In mandatis à Rege habebant, ut simulac Brasiiliæ littora appulissent, absque cunctatione militem in Olindæ proxima exponerent, mare omne Belgis occluderent, navigiis aliquot Oceanum fulcarent, & adventantibus è Belgio ratibus infidarentur. Erat tum ea annonæ & apparatus omnis bellici apud Brasilianos nostros egestas, ut nisi classẽ istam trivissent maris aërisque incommoda, cœptaque elusisset propitius Deus, deploratus fuisset rerum Societatis status & ruinæ affinis. At hostis refectioni classis indefinenter studere, aptos militiæ incolas omni studio conscribere, auxilia passim conquirere, laborantes firmare, eam belli rationem subducere, ut in proximè sequentem mensem Sextilem, auctus copiis Comit̃s Banjolæ, quinque militum millia in Continentem exponeret, invadendis terris nostris, duo millia navibus relinqueret. Nec minus persuasum ipsis, fore, ut Lusitanorum inter nos degentium duo vel tria millia defectionem molirentur. quod minimè vanum putabatur, cum parum firmi sanctique habeat ista gens & à Belgis animo sit alienissima. At minus formidabiles Nassovio visi omnes hi conatus, ob summam, quæ Bahienses quoque premebat, commeatus inopiam, quem longa profectio absolverat, quodque tantæ multitudini alendæ non sufficeret hæc regio. Hosti spes erat, uti farinæ compos fieret per eos, qui Ianuarium & Platensem fluvium accolebant. quin &

*Littera
Hispanica
tum inter-
cepta.*

*Classis Ill.
spanica.
duces &
Præfecti.*

auxilium bina millia ex Hispania Insulisque Occidentalibus expectabat. quibus in bellum firmatus, supremum velut diem nostratibus minabatur. Præfectorum militarium index reperi- tus, hos loquebatur Duces, hunc militem: Ferdinandum Masquerengam Comitem de Torre terra marique Præfectum, Iohannem de Vega Castellanorum Archithalassum, qui sedem Galeonibus imperabat, iis navibus exceptis, quæ regio imperio attenebantur; Rodericum Lobum, Lusitanici maris præfectum, qui Galeatis decem præerat; præter eas, quæ Regis rigidiore iussu militabant. adhæc Comitem Banjolam, castrorum imperatorem, Franciscum de Mora Equitum Magistrum, Antonium Rodericum Equitum Vice-magistrum, Nunum de Mello, Iacobum Pirezium de Lucena, Franciscum Pezaram de Castro turmarum Duces; Bascum Masquerengam Comitem Dobidos, præfectum armorum, Paulum Nunum armorum Vice-præfectum. Tribunorum edebantur, Urbanus de Vnada, qui milites ducebat mille. Ferdinandus de Silveira, qui mille & centum, Lodovicus Barbalio, qui mille & quinquagenos, Emanuel Masquerenga, quem octingenti, Ferdinandus de Laduenga, quem quingenti, Hector de la Calce, quem centum & sexaginta sequebantur. Vicarii Tribunorum erant, Allenso Simenes, Petrus Corco de Somona, Martinus Fereira. Vigili Vice-præfecti recitabantur Antonius de Fretes, Franciscus Duarta, Paulus Banjola, Iohannes Darugius, Petrus Martinus, Paulus de Parada. Militum domesticorum & indigenarum censebantur nongenti. Brasilianorum sexcenti, quibus Camero imperabat, Nigritarum quadringenti, quorum Dux Henricus Dias. Navibus insuper servati bis mille. præter eos, quos nullo ære merentes Regis sui amor in bellum excivit. inter quos fuit Comes Castellus Melhor. His copiis longè inferior Nassovius, non ultra militum terna millia armabat, annonæ & supplementorum, ob diminutas cohortes, egens. Et nisi in spoliū cessisset hostilium navium una farinam vectans, dudum ad esuritionis incitas redacti Belgæ, Libitinæ vota sua exsolvisent. Verum Dei benignitate, cum alimenta non amplius superessent, subventum aliquà inopiæ fuit. Manifestum quoque ex chartis istis fuit, mandavisse

viffe Regem, ut biennium integrum littoribus hifce inerraret classis, fubmiffurum fe quotannis & copiarum & navium quantum fatis, quò maris potiri poffet, & dominio ejus exue-
re noftrates. Quæ res movit Comitem, ut continuas quoque à Fœderatis Patribus fuppetias pertinaciter expoſceret, ni in præceps dare velint tanti imperii furgentem fortunam, & hoſtium fannis ac ferociæ objectare tot Belgarum animas. quibus promptius eſſet armis, quam fuorum negligentia fuc-
cumbere. Stabat quippe Comiti ſententia, cum hoſte de ſummâ rerum certare & ſuprema belli experiri. cum inter glorioſam mortem & ſordidam illam ab eſuritione, inter prælii & victus diſcrimina, non ſupereſſet, quod eligeret. Incide-
rat tum fortè in manus Braſilianorum, Seregippam Regiam *Nigrita captivi indicia.*
incolentium, Nigrita aliquis, ſub Henrico Dias miles & vexil-
lifer. qui rogatus de claſſe, nec nihil nec multa dixit, ſive ignorantiam ſive erga ſuos fidem ſilentio profeſſus. ajebat claſſiariorum plurimos, priuſquam è Luſitania ſolverent, lon-
giore in navibus morâ, inde ſub Promontorio Viridi morbis conſectos, alios in Cœnobio Bahienſium receptos & maris incommodis malè affectos, indies fatiſcere. miſſum ſe à Gu-
bernatore ſuo, ut vagis per terras noſtras manipulis, arundi-
nes ſacchariferas incendio perderet, Luſitanos, Braſilianos, Mamolucchos, Mulatas, & quotquot poſſet Nigritas, ad ſe pertractos, in Belgas accenderet, donec appelleret Claſſis, quam ad Nazaretham exſcenſionem parare opinabatur. Sed hæc à Comite leviter accipiebantur, cum nec ſtatio iſta ſatis commoda videretur, nec veriſimile, de perdenda meſſe cogi-
tare Hiſpanos, quos non levis recuperandæ Braſiliæ ſpes eri-
gebat. Etenim RITE belligerantium eſt, ſervare terras, quas victuri venerunt, nec ſolitudinem facere, ubi imperia cogi-
tantur. graſſari, vaſtare, urere, deſperatæ ut plurimum militiæ aulæ ſunt, non bonis conſiliis ſuſceptæ compendia.

Comparatis è flumine Januario & aliunde copiis auxiliari-
bus & per claſſem omnem, quæ navibus conſtabat octoaginta *Clasſis Hi-
ſpanica è
Sinu San-
ctorum
exit.*
ſex, diſtributis, ut jam militum eſſent undecim circiter aut
duodecim millia, exceptis Braſilianis & qui in mediterraneis
conſcripti erant, portu Sanctorum egreſſa mare conſcendit.

S s

cujus

cujus adventus fama plurimum fuit trepidationis in publico. motis ubique præfidiariorum curis, cum nulla præfecturarum pars à metu & periculo vacua esset, incertis omnibus, ubi hostis appelleret. Hæc eadem classis, cum ex Hispania primum solveret iis navibus immixta iverat, quæ postea in Belgium, duce Oquendo, malis avibus, cursum direxerunt, ut junctis classibus & navium ingenti numero terrorem incuteret & Brasiliensibus Belgis & Fœderatorum terris. At mox in altum proVectis, distractæ classes fuere, aliaque infelici fato Brasiliam, alia Belgium oppugnatum ivit, itinere diverso, eventu & clade pari. QuatrIduo, ante quàm è Sinu Sanctorum abivisset Hispanica, classis Belgarum quæ sub duce Guiljelmo Cornelii Loosio, in Hispanorum molimina intenta, circa oram S. Salvatoris oberraverat, in Pernambucensem se portum receperat, cum navibus tredecim, annonæ & aliarum rerum indigis.

*Classis no-
stra.*

His peropportunè accessere è Belgio adventantes naves octo, inde duæ, mox novem insuper. quæ omnes appulere, post emissam è portu Sanctorum Hispaniensem classem. hinc aliis consternatio, aliis audacia. hic timenti, ille terrenti similis, nempe ut quisque suorum aspiratione & flabello, ob novas suppetias, vel erigebatur, vel victoriæ desperatione dejiciebatur. Tanta erat festinationis ad bellum necessitas, ut nondum exoneratæ, se pugna aptare coactæ fuerint, & bellicis officiis fungi, accepto è Brasilia milite, quem è terrestribus copiis & centuriis suis Nassovius carpserat. Naves numerabamus nos unam & quadraginta, dispares mole, machinis, milite. His Præfectus noster altum conscendens, plenus animi & fiduciæ, hæsit in conspectu Olindæ, quatuor à littore miliaribus. unde facile ipsi erat insequi quaquaversum Hispanos. Eos indiciis acceperat Nassovius, aut in Paomorellum (fluvio-
lus est Præfecturæ Pernambucensis liburnicarum capax) ituros, Boream versus, aut in Candelariam, Austrum versus. ubi exscensio hosti perniciofa fuisset, ob arces & propugnacula præfidiis machinisque contra vim munita, etiam ob silvestria & arenosa loca, quæ commoda nostris credebantur; ob flumina quoque pontibus navigiisque strata, submittendis, sicubi necesse, auxiliis. Mensis Anno currebat ultimus, cum circa oram

*Numerus
navium.*

Austra-

Auftralem Allagoæ navigaret Hispanica classis. ubi jactis anchoris ad flumen S. Michaelis, myoparonibus suis aquatum ivére navales focii. Tum temporis Mansfeldius vigilum præfectus, sex à littore miliaribus, cum copiis transitu quodam confederat, jussus à Comite, percepta Hispanorum classe, pedem copiasque referre. cum nullis illic munimentis resistendo hosti tutus esset. Substitit tamen octiduum imperterritus & Comitem de classis & classiariorum adventu certior fecit. qui cum exscensionem dicerentur (licet falso) parere, eò ut se classis nostra ocyus conferret, imperavit. ut Hispanam in anchoris stantem, incautam occuparet: aut si eam non offenderet, ad priorem rediret stationem. Sic terrâ simul ac mari bellum impellebatur & terrestris miles hinc, inde nauticus, casus suos, officiaque militari jactantia comparabant. quin diversi desideriis, suam quisque sortem extenuabat, & qui terra militabat, maris, qui mari, terræ militiam optabat. Vix vela fecerat Præfectus classis nostræ, cum flante benigne Borea, ex adverso Barræ-grandis (Sinus est navibus commodissimus) stetit. attamen labente die & caligante vespera, portum tentare veritus, proxima luce appulit, arbitratus hîc se hostium classẽ & prælii occasiones reperturum. Verùm ad fluvium S. Michaelis delatus, non nisi quatuor reperit navigia hostium minora, quæ apparatus bellicum apportabant illis cohortibus, quæ terra ducebantur. Ea ipsa Liburnicæ nostræ in littora & vadosa maris egere. Abierat Classis, existimans futurum, ut parte copiarum nostrarum in Allagoam, parte in Portum Calvum distracta, minus validus esset alibi Comes. Favente rursum Æolo, cum ipsis anni millesimi sexcentissimi & quadragesimi auspiciis, omnis Belgarum classis Pernambuci in stationibus erat, in omnem eventum intenta, ne aut elaberetur hostis, aut impunè excenderet. Tum nunciatum, Hispanam classẽ non longè à Parayba in oculis esse & lembis aliquot fluminis ostia tenere, exscensionem simulare, non alio fine, quàm ut huc quoque militiæ aliqua vis raperetur. *CONSUVETA* namque illa ducibus armorum ludificatio est, qua alibi ostenduntur, alibi inferuntur. Nec diu fuit, cum ex Insula Tamarica conspiceretur. quare eadem

Mansfeldius cum copiis terrestribus iter.

Classis nostra vela facit.

An. MDLXXII.

*Naffovius
navarchos
& mili-
tum Duce
ad pug-
nam hor-
tatur.*

nocte mandatum classi nostræ, in altum se daret, flante Borea, hostium magis quàm nostro commodo. Verùm paulò antè Naffovius, coactis in unum Navarchis bellique Ducibus, hortatus omnes fuit, pugnarent fortiter, occasione rerum gerendarum cælitus datam. nusquam certius Hispanum vinci posse, quàm per hæc littora, ubi facilis in Brevia & scopulos delapsus. Eodem, inqueiebat, loco incolumitas omnium & gloria posita sunt. Suspensa ad lancem Fortuna sunt Regia Majestatis & Societatis decora. Brasilia imperium hæc naves, hæc classes vectant. Si vincet nostra, tuta dominatio nobis. sin minus Hispano. Tot annis, quibus in his oris de terrarum particulis dimicavimus, addite hunc illustrem diem, quo de toto Imperio dimicandum. Approbate Fæderatis Ordinibus, Principi, Societati, nec animos vobis deesse ad pugnandum, nec vires ad debellandum. Non sunt nobis navium stupenda moles, non ad terrorem facile metuentium facta carbasæ. Manus vestra & arma & quem primò nominasse debebam, favor cælestis, fiduciam dant. Si cum novis populis, cum Barbaris, Patagonibus, Anthropophagis pugnandum esset, conquirerem nova argumenta. Nunc cum Hispanis, Lusitanis, quorum nota vobis mari militia est, certandum. Idem sunt, quorum classes, aspectantibus omnibus Sanctis, in ipso Sinu olim exussere gens vestra. iidem, quibus incruento Marte gazas Peruanas & Mexicanas ereptum irvit. Vos eosdem vos præstate & durate in inclutam mari Batavorum famam. Decernent Fata. utcumque res cadet, memorabile facinus fuerit, cum Sole vicisse vel cecidisse. Pugnantis præsto sunt belli præmia, delectantibus crux & mors. tertium eligi nec vestra sinit fors, nec dignitas mea, ut prona ad remunerandum, ita à severitate, vestro crimine, minimè aliena. Ad has voces eminebat omnium ardor, & ingenti alacritate ad littora, ad naves & arma properatum fuit. Mane æquiora nobis spirabant flamina à Meridie, & mutuum visi sumus, sub ipsis Pamorelli littoribus, ubi decretum hosti, cum septenis millibus egredi, quæ in minora jam navigia transierant, ut in littus se darent. Verùm cum universa classis sparsis & distractis vagaretur ratibus, naves nonnullæ, quæ alias navigatione præverterant, conspectis nostris, reliquæ se classi jungere parabant. At Belgicæ naves noctæ situs oportunitatem & ad latus Hispanorum auspicatius provectæ, institere hosti, qui versus Borealia littorum nonnihil prolapsus, non nisi circa horam pomeridianam tertiam nobis pugnandi potestatem fecit. Tum Classis nostræ Dux Guilielmus Loosius, conversus ad multitudinem: hodiernum, inquit, negocium occasionis est atque virtutis, non furoris vel intem-

*Hostis ex-
scesionem
parat.*

*Classis
Præfectus
ad pug-
nam suos
hortatur.*

pestivi

A. Praetoria nostra
 B. Vicaria nostra
 C. Praetoria nostri loci nostra

D. A. Tamarica
 E. Gouana
 J. Praetoria Hispanorum

2. Lusitanorum Praetoria
 3. Hispanorum vicaria
 4. Lusitanorum vicaria

5. Hispanorum nostri loci
 6. Lusitanorum nostri loci

pestivi quasus. Quare macti virtute socii, qui dedecus nec oculis nec animo sustinere potestis. omnia victoria incitamenta pro nobis militant, ventus, unda, navium ad pugnam commoditas. Non ita pridem est, cum morante hostili classe, fortissimi cujusque vestris voces audirem: Quando classis, quando hostis dabitur? fatigabat vos mora & expectatio. Adsunt è latebris suis & Sinu extrusi. Vota omnium & spes in aperto sunt. in fronte, in oculis, ante proram, post puppes Hispani sunt. si non arceatis, mox intrà naves erunt, & in illis vos persequentur. Numero impares, necessitate pugna superiores sumus. Nihil stat mens, non puppes, sed proras hosti obvertere. Agite, Dei auspiciis, mecum Prætoriam istam invadite, & si unquam pro gloria dimicavistis, nunc navalis disciplina tenacissimi estote, & patria fortissimam operam præstate. in tanta delendi hostis occasione nec premiis vos nec proposita laude fraudabo. Abrupit orationem præsens necessitas & favente aura, quæ plenius vela inflabat, per mediam hostium classem vectus, hoc omni agebat studio, ut Prætoriam Hispanorum invaderet. cum qua, ut & cum aliis insuper quatuor Galeonibus sibi circumfusus, per trihorium obstinatè & ferocissimè confligit, sævientibus in se mutuo indefessà tormentorum jaculatione partibus. at inter hæc ipsa prælii principia ictus & à morte victoriam auspicatus, gloriæ suæ vivus non superfuit. Cecidère primo hoc conflictu, præter classis præfectum, è nautica plebe tres, faucibus quatuor. at navis Prætoria hostibus undequaque cincta, suorum se alacritate præsentis periculo expedivit & evasit. Defuncti Ducis cadaver eadem vespere in Tamaricam delatum illustriori sepulturæ servabatur. At cui Alcmaria nomen, hostilibus globis confestim quassata & transverberata, aquas affatim hauriens, ad pugnam inepta secessit. Accidit prima hæc congressio inter Tamaricam & Gojanam, tribus à littore miliaribus. Superveniens nox diremit prælium, non bellaturientium animos. relictis quippe, quæ fieri potuit festinatione, ratibus, velis, rudentibus, pluteis, tabulatis, quæ machinarum vis diffregerat, postero die Secretioris Concilii Senatores in classem acciti per Petrum Grandem vigillum præfectum, qui militibus imperabat, & de obitu Præfecti edocti, illi surrogarunt pro præfectum Iacobum Hugenum, honoris & virtutis hæredem. qui simul ac in navem, cui à Fama nomen erat & insigne, transit, transit quoque in Famæ voces. nuncupatis ad Cœlestem votis, grandique ardore nec remissiori-

Primus
conflictus
inter Ta-
maricam
& Goja-
nam, xii
Ann. cix
13 c. xi.

T t

bus

bus sociorum animis, hostilem classẽ adortus, flante Austro, terribilem & cruentam pugnam edidit. Paucis ratibus oppugnatæ plures, parvis maximæ, ut commissi cum montibus colles, cum turribus tuguriola, cum mitulorum testis vastæ essent pandæque immanium corporum alvi. Hoc potiores nos, quod cum hostium rates immobiles ferè essent ob molem, nostræ in quamcunque partem vertere se & vento dare poterant. Occursabant proræ proris, modò puppibus. modò concussis lateribus dissoluta navium compages fuit. non tam pilæ globique, quàm decussæ tabulatis & subligaculis partes ac festucæ pugnantes interimebant. Aquis merfi vel capti præda erant victoris, vel, nesciente modum bellandi rabie, in aquis trucidabantur. tormentorum tantus hinc inde furor, ut intermixta caligo fumique cœlum ipsum hostemque oculis eriperent. Duravitque hæc secunda conflictatio in seram vesp̃eram, paucis nostrorum, pro pugnae atrocitate, desideratis aut vulneratis. locus pugnae fuit Gujanam inter & Promontorium Album. Navium nostrarum una à flavo Sole appellationem habens, machinis hostilibus dissoluta prorsus, cum duce Mortamero & militibus XLIV merfa periit. Navarchus nauticique numero triginta quatuor in scapham desiliere, & quamvis continuis hostium globis peterentur, evasere salvi. jacebant sparsa per transfennas mortuorum corpora, membris mutila, tristi, sed non minus glorioso spectaculo. Quæ dum refero, subit animum ista cogitatio, ita armatas, ita commissas bellaturientium hominum acies, belluarum conflictibus non absimiles esse. Quid enim? ardent oculi, pallent ora, furorem præferunt vultus, frendet vox, clamor infanus & bacchantium, totus homo ferreus & minax & cruentus. crepant arma, fulminant bombardæ, tonitrua edunt machinæ, non minus horrenda veris, at magis noxia. Et quis rictus oris in singulis, quis fremitus, quæ immanitas, quàm furiosus concursus, tumultuaria mixtio, quàm cadentium & trucidantium crudeles vices, congestæ strages, undantes cruore plutei & tabulata! Cumque ad humanitatem, mansuetudinem, comitatem, lenitatem nati simus homines, illud stupendum, quis Deus casusve nos impulerit, ut ferrum lethale

*Secundus
conflictus
Ianni. XIII.
Inter Gu-
janam &
Promonto-
rium Al-
bum.
Cabo
Blanco.*

T. POST.

A. Prætoria nostra.

B. Vicaria nostra.

C. Nocti-luca nostra.

D. Promont. Album.

E. Navis Solis flammis tormentorū ictibus mersa.

1. Prætoria hispan.

2. Prætoria lusitan.

3. Vicaria hispan.

4. Vicaria lusit.

5. Hispanorū nocti-luca.

6. Lusitanorū nocti-luca.

7. Navis Galeata à Prætoria nostra incensa.

Prætoria nostra.
 Vicaria nostra. 126
 Nocti-luca nostra in arenis hærens.

D. Ostium fluminis Paraíba.
 E. Castrum Margaritæ.
 J. Hispan. Prætoria.

2. Lusit. Prætoria.
 3. Hisp. Vicaria.
 4. Lusit. Vicaria.

5. Hispan. Nocti-luca.
 6. Lusit. nocti-luca.
 7. Galcatica in arenis hærens.

lethale in mutua viscera, totis castris, totis classibus, intrepidi stringamus. Et tamen in has hominum lanienas magna necessitate pertrahimur, libertatis, religionis, imperii, opum ergò. ut virtus sit & honos maximus, capitis sui periculo, vim arcere à liberis, uxoribus, aris & focis & potentiae terminos latius proferre. Iamque emergebat dies subsequens, cum favente Belgis Austro, classem Hispanorum iniquius navigantem tertium aggressi sumus. Praefectus Hugenius novam dignitatem digne auspicaturus, se inter Praetorias duas Castellanam & Lusitanam ingessit, parum arbitratus, si cum simplici hoste decertaret. Ea hic ferocia pugnatum fuit, ut uter ferocior esset, ignoraretur. quisque Ducum navali peritia, coelo, ventis, mari doctè utebatur. quisque celeritate & furore mergere naves maluit, quàm captas servare. quisque temeritatis nonnihil fortitudini miscuit & quæ casus offerebat, in prudentiam vertit. Nos ea felicitate pugnavimus, ut paucissimi ceciderint. id enim cautum à Duce Nassovio sapienter, ne naves suas hostium innecteret, ne à militum, quos habebant praetoria, numero obruerentur. idèò accessibus recessibusque crebris, hostem machinarum repetitis ictibus exercuimus. Hoc praelio, quod non nisi fugiente Sole desit, ad Paraybam pugnatum fuit, altero à littore miliari. illudque effectum, ut classis Hispana maris ventorumque iniquitate protrusa fuerit in Boreales Brasiliae fines, ubi aestus maris magna rapiditate in Occidentem fertur & invitas naves quasunque abripit. Hoc conflictu dejectus fractusque fuit pilis è Praetoria Hispanica immissis malus navis nostrae, quae Oloris insigne habebat. cui praeerat funalis accendendi & praeferendi officio, Iacobus Aldericus, vir praeliis maritimis spectatus. Quare ad pugnam invalidus, in anchoris praesidium querere cogebatur. quo cognito, Hispanae rates duodecim majores in eam se direxere, ut turbatis collapsisque velis impeditum occuparent. Praefectus noster, perspecto discrimine, eò subsidiarias aliquot amandat, quarum adventu deseruere Olorem Hispanorum rates sex. reliquae projectis uncis Olorem tenuere. Nec mora, trajecti ducenti trecentive hostium, suprema navis puppisque acroteria victores habebant. quos

*Tertius
conflictus
ad Paray-
bam.
Janu. xiv.*

idem Aldericus, obstinato ad extrema pugnæ animo, ferocia ingenii, Hispanorum ignavia & fortunæ indulgentia viriliter depulit. Tantum effecit mixta desperationi audacia, ac timori pudor. reſectis namque, quæ anchoram detinebant, funalibus, verſus littorum brevia & pulvillos deflexit. quò & ſecutæ ſunt quatuor Hiſpanicæ, pari fato implicitæ. Verùm hæ præſentis periculi intuitu, diſruptis retinaculis, valedixere Olori, ſuis in navi Olorina non jam victoribus ultra, ſed captis. quo caſu conſternati, pars in mare deſiliit, pars dum aliud effugium quærit, crudeli Marte, aut ferro caſa, aut aquis hauſta periit. Quinta ratis, quam ducebat Antonius de Cunha de Andrada, præfectus ejus classiſ, quam ſubſidiariam Inſulæ miſerant, ignara Olorem vado adhærere, ſe illi per errorem applicuit, pariterque jam arenis deſixa, cominus cum Olore dimicavit, tormentiſque hinc inde vibratiſ horrendum ſævire. eo eventu, ut Hiſpani abjectiſ in mare, quos manu tenebant gladiiſ, ſalutem ſupplices ac væcordes oraverint. triginta, qui ſe in aquas præcipites dederant, adnatarunt, ut ab Olore noſtro, hoſtili licet navi, fervarentur. quos omnes depulſos, efferatiſ pugnæ calore navalium animiſ, obruncavit ira, Oceanus forſpſit. Claſſiarii Belgæ, quos Olor vexerat, in lembum deſiſſi, ablatis antè, quæ uſui eſſe poterant, vacuam navis ſuæ alvum mari permiſere. Ac tunc maximè uſus, rerum omnium magiſter, docuit, nihil validum, adverſus vim atque impetum tormentorum, humana ſolertia poſſe comparari. Expoſiti mox lembiſ Hiſpani, quos Andrada hæbebat navis, ducenti & triginta. inter quos erat præfectus ſubſidiariæ classiſ ipſe Andrada, monachi quatuor, centuriones duo, totidem ſigniferi, & ex Æſculapidum gente unus. præda in navi reperta argenti cuſi, elaborati rudique triginta florenum millibus pendebatur, excepto aureo torque, aliisque, quæ nauticorum clanculariæ rapinæ ceſſere. Andradam iſtum ſubaſtæ prudentiæ virum & civilis ingenii in Belgium miſit Comes, arbitratuſ detineri iſtum aliquandiu Societatiſ commodo iſtic poſſe. Die, qui decimſquintuſ menſi erat, eandem ventorum & cœli clementiam experiebamur, ſtante adhuc Auftro. Tunc advocatiſ navium ducibuſ, maſcula verba locutuſ fuit Præfectuſ :

*Præfectuſ
ad inſi-
quendam
claſſem
hortatur
ſuor.*

A: Prætorid nostra
B: Vicaria nostra

1. Hisp. prætorid
2. Lusit. prætorid

3. Hisp. vicaria
4. Lusitan vicaria

5. Hisp nocti-luca
6. Lusit nocti-luca

ne sinerent elabi manibus victoriam; fugere hostem, & in maris infestos & astu metuendos tractus propelli: jam dignum aliquid nautica indole patrarent, si saluos se & gloriosos cuperent; nihil ob metum intentatum relinquerent. Cumque Hispanam classem propius ad littora ferri conspiceret, per Liburnicam præmonuit Castrî Ceuliani, quod ad ripam est Fluminis Grandis, Gubernatorem, uti in adventum hostis intenderet, & sua tutaretur. Deinde, summa animi magnitudine & omnium periculorum securus, distributis, quâ per tempus poterat, prælii partibus, denuò in Hispanum ivit. Cui jam propinquo tanta supervenit maris malacia, ut ludibrium pelagi essent geminæ classēs, nec velis clavisque se regi paterentur. duravitque hæc ipsa in horam tertiam pomeridianam. quo tempore expergiscente Æolo, ne imminens vespéra pugnam intempestivè abrumperet, & partes belli tenebræ confunderent, visum fuit differre prælium in solidum diem. Quo illucescente & ab armis ac pyrio pulvere, per Liburnicam recens advecto, instructi, pugnam orsi sumus. quæ toto die vehemens & obstinatissima fuit, nec nisi labente die intermissa. Hoc conflictu, qui propè Conjahou accidit, ex adverso Præfecturæ Fluminis Grandis, in littoralium conspectu, usque adedò Hispanorum Prætoriam fatigavimus & laceravimus, ut secundo vento se pugnae subduceret. sed minoribus navigiis cincta. quæ nos laceßebant & pro-prætoriam nostram exercebant, licet adverso Marte, qualem & Galeatæ hostium naves sensere. Pugnam auspicata Belgarum classis, mediam Hispanorum interfecuit, ea dexteritate, ut ventorum marisque oportunitate gauderet, classē hostili infra nostram dejecta. Nec illud sine Numine contigit, ut quatuor his acerrimis præliis, è nostris non nisi viginti duo occubuerint, faucis octuaginta duobus. Trahebatur sic bellum in dies, & trahebamur omnes in Borealibus maris, dispari facie, hostis ignominiosè cedendo, nos instando gloriosius. Tum Præfectus, iterum habito cum nautarum primoribus concilio, repeti prælium postero die iussit, ut hostem Brasiliæ littoribus prorsus depellerent & in avia maris agerent. Ille hoc omni conamine agebat, ut missis in littora parvis navigiis, de aquis sibi prospiceret. quarum penuria laborabat, enectis penè siti classiariis. At impedivere hos

Iterum in
hostem
abit.

Quartus
conflictus,
ex adverso
Præfectu-
ræ Flum.
Grandis.
xvii. Janu.

conatus oberrantes circa littora Liburnicæ nostræ. quin & ternæ hostium onerariæ in littora trusæ naufragio periere, vectoribus, qui trecenti in Continentem evaserant, silvarum & latebrarum præsidio fervatis. Iamque dispersa apparebat & in partes distracta, ob navium aliquot jacturam, Hispanorum classis; ut denuò animum ceperint Belgæ, hostem invadendi. qui anceps consilii, cum videret se nostræ classi adhærentem & innexum, Syrtis istas & scopulos, quos *Baxios de Rochas* vocant, superare, ob navium molem, non posse, & ab exscensione in littora & aquatione, quâ egebat efflictim, quaquaversum prohiberi, noctu, flante Euronoto, relictis ad Flumen Grande nostris, in aperta Oceani secessit. eo consilio & viæ cursu, ut aut emetienda ipsi fuerit Æquinoctialis linea, in patriam remeanti, aut rectâ in Occidentem navigandum. Iudicabant rerum maritimarum peritiores, tum Belgæ, tum Lusitani, non dari reditum classi infra Syrtis istas dejectæ, ob aquarum in Occidentem præcipitem raptum, & ventos perpetuo ibidem adversantes. Præfectus Belgæ, observans hostium classem malè ferri, cursum inhibuit, & in exitium, in quod ruere eos prævidebat, ardentiore pugnæ studio præcipitare suos noluit. Comperta quoque aquarum per naves suas inopiâ, sufflaminauit cupidos & quietem fecit classiariis suis ad ostia supradicti fluminis. Hic resecti, spirante Aquilone, ipsis Calend. Febr. Pernambucum victores appulerunt. ubi per tractus omnes Belgarum imperio parentes, dictæ Deo sospitatori publicæ grates, ob depulsam à cervicibus & littoribus ipsorum potentissimam classem, Brasiliæ terrorem, Regis robur & præsidium unicum. Varia quoque publici gaudii signa in Aulâ, arcibus, urbibus, pagis, accensis ignibus & tormentorum explosione, exhibita fuerunt. At apud Bahienses & per hostium passim terras, dolor diversus plurimaque consternatio animos omnium perculerat. dum alii propinquos, aut necessariorum fata, alii Regis fortunam miserarentur. Liburnicarum nostrarum aliqua, longius Hispanos infecuta, retulit, eos in anchoris stetisse, propè Syrtis jam dictas, quindecim à Flumine Grandi miliaribus, Septentrionem versus, propè fluvium *Vietugo*, ibique aquatam exivisse. Creditum nauticis, non dari illinc

*Baxios.**Quintò in hostem itur.**Classis Hispanica avit.*

illinc majoribus navigiis redditum, minoribus dari. Sic dissipata & fugata validissima Classe, fidem fecit Nassovius, nondum cum Scipionibus, Regutis, Cimonibus, Duillisque ac Pompejis extinctam esse fortitudinem. Et, ut recentia memorem, post victum mari nostro interno Bossusum, Britannico Sidonæ Ducem, Flandrico Spinolam & nuper sub Dunis Britannicis Ocquendum, hæc gloriæ Fœderatorum accessit illustri victoria. qua Hispanorum in Orbe occiduo vim fregimus, tot navium stupendum apparatus elusimus, spem recuperandi has terras labefactavimus & potentiæ Belgarum illudere parantibus justæ defensionis instrumenta ostendimus. Illud adversantibus fatis malè cessit Hispanis; quod cum iter omne à Sinu omnium Sanctorum ad oram usque Pernambucensem confici possit & soleat duodecim plus minus diebus, menses aliquot cum ventorum iniquitate luctati tardius adreperint, consumtis longiore mora aquis, quibus ob intensissimos æstus maximè ipsis opus. Ut classis, quæ primo impetu valida fuisset, & par victoriæ, per tædia & moras evanuerit. Obiere his præliis partes suas virtutes plurimæ. Navalis peritia ventorum opportunitates marisque æstus captabat. Fiducia cum potentioribus congressa, iisdem, quibus hostis, se periculis involvit. Prudentia militaris mergi naves maluit, & vibratis facibus, ardentibus ruinis operiri, quàm captas non sine publico dispendio servare. Fides, constantia, labor pugnare fortiter. Moderatio satis credidit, fugasse hostem, quem tam pauca manu expugnari impossibile. Clementia inimicos exitio proximos servavit. Amor, periclitantibus fociis succurrendo, non semel emicuit. Festinatio ingens nullum spiramentum consiliis hostium relinquens, invasit iteratis vicibus pugnare paratas, at tardius se moventes, rates. Hæc è nostrorum annalibus & chartis constant. At qui inter Hispanos pugnare, calamitatum suarum propius gnari, post narravere, quæ nunc ordiar dicere. ut & hostium & nostra confessio-
ne verum valeat: Ex Hispaniis profecta classis, superato Capite Viridi, Oceanum, ubi Æthiopicus esse incipit, emensa, sub littora Promontorii Augustiniani ventis marisque æstu, projecta, cum exscendere ob vicinos Pernambucenses time-

*Infelicitas
Hispana
classis.*

*Narratio
Hispano-
rum de iis,
quæ his
navalibus
præliis
evenie-
runt.*

ret, in Sinum Sanctorum direxit. ubi duodecim Hollandorum naves exploratum & prædatum missæ oberrabant. quæ cum classi, pelagi incommodis fatigatæ, instarent, ut jam nocere possent, moniti per piscatoriam scaphulam Hispanorum Præfecti, Sinus interiora, ubi ab Arcium machinis præsidium est, subivère. Cumque à Bahiensibus ocyus adescent naves aliquot bellicæ, in subsidium, Batavi non pugnandum rati, classẽ deseruère. Etenim, in hostili loco, inter omnia inimica infestaque, potentiore hoste, major damni metus, quam emolumentum spes ipsis ostendebatur. Accessit Hispano insigne robur à navibus *xxiv*, commeatu & milite firmatis. quas Lusitania submiserat Rex, ut & ab aliis duabus, quas Fluvii Platenfis incolæ sedecim singulas tormentis armaverant. Moranti hic Lusitano præcipua cura fuit, reficiendi classis lacera & quassa, & purgandi rates à marinis sordibus, navigandi impedimentis. Quo tempore non levis ipsum metus habebat, fore ut à Pernambucensium navibus infestarentur, pertractis in sicca navigiis & machinarum bellicarum tum vacuis. Tandem expedita omni Classe, naves compertæ *xciii*. inter quas *xxiv*. Galeoticæ immanitate terrorem faciebant. aliæ, minores mole & vectura dispares, quadringentarum, aliæ centum & quinquaginta, aliæ centum erant vehiunt. inerant illis armatorum millia multa, quos per Hispaniam, Lusitaniam, Bahiam, Flum. Ianuarii & Argentei terras, Insulasque delectos, regia potestas attenebat, nec expertos omnes militiæ nec inexpertos. E sinu Sanctorum lætis suorum vocibus & spei certa, quæ omnia magna pollicebatur, altum conscendere, & in Alagoam ivère, ubi expositis militum binis millibus, sub Iohanne Lopezio Barbalione, cursum in Pernambucum direxit. At prævia Hollandica ratis, continua in Hispanos machinæ explosione, indicium suis faciebat de Classis adventu, & in Reciffam flectens nuntium pertulit. Nec diu post Belgarum classis omnis navium *xxxiii* (ita rebantur) in Hispanicam magnis animis tetendit, hac spe erecta, mari vincendum hostem. ut qui exposito milite, terrestribus mox copiis longè Belgis prævaleret. Incrudescente pugna, Prætoria Belgarum, fama, implicita Hispanis, inter Prætorias duas, hinc Castellanorum, inde Lusitana-

fitanorum stetit. quibus sacrosancta Iesu & Mariæ vocabula venerationem dabant, tanquam horum ope, velut tutelarium Deorum, pugnaturis. Castellana machinis xxxii, Lusitana xxviii armabatur. in utramque à latere sociam ferociter & pertinaciter detonuit Fama, ut quidam ex ictu ruerent mortui, alii saucii secederent. Vix inchoarant prælium Martiæ partes, cum inter primos Belgarum Præfectus caderet, aggressus pugnam, cujus laudi testis ipse defuit. Hoc postea è nostris cognovère Lusitani. mersum Aurei Solis navigium unius incolumitatem suis, at aliorum octo Hollandis ipsis debuit. Insequenti die, sub Auroram, Hollandorum naves xxxv redintegrato prælio non segnius pugnavère, pari ferè hinc inde damno. Noctilucae Batavorum decussa antenna fuit &, qui epidromum ferebat, malus. Illuxerat tertius dies, cum naves, Grande Cornu & Christophorus Magnus, Hispaniensis Iosephi latera impellerent, dejectis puppis acroteriis, & quæ hic eminebat Cruce, Christianorum insigni. Grandis-Cornu navarchus erat Antonius, cui nomen vulgare Rusticus Durckendamensis, hosti metuendus valdè. cujus fortitudo docuit summos & in magna exempla natos, etiam inter fluviam & aratrum nasci. Quartus dies atrocis rursus prælii initium fecit, commissis cum vice-Prætoria Lusitanicâ, cui à Iosepho nomen, liv machinis æneis terribili, Belgarum navibus, Christophoro & Grandi-Cornu. Ea pugnae facies, is ardor fuit, ac si mergere aut mergi certum esset partibus. passa que tantam cladem Lusitana classis fuit, ut de refugio cogitare & in taxa se Rochensia recipere necesse habuerit. Perhibebant Vicariæ Prætoriae Præfectus Franciscus de Pimenta alique, desiderata hisce præliis fuisse suorum millenos aliquot. S. Iosepho, quæ septingentos vexerat, decessere quadringenti. Tunc, sive metu Lichthartii & Iôli navalium Ducum, quos adventare acceperant Hispani, sive ventorum pelagique injuriâ in Occidentem adacti, aquæ & commeatus egentissimi, diversis acti consiliis, quâ poterant, navigavere. mox appulere ad Margaretæ insulam, fame enectis pluribus. Cumque nihil majus præstare fortuna possit, quàm hostium discordiam, diffraxit hæc Lusitanos rectores, Præfectum & Vice-præfectum.

quorum hic in Terceram flexit, inde Gades pervenit, fractis efuritione & fiti navalibus. Ea quæ S. Philippi vocitabatur Galeo, trecentos habebat morbo extinctos, præter illos, quos atrocior gloriosiorque mors pugnantem straverat. E Galeo omnibus reversæ domum fuere S. Iosephi, S. Dominici, S. Philippi, S. Bernardi. insuper vectoriæ duæ, una S. Iohannis, altera S. Georgii appellatione. reliquæ aut mari periere, aut dissolutis compagibus, ad littora Novæ Hispaniæ vel interjectas insulas, in principia sua rediere. Quæ Hispanorum narratio an exactè verum dicat, timeo asseverare.

*Eodem
se-
re tem-
ore
de His-
pano-
rum
classe, sub
Britanniæ
littoribus,
trium-
phant Fe-
derati Or-
dines.*

Atque hæc dum mari geruntur ad Occidentem à Mauritio, alter cognati sanguinis, AVRIACVS, ad Septentrionem non minus victor, mare Britannicum insedit, & victricia signa per ejus littora, non magno temporis intervallo circumtulit. qua victoria cum nulla Belgis acciderit illustrior, operæ erit precium, chartis illam consignavisse, utpote atrocem cædibus & rerum undequaque magnitudine celebrem. Ducebat classẽ sexaginta navium dux famosissimus Antonius Ocquen- dus, prælio navali non ita pridem cum nostris in Sanctorum Omnium portu commissio, recenti fama celebratior. Inter illas Prætoriæ erant plures, quarum aliæ millenos, aliæ octingentos, aliæ septingentos & sexcentos vectitabant. militum millia habebat decem, classiariorum millia quatuordecim, mixtos ex Hispanis, Lusitanis, Gallo-Britannis, Cantabris, etiam Flandris. His è Coronnæ portu, qui Galæciæ maximus est, per mare Hispanicum vectus, Fretum Britannicum subiit. Oberrabat in eodem Freto, non nisi duodecim navium contubernio, maris præfectus Martinus Trompius, qui sub Heemskerckio, ad Calpen, memorabilis istius proelii pars fuerat, & mox sub fortissimo Duce Petro Heynio navigans & pugnans, morientis lateri & laudi adstes fuit. ita decernentibus fati, ut cadente Imperatore, non dispar ille militari virtute exurgeret. Vt in conspectum se è longinquo dedit classis Hispana, auctæ fuere Trompio vires, quinque navium accessione, ut & paulò post duarum, quibus Wittius præerat. His cum hoste congregi cœpit nocte intempesta & tormentorum jaculationibus majori pugnæ præludere. navium nostrarum una, con-
cepto

*Martinus
Trompius.
Gibraltar.*

cepto igne, ob malè custoditum pyrium pulverem, conflagra-
vit. At illucescente Aurora aliis insuper duodecim navibus
bellicis auctus, quæ Dyuinkerkanum in Morinis portum præ-
ciserant, prælii initium fecit. At vetuit Gubernator noster,
qui tamen mari depugnantium mos est, naves navibus annecti,
ne ab hostilium navium mole & bellatorum numero vincere-
mur. Verùm hostium naves circumnavigans, jam divulsam
classem intersecans, perpetuis eam ictibus fatigabat. capta
navi minore & Galeonum una, cujus curam dum negligunt
victores, intempestiva spoliorum cupiditate, à suis recepta
fuit, & triumpho erepta. Ocquendus navium suarum magni-
tudine & numero animosior, rectà in Prætoriam nostram fe-
rebatur, hoc vehementer agens, ut junctam & cohærentem
arctissimè Fœderatorum classem distraheret. Verùm machi-
narum grandium ictibus lacer & perforatus ipse, obliquo
cursu, missos nos fecit & pugnae se subduxit. Exactus dies,
qui Veneris erat, crudeli certamine. Subsequens Sabbathi
feriatus classibus fuit, ob nebulosum aërem. Donec inter Ju-
dæorum & Christianorum Sabbatha, media nocte recrudit
prælium & de refugio hostis cogitare cœpit. sive metu, sive
quod jussus esset non configere. Peritorum rei maritimæ ju-
dicio gravissimè in eo peccatum ab Hispanis, quod nostros
continuis pugnis non attriverint, utpote longè potentiores.
idedque stricta illa & severa mandata rei navalis gnari impro-
babant, præsertim in maritimis. cum MAXIME fortuitorum
capax sit mare, & multa in eo concurrant, ventorum oportuni-
tas, cœli, temporis, fluxus ac refluxus, tenebræ, lux, locorum
profunditas. sæpè etiam intendendi cursus, & appellendæ
classis commoditatem & securitatem quærendam, quæ cuncta
cum Regum se legibus adstringi non patiantur, prudentiæ
videtur, liberioribus præceptis pugnare nautam. Nondum
victus ergo Ocquendus, post aliquam suorum cladem, navium
fissuras & hiatus, fracta tabulata, prorarum puppiumque mi-
serandam faciem, in Britannia littora, ubi Ptolomæi Dunium
est, se recepit. Hic regiarum arcium præsidio se tutum fore
arbitrabatur, nec passurum Regem, uti vim faceremus isto
loco, quem defenderent & bellis eximerent Majestatis jura.

Dum in anchoris stat imbellis, otiosa, ab impotentiore hoste velut custodita, ludibrium debuit hinc Britannis, inde Gallis, rem tam indignam Hispaniarum rege adspectantibus. Quia Præfecto Belgicæ classis copiam fecit, convocandi undique auxilia & reficiendi quassas rates novisque belli instrumentis firmandi. à pulvere namque tormentario destitutus, impetratis opportuno beneficio à Comite Charasto, Caleti gubernatore, belli requisitis, lateri se Hispanorum custodem, non tamen amicum præbuit. Interea, dum tabulas laceræ classis reficit Ocquendus, & sub Britannorum castellis vecors latitat, Trompius per litteras Patrum opem sollicitare, & quæ everteundæ prorsus classi necessaria videbantur seriò efflagitare. Qui cum hostilem classem in arcto detineri accepissent, & fatali arenæ affixam, ex omnibus Belgii portubus & stationibus naves expeditas colligere, tanta festinatione, ut non fabricaræ, sed veluti cœlitus delapsæ, & natæ crederentur. Excita undique fuere maritima Collegia, quæ *Admiralitates* vocant, etiam Societates geminæ, quarum una ad Orientem, altera ad Occidentem mercatur & militat, ut non uno hoste, sed junctis Belgarum viribus, opprimeretur Asiæ Africæque dominator. Auriacus, habito in castris delectu, fortissimos quosque sclopetariorum, numero bis mille, per naves Fœderatorum distribui jussit, Ordinum decreto de invadendâ Hispanorum classe suffragatus. Iamque naves bellicæ centum & ultra sub Britannicæ littoribus convenerant, intentis in tanti belli eventum vicinis gentibus. Tum prior ab hoste impetitus Trompius classicum cani imperat, dum spectator pugnæ Britannus cum classe sua extra partes manet. Belgarum dux suam in quinque contubernia distinctam, præscripto singulis pugnandi officio, in hostem immittit. Nec hic detrectasse prælium visus, non ex fiducia & destinatò, sed quia obsessus erat & ab hostibus circumfusus. Equidem tantopere in navibus Hispanicis trepidatum fuit, ut maturandæ fugæ, cui oportuna erat nebula & densissima caligo, rudentes & funalia, quibus attinentur anchoræ, præciderent. Trompius primus proximam sibi Prætoriam, cui à Salvatore auspicatum erat nomen, invasit. Verùm hac fugam moliente, acrioris belli spectaculum

lum præbuit Prætoria Francisci Feij Galaciæ Præfecti. cui licet in prima coitione dejecta essent mali summa, ut decussis thoracis & dolonibus maris arbitrio jactaretur, nec regi consilio posset, non tamen ante vesperam nostris victa cessit. Cum Prætoria Lusitanica Teresâ ferocissimè dimicatum. quam sibi gloriæ materiam elegit acer bello Muschius. At Trompius immixtis in eandem navibus incendiariis, manifestis illam ignibus accendit. quibus immixta Muschii navis, retinaculisque adhærens, funibusque hostis sui implicata, simul conflavit. Servati tamen cura Imperatoris fuere Muschius ipse & sociorum plerique. Admotæ etiam igniferæ rates aliis, & Prætoriarum una in littus acta naufragium fecit. Quæ Andream de Castro ducem vehebat, globis usque à Trompio perforata & rimis fatiscens, pari fato periit. At nullius æquè hoc prælio emicuit fortitudo & constantia, quam Lopezii, qui una navis parte mersa, altera incendio flagrante, ipse brachio truncatus, pugnam adhuc sustinuit, nec nisi aquis absorptus, iræ suæ in nos & animi, pro Rege suo pertinaciter & gloriose pugnantis, finem fecit. Ocquendus metuens ne à flammarum & ignium viciniâ flammâs quoque conciperet, comitantibus aliis nonnullis, enavigavit, & in Morinos ac portum Duynkerkanum invectus est. ubi, qua vectus fuerat, Prætoria, arenarum ventorumque injuria, Neptuno cessit & fluctibus. Victæ hoc ipso die plures aliæ & in arenas illisæ, Oceano, Æolo & Vulcano, Deorum veluti triumphatu, in Hispanum conspirantibus. Summo mane subductæ ex oculis classis reliquæ, incertis itineribus ferebantur, una excepta, quæ ad primum congressum deditionem fecit. Nec insequens nox imbellis fuit Batavis, sed indagando hosti studiosè impensa. Tam atrox pugna & sævientium machinarum fragor, & flammarum per piceas tabulas grassantium ferocia triduum ferè duravere. Per Britannorum littora Ducum Principumque carpenta volitabant, spectaculi causa. promiscua plebes è montium fastigiis crudelissimi certaminis adspectu, læta, dolens, prout quisque affectus, non sine horrore, fruebatur. Rex Britanniarum Carolus, federis sui, quod cum Hispano & nobiscum pepigerat, tenax, classis suæ Præfecto quietem im-

peravit, & utrique se parti neutrum præbuit, misertus tamen quarundam navium Hispanicarum, quas è tanto naufragio in suos usus servavit. Quid, quod & ante prælium elapsæ quatuordecim hostium naves per maris vadosa, Britannici Archithalassi gratia ac facilitate, incolumes evaserint. illis in littus Gallicum, statim à prælio navium aliqua, præda Gallis fuit. Rem miram narro & seculorum memoria dignam. Navibus sexaginta septem iisque ad stuporem grandibus, occursum fuit navibus minoribus bis sex. Eisdem aggressi sumus navibus octodecim, mox triginta. Exercitum viginti quatuor millium, tot & plures habebat regia classis, vix ternis militum millibus adorti, in incitas & littorum angustias protrusimus, & velut captam circumfeditimus, ut elabi non posset. Præfectus noster ipsi Ocquendo, cum moras neçteret ob fractos malos, Liburnicæ suæ officium indulxit, transvehendis è portu Britannico lignis, ut refectis navibus maturaret pugnam. Confecto navali prælio, Dux Fœderatorum captas naves, adhæc militiæ Hispanicæ plurimos, ducesque ipsos Texelæ, Mosæ & Zelandiæ portubus triumphans immisit. At Duynkerkæ, Antwerpæ, Bruxellis funesta omnia & luctus plena. In Hispania, Lusitania, in Cantabris, Callaïcis & Asturum regionibus, alii cognata fratrum, alii liberorum, alii amicorum plorabant. Cordatiores hæc secum mussitabant; mittendos Belgas, aut induciis vel pace placandos. Victorem hostem non stare, ubi vicit, sed ulterius progressurum ad ea, quæ cupiditati ipsius & victoriis patent. Non alia tam incruenta & minus nobis damnosa victoria potiti unquam sumus. Desiderata è classe Belgarum navis una, militum & navalis populi vix centum. cum hostium cæsa, mersa captaque accipiamus millia multa, naves quæ mersas, quæ exustas, quæ captas quadraginta, ceteris vel fuga vel Anglorum beneficio elapsis.

*Cameronis
expeditio
te.
adventan-
te classe
Hispanien-
se.*

Nunc è mari in terras Brasilianorum reverti libet, ubi non minore studio intentus fuit hostis in calamitates nostras. Antequam enim è Portu Sanctorum solveret dicta toties Classis, bina armatorum millia Lusitanæ & Brasiliænæ gentis & inter hos Tapujarum, in fines nostros missa, distinctis se agminibus sparserant. tum ne ab eduliis destituerentur juncti omnes,

tu.

tum ne magna manu conspici, à limitaneis locis majore Belgarum potentia arcerentur. Qui enim minoribus manipulis contemni poterant, multitudine terribiles ad justam nos defensionem irritavissent. Id in mandatis habebant, ut ad S. Laurentii pagum, qui septem à Paomarello milliaribus abest, sociarent copias, classisque adventum expectarent. ut si fortè, post ejus appulsum, egredi in terras impedirentur à Belgis littus infidentibus, adessent prompti in armis & depulsis nostris viam sternerent suis, aditumque in mediterranea patefacerent. quo fini jam antè incolarum animos, Hispanicæ potentia ostentatione, occupaverant & nobis iniquiores reddiderant. Copias istas ducebat Præfectus Camero, Brasilianus, variis apud suos militiae experimentis clarus, astu & audacia summus: qui ut imperata exequeretur, ad fluvium Vnam cum cohortibus confedit. Facile illi fuit huc penetrare, cum miles ferè omnis noster è mediterraneis evocatus, in littoribus detineretur, in adventum classiariorum. At hoc metu expeditus Nassovius, & depulsa in maris incerta & avia Classe, illicet lectam mille militum manum, sub Tribuno Coino, viro fortissimo & militiae experto, Cameroni objecit. Quo percepto, nec enim horæ spatio aberant, movit Camero, & distincto milite per silvas & dumeta progressus, hætenus evasit. Coinus pari industria suos quoque distinctis catervis submitit, & accelerato itinere solitos silvarum transitus & egressus intercepit. Primam prælii occasionem nactus centurio Tackius, duas cohortes sclopetariorum in hostem immisit, propè Pojucam, & conferta manu cum sexcentis Lusitanorum, quibus præerat Ioannes Lopezius Barbalio, acriter pugnavit, quibusdam cæsis, reliquis fugatis. è nostris desiderati vexillifer unus, & gregarii septem, vulnerati septemdecim. Secundam arripuit vigiliarum præfectus Mansfeldius, qui cohortem agebat quadringentorum Belgarum, & Brasilianorum centum. quibus cum Barbalione ad S. Laurentium congressus, ad primas balistarum jaculationes, in fugam ipsum egit. ducenti erant, qui degeneres prorsus, projectis turpiter armis, militiae nomen infamabant. Ipse Barbalio terga vertens, pilei sui, qui capite fugientis fortè deciderat, necnon gladii & chartarum

*Illi oppo-
nitur Tri-
bunus Cei-
nus.*

*Pellitur
Camero
& cadi-
tur.*

omnium, quas Lusitanis nostrarum partium ademerat, copiam Mansfeldio fecit. etiam istarum litterarum, quibus agendorum rationes exaraverat Comes de Torre, hostium cum summa potestate imperator. Iis disertè jusserat ille, ne victores sui clementia fracti parcerent Belgis, sed nullo discrimine & hos & Brasilianos quoscunque nostris stipendiis merentes, mactarent. solis gratiam facerent Lusitanis. Morabatur per id temporis in Præfectura Paraybenſi Andreas Vidalius centurio, qui antè semestre huc è Sanctorum Portu missus, cum litteris ad Molarum dominos, clam eos implebat seditionum studiis. ut adventante Classe arma caperent, in libertatem se pristinam sub Rege suo vindicarent, Belgarum se imperiis expedirent, in Classis potentissimæ adventum farinas colligerent. Non abnuebant complures, diversisque incitamenti corrupta fide, clandestinis colloquiis deterrimum quemque & novarum rerum studiosos in partes suas pertrahebat. Cum in conspectu esset Classis, promptis & aliis seditionum ministris, Vidalius accensis molendinis aliquot, & cannarum struibus, hoc agebat, ut terrefactos subitis ignibus Belgas à littore revocaret, arcendis privatorum damnis, vacuumque illud & imbelle classi ostentaret. At Duces Belgæ stratagematum istiusmodi non ignari, susque deque habitis privatorum dispendiis & publicæ tutelæ dediti, persistere in littorali statione. Mox fugatâ classe & periculorum securus Mauritius, cohortem suam militumque septingentos, duce Carolo Tourlonio, eò ablegavit, qui conjuratorum studia & conatus reprimeret, & rebelles incendiarios in ordinem cogeret. Expositum fuerat ad flumen Conayou militum trecentorum agmen, ducibus Francisco de Sosa & Henrico Dias, etiam Rebelhinho, qui æmulatione quadam ab illis distractus postea se Ioanni Barbalioni junxit. Cum his commissus Tourlonius, ubi se aperiunt silvæ, octuaginta & septem cæsis, pluribus faucibus captisque, cœpta ipsorum elusit. Interemti Francisci Sossi indicium esse potuit, reperta ejusdem inter manubias vestis pectoralis, quam captivi agnovère. Inter faucios Henricus Dias abjectâ parmula & ensè & pileo ingloriè fugit. Magna inter ipsos trepidatio erat & metus, cumque spes nulla esset classia-

*Andreas
Vidalius,
adventante
classe,
Lusitanos
ad seditionis
studia
hortatur.*

*Tourlonius cum
hostibus
pugnat
victor.*

classarios in littore excipiendi, hoc quisque studebat, ut evaderet & in Salvatoris urbem, si quā posset, ob iter longum molestumque, & victus parcatatem, salvus remearet. Bimestri, antequam solvisset e Portu Sanctorum Classis, in Fluvium Grandem e mediterraneis descenderant Tapujarum terna millia, cum uxoribus liberisque, stupentibus rei novitate Belgis. nec enim antehac tam frequentes ad nos accesserant, nec nisi viginti aut triginta circiter agmine. Venerant e locis usque adeo à littore remotis, ut ubi domicilia & natale solum haberet hæc Anthropophagorum gens, ignoraremus. Nonnullos antiquæ libertatis spes stimulabat. plures odium Lusitanorum, quorum dominationem per Europæos subverti posse non desperabant. Erant, qui opimam fortunam & spolia ampla ex novis rebus petebant. Et jam se nostris jungere parantes, armis ad fines istos grassabantur. Profecto ea tempestate, veluti coelitus dati nobis videbantur in subsidium. Neque enim in mentem ulli venerat, fore, ut in hac Præfecturâ belli se scena panderet. At simulac ex hostium classiariis plurimi non longè à Flumine Grandi exscendissent, abigendis armentis & apportandis in classis refectionem aquis, exaratae fuere à Nassovio litteræ ad Regem Tapujarum, Ioannem de Wy, quibus obnixè petebat, uti hostem à pabulatu & aquatione arceret. Qui singularem in nos animi propensionem testatus, ilicet filium suum cum Tapujis aliquot, veluti fidei & benevolentiae vadem, misit in Arcem Ceulianam, severè effatus, se eandem vitæ necisque sortem nobiscum subiturum, & jampridem juratum esse Lusitanorum hostem. cui dicto ut fidem faceret, Lusitanos duodecim, loci istius incolas, infelici sanè ipsorum fato, veluti odii sui in gentem illam victimas, obtruncavit. Comes militum suorum sexaginta, duce Garstmanno, Tapujis addidit, ut ex communi consilio & nostra disciplina in hostem iretur. Adscriptis ergo in militiam Belgicam hinc Tapujis, ita à gentis nomine dictis, inde Brasilianis bis mille, pro nobis optimâ fide belligerantibus, validiores adversus Lusitanos Hispanizantes visi sumus. cum INTERNI militis majus sit in Duces suos obsequium, fides & veneratio, quàm externi, & loca sedesque magis tueatur genitus, quàm

*Tapujarum tria millia se Belgis jun-
gunt.*

*Mauritius
ad Tapu-
jarum Re-
gem scri-
bit.*

*Adira Co-
mitis fo-
tertia.*

aliunde accitus. Nassovius, ut aliqua necessitate fidem ipsorum adstringeret, Tapujarum conjuges liberosque in Insulam Tamaricam deferri & liberalius illic haberi imperavit. facti causa hæc fuit, ut, si fortè defectionem per litteras suaderet Camero, quod & fecit, charissimorum pignorum intuitu deterrerentur. Inter litteras Barbalionis interceptas erant, quibus in dubium adducebatur ejus fides & militantium sub ipso Brasilianorum. quas, ut demereretur Cameronem, & hoc veluti lenocinio pelliceret, ipsi transmisit Nassovius. Nec diu post perlatum ad Comitem, ex ore navarchi cujusdam, militarium trium ac nauticorum quatuor captivorum, residuas Hispanorum è classe rates, ventorum & ætus marini ferocia in Occidentem raptas, in anchoris stare, minoribusque navigiis in littora aquatum egredi. illud quoque accepit, Prætoriam Castellanam, trium anchorarum retinaculis decussam, in extremo fuisse discrimine, ut & alias duas prætorias, Galeonesque. unam onerariam, quæ sacchara vehebat, in scopulos

*Raxios de
Rocha.* *Baxios de Rochas* illisfisse. His maris periculis implicitos Hispanos, aliam ratibus stationem elegisse: & eas quæ aquatum in littora deflexerant, postquam mutam Præfecto Hispaniensi stationem vidissent, deserto littore, alias quidem in Maragnanam, alias in Terceræ insulas, non expectato imperantis jussu, concessisse: ipsum Classis Præfectum in Occidentalia pertrusum, cum Galeatis navibus ad Siaræ portum stare. Creditum & illud, Præfectum Classis Comitem Torrensem, cum domesticis in Liburnicam transisse, quæ in Sanctorum Sinum ipsum perveheret. reliquis jussis vel consilio, vel fortunæ gratia ac felicitate sibi consulere. Ajebant iidem, Prætoriarum Castellano-
rum vix sex aquarum vasa superfuisset, ut Galeatæ omnes necessitate adactæ fuerint ire in Occidentem, ob potius penuriam. quem, utpote à liburnicis & minoribus navigiis destitutæ, (illa recentibus præliis ferè cuncta ipsis perierant) ex vicinis Insulis transferre prohibebantur. At reliqui infaustæ expeditionis Duces, Comes Banjola, Franciscus Mora & Ludovicus Barbalio, cum distracta & accisa Classis membra conspicerent, nec reduci illam, unde abierat, posse, in hoc tandem convenire: ut Lodovicus Barbalio cum militibus mille quingentis
omni

*Barbalio
cum mille
quingentis
militum
terrestris
ut videret
Barbaliam
repetit.*

omni armorum genere instructis, terrestri itinere Sinum Sanctorum repeteret, viamque sibi ferro inveniret. Franciscus de Mora cum Comite Banjola consensa minori vectoria eò navigarent. Barbalio iter capeffens ægros & sequi impotes, dura necessitatis ac militiæ lege, trucidari jussit, ne capti à nostris adventus ipsius & profectionis per terrestria indicium facerent. quod sollicitè metuebat, uti ex captivis, qui se nemorum latebris abdiderant, cognovimus. Per hæc & quæ prædiximus tempora, ea accidere, quæ referre non piget. Iudæus quidam, Bento Henricus, magnus, ut talium mos, ^{Bento Henricus.} jactator & promissor, grandis secreti, (Fodinae puta) reperto erexit animos Senatorum. Verum incertam opum spem non levi precio licitabat. Indicium mercedem petebat sibi & ex senatis & nascituris, alteram proventuum & lucri partem. At Senatores, edocti FRAVDVM matrem penuriam esse, & tumidis stolidisque imaginationibus impleri paupertatem, nec omnino abnuere, nec annuere postulatis. Verum ea promissere, quæ ex præscripto præsidium Societatis, rerum utilium inventoribus indulta fuere. At Bento, non sine supercilio, celare rem tantam, præ se ferre iter in Hollandiam, aliquid tamen de postulatis remittere. Senatores, veriti ne aliis rem aperiret, aut morte præventus nulli, iterum in colloquium cum Iudæo admissi, novis oblati condicionibus, nihil effecere. sed illo jussu non exire Brasilia, ne dispalesceret arcanum, diu sola tantæ felicitatis expectatione felices fuere. Postea, cum solenni tractatu cum Vndeviginti-Viris, Societatis supremis rectoribus, transegisset, è Fodina, quam ipse adiit, metallorum specimina Pernambucum attulit. quæ post rigidum examen, deprehensæ fuerunt sulphuræ esse & plumbeæ materiæ, nec valoris magni. præterquam, quod ad Australia S. Francisci fluminis sita esset, loco armis Lusitanorum & Belgarum controverfo, longiusque à littore. Vidalius, cujus paulò ante ^{Vidalius grassatus.} memini, homo audax, callidus. & prout animum intendisset, pravus aut industrius, in Paraybæ terris populationibus incendiisque grassatus, maximis damnis afflixerat Lusitanorum molas, agrosque cannis passim saccharis confitos. Quibus malis avertendis, missi eò ad molarum tutelam militum manipuli

*Inquiratur
in expila-
tores ci-
vium.*

*Nigritæ
magno ære
vendun-
tur.
De Servis
& manci-
piis discen-
sus.*

plures fuere, qui junctis, cum res postularet, viribus, depellerent grassantem. In ejusdem Vidalii & Magalheinsii prædatorum capita, præmiis ingentibus exciti fuere circumquaque præfidiarii. Etiam pœnis terrefacti quidam è nostris in Alagois & Portu Calvo, qui extorsionibus & direptionibus indigenarum per nefas, atterebant populum. Carolo Tourlonio prætorix cohortis Duci demandatæ partes inquirendi in expilatores hosce & coërcendi publicarum injuriarum autores. Venditi aliquoties sub hasta Nigritæ servi, quos Africæ littora & portus transmittunt, luculentis preciiis recreabant æraria. Attamen crebra Servorum & Servitutis commemoratio, imperare videtur, ut de horum origine & source pauca delibem. Eorum alios naturæ vitium fecit, alios lex. Illos voco, qui ingenii & indolis culpa nihil erectum dignumque hominis curâ sapiunt. ut ex aliorum nutu & imperio ipsos vivere satius sit, quàm suo. Lex servos facit, non illa melioris & benè se habentis naturæ, ut quæ liberos nos nasci vult; sed quæ gentium est, contra naturam quidem, nec tamen sine ratione introducta. Tales sunt bello capti, qui cum isto jure occidi possint, servantur ad servitutem, aut precio venditi emtique eadem lege adstringuntur. Hæc servitus non Romanis solum, sed & aliis gentibus passim usurpata, dominis jus dedit vitæ & necis in servum: donec mitiori lege sub imperio Romano coërcita dominia fuere, ratioque reddenda fuit occisi aut crudelius habiti. Cæsar Dictator in Galliis sub hasta captos vendidit, in Salassis Alpiniis populis Augustus. Nec caruerunt iis Christiani nascente Ecclesia & multis post seculis. neque refragantur divinæ Apostolorum voces, sed servitutem ordinant & præceptis informant. Exstant de servis leges Caroli Magni, Ludovici Pii ac Lotharii. ut & de conjugiiis servorum decreta Alexandri III. Urbani, Innocentii, Pontificum. Verùm posteriore ævo paulatim apud Christianos, doctrinâ & Christi genio mansuefactos, in usu servitus ista esse desit. Ita ut à temporibus Imperatoris Frederici II, ab annis nempe à Virginis partu CXCXII, omninò nulli fuerint. Fortè ob hoc, quod nefas crediderint, ita servire, sanguine Christi in libertatem filiorum Dei redemptos; vel, ut hac nova & insolita humanitate

nitare pellicerent, alienos à Christi doctrina gentilium animos. Neque immeritò *Servum nomen ex injuria natum scribit Seneca.* Major- Epist. 31.
 rem certè veteres Germani & honestatis & utilitatis publicæ rationem habuerunt. qui suis servis non crudeliter abusi sunt, Romanorum more, sed hæcenus tantum, ut frumenti modum, aut vestis aut pecoris, tanquam colonis injungerent, suos cuique penates pro arbitrio permetterent. cujusmodi servitutis vestigia non obscura, in agricolarum servitiis apud Sueonas, Polonos aliosque populos observare est. *Verberare servum ac vinculus & opere coercere, rarum. Occidere solent, non disciplina & severitate, sed impetu & irâ, ut inimicum, nisi quod impunè.* Tacit. de morib. German.
 Atque hoc ferè more habere servos hodie solent gentilium & Christianorum plurimi. Certè clementius & moderatius eos haberi cupit Seneca: *Servi sunt? inquit, imò homines. Servi sunt? imò contubernales. Servi sunt? imò humiles amici. Servi sunt? imò conservi, si cogitaris, tantundem in utroque licere fortuna.* Epist. 47.
Tam enim tu illum ingenuum videre potes, quàm ille te servum. Crudele & inhumanum est, quod nec tanquam hominibus quidem, sed tanquam jumentis abutimur. Cogita, istum, quem tu servum tuum vocas, ex iisdem seminibus ortum, eodem frui cælo, aquè spirare, aquè vivere, aquè mori. Sic cum inferiore vivas, quemadmodum tecum superiorem velles vivere. Quoties in mentem venerit, quantum tibi in servum liceat: veniat in mentem, tantundem in te domino tuo licere. Vive cum conservo clementer & comiter.
 Nunc, postquam invaluit etiam inter purioris & in melius mutatæ Fidei Christianos lucri cupiditas, aperiens viam bello & armis, rediimus & nos ad morem emendi vendendique hominem, Dei quantumvis imaginem, à Christo redemptum, imperatorem universi, & nihil minus, quàm naturæ ingeniique vitio servum. Vt & hac tempestate conqueri, sub Christianorum imperio in Brasilia, servorum aliquis possit & exclamare: *Quàm misera res est o Jupiter & Dii, servum esse insipientis Domini.* Arist. in Plut.
 utique evenit non rarò, ut sapientior stulto, bonus nefario, stupido ingeniosus serviat, & divinæ particulam auræ, non naturæ suæ vitio, sed fortis alteri mancipet.

Quidam Franciscus de Barros Reguo suspectæ vir fidei, ob hoc, quod ad S. Francisci ripam habitaret, remissus otio, & sua erga Regem Hispaniarum officia palam vendicaret, publicisque regiorum Officialium tabulis comprobaret, in Occi-

*Prohiben-
tur certa-
mina sin-
gularia.*

dentales infulas relegatus est. INITIA quippe imperiorum tuentibus, diffidendum victis, quavis occasione ad defecti-
nem & perduellionem pronis. Irrumpentibus quoque in Bar-
baro orbe in gentem nostram soli vitiis, præsertim effera illa
mutuis certaminibus pugnandi libidine, quæ in cædes, vul-
nera offensasque non leves desinebant, non sine Christiani
nominis dedecore; coërcita fuit Edictis rigidissimis singula-
rium pugnarum petulantia & revocatus legum in homicidas
rigor. Ob farinæ inopiam queruli Serinhaimenses, Vnenses,
Paraybenses, Allagöenses & Portus Calvi habitatores, hoc
impetravere, ut in eos animadverteretur, qui Mandiocæ pro-
ventus celarent Rectores. Et ne præfidiario militi deessent ali-
menta, panis demenso solati fuere Senatores suorum famem,
donec è Belgio apportaretur liberalior annona. Fugiente
anno CIO IO C XXXIX perlatum in Mauritiæ urbem cada-
ver fuit Illustr. Comitis Iohannis Ernesti Nassovii. ita volen-
tibus fati, ut partitis natalium & obitus vicibus in utroque
orbe inclaresceret, & quò virtutis suæ documenta daturus
cum Fratre Mauritio venerat, daret mortalitatis.

*Quæ post
Classen
dissipa-
tam eve-
nerint.*

Dixi abiisse laceram & dissipatam huc illuc Hispanam clas-
sem. At reduce in Pernambucensem stationem nostrâ, naves
istæ, quæ per angustiam temporis, sub prælii navalis initia,
exonerari non poterant, jam iussæ sunt onera sua post victo-
riam exponere, & mercantium desideria implere. Nassovius,
revocato è ratibus milite, terra se formidabilem hostibus
ostendit. Ludovico Barbalioni, qui duobus armatorum milli-
bus Paraybæ imminebat, obviis ivit Picardus, excubiarum
Præfectus & Centurio Dayus. qui hostem observarent & ab-
actis armentis alimenta subducerent. imperatum quoque na-
varchis & littora tenentibus, ut in omnem eventum instructis
navibus præsto essent, si quâ irruptionem Lusitanus tentaret.
Naves plurimæ in Sanctorum Sinum missæ, observandis & oc-
cupandis, si fors fineret, hostium navibus. Cumque copiis suis
Paraybæ proxima teneret Ludovicus Barbalio, missi è Gojanæ
terris præfidiarii & centurio Mellingsius, suam cohortem &
Brasilianos ductans, & eam, quæ Artifoskio paruerat in Igua-
raca. revocata in hanc centuria Ducis Eintii; in Olindam,
quæ

*Ludovico
Barbalioni
opponitur
Picardus.*

quæ Pironis erat. Tunc publico Senatus judicio in navium aliquot Duces, ob rem negligenter gestam, animadversum. ^{suppl-}
 Etenim Navarchorum, quotquot præliis istis navalibus inter- ^{cium su-}
 fuerant, quidam fortiter pugnare & lumen virtutis bellicæ ^{mitur de}
 indefatigabiles pugna aliis prætulere: quidam turpi & eru- ^{ignavis}
 befcenda væcordia, dejectis mortis metu animis, militiæ de- ^{Ducibus.}
 cus maculaverunt, spectatores pugna, non actores. Nassovius,
 ut exemplis severis disciplinam militarem contineret, selectis
 ad hanc rem Iudicibus, animadversioni illorum reos subjecit.
 ne inulta foret gloria militaris læsa, & velut piaculo propitia-
 retur Mars, duo ex Iudicum sententia capite perfidam igna-
 viam luerunt. uni gladius clementiæ index & meritiæ mortis
 supra verticem iit: uni parcitum fuit, ob pristina merita. Vi-
 dit hanc severitatis scenam Antonius de Cunha Andrada, mi-
 ratus, quamvis parta victoria, inflexibilem militiæ Belgicæ
 rigorem. quem & laudabat, tanquam tenacissimum vinculum
 securitatis publicæ & imperii nostri stabilimentum in hostili
 solo. At præclarè meriti Duces, non laudibus solum præco- ^{Premia}
 niitque cumulati, sed & aureo singuli numismate, in rei me- ^{dantur be-}
 moriam, donati. Ejus latus unum classis naviumque imaginem ^{ne meri-}
 exhibebat, cum hac inscriptione: *Deus contudit fastum inimicorum.* ^{tu.}
 alterum effigiem Comitæ Mauritiæ, & appellationem. Barba-
 lio per mediterranea militem ducens, per eas terras, quas
 Martos vocant, iter affectabat. quò se Tourlonius ad obfi-
 dendas vias recepit. Picardo & Donckero mandatum, ut re-
 licta Gojana in Terram Novam se conferrent, & hoc omni
 cura agerent, ut hostiles copias, si quæ possent, aut sterne-
 rent aut fugarent. Verum non segnior hostis, cohortes ali-
 quot nostrorum, quæ Gojanæ erant, incautas occupavit, in- ^{Ceduntur}
 terfectis Picardo & Lochmanno Centurione, gregarii ordinis ^{aliquot}
 centum, aliis vel faucis vel fuga elapsis. Qua suorum strage ^{Belgarum}
 percussus Nassovius, ipse coactis undequaque militaribus co- ^{copiæ.}
 piis, bellum capeffere statuit. Acciti è navibus in terram mi- ^{Nass-}
 lites & navalium sociorum ducenti quinquaginta, Duce Ia- ^{ad bellum}
 cobo Alardo. Mansfeldius & Hooghstratanus ex Comitæ ^{se parat.}
 imperio se junxere copiis ad S. Laurentii sedem. Centurio
 Hoefius, contracto è Moribeca milite, una cum aliis centu-

rionibus, Dyckio & Sluytero in Olindam se recepit. Prætori Statio imperatum, uti octuaginta Nigritarum ex molendinis conscriberet, portandis castrensisbus impedimentis. Civibus verò, ut vacua præfidiis urbe excubias ipsi agerent. Einii quoque movere se ex Iguaraca iussus & cum centuria sua adesse. Interea Tournalonius è Parayba hostem infecutus, molestissimo at celerrimo itinere, quippe xvii millia duodenis horis confecerat, suis fame attritis, frustra fuit. Certior namque factus Lusitanorum indicis de Tournalonii adventu, moverat castra in Mattos, magna, ut videbatur, festinatione, ob relictas hic illic militares penulas sarcinasque. Nostri latitantes aliquot hostium in arundinetis, protractos trucidarunt. His ad Comitem perlatis, decretum, ut ab expeditione absteretur, remisso, qui conscriptus fuerat, in sua loca & signa milite, navalibus in suas rates. Nec diu post Mansfeldius in Mattis cum hostium cohorte dimicavit. quæ post velitationes aliquot, abjectis impedimentis, in fugam se dedit, penulis, quas ducentas reliquerant, non farina ad victum, sed saccharo, ob farinæ penuriam, repletis. Non destitit Comes variis locis, ubi securitas publica exigebat, hosti instare, per Tournalonium Cameroni & Iohanni Barbalioni, per Mansfeldium, qui mille & ducentos in prælium ducebat, Ludovico Lopezio Barbalioni, cum mandatis, ut ad Fluminis usque Francisci ripas, hostem ipse persequeretur. at Tribunus Coinus Vnam usque, inde in Serinhæmum reduceret militem. missæ quaquaversum in portus nostros rates plurimæ, com meatum ferentes resciscendis copiis. Sub hæc tempora, aliquot ordinis Ecclesiastici, Franciscani, Carmelitæ, Dominicani Præfecturæ Pernambucensis, numero sexaginta, ob clandestina cum hoste consilia, & tentatas militum defectiones, submissamque Hispanis annonam, in Tamaricâ insula detenti, inde in Indiam Occidentalem ex Senatus Supremi decreto, deportati sunt. ubi licet affectu, ob partium studia, nocere possent, locorum tamen immani intervallo à Brasiliensibus segreges, nocere prohibebantur. Quæ res licet primò commovisset populum, postea tamen, sublati è conspectu, quos retinere cupiebant, elanguit cum indignatione desiderium. præsertim cum relictis

Dissolvitur bellum ob abatum hostis.

Mansfeldius cum hoste pugna.

Comes instare suos hostis jubet.

Aliquot sacri ordinis legati.

ipsis

ipsis essent, obeundis sacris, Parochiales Presbyteri. Depulso
 finibus hoste, non armis solummodo, sed & frugum inopiâ,
 quarum cum indigenis negotiationes prohibita aliquandiu,
 per belli necessitates, fuerant; veniam fecit denuò Senatus
 incolis, per vicinas terras & oppida farinas divendendi, &
 quò vellent, distrahendi. Vtique noverunt militare & ci-
 vilium rerum sciti, extra bellum subministrari posse alimenta,
 quæ vigente bello prohiberi minimè nefas fuerit. ideòque
 in hostium esse partibus, qui talia subvehat, post publicam
 significationem. cum annonæ copia augeat bellum, quantum
 inopia minuit. Brasilianis militantibus injunctum, ut, cessante
 hostilium irruptionum metu, in suos quisque se vicos recipe-
 ret, & culturæ agrorum vacaret, sublevandæ frugum parci-
 tati.

Nec segnius Societatis Directores in hoc domi incubuere,
 ut attrito bellis milite, auxilia in supplementum submitterent
 Brasilienfibus, quæ toties Comes, toties Senatores per litte-
 ras tamque ardentè efflagitaverant. Cumque tanti Imperii
 molem sustinere non possent eo quæstu proveant quæ, quem
 sufficeret Brasilia, afflictis molendinis & vastata passim messe,
 ea consilia inivere, ut armis bellicque fortuna languentem rem
 restituerent, potentiamque in rates argentiferas, quæ è Terra
 Firma, Nova Hispania & Honduris quotannis dites abeunt,
 converterent. Quare novam adornare classẽ, navium vi-
 ginti & octo, sub Præfectis Cornelio Iôlo, & Iohanne Licht-
 hartio. qui pubescente anno, (erat is millesimus sexcentesi-
 mus & quadragesimus) Belgio egressi, in Brasiliam appulerunt
 primo Vere, adductis secum Iohanne Walbeeckio, qui Asses-
 soris, Nieulandio & Alewino, qui Senatorum & Moucherone,
 qui Advocati Fîscalis munere fungerentur. Deliberatum
 seriò, quid ex Societatis usu factò opus esset. Designabatur
 omnium votis Vrbs S. Salvatoris, Brasiliæ metropolis, nuper
 à nostris frustra tentata. Eâ in potestatem redacta, totam
 mox Brasiliam nostram fore, omnemque sacchari proventum,
 ob molendina hujus provincie plurima. Verum uti spe facile
 est complecti maxima, ita potiri cupitis difficile. Iudicabat
 Nassovius, non esse sibi militum satis obsidendæ urbi. hoc au-

*Expedi-
 tio in
 par-
 tem
 Sab-
 rorum
 terrar.
 Ann. 1615
 10 CXL
 Mar. XVII.*

furo senis minimum armatorum millibus opus esse; illi à validis præfidiis prospectum esse, & advocari in subsidium vicina populos nullo negotio posse. fame illam expugnari, longioris esse moræ, quàm 1 anni tempestas ob pluvios menses ferat. Ad hæc Directorum Societatis recentibus mandatis bellum Occidenti indici & regiis classibus. Itum itaque in eam sententiam, ut novus miles in hostium terras immitteretur. qui, uti tentatum & factitatum à Barbalione fuerat intra fines nostros, flammis ferroque obvia vastaret diriperetque. ita futurum, ut suo damno saperet hostis, & bella in posterum gereret clementius. facta vastitate, ipsi defore pabula alendis præfidiis, mercantibus lucra, ærariis redditus, nobis otia fore & quietem.

*Qui finis
populatio-
num.*

Poterant movisse veterum Romanorum exempla, qui isto fini in Hispanos, Campanos, Ligures, Nervios & Menapios populati fuerunt. Quod & antè fecere Halyattes in Milesios, Thraces in Byzantios, non tam hostium odio, quàm prudenti ratione, minuendo bello & flectendo ad pacem hoste. Quare dum naves aliaque ad violentam expeditionem necessaria parantur, Iolus cum navibus octo, quæ milites vehebant septingentos & Brasilianos bis centum, in Portum Francicum vela fecit, ut cohortium Barbalionis reliquias in Allagois hærentes, incolisquæ cædibus grassationibulque graves, submoveret. cujus adventu percepto, in Australia progressus Barbalio, incolas omnes, tribus quatuorvè exceptis, secum abduxit vacuasque sedes fecit. at horum, utpote transfugarum & jam à partibus hostium, bona, agri, domusque Fisco nostro adscripta. Lichthartius Classis pro-præfectus & Carolus Tournalonius militum dux, in Portum Sanctorum valida classe navium xx ivere, quæ militum habebat bis mille & quingentos. ubi exposito in terram milite, sævientis Bellonæ horrida crudaque documenta dedere. Molæ Lusitanorum omnes, tribus exceptis, in cineres redactæ, navigia ininora, quotquot se hic illic offerebant, vel capta, vel exusta. agri circumjacentes, vici prædiaque, aspectantibus oppidanis, vastata & direpta. Insula Tapesciqua aliæque prorsus expilatæ, ne damnorum cetera memorentur, hoste nullibi morante aut vim nostram sustinente. quicquid virilis sexus armisque me-

*Lichthar-
ti: opu-
lat. 7
Sancto-
rum ter-
rit.*

tuen-

A. Fluvius

B. Loca exsiccationis Belgarum

C. Mole saccharae

D. Domicilia laboratorum

E. Munimentum Lusitanorum

tuendum, ferro sternebatur. soli parcitum sexui muliebri & imbelli ætati. hæc miserationem duo attulerunt & excusationem. cum mulieres belli præmium facere, immite sit. & in infantes, qui modo in lucem vitamque humanam venire, ne calumnia quidem, quod dicat, habet. Tribunus Coinus, postquam in Portu Francico tres militum centurias in naves recepisset, in Fluvium Regalem, domini Hispanici, rectà tendit, ut eandem vastitatem faceret. facti causa fuit, ut fixa in hostico belli sede, levarentur annonæ penuria Pernambucenses, militi nostro alibi alimonia esset. accedebant & hæc rationes: exinde oportunas esse excursionibus Lusitanorum præfecturas; satius esse, vim inferre foris, quam domi pati: sic sementem, sic messes ipsorum intercipi: sic pecudum, quibus victitabant, capturam impediri: non alia belli facie adduci posse hostem, ut reducto è provinciis Belgarum milite, suæ studeret tutelæ: quin & alibi occupatis copiis nostris, melius tranquilliusque fore domesticis. Verum dum hic moramur & vindictam ferro ignique explemus, non ea hic reperita pecorum copia, quæ Belgis sufficeret. utique commeantes & remeantes per hos tractus Barbalionis copiarum, pecoris indigentiam fecerant. iussi quoque fuerant, adventante Coino, Fluvii Regalis accolæ omnes, ut & Tapicurenses, quicquid esset armentorum, in Sinum Sanctorum agere. Itaque hoc rerum statu, alibi sui usum esse posse optabat Coinus. Pera-gratis quippe istius territorii agris omnibus, ad millia usque viginti, nusquam insignes nocendi hostibus occasiones nactus fuit. Iamque Brandius vigiliarum præfectus ex captivis hostium acceperat, pro-regem dicti Sinus, Georgium de Mascarengas, cum navibus octodecim eò devectum, quibus nautici & bellatores vehebantur bis mille & quingenti. adduxisse eum ipsum tribunos militares quinque: detineri regio iussu Gubernatorem Comitem Torrensem, Barbalione iussu in Lusitaniam reverti. Idem Brandius cum cohorte sua in mediterranea animosius progressus, ab hostibus mox circumventus casusque clade non levi fuit. desideratis centum, pluribus, inter quos Brandius ipse, captis. Per Coinum, magni alias animi & prudentiæ virum, infelicius quoque tentata fuit

*Rationes
populandi
hostium
terra.*

*Vrbis Sp.S.
in præfe-
ctura ejus-
dem nomi-
nis tem-
ta.*

Vrbis Spiritus Sancti, in Præfecturâ cognomine, oppugnatio, ob minus exercitatum militem, & minorum navium penuriam, quæ prohibebat militares citò exponi. etiam ob præmonitum hostem. qui oppidulum festinis operibus muniverat, auxiliares Brasilianos è portu flum. Ianuarii acciverat, seque in montem receperat, è quo tormentis quinque Belgas non irritis ictibus impetebat. Dux in montis fastigia conatus ascendere, ut propulsaret hostem, suorum pusillanimitate & vecordia receptui signum dare coactus fuit, incensa pluribus locis urbe, quæ ob lateritias domos flammam non concepit. Abductæ solum è flumine naves onerariæ duæ, quæ saccharorum cistas habebant quadringentas & quinquaginta. Sed hoste in illas machinis detonante & compagem omnem dissolvente, suavior saburra in alias naves translata in prædam cessit. Cecidere è nostris gregariis sexaginta, & dignioris militiæ aliquot, faucii octuaginta. Grassante per Sanctorum præfecturam Lichthartio, Barbalio, ut afflictis succurreret, revocatis ocyus signis, quæ in sinibus nostris hærebant, trajecto S. Francisci flumine, dominii Belgici limite, Sinum suum repetiit, consumtis attritisque valde fame & viarum incommodis, quas habebat, copiis. Duo hoc tempore quam maximè suæ curæ esse putabant Nassovius & consortes consiliorum Senatores. Vnum, ut Sanctorum Sinu Vrbeque potirentur: alterum, ne decreta in Occidentem per Iolum expeditio negligenteretur. Prius confici non potuit, ob militum inopiam & commeatus, quem absorpserat Ioli Classis, abitura in Occasum. Placuit ergò posterius effectum dare. Duobus quoque incommodis flagellabantur Societatis lucra. Prius à prædonibus erat, & grassatoribus istis, qui incolas cogebant vivendi in agris securitatem ære redimere. quæ causâ fuit, quod parcius cæderentur Brasiliensis ligni feraces silvæ. posterius ab incendiariis, vel privatâ vel publicâ autoritate nocentibus. His malis obviam itum, quâ potuit, militum per tractus omnes pro viribus & modo locorum, dispersione. qui prædones Nigritas, etiam Lusitanos, captos abducerent, & locorum Iudicibus sisterent. Erat illorum primipilus Petrus Vistus Nigrita, silvis se abdens. qui hostium mandatis instructus magnas Belgis

Belgis calamitates dedit, nuper non levem vicissim ab ipsis cladem passus, ereptis ipsi, quos Ingeniorum Dominis subduxerat, Nigritis centum. In eo laboratum valdè à Comite & suis, ut faciliores & æquiores erga nos redderentur Lusitani, quorum plerique ejus erant animi & sententiæ, bona se fide arma in Regem capere non posse, aut prædonum ferociam ac quotidianas excursions coërcere. ideoque silentio, consiliis, ipso opere, grassantibus favebant. Itaque conscripti à Comite per provincias tres, Pernambucensem, Itamaricensem, & Paraybensem, qui Lusitanorum dignitate, opibus fama maximè conspicui essent, rogatique, ut ad publicæ securitatis custodiam consilia operasque conferrent; hostium Societati & amicitiae renuntiarent. cum nullum ab Hispana Classe præsidium superesset; mercaturæ studia erigerent: vim omnem ab aris & focis unanimès arcerent. se nihil intermissurum, quod ad ipsorum faceret commoda, gentisque Lusitanicæ honorem. rigidissimis edictis cautum iri, ne à milite vel Officialibus suis indignè haberentur & ne non manus modò, sed ne vestigium cuiquam pacato nocuisse dicatur. Hæc aliaque quæ mitigandis, devinciendisque animis faciebant, elocutus, salubria omnium assensu decrevit.

Comes suadet suis animos Lusitanorum concitare.

Conscribit Lusitanorum præcepta.

Qui ærariorum rationes supputabant accuratius, notant per hæc tempora, ex Dominiis Regiis, quæ saccharorum decimis, esculentorum ponderumque tributis constabant, in Societatis rationes rediisse florenum ter centies mille & quinquaginta. at patiebatur æquitas remissionem aliquam indulgeri illarum exactoribus, ob afflictas hoc anno incendiis rapinisque Operarum domos. Mercium ex Belgio huc allatarum, quæ privatorum erant, vectigalia, confecere quater centies mille florenum. Saccharorum hinc in Belgium eveكتورum, ter centies mille. Debitæ ex molarum venditionibus, fundis & captis Nigritis pecuniæ, erant vices & quater centies mille florenum. Ex spoliis profecta trecenta florenum millia. Nigritæ apud Afros emti, hic divenditi, sexcenta millia valere. Hi Brasiliani soli redditus erant & lucra. præter quæ, sua quoque colligebant domi Belgarum æraria. Et fuissent sane luculentiores redditus, nisi sacchari vilitas illos diminuisset. cujus

Statum rationum quoad lucra & expensas.

*Quæ vi-
lia Socie-
tati Occi-
dentali.*

*Hector de
la Calce
necessitate
adactum in
Paraybam
fertur.*

precium intendi potuisset, partim hosticarum molarum sub-
versione, qualis jam cœpta fuerat, partim istorum saccharo-
rum interdictione, quæ quotannis Orientalis Societas appor-
tabat. Illud quàm maximè ad promovenda Societatis Occi-
dentalis commoda facere judicabant Senatores; si lex illa ve-
tus Lusitanorum revocaretur. quâ vetuit Rex, ob nomina &
debita, subduci Ingeniis Nigritas operarios, aut utensilia ipso-
rum. ut quibus ablatis cessarent operæ omnes & qui inde
ad Regem redibant fructus, prorsus interciderent. Enimverò,
uti sine Intelligentiis Cœlos moveri negant Peripatetici,
(date hanc periodum, Lectores, historiam scribenti) sine nauta
regi navem, sine auriga currum; ita sine Nigritis, tanquam
Formis Assistentibus, suavissimos saccharorum orbes versari
posse, negant Brasilienses. Præterea, si plus nostratis pecuniæ
transmitteretur, in quotidianos operantium usus. Lusitanis
eam, quæ regiæ esset & dignioris monetæ, occultantibus &
parcius erogantibus. Etiam, ut Brasiliensi Nicotianæ valor
suus, qui fuit antè, redderetur, zingiberisque culturæ vaca-
rent indigenæ. Sed nihil æquè utile ac fructuosum, quàm
frequens colonorum missio, & privatorum liberrima com-
mercia. non solum ob uberiores, qui inde expectabantur,
reditus, sed & ob imperii securitatem; cum, QUOS VICERIS,
amici credendi non sint, & facilè ab imposito jugo resiliant,
non assuetæ novis frenis gentes. Imperavere insuper iidem
Senatores, ut plures instruerentur Liburnicæ. quæ portus
Afrorum ad Angolam, ut & Brasilianorum, ad ostia fluminum
Ianuarii & Platenfis, observarent & hostium navibus vectoriis
insidiarentur. ut quæ maximi precii merces vectare soleant,
Nigritas, vina, farinacea, aliaque. quæ his in oris distrahi cu-
pidis mercatoribus amant. At confici illa minus, quàm po-
stulabat res, potuère, ob navium penuriam. quarum plera-
que secum abduxerat Iolus. Commodum tamen evenit, ut
in Paraybam necessitate compelleretur Neapolitanorum mili-
tum Tribunus Hector de la Calce, è Sinu Sanctorum paulò
antè egressus. navem namque penè dehiscentem rimis &
malè coherentem, in portum nostrum direxit, abiturus in Oc-
cidentem, cum militibus sexcentis. Qui, ne annonæ nostræ
graves

graves essent, in Occidentem transvecti fuere, retentis Hectore & Officialibus. ut per hos redimerentur ii, qui nostratium captivi in Havanæ portu detinebantur. Hunc ipsum Hectorem, optimæ, ut comperio, notæ virum, interjecto tempore, in Hollandiam misit Comes, ipso postcente. Sed, quâ fuit fide, & videri voluit, detrectavit in Hispaniam reverti, nisi primum impetratâ captivis extra Belgium nostratibus dimissione, & pensatis Societati iis sumptibus, quos transvectandis suis fecissent.

Sed ad Iolum & Lichthartium, quos aliquot retrò mensibus Brasiliæ Septentrionalia circumvectos, in Occidentem sua classis vexerat, naviget oratio nostra. Ea navibus constabat viginti quatuor ad bellum paratissimis. navalium numerabat millia duo, militarium mille & septingentos. Erexerat hæc expeditio, magni alicujus eventus expectatione, animos non Brasiliensium modò sed & Europæorum omnium, Lusitanorum & Belgarum. Nec enim utilius cupidiusque pugnari posse videbatur, quàm ubi se cupiditatis humanæ luculenta offerret materies, non aromata, ligna, sacchara, sed ipsissimæ Occidentis gazæ & auri argenteque uberes massæ. Verùm, quod in bellis non infrequens, maxima cœpta sæpenumero destituit successus, præsertim mari: ubi ventorum æstuumque arbitrio subsunt humana consilia. Stabat classis omnis, ipsis Calendis Septembris, in celeberrimi portus Havanæ, qui in insula Cuba est, conspectu. mox divisus in contubernia navibus, per maria huc illuc oberrabat. donec excurreret mensis, & unâ prædæ spes. etenim expectabat desideratissimè & cupiebat vehementer, ut Hispanorum classes è portubus exirent & pugnandi libidinem irritarent. Hiabant ad tantam fortunam omnium cupiditates, quas opum vicinitas accendebat. Sed fefellit eos sua expectatio. quamvis enim, uti impatiens moræ est pecuniarum sitis, ex captis hic illic piscatoribus perconctati essent de classium adventu, nihil fando rescivere. Etenim optimis consiliis & prudenti metu in suis quæque portubus hæfere. nec consultum credidere, armatæ cupiditati objicere aureas argenteasque messes. satius arbitrata, tantarum opum transvectionem differri, quam in certa

Ann. c13
10 C XL
mense
Iulio.

Classis Io.
ad Havana
ne portu
sp

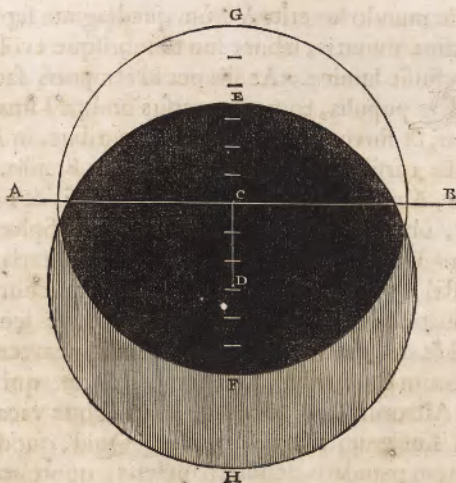
*Disjicitur
sempesta-
re.*

ferri discrimina. Obortæ quoque tempestates, invalescente Æolo, tam gravibus procellis incubuere classi, ut illa disjecta, aliquæ navium in littora Cubæ impeerint, ab exurgentibus undarum molibus depressæ naufragæque, captis, qui evaserant, vectoribus. qui in portum Havanæ abducti ibidemque aliquandiu detenti, postea Pernambucum reversi, Hispanorum erga se humanitatem & comitatem mirè prædicavere. non se in carceribus sordibusque habitos, sed liberiorè custodia, neque victu parco, sed ad necessitates copioso. quatuor aliæ, quò fors marisque furor & venti ferrent, aberravere. Vna in Belgium præmissa infelicitis cœpti nuntia fuit. at earum, quæ aberraverant, duæ per Bahamæ fretum actæ, nempe Nassovia & altera Ernesti, salvæ Pernambucum pervenere. alia in Hollandiam delata fuit. Refectis in Matança Sinu classiariis, reliquæ naves sedecim, quibus militares supererant sexcenti & nonaginta, nautici nongenti & triginta octo, Brasiliam appulere: at fractæ multum & adestæ. Eæ in novas expeditiones restauratæ absque mora fuere. ne tantarum impensarum fructus omnis periret. Vtique Comes, operum indefessus, alias sub Lichthartio in flumen Ianuarii vela facere iussit, invadendis hostium, si quæ vel subirent vel altum conscenderent, ratibus; alias in Angolæ littora, ut Lusitanorum istic naves opperirentur, & pugnae occasiones aucuparentur. Incidit in finem Anni quadragesimi supra millesimum & sexcentesium, Eclipsis Solaris, quæ totum penè Solem Brasiliensium oculis eripuit. Quod noto, non tanquam rem miram his seculis, quibus rerum istarum causæ innuere: verum quia in omen conveniens à benevolis civibus accepta fuit. illis puta, qui Principibus cœlestem favorem & Numinis indulgentiam ex siderum observatione promittere amant. hi vota sua sperantes erigebant & hanc ætherei luminis privationem, Hispanici fulgoris in his terris occasum defectumque interpretabantur. Comitem extollentes, per quem amplissimi honoris Regii tantus splendor minui potuerit. Apparere Eclipsis Mauritiæ incolentibus cœpit, Novembris die decima tertia, hora decima ante meridiem; & ad summum provecta fuit hora undecima, tresque Solis tertias ob-

Ann. c. 70

10 Nov.

*Eclipsis
Solaris de
serpente.*

- A B. Ecliptica.
 C. Centrum Solis.
 D. Centrum Lunæ.
 C D. Distantia inter Centrum Solis & Lunæ.
 E F. Magnitudo Eclipsis in digit. & min.
 E G. Reliqua pars Solis lucida.
 F C E G. Diameter Solis.
 H F D E. Diameter Lunæ.

Tempus aequalibile Prætorburgi d. 1. Novemb. h. 3. 12'. 3".	
Locus Terræ perpendiculariter Soli subiectus 21. 46. 2'. Scorp.	
Locus Ω 21. 23. 21. Scorp.	
Reductio 6. Subtr.	
Locus Luna in Orbita 21. 45. 56. Scorp.	
Arcus inter centra 2. 5. Bor.	
Ampliatuſ phyſice 2. 7.	
Parallaxis Luna, ſeu Semidiameter diſci terræ 63. 41.	
Semidiameter Lune 16. 22.	
Solis 15. 27.	
Semiſſus parallaxis Solis 30.	
Semidiameter Penumbra 32. 19.	
Semidiameter Lunaræ Vmbra 55.	
Summa Semidiameterorum 1. 36. 0.	
Horariu Solis } Luna 2. 32.	
} Luna 38. 27.	
} Luna a Sole verus 35. 55.	
} ampliatuſ phyſice 36. 29.	
Erit igitur defectuſ albus centraliſ & totaliſ.	
Scrupula dimidiæ durat. omnimoda Eclipſ. 1. 35. 59.	
Scrup. dimid. mora total. umbr. Luna in diſco 1. 3. 39.	
Scrupula dimidiæ mora penumbra in diſco 31. 18.	

Ergo	H.
Tempus dimidiæ duratiſ	2. 37. 51'.
mora Vmbra	1. 44. 41'.
mora penumbra	0. 51. 28'.
Tempus adpareniſ mediæ Eclipſ. Mauricia	
erit die 1. Novemb. — h. 23. 47'. 48".	
Tempus adpareniſ viſæ Veneriſ & maxime Eclipſiſ Mauricia in Braſilia, 1. Novemb. — H. 23. 27. 6.	
Ad illud tempuſ datur Latitudo Luna viſa 7. 25'. Merid.	
Aggregatam Semidiameter Solis & Luna 31. 49.	
Ergo	
Pars deficient	24. 24.
Et quantitas deliquiſ Solaris 9. Dig. 28'. 32".	
Scrupula durat. dimidiæ omnimoda 30'. 56".	
Hinc	H.
Tempuſ duratiſ. dimidiæ omnimoda 1. 13'. 59".	
Et Initium Eclipſiſ Mauricia 10. 13. 7. ante mer.	
Medium 11. 27. 6. ante mer.	
Finis 0. 41. c. poſt mer. d. 1. Novemb.	

obscuraverit, cum minutis viginti octo. sic ut minus quarta sui parte hîc mundo luxerit. Verùm quadraginta septem ab hora duodecima minutis, labore suo tenebrisque evolutus Titan, pluvio refulsit lumine. At alia per id temporis facie apparuit Nicaraguzæ populis, totus immerfus umbræ Lunari. alia Carthagenæ, & fluvium S. Marthæ habitantibus, in America Boreali. alia rursus Portus Securi terris in Bræsilia. alia Angolenfibus, Abyssinis in Africa, Fluvii Platenfis & Freti Lemarii accolis, ob longitudinum & latitudinum Sphæricarum discrimina. Fuit illud inter alia laudatæ curiositatis & industriæ in Illustri Comite documenta, non promiscuum, quod per Mathematicos suos, quos domi militiæque secum habuit, depingi & describi hunc Solis laborem imperaverit, exemplo maximorum & clarissimorum Imperatorum. qui media inter prælia, Astrorum cœlique plagis Superisq; vacarunt. ut de se apud Lucanum perhibet Cæsar. Quid, quod antè visam Eclipsin, in mandatis dederit nauceleris; quotquot maria abitura conscenderent, ut Eclipsis hujus futuræ faciem & momenta omnia vultusque difformes, suis singuli locis positi, attentius observarent & chartis consignarent? In gratiam eorum, quibus Phænomena cœlestis machinæ & immobiles Planetarum vices noscere studium est, apponam Eclipsis hujus faciem, pro temporum momentis aliam atque aliam. prout illam ad Astrologicam accuratorem delineavit Matheſeos peritissimus G. Marckgravius, Comiti in Barbaro Orbe ab his studiis. Lichthartius, postquam è portu S. Alexis solvisset, & superatis vadis, quæ Abrolhos vocant, in ostio fluminis Ianuarii staret, in tria contubernia classẽ partiti, in obvias hostium rates avidè intendeat. at nihil tantis motibus dignum obtulit iniquior fors. sola in spoliũ cessit navis, vincta habens, & alia sacchari non multum. illa valuit nonaginta quatuor florenũ millia. hæc non nisi duo. Quare refeſtis ad insulam Grandem classiariis, in Pernambucensem portum rediit. At malè habebat rerum Societatis in Belgio principes, hæc in Ianuarium expeditio; cum eam Brasiliensibus armorum, militum & navium vim fuisse contenderent, quæ expugnando Omnium Sanctorum Sinui & Brasiliæ totius metropoli sufficeret.

*Insula
Grande.*

ret. Quare Brasiliensium Præfecti, honoris sui interesse arbitrati, ne tantæ negligentiae rei haberentur, criminationem istam graviter refutavere & ut omnem de se malè suspicandi occasionem sufflaminarent, in hunc ferè sensum referre : malè calculum posuisse Directores. non sibi istum esse aut navium aut militum numerum, quem tabulis suis ipsi inveniunt. navium minorum tum in procinctu fuisse viginti tres, non quadraginta & unam : Liburnicarum non viginti & duas, sed duodecim duntaxat. aliarum navium vectoriarum non triginta, sed octodecim. in militum censu non undena millia se reperisse, sed quina & trecentos insuper. addebant, magnis validisque præfidiis per illa tempora munitam fuisse Salvatoris urbem ; adversus hostem incendiarium opus fuisse multo milite, qui per præfecturas arcendis illis distribueretur, ne sacchari messis omnis molendinorum dominis intercideret : litoralìa loca defensoribus egaisse, adversus vim externam & intestinas Lusitanorum molitiones ; aliaque, quæ diluendis objectamentis & finistris interpretationibus eminentium potestatum faciebant. INQUIETA res est mercantium animus. nunquam illi tam plenè occurrere & obsequi ulla fortuna potest, quæ vota exstatiet. Facile invenit, quod amplitudinis suæ curatoribus imputet. ac dum suas spes anteire parat, vellet confectum, quicquid animus destinavit.

Qui Urbem S. Salvatoris tum imperio tenebat Pro-rex, revocatis ad animum damnis, quæ jampridem à Belgis, laxata belli licentia grassantibus, passus fuerat, pertæsus ferè tam immansueti & feri moris, de temperamento belli cogitare cœpit. Etenim Ecclesiasticos Pernambucenses aggressus, facile ob communis calamitatis sensum, ab iis impetravit, ut à Comite & Senatoribus, per libellum supplicem, peterent eorum legum restitutionem, quibus effera illa sæviendi in captos, inermes, se dedentes & agros, obviaque quæque vastandi rabies coerceretur. Non præbuit se difficilem Comes, in lenitatem pronus, crudelitatis omnis osor. qui nec ad aspera ista descendisset, nisi irritatus ab hoste. qui, ne victis Belgis parceretur aut vitæ ulli daretur venia, prior jusserat. rescripsit ad libellum supplicem, sibi non displicere mitiorem belli

*Hostis de
temp. rã-
mento belli
cogitat.
Ann. c. 10
13 C. XL.*

*Rationes,
quæ Comi-
tem idem
facere im-
pulerunt.*

modum, modò eundem amplectantur & servant hostes. Vtique noverat, minoribus turmis invadi posse & affligi terras nostras : hostium non nisi majore motu & maritimo itinere : esse inter suos, qui hostis causam clam agerent & incendiariis patrocinaerentur, se à talibus in hostico destitui ; spem quoque obtinendi Brasiliæ reliqua, istis incolarum & molarum direptionibus, ac villarum incendiis corrumpi. Nec renuit Pro-rex Marchio de Montalvan æquissima Comitis postulata, missisque hinc inde obsidibus, convenère in unum partes.

*Obsides
dati.
Legati ad
illam rem
hinc inde.*

à Comite missi ad Marchionem obsides, Hinderfonius pro-tribunus, & tribunus Dayus ; à Marchione ad Comitem Martinus Ferreira Lusitanus & Petrus de Arenas è gente Hispana. At qui rem disceptarent, fuere à Belgarum partibus, Theodorus Coddæus Burchius, & Nuninus Olfardi Senatores. quique in partem principalium curarum & levamentum oneris advocaretur, Abrahamus Tapperus, Senatui Politigo à secretis. His mandatum, ut Latino idiomate uterentur, ne sub linguæ suæ vocibus fallerent Lusitani. Nec caruit postmodum successu suo hæc legatio. verùm post longas deliberationes conventum, uti jura belli circa captivos & agrorum vastationes, facta tecta utrinque essent. Hæc ipsa tamen, (ut post gesta annectam) sequius interpretati fuerunt Rectores Europæi. quasi hac transactione via hosti patefacta foret, in imperii hujus secreta, per innoxiam & securam familiaritatem, penetrandi. quod tamen facilè fuit Brasiliensibus refellere. qui non armorum se quietem pepigisse, sed moderationem solummodo, responderunt : exploratorum abundè domi esse, ut ab externis metuere supervacuum fuerit : nullam colligendæ saccharorum messis fuisse spem, nisi per hæc pacta : nec occasionem transferendi arma in Seregippam, Maragnanam præfecturam & Afrorum littora, nisi partâ hactenus securitate. Dum Delegati jussa peragunt, quidam Lengtonius, temporarii ingenii vir, in comitatum ipsorum receptus, desertis Dominis, ad Proregem se contulit, & res nostras, quoad norat, insigni perfidiâ aperuit. at obsides Belgæ persuasere malè feriato homini, ut missò Pro-rege, rediret ad priores dominos & datam patriæ fidem. rediit, & qui antè se prodicionis crimine,

*Lengtonius ad
hostes
transiit.*

mine, jam stultitiæ & levitatis involvit. carceri & custodiæ in rigidius examen datus, corrupto, ut credebatur, castrensi prætore, cum hoc ipso aufugit. indici promissa præmia, indictâ capitis pœnâ & bonorum iis, qui hospitio perhnellem dignarentur.

Nondum abiverant legati Pernambucenses, cum hoste su-
per belli temperamento transacturi, cum, ecce, litteræ Pro-
regis ad Comitem perferuntur, quibus de Lusitaniæ motibus
perscribit: juravisse in novum Regem Brigantiæ ducem Lusi-
tanos: arces regni omnes sese in potestatem ejus fidemque
ultrò dedisse: se militemque, cui præesset ipse, eidem regi
acclamavisse & sacramentum dixisse; exceptis Castellanis &
Neapolitanis. quibus religio erat novis rebus consentire, & à
veteri domino desciscere. Venerant non ita pridem in San-
ctorum Portum, missi à Lusitanorum Rege, Franciscus Vilhe-
n: ordinis Iesuitici, & protribunus Petrus Corera de Gama,
non solum ut tantæ rei nuntii essent, verum ut in novi Regis
fidem reciperent Pro-regem & quas in præfidiis haberet mi-
litares copias. Hi ipsi mandatis eorum, qui Lusitanis illic præ-
erant; ad Comitem profecti, vacationem ab armis inter suos
& Pernambucenses petiere. donec de iis, quæ inter Trista-
num Mendozam & Fœderatos Ordines acta essent, constaret.
Illam ut impetrarent, captivos laxant triginta, retentis tamen
Garßmanno & Brandio: Paulum de Acunhas impunè adhuc
per terras & fines nostros grassantem, ad serias Pernambu-
censium querelas & minaces litteras, revocant. peractaque
legatione rediit ad suos Vilhena. remansit, ut volebat, Petrus
Corea. Tum nuntium mendax perculit Bahienses, Fœderatos
Ordines classẽ quinquaginta navium adornare, quibus Si-
num Sanctorum invadant & urbem oppugnent. Quare com-
moti Lusitanorum animi, muniendæ Vrbi omni studio incu-
buere. donec per Comitem confosso rumore ad se rediere.
At illa Lusitaniæ omnis memorabilis defectio, simulac utrin-
que accepta fuit, hoc effecit, ut ad alia consilia hostis, ad alia
descenderint Brasilienses Belgæ. facile enim conjectabant
partes, futurum, ut hoc Lusitanorum facinus pacem afferret
aut inducias Portugalliæ & Fœderatorum Ordd. terris, &

E e e

mox

mox ipsis Brasiliensibus. pacis aut induciarum pactis destitutum jus acquirendi novi domini & differendi latius imperii. Quare ex Comitibus & Senatus communi sententia placuit, turbata Lusitanorum defectione Hispania, ea tentare, unde insigni aliqua fieret accessio ad Societatis res. judicabant sagacissimi, OPORTVNO magnis ausibus esse transitus rerum. invigilandum huic occasione & obscurandum tempori. luctante cum suis hoste & de imperio contentente, anguillis capturam esse. De motibus istis jam antè per Potentissimos Ordines certior factus Nassovius, mandata de profereundo imperio acceperat. Quibus enim literis dimitti petierat, rescribere : *eam esse rerum Brasilia & status Europae faciem, ut dimitti ipsum hac tempestate minime expediat. jam perspecta ipsi terrarum loca & populorum ingenia facilem præbere gubernationem. dilatatis finibus, abactis quaquaversum hostibus, his ferociam, civibus metum ademptum : Turbatam magnis motibus Lusitaniam à Rege Philippo descivisse, & Bragantia Comiti acclamavisse. non posse non hinc occasiones subnasci Nassovio, insigne quiddam & gloriosum auferendi, per eas oras, quas Lusitanorum præsidium & armis tenet Hispaniarum Rex. In eam sententiam iruisse Reipub. suffragia, ut pro Brigantino Duce auxilia decreverit, adversus communem jam & Lusitanorum & Belgarum hostem. Quæ cum ita se habeant, non dubitare se, quin pro eo, quo in Rempub. hanc fertur, amore, prorogari sibi in aliquot annos imperium sit passurus. seditiones hostium siccendas hoc tempore in imperii usus esse, & velificandum inter discordias, fracta apertis suorum defectionibus Hispanorum potentia. felicibus captis præsentia sapientiaque suum adderet perpetuitatem : samam rerum gestarum, mores, quibus in animis hominum valet, aspectum etiam ipsum hostibus amabilem, conciliasse ipsi apud plurimos obedientiam, studium, amorem. se ingentis beneficii loco habituros, si capta præclare imperia plus diuturna esse velit : non defore Patria Patribus animum voluntatemque ista Comitibus obsequia dignis præmiis honoribusque condecorandi. At Societatis rectores explicatius locuti in mandatis dedere Comiti, ut postquam concussa Lusitania ferendis auxilium impar illa esset, ipse occasionum observans, de finium amplificatione serio cogitaret, contineri militiam gloria extenderet, priusquam per pacis tractatus sopirentur Martis studia, aut terminarentur. patere adhuc omnia victori. per conventionem sua singulis salva fore, nec iri PLVS VLTRA posse. Speciem se faciendorum severe non præscribere, cum pro temporum, locorum, virium, hostiumque ratione geri ista debeant. Attamen maxime se in votis habere, ut collectis undique præsidium & Brasilianorum suppetiis, nova aggressione tentetur Sanctorum Sinus, ob*

miram

*Federatio-
rum Ordi-
num litte-
re, quibus
Comiti
missionem
petenti
suadent
mansio-
nem.
Iu de Lu-
sitanorum
defectione
prescribi-
tur.*

*Ann. c. 10
10 c. XL
xxvi
Febr.*

miram portus & navium exstruendarum oportunitatem, & provinciarum quot-quot nobis parent securitatem. omnes ingenii & militaris industria nervos intendet, quò vel vi vel dolo expugnari possit. aut si sperari hoc nequeat, saltem obsidio urbem cingeret, accessioneque praecluderet. cum obsessarum urbium non leve momentum sit: magisque parabiles sint, ubi de armorum cessatione disceptatur.

His Fœderatorum Ordinum & Societatis rectorum litteris permotus Nassovius, pro suo in Patriam & Reipub. Patres obsequio & veneratione, passus sibi fuit imperium in longius tempus prorogari, certusque permanendi de dilatandis Societatis finibus consilium cœpit. Primò Seregippam Regiam, desertam antehac regionem, quæque primi hactenus occupantis fuerat, visum fuit annectere Societatis imperio. cui finis eò cum copiis abiit Andreas arcis Mauritianæ ad flumen S. Francisci præfectus. qui, præmunita providè Arce sua, Præfecturam istam invasit, ædem sacram, quæ istic erat, vallo cinxit, armamentarium condidit, oppidulumque adversus hostiles insultus munivit. Expeditionis causæ fuere, quod regio hæc, inter Sinus Sanctorum provinciam & eas, quæ nostri sunt dominii, posita, tutandis finibus faceret, armentis abundaret, & fodinarum non unam spem faceret. Solus, ni fallor, Nicolaus Olyveira scriptor Lusitanus Seregippam Capitaniis annumerat. Barbari provinciam Cirii vocant, à flumine cognomine. in oppidulum modico amne itur, qui majoribus navigiis non patet, ob exiguam æstuarii altitudinem. à Flumine Regali undecim, versus Austrum à ripa S. Francisci vix septem Arctum versus miliaribus abit. Plurima septa habuit & pecuaria cogendis & asservandis armentis. quæ collapsa præfectorum cura restitui possunt. regioni à piscium captura, nam mari coextenditur, ingens laus est. Verùm quam de fodinis conceperant spem Belgæ, elusere metalla illic pluribus locis effossa, cum argenti nihil habeant aut mercis bonæ, referente Petro Morthamero. cui istius arcani inquisitio demandata fuerat. incolarum securitas omnis ex Arce Mauritaniana dependet, cum mediterranea adversus hostium justas copias defendi nequeant.

Atque hæc in Novo Orbe per Brasilianorum terras evenere. Verùm majora in veteri Orbe apud Afros. Illic cum maxi-

E e e 2

mum

Seregippam
pam free
Præfectu-
ram Cirii
imperio
Societatis
addit Nas-
sorum.

Expeditio
in Angolæ
regnum
sub 1860.

num esset momentum Nigritarum in Angolæ regno, sine quibus nec Regiis fodinis, nec Brasiliensium molis suus constar labor, placuit Mauritio eò quoque bellum mitti; quo ejus mercaturæ vim commodaque ad se transferret Societas. quæ Nigritarum venditione & emptione istic quàm maximè viget.

Qui tantam rem conficeret, designatus à Comite & Senatu fuit Iôlus, magnorum semper facinorum administer. Hic classe navium viginti, nongentis instructa classiariis, bellatoribus bis mille, Brasilianis ducentis, cum Hinderfonio Propræfecto in Africam navigavit. expositos excepit præsentissimus Numinis favor, penè supra quàm voluissent. aded enim victoria fuit in proclivi, ut præter audendi invadendique consilia & unius pugnæ laborem, vix aliud fortitudinis exemplum reliquerit fortuna. Non longè ab ipsa urbe inter ipsas hostium arces provecti Belgæ, furorem jaculantium hinc inde contem-

*urbem
S. Pauli
Loandæ
invadit
Hinderfonius.*

fere; pari furore, evibratis in naves nostrorum hostilibus machinis. illæ à custodibus desertæ omnibus egrediendi in terram potestatem fecere. Hinderfonius, suis ad pugnam ordine dispositis, eodem, quo exscenderat, die, copias ad urbem S. Pauli admovit. ubi cum hostem instructa acie bellum parantem offenderet, duobus tormentis bellicis pugnaturum, prælium ortus est, sclopetariis primum impetum sustinentibus. pari ferè Marte initio & paribus damnis pugnabatur. mox, crudescente pugna & urgentibus hostem Belgis, primò in fugam se dedere Nigritarum millia multa, quorum in bello usus fuerat. Hos sequebatur simili vecordia fugiens Loandæ

*Ann. c13
13 c XL,
xxiv
August.*

gubernator. Petrus Cæsar de Meneses, agmen ducens nongentorum, quæ militum, quæ civium amatorum; desertaque tormentorum suorum statione, urbem omnem arcesque & vallos permisit potestati Belgarum. In eâ, præter milites aliquot mero epulisque gravatos & senum aliquot tardigrada corpora, repertus nemo; omnibus ad adventus nostri famam dilapsis & profugis. Cessere in spoliis tormenta ænea viginti novem, ferrea sexaginta novem, magnaque armorum & instrumentorum bellicorum congeries, vini farinæque plurimum, navesque majores ac minores triginta. Ipsa urbs in monte posita nullis se munitionibus defendit, templorum, cæno-

A. Iesuitarum Coenobium.
B. Capucinarum Coenob.

C. Turris sine reductus.
D. Castrum Novum Sibylla.

E. Castrum Vincenti.
F. Saggostus tormentarij.

G. Coenobium Verbi inferioris.
H. Castrum Concurionis Boni.

I. Castrum novum eiusdem.
K. Castrum S. crucis.

L. Castrum maritimum ubi nostri appulerunt.
M. Murs. N. Locis designatis Aras asserenda urbi. O. Naves Igitur erigunt.

cœnobiorum & splendorum ædium multitudine decora. Arces portui plures longa serie imminet. Victa urbe, præmunitæ ocyus à nostris fuere aggeribus & vallis plateæ omnes aditusque. Conditæ mox in ea, ex Nassovii consilio, Arx ^{Arces con-} major & minores duæ. quæ adversus novos motus valerent, ^{dantur.} relictis ad locorum defensionem centuriis duodecim. Tenebat Lusitanos ea opinio, Belgas prædæ solummodo causa eò digressos, non ut commorandi hic sedem deligerent, & propria sibi hæc littora facerent. Conspecta namque Classe, jusserrat Gubernator, ut uxores quisque suas & liberos & quæ haberet bonorum carissima, auferret & abduceret. Mox edoctus Belgas urbem, arcesque omnes sibi ut peculium bello partum vendicare, per litteras ad Iolum de injuriâ questus, illud urgebat: jam convenisse inter Fœderatos Ordines & Lusitaniam Regem; fœdere junctos Belgas & gentem suam, sublatis bellorum & irarum caussis. Belgæ reperundarum postulati, responderunt, de ista cum Portugallis transactione nihil ipsis certa auditione constare. ut nec hoc: utrum novi Regis, an Philippi partes sequeretur ipse. Quod si illud Gubernator scisset, antè expugnatam urbem & illatam nostris hostiliter vim, significandum fuisse: POST pericula & superatos belli casus, seram esse apud victores querimoniam. Ne ^{Guberna-} vero sub torrido & exucco climate aquæ deessent novis ho- ^{tor Laan-} spitibus, ad fluvium Bengo domum arcemve vallo cinxere, tu- ^{da de in-} tandæ aquationi. in quam irruentes Nigritæ cæsi & in fugam ^{puria eve-} acti sunt. Tandem Gubernator, cum nec querelis urbi suæ ^{ritur ois} reddi posset, nec vi, inducias octidui pacisci voluit, ut interea ^{si} temporis, aut ad nos cum civibus transiret & victores agno- ^{nois.} sceret, aut abitionem pararet. Sed cum iniquissima postularet, ^{vi-} retrocedere ab urbe sedecim milliaribus jussus, suos à nostro alloquio deterruit. quorum cum nonnulli conciliari victoribus cuperent, ultimum supplicium passi sunt. Regulorum & Ducum, quotquot circum imperitabant, plures ad fœdera nostra descenderunt, & pari odio Lusitanos in silvarum usque abdita conspectabantur. Qui Portum Sanctorum, Angolam contra, tenebant, accepto nuncio, misere Angolensibus in auxilium Liburnicam, omni armorum genere instructam. qua

F f f

capta

capta ope Nigritarum, sævitiam hi ipsi Lusitanorum sanguine explevere. omnibus, prout quemque primum fors obtulerat, trucidatis. quatuor exceptis, qui se navis alvo abdiderant. Reverſi in urbem incolarum plurimi, etiam ſacri ordinis, dimidiam mancipiorum partem obtulere Belgis, dummodo cum reliquis in Sinum Sanctorum trajicere permitterentur. at fructuosius judicabatur, detineri hic cives & in urbem liberalibus promissis revocari. cum ex ipsis Angolensium rectorum rationibus constaret, è solo mancipiorum mercatu colligi quotannis posse florenum sexagies sexies centena millia. demptis, in præſidia, rates & rerum adminiſtros, impensis. Vtique ipse Hispaniarum Rex annuatim hinc arceſſere ſolitus fuit, Nigritarum millia quindecim. quorum ipsi uſus in effodiendis per Occidentem metallis. ut dubium non ſit, extrema tentaturum Regem, recuperando hoc Angolæ regno. cujus tantum in imperio Hispanico momentum. Illud quâ parte in Boream abit, regno Congenſi conterminum eſt. cujus flumen Congo, olim Zaida, centum à Loanda leucis ſive miliaribus Hispanicis abit. Auſtrum verſus ad Arcem uſque Benguelam excurrit, quæ totidem à Loanda leucis diſtat. quadraginta miliarium ambitu deſinitur imperium. indigenæ Caſte^{ll}anorum Regi vectigales fuere, vaſallorum titulo. Qui longius, ad promontorium uſque Nigrum, centum à Benguela leucarum intervallo viſuntur Nigritæ, Luſitanorum foederibus innexi, commercia cum illis mutua agitabant. Qui mediterranea incoluere, ducentorum miliarium ſpacio, feuda & portoria Regiis præfectis ſolvebant, mercimoniorum itidem Societate gaudentes. Præcipuæ merces ipsi Æthiopes ſunt, è quorum venditione quotannis ad Regem rediere decies centena florenum millia. à qua utilitate fructuque deſtitutus, etiam in poſterum oportunitate carebit, ea ſibi ſervitia comparandi, quibus fodinas Peruanas occupet & ſuorum in Braſilia molen-
dina. Ipſa Loanda inſula eſt, ſeptem miliarium longitudine, plana & humilis, montium & collium expers. in hac ſi turgeſcente mari terram effodias, aquæ occurrunt dulces, ſi remiſſo, ſalſæ. Cœnobium habet & mancipiorum Domum & pagum Æthiopibus inhabitatum. Continenti Africæ ob-
jacet,

*Flumen
Congo.*

*Loanda
inſula.*

jacet, in cujus littore urbs est S. Pauli Arceſque aliquot.

Hac Africæ parte potitus Naſſovius, Fœderatis Ordinibus *Rationes, ob quas di- tiones A-fricanas Braſiliano imperio jungi ex- pedit.* aperuit, validiſque rationibus perſuadere ſtudit, regimen ejus Braſiliano annecti debere eique ſubdi. cum Nigritæ non niſi ex iſtis littoribus in Braſiliam tranſvehi & hinc divendi quaquaverſum ſoleant: nec certius promptiuſque aut armis defendi aut conſiliis juvari poſſint Angolenſes, quàm per vi- cinos Braſilienſes: inſuper æquiſſimum eſſe, & ex belli more, iis deferri locorum gubernationem, quorum Marte & indu- ſtriâ victa illa ſunt & in poteſtatem redacta. præterquam quod plena periculi res ſit, præfectum illic conſtitui cum plena poteſtate, vel natalibus aut fama minus conſpicuum; ubi Luſitanorum fraudibus, unius nutu, in diſcrimen ſum- mum adduci poſſet provinciæ ſtatus & parta Societati impe- ria. At ſecus viſum Societatis Rectoribus, qui Afrorum pro- vincias ſuæ curæ eſſe voluerunt. cum idem factitaſſent antè *Secus vi- ſum Socie- tatis Re- ctoribus.* Portugalliæ & Caſtellæ Reges, diſtinctis ſemper horum lo- corum imperiis. movebant & hæc: quod ipſa commeatum Braſilia è Belgio exſpectare habeat, nec illum ſufficere Afris poſſet: uti nec neceſſarias merces: quod rationum Braſilien- ſium metueretur nimius labor & cum Africanis rebus contur- batio: quod iter eſſet longius, & per ambages iretur, cùm recto itinere è Batavis in Angolam navigatio ſit & pari ferè, quo in Braſiliam, tempore, per Braſiliam verò in Afros non niſi circuitione, longiore mora & auctis periculis. Nec poſſe eduliis, circumducto per Braſiliam itinere, conſtare ſuam bo- nitatem. utiliſ etiam primò navigari in Angolam, cum ex- poſitis ibidem mercibus, iisdem navibus recepta mancipia in Braſiliam transferri poſſint, & inde ſaccharo graves remeare in Belgium.

Nec ſtetit intra hos ſucceſſus Naſſovii induſtria, verùm morantibus Induciarum inter Fœderatos Ordines & Luſita- norum Regem pactis, integro adhuc belli jure & cauſis, claſſem ſuam in inſulam S. Thomæ direxit victor Iolus. pri- mus illi appulſus fuit, ubi ſe S. Annæ molendinum aspectui exhibet, duobus ab ipſa urbe milliaribus. quod ipſum eadem, qua appulſum, veſpera, militi incolumi ac vegeto adhuc, pro

Expedi- tio Ioli in in- ſulam S. Thomæ. Ann. c. 13. 13 c. xlii. Octo. ii.

hospitio fuit ac diverticulo. Postero die jussæ sunt rates omnes sub ipsa Arce in anchoris stare, nec hostile quicquam moliri, nisi laceffente prius hoste. At hic in Belgas machinis suis sæviens & eodem mox à Belgis Marte exceptus, seriam belli faciem adspexit. Navis Enckhuysa five hostium jaculationibus, five suorum incuriâ, malè custodito pulvere, conflagravit, & triste belli tyrocinium fecit, vectorebus magna parte mari vel igne pereuntibus. Interea in littus expositæ copię, frustra hic illic adversantibus Nigritis, processere ad Castellum, à milite omni & custode desertum. at sex tormentis metuentum. hoc potitæ, pervenere ad castrum majus, cujus muri ad altitudinem viginti octo pedum attollebantur. à quo post acerrimam dimicationem, deficientibus scalis & petauriis, retrò movere Belgæ, plurimis fauciiis. qui in naves ocysus abducti ad curationem fuerunt. ad urbem, cui Pavaosæ nomen, progressi, eam à civibus, milite, supellectile omni, & impedimentis domesticis vacuam subière. ut nec pugnaturis adversarius esset, nec habendi cupidis spoliolum quicquam.

Tunc conversæ omnes. Præfecti curæ in Arcem, quæ erecto sine mora, ad sacellum viciniis, militari suggesto, mortariorum glandibus impeti & quati cœpit. at hæ in arcem lapsæ, minus, ut videbatur, damni dedere. Erat proxima Arx alia, quâ in obsidentes detonante, jussus fuit dux Valletus cum ducentis militaribus in eam impetum facere. captam, cum minus usui esse crederetur, dejecere nostri, translatis in urbem machinis. dein locatis in suggesto recens constituto tormentis majoribus sex, ad deditionem intra paucos dies compulsæ fuit. postquam glandium istarum (terribile repertum & urbibus exitiale) sexaginta quinque excepisset. quarum viginti maximam cladem & vastitatem fecere. Egressus Gubernator cum præfidiariis octuaginta, Nigritis, candidis, mixtique generis. milites Regiæ tessera viginti quinque, ut pepigerat, secum in Lusitaniam abduxit. In Arce repertæ à victoribus machinæ majores triginta sex, quarum viginti ex fusili are, pulveris pyrii & incendiariorum funium & pilarum affatim, ut in longiorem obsidionem sufficerent. annonæ verò non nisi in mensem. Iolus urbe Arceque potitus, edictis Lusitanos

*Pavaosa
arbi Insule
Thomæ.*

*Præfectus
Arcem op-
pugnans ex-
expugnat.*

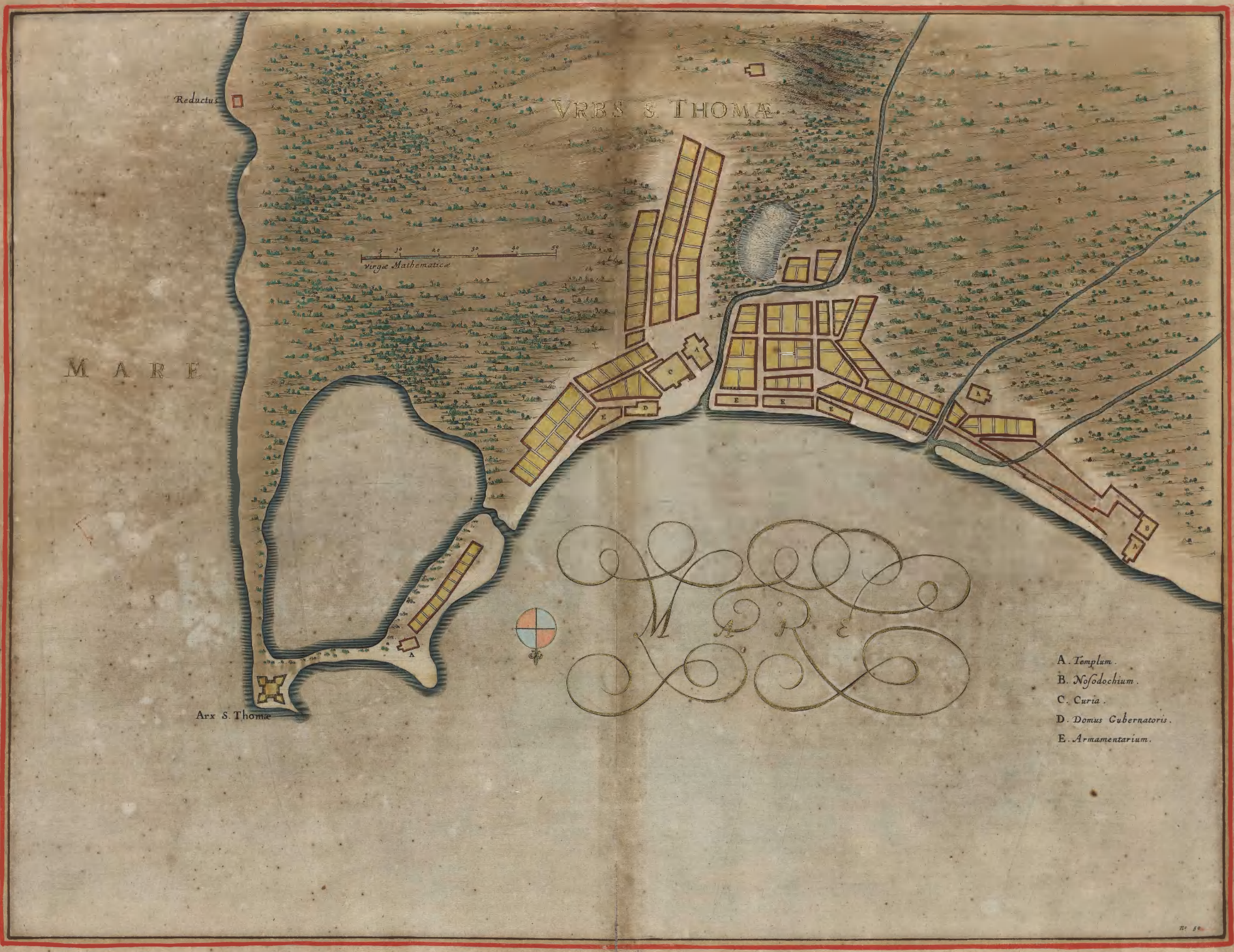

A. Castrum s. Sebastiani.
B. Turris lapidea.
C. Curia.

D. Nofodochium.
E. Coenobium s. Joannis.
F. Templum.

G. Sacellum s. Jacobi.
H. Templum s. Thomae.
I. Forum.

K. Sacellum s. Sebastiani.
L. Navis nostrorum Castrum impetret.

Reductus

VRBS S. THOMÆ

virga Mathematica

MARE

Arx S. Thomæ

- A. Templum.
- B. Nofodochium.
- C. Curia.
- D. Domus Cubernatoris.
- E. Armamentarium.

fitanos in urbem revocavit, & intra dies quatuordecim adesse jussit, æquissimè cum iis transacturus. Venère Lusitanæ gentis primores duo, qui molarum direptionem legumque suarum observationem redemerunt, Crucigeris quinquies mille & quingentis, & sacchari Arobis decies mille. regiones insuper redditus & tributa victoribus cederent. Plurimi & Nigritæ & molarum possessores missionis litteras petière & impetravère. non malo consilio dimissis iis, qui alieni à novis imperiis erant, & in rectores nostros queruli. Dum restaurandæ Arci incumbitur, nec ab hoste periculum est, Belgæ, iniquius hic cælum & Iovem experti, endemio & familiari his terris morbo laborare cœperunt. ita grassante malo, ut catervatim affecta corpora, non in Martis, sed Mortis triumphum servata fuisset videntur. trahebat languida membra robustissimus quisque, & paulò ante in muros & vallos enixus miles, jacebat imbellis & invalidus. qui pugnaverant turmatim, turmatim ægrotabant, & nuper in aciem ducti suis ordinibus, iisdem ferè ad tumulos deferebantur. Quæ victoriæ recentis fuerat, Libitinæ domus facta est funesta urbs. morientium & elatorum passim quotidiana spectacula sanos expectorabant. ad eam paucitatem redactæ erant centuriæ, ut vix decem aut duodecim in singulis integra valetudine censerentur. Sine discrimine militem & duces afflabat aëris malignitas. Desièrè vivere imperiis militaribus eximii & militiæ fama inter suos clari, Mastmackerus, Valettus, Dammertius, Claudius, Tac-kius, Teerius, & ipse expeditionis Dux Iólus. qui durante Arcis obsidio, noctes ferè omnes insomnes duxerat, assiduus operum, in accelerandis accessibus & viis subterraneis, promotor. Elatus fuit militari pompa, qua potuit, non qua meruit, & in urbis Basilica terræ mandatum cadaver, audacis animæ domicilium. Non ad apparatus & aulicas elegantias factus vir erat, sed simplicem cœpti pertinaciam, & Hispanorum internecionem. naturæ bona, quæ incomta ipsi erant & horrida, illustrabat immortalitatis studio. quam ex hostium insigni aliqua calamitate sperabat. nihil unquam imperatoriæ luxuriæ, nihil voluptatum ostentans, cibum potumque eundem, quem cæteri navales, capiebat. laborum omnium non

*Morbus
& languor
horum la-
corum en-
demus
Belgas
corripit.*

*Exstin-
guuntur
duces plu-
rimi &
ipse Iólus
praefectus.*

*Exequia
& lauda-
tio fune-
bris Ioli.*

G g g modo

modo particeps sed princeps autorque, aded cunctis venerabilis erat, ut nihil non cum illo & pro illo facturi cupidissime navales viderentur. natalium humilem originem virtute transcendit. hanc pluribus belli motibus testatam fecit. quorum hic sub Æquatore supremus illi fuit. ita res ejus moderante Numinis providentia, ut non alibi ultimò vinceret, & moretetur, quàm ubi bis quotannis Sol, mundi oculus, meritorum testis, rectis radiis virum hunc, Boreali & Meridionali hæmisphærio victorem ex æquo ostentaret. Sublata quippe Australibus & Septentrionibus de tumulo controversia est. ut quem, pari hinc inde distantia, linea mundi media habet, cœli adspicit. Nec decessit, nisi surrogato in locum suum digno successore, Matthæo Iohannis, qui navem Leænam classis pro-præfectus rexerat. Hic arbitratus civitatem sine civibus nullam esse, magna humanitate & comitate Lusitanos ad commercia & pristinas negotiationes invitavit, &, incorrupto Ducis honore, dominum se pariter ac patrem subditis præstitit. Sæviente adhuc morborum inclementia, cum jam vix supereffent agendis excubiis, vix navalium tot, ut in duas naves sufficerent; perscriptum ad Comitem fuit, ut militem, annonam, vinum potentius roborandis stomachis, etiam instrumenta bellica & fabrilia transmitteret. secus, pejora omnia, nec stabilem illic fortunam metui. missa quoque in Insulam proximam Annabon Liburnica, quæ, quas ejus loci gubernator decimas hujus insulæ præfecto solverat hætenus, novo domino deposceret. Quotquot ferè hic ægri perire, capitis dolore ad insaniam usque vexabantur, turbato caloribus cerebro. nonnulli quoque de ventris doloribus questi tertium aut quartum intra diem extincti fuere. Causas alii alias conjectabant, uti in insolitis fieri assolet. peritiores consuetudinem cum Æthiopis mulieribus, aut captata, post ingentes corporum æstus, refrigeria, dormitiones humi, vel nimium atri sacchari usum, etiam liquoris è nucibus Cocicis expressi; qui alvum in diarrhæam solveret, pro causâ adferebant. Malignis adhæc Insula & venenosis vaporibus subinde obducitur. quo tempore morandum sub tectis, quod facere neglexere Belgæ. Lusitanorum speciem vultusque æstus vehementer

*Successor
Ioli.*

Insula Annabon.

*Causa
morborum
in insula
Thomas.*

hementia mirè immutaverat, & perhibebant ipsi, vitam omnibus sibi brevis ævi esse, nec ultra semi-seculum procedere. nec minus lucri cupidinem vitâ potiore duci. hinc ipsum Morboniæ regnum amari. pluribus ad eam opulentiam proVectis, ut non paucis ducenta trecentave servitia elaborando saccharo famulentur. Accepimus à rerum curiosis, Portugallicæ Reges, exactis circiter centum annis, cognita soli fecunditate, huc transportasse nonnullos. quos cum aëris malignitas omnes exanimavisset, postea alios in Guinea primum, mox ulterius in Angola, postremum in insula S. Thomæ confedisse, ut suis veluti gradibus discerent aëris intemperiem ferre. Etiam illud: Ioannem Regem, Iudæis ad fidem Christianam coactis, abnuentes pro mancipiis vendidisse, eorumque infantes baptizatos, magno numero eò transvectasse, & hinc ferè oriundos, qui insulam nunc inhabitarent. Sub Æquatore ipso positi, utroque Æquinoctio, Martio puta ac Septembri, Solem in vertice adspectant, umbrasque modo Septentrionales ac dexterarum, modo Australes ac sinistrarum, modo, quod bis in anno evenit, nullas in meridie habent. Aëris æstus primo Vere & Autumno, mensibus Martio & Septembri, pluviae temperant, ultimo Vere & per æstatem, mensibus Majo, Iunio, Iulio, Augusto Zephyrus & Auster. Non flant hic Boreas & Eurus, sive occultis de causis, sive quod insulæ obiecta sit Africa, flaminum istorum cursum montibus sistens. At Sole per Capricornum, Aquarium, & Pisces meante, mensibus Decembri, Ianuario & Februario, calores intenduntur. Qui candidi vultus his degunt locis, octonis quibusque diebus febriculam persentiscunt, primumque horror frigusque, dein calor per membra omnia diffusus duas admodum horas durat. His malis mederi volentes, venas sibi quater quotannis incidi curant. indigenæ persistunt, exteris plerumque funesta accidunt. illam febris speciem, quæ pestis dicitur, nesciunt. Nigritæ seculum attingunt vel superant, pulicum & pediculorum benigni hospites, à quibus cute candidi immunes sunt. Insulæ inditum nomen à B. Thoma, quia hujus festo à Lusitanis primum inventa est. In media insula mons est valde nemorosus, qui perpetuis albescit nivibus, adeò

*Chr Insula
S. Thomæ
dicatur.*

*Insula
Principis
& Anno-
bon.*

*Expedi-
tio
in Insulam
hanc sub
Don.*

denfis, ut ex filvis aquæ manent irrigandis sacchari arundini-
bus. Solum ipsum lentum, tenax, colore fubrufo. Cancro-
rum genus alit, quod in terra talparum instar degit, thalassii
coloris, solum subvertens, omnia longè lateque arrodens &
absumens. Haud procul inde, gradibus ferè tribus ab Æqui-
noctiali. insula est *Principis*, proventu sacchari celebrata, quæ
ex eo nomen traxit, quod Principi Portugalliæ ejus reditus
cedant. Est & alia insula, Annobon, jam dicta pari inter-
vallo, ubi pisces volantes apparent. In Thomitana Vrbs Pa-
vaosa ad torrentem jacet. qui aquas limpidissimas & bibenti-
bus gratissimas defert. familiis D C C circiter habitatur. Epi-
scopum habet & alios Ecclesiastici ordinis. solum omne in
colles & montes assurgit, ferendis sacchari cannis aptissimum.
cœli temperies intemperatissima, præsertim nostratium cor-
poribus. uti & Africæ ferè ora omnis in Meridiem vergens.
Nec abs re fuit, quod ad Fœderatos Ordines postmodum
scripserit Nassovius, ægrè hanc insulam per nostros stipen-
diarios defendi ac coli posse. idèdque factitandum ipsi, quod
Hispaniarum Regi. qui hanc proscriptorum & ad triremes ac
gyaros damnatorum esse coloniam voluit. posse hinc Belgii
propudia & damnata capita, utilius publico vivere, & hone-
stius mori, quàm, ignominiosè in carceribus & ergasteriis
domi consenescere. Quamobrem & ipse proscriptos à se ne-
farios, purgamenta urbium, flagitiorum compertos eò postmo-
dum ablegavit, ut quos sua scelera infami fato devoverant,
aliqua publici boni spe superessent. Morborum inibi grassan-
tium causas memoravi. at non curatorum causam, à medicami-
num esse defectu plerique asseverabant. Hunc Societatis re-
ctoribus imputabant, qui imbuti falsa persuasione, in terris
istis reperiri suis malis remedia, decreta fecèrè, ut permissis
sibi & cœli inclementiæ ægris, à medicamentorum missita-
tione abstineretur. Non destitit tamen Comes, sortem suo-
rum miseratus, efflagitare per litteras afflictis solatia, & eorum
operas, quorum muneris est, pharmacorum confectio. Fla-
gitavere idem & Medici Pernambucenses & Pharmacopolæ,
litteris movendæ miserationi ad Societatis primores exaratis.
In hanc Insulam Anno CIO IO C delatus fuit classis Belgicæ
præ-

præfectus Nobil. Petrus Douza, & qui vicariâ tunc potestate fungebatur Stormius. qui pari tunc fato periere, cum centurionibus navalibus septendecim. ex his, qui terrâ militi imperaverant, non nisi uno superstite. Prædæ nostris plurimum erat, sed & necis, ab infecto aëre. illius cupidine eam Douza adierat, quamvis monitus de aëris contagio. Ad diem vi Id. Octobris insulam advecta Douzæ classis erat, educisque in terram tormentis septem, primum castellum deditionem fecit. Alterius castelli custodes profugere; civibusque non ultra decem ducatorum millia ad redimendam vim offerentibus, incensa urbs, prædaque in naves delata fuit, cistarum sacchari millia aliquot, dentium elephantinorum ingens vis, sericum & è lanâ panni, præter tormenta ex fusili aëre viginti & unum. inter quæ duo miræ magnitudinis. singula decies mille libras pendebant. Quatuordecim dierum spatio mille, periere, capitis & ventris doloribus. quam ob causam incisis cadaveribus liquefactus aquæ instar adeps in abdomine repertus est. Intra tertium aut quartum diem exstinguebantur. Classe mox hinc digressæ naves senæ Brasiliam adierunt, tentandæ fortunæ. reliquæ in patriam properabant, frigidiore illic cœlo multiplicatis & morbis & mortibus. Numerati uno tempore ægri mille & octingenti, plerique scorbuto affecti. adeo ut penuria hominum navis una fuerit deprimenda. Altera ad Slusam, adempto per nebulas prospectu, delata, cum præda in hostium potestatem venit.

Transit hic loci admiratio ad audaciam fortitudinemque Eliæ Herckmanni, sæpius nobis non sine viri fortis ac cauti laude memorandi. Hic ut Societati memorando facinore fidem probaret, iter omnium consensu ac spe ingressus est formidolosum inviumque, viam sibi facturum per aspera & silvestria quâ posset. Potentiæ Belgarum alii viam aperuere armis & bello. hic, studiosa terrarum & populorum indagatione, industria potentiam opesque augere studuit. licet egregiis cœptis abnuerit fortuna, humanis consiliis potentior. Illuxerat Anno
 c15 15 c xli Septemb. tertius, cum ex consilio Illustr. Comitiss
 & Senatorum Reciffa abiens, exacta in Igarazu Pernambucensium oppidulo vel pago nocte, substitit ad flumina Gara-

*Her Eliæ
 Herck-
 manni per
 desertâ
 Capaobæ.*

*Ann. c15
 15 c xli
 111 Sept.*

H h h

man-

mannam & Mombabam, quia reitagnantes aquæ intumescen-
tibus alveis viam interceperant. Inde in Fredericam Parai-
bæ oppidum progressus, post habitos super itinere hoc cum
Paulo Lingenfi sermones. inquisivit in viarum duces, in vias,
si quæ essent, in armentorum septa, in secures, falcesque rese-
candis frondicetis & dumetis obviis, in farinæ commeatum, in
comites expeditionis Brasilianos & militares, in calceos caligaf-
que adversus folia aspera & prærupta. etiam in medicamina, the-
riacam præsertim, contra subnascentes peregrinantium mor-
bos. Deliberatum quoque super his cum Emanuele Rode-
rico Paraybenfi *Alcayda*. qui Anno MDCCXXV, quinque
mensium spatio mediterranea cœnensus, milliaria confecerat
centum & quinquaginta, inde à Fluminis Grandis provincia
& sinibus, sub auspiciis Præfecti Gregorii Lopezii, annona in
trimestre instructus. reliquum namque temporis, serpentum,
glirium & mellis agrestis victu duraverat. Ajebat idem, pe-
dibus iter, non equis, confici posse, ob montium præcipitia.
solum omne torridum & exsuccum siti viatorem enecare:
fluvium in remotissimis partibus amplum occurrere. quem in
S. Francisci fluvium effundi conjectabat, eò quod in Austrum
se flecteret: in campestribus puteos reperiri vix pedis dia-
metro, ulnæ profunditate. qui dulces recentesque aquas
novis ebullitionibus darent, frondibus & virgultis obfiti:
montes se transivisse, in quibus pressa solo vestigia tinnitus
ederent, non aliter ac si metalla subtrus abderent: duos in iti-
nere è comitatu suo siti enectos: in Copaobam se ad LX mil-
liaria penetrasse, sed alimentorum penuria regredi coactum:
hanc sibi stare sententiam, posse ulterius iri legentibus ripam
flumini: Mongongaopæ. Quare conquisitis undique ad iter
necessariis, milite, Brasilianis, annona, apparatu bellico, qui
ad expeditum iter sufficeret, è Fredericâ oppido Paraybenfi
ad pagum Tiberi, hinc ad fluvium Tenhaham profecti, modò
in hospitales facilesque, modò in averfos & morosiores mola-
rum Dominos incidere. Inde in Pacatonuam venere, ubi
Venturæ Mendizii pecuarium est, & saccharorum plantaria.
Hic fluviolum prætergressi, VII intenta sunt paupertatis stu-
dia & vigiles oculi, visâ sunt euntious ramenta & arenæ ful-
gentes,

gentes, quales auri sunt. effossa illic mira alacritate ad altissimum pedis tellure, invenère & illic permixtas intermiscere istiusmodi scobes & ramenta, bractearum instar, quæ in ignem coniecta conflagraverunt, ad instar Ari Moscovitici, quod Talcum vocant. Tum, lustrato omni comitatus agmine reperti militum x l., Brasilianorum xxxvi. defecerant quippe à primo censu militares tredecim, Barbari viginti quatuor, sive itineris tædio, sive corporis debilitate. junxerant se illi tres quatuorve volones, nullo alterius imperio, solo peregrinationis studio & terrarum novitate capti. Sequebantur ad curas & officia virorum feminæ aliquot Brasilienses, ut lixarum & calorum officio fungerentur. impedimenta rhedis meritoriis septem subvehebantur. Hac manu ad fluvium Wartam medio die confedère, ubi pagi cujusdam diruti vestigia & rudera conspiciebantur. sub vesperam in pago Tamoa-meri pernoctatum. Cæsa in militum cœnas vaccæ, in Præfecti vitulo, sub impluvio hic, illi sub dio decubuerunt. Refectis omnibus, etiam jumentis, iter promovèrunt, modò per campestria & plana locorum, modò per saltus & nemora ducti, transitis torrentibus, & fluviolis aquarum expertibus. quæ ulterius ituris potus penuriam haud subobscurè promittebant. Visæ hic arbores, propè fluvium Poesapayam, grandes & ventricosæ, dolii instar, quæ infernè ad radicem & supernè, ubi in coronam se spargunt, graciles, insolito adspectu Beigas detinebant. Transcenderat medium cœli Sol, cum in pecuario Duartæ Gommezii de Silveira constitère, ad fluvium Mongongoappi. cumque impervia essent quaquaversum omnia, ob densissima frondiceta & arbuſta, viam sibi prævii frondatores securibus falcibusque gnaviter fecère, ut quo nollet natura, duceret labor & industria. tum ad montana deven-tum, ubi omnium labores cœna largiore solatus Herckman-nus, animos sibi quantulacunque liberalitate conciliabat. Postero die non minori studio per saltus & tesqua itum, querulis rhodariis, se longius abduci. at promissis delinita impatientia resèdit. donec perruptis ad sesquimiliare saltibus & silvis, superato flumine Karnuhù, in plana devenère, unde montes Copaobæ conspiciere erat. Sed ob prærupta montium

*Arborum
mira for-
ma.*

circumducto nonnihil itinere, ex Brasilianorum consilio, callem equis vehiculisque idoneum invenerunt. per hunc densam in silvam delati, in arborum cavitatibus mellis copiam reperere Barbari. Et, imenso fluvium Schivaubuch attingere, insigni gratissimæque arbuistorum fragrantia circumfusi, ut incedentes remoraretur & sisteret odorum suavitas. Inde promotum itinere, præmissis qui virgulta & carecta caderent, ad paludem ventum. inde in planiciem Araruquajam, quæ tota ab accensis ericetis flammis inardescibat. Suspicio erat, terrendis Belgis incendia hæc Barbaros fecisse. Ea ramalibus frondibusque collatis operis obruta restinctaque fuere, ne rei novitate perterrefacta jumenta, excussis habenis ferrentur. à casu locum Incendii appellavere. Tum denuo saltus occurrere, moxque flumen se grande aperuit Araßaohoh. ex sparsis & relictis hic illic arborum truncis observatum, Lusitanos hac olim iter fecisse in Copaobam. Hic morati per totum diem, quieverunt, dum per densa nemorum Barbari viam affectant. Conspectæ hic fuere nascentes è terra virgæ ligneæ & stipites, quorum alii humi regebant, alii vicinas arbores amplectebantur. flexi in terram, rursus qua se incurvaverant, erigebantur. adeo ut species esset non rami resurgentis, sed novæ arboris è radice sua genitæ. discissis humor emanabat purpureus, qualis sanguinis esse solet, qui illicet in viscidam & glutinosam substantiam concresebat. Barbari sanandis vulneribus conducere perhibebant. Hinc moto agmine per arundineta, ad radicem montis pervenere. Non levis incesse-
rat metus, ne illa incenderent montana incolentes. nec enim evadere flammarum noxas furiasque ulli datum fuisset. Tum se montium prærupta & impervia equis loca aperuere. ubi expeditis ulteriore vectura rhedariis, missus ad Comitem fuit, qui confectum hactenus iter referret. fessi corpora passim sternunt, relictique farinæ modico demenso montis fastigia conscenderunt, relictis ad pedem montis invalidis & sequi nesciis. qui remeare ad suos in Paraybam jussi. In cacumine montis Insignia Societatis insculpta cippo memoriam ejus in Novo Orbe ostentavere Barbaris. Exemplo Alexandri Magni & aliorum. Nomen monti huic erat polysyllabum & terri-

terribile, *Irupari-bakau*. *Hic respexit Diabolus*. Invaluit quippe apud illos fabula, Diabolum, cum in hæc fastigia ascendisset, velut facti novitate attonitum, retrospectisse. Demandatâ hîc cibarium cura militibus aliquot & Brasilianis, gestiit Herckmanno animus ulterius ire. sed deterrebant obvii passim saltus & magnus ubique labor in montibus erat. quantum in altitudinem egrediebantur, magis magisque silvestria & pleraque invia loca excipiebant. Quare visum magis Borealia legere & campestra, per quæ Tapujarum gens è mediterraneis in Provinciam Fluminis Grandis proficisci assolet. Itaque devitatis montium acclivibus, incessere per planiora, ubi duo lapides molares exactæ rotunditatis, & stupendæ magnitudinis visi. quorum diameter sedecim erat pedum, crassities verò tanta, ut è terræ superficie vix media lapidis pars attingi extremis digitis ab erecto posset. alter alteri superincumbebat, major minori. è centro, miro spectaculo, frutex se attollebat, Karawata. Quo fini hos congesserint Barbari, in tanta harum rerum ignorantia, non facile dixerim. Ad pagum perducti, quem Petiguare Indi, è sinu Trahisonio, metu tyrannidis Lusitanorum, profugi incoluerunt, valles patuere amœno salubrium aquarum usu frequentes. Brasiliani, itineris hujus focii, hanc patriam suam & natale solum dictitabant. hinc se versus littoralia pellectos & transductos à Lusitanis. qui à potentibus vicinis sibi metuebant. ideòque patrii soli dulcedine (ut mortalium ceteri) capti, orabant mansionem diuturniorem. Verum Herckmannus moræ omnis impatiens, instabat segnibus, & ad profectionem eos hortatus, jussit incidi nemorum obstacula. iter fecere per cœnosa, quæ genua tenus subinde viatores hauriebant. Iis emerfi, montem conscendere manibus pedibusque annixi, eminentia saxa complexi, levare semet, aliis saxis inferioribus seu gradibus insistentes. die inter metum laboremque consumto, superato monte & fatigatione continuatæ itionis affecti omnes, stratis passim corporibus, in inviis jacuere, quietis causa, ad fluviolum, ubi aquæ suppetebant affatim eæque dulces. Manè assumtis in dies plurimos eduliis, montes adscendere & descendere longa serie habuerunt. visi iterum magnæ molis lapides humano

labore congeſti. quales etiam in Belgio Drentia regio habet, quos nulla veſtatione, nulla hominum vi illuc deportari potuiſſe ob magnitudinem credas. ea formâ, ut Aras referre videantur. Tum pagum Wirarembucam, quondam Braſiliani inhabitatum ſubivere, ubi hominum notata veſtigia. ad fluvium progreſſi Tambahujam, eum nova appellatione *Mofchi* fluvium vocitavere, ob fortem odorem Crocodilorum & ſerpentum, ſimilem moſchi odoribus. Hic ſoli & terrarum faciem mutari compertum. quod enim hætenus ſabuloſum, nigrum fuſcumque apparuerat, jam flavum & gleboſum ſpectabatur. nec minus ferax, luxuriante paſſim, ſementis defectu, lolio & zizaniis. Mox ad torrentem limpidiſſimum devenère, qui ab aquatione Luſitanorum, hîc olim belligerantium, Capariguaba dicebatur, *torrens aquationis equorum*. In valle duo ſcopuli ſublimēs, turrium inſtar rotundarum, viſebantur ab omnibus attentius. quorum alter ſeparatus à montibus circumiri poterat, alter montibus parte inſertus & connatus, ſpeciem referebat Operis iſtius, quod Lugduni Batavorum in urbis medietullio ad Rheni ripam conſpicitur, à Saxonibus olim duce Engiſto exſtructum. non artis illi, ſed naturæ opera videbantur. Tum in montem aſcendère, omnium, quotquot ſuperaverant, altiſſimum, è quo reliquos deſpectabant. verum aëre ſpiſſo & caliginoſo longior proſpectus impediabatur. referebant Barbari, oppidum hic fuiſſe Arazembeam, idque validum & incolis frequens. quod ob inviſa cum Gallis commercia expugnare Luſitani, duce Duarta Gomezio de Silveira, pluribus indigenarum bello abſumtis, plurimis abductis verſus maritima, ipſo loci Principe ad Regem Hispaniarum tranſmiſſo. ubi extorris extra Barbariæ ſuæ ſedes deceſſit. Erant in hac ipſa, quam ductabat Herckmannus, turba hujus Principis filii duo, è primoribus Maſiurebbæ & Gargaovæ. Huc progreſſi Braſiliani, viarum difficultatibus territi Socios pari formidine implebant, & ſecretis ſermonibus incitabant, neque ultrà eas ſibi perſpectas aſſeverabant. quare reditum ſuaſere, aquarum ſe penuriam metuere queſti, utut farinæ nonnihil ſupereſſet. Serpebant, veluti contagio, querelæ in militem. qui ut mobili impetu fertur, pertæſus quoque itineris, invec-

vis dirisque vocibus animi ægritudinem testabatur. duci se, quo viam natura negaret, per opaca silvarum, montium prærupta, viarum anfractus, nulla gloriæ, nulla emolumenti expectatione. At majoris animi Præfectus, *se in vestibulo itineris sui stare* ajebat. *superatis tot molestiis proximum se fructum expectare. quod huc usque consecisset iter,* *plus habere nominis & operis, quam usus.* à Brasiliensis objici incommoda, ut profectio- nem segnes abrumperent: majora esse vero, quæ spargerent. nihil metu omittendum, aut inexpertum relinquendum. Batarvos, Belgas se meminissent, qui non facile perturbarentur. laudem pristina virtutis inter externos retinerent, pergerent ulterius, quò facta ducerent: se ducem sequerentur, cui pari cum ipsis sorte farina pugillus laridique buccella victus esset demensum. homines inquiebat, venandi studium ac voluptas per nives & pruinas, trans montes, per silvas rapit. rebus maximè necessariis eam patientiam non habebimus, quam lusus & amœnitates suadent? In mandatis habeo (tabulas ostendit & interpretatus Lusitanicè fuit) Copaoba terras & deserta studiosius scrutandi; Soli indolem proventusque rimandi. non hoc agi, ut veteres suas sedes lustrarent Brasiliiani & natale solum animi gratiâ reviserent. Si vias nescirent, se aperturum, satorum ductu & ingenio. ad manum esse magneticas directiones, quarum certa demonstratio. de potu non despicere se, cum nec montes valibus, nec valles aquis destitui compertissimum sit. laborem cadendi diminutum, cum non vehiculis jam callus, sed singulis aperiendus sit. id saltem laudis sectarentur, quod plerique per abrupta, licet in nullius rei usum, gloriosa morte consecuti sunt. industriam & vigorem Ducis obsequio ac modestiâ juvarent. Quod si obfirmatis animis redire promptum esset, se Comiti & Senatoribus non aliam intempestivi reditus causam daturum, quam inertiam, formidinem & contumaciam. His & talibus verberati, se non detrectare nullâ significavere, sed subituros quidvis. modò à securibus, falcatis ensibus, aliisque utensilibus instruerentur. Iam lux appetebat, cum fiduciæ ac spei, post objurgationem, plenus, accingere se omnes & alacres progredi jubet. Avarities & gloriæ & emolumenti, nihil invium, impeditum, remotum videri finebat. missi, qui relicta à tergo cibaria apportarent. reliqui ex agmine, quo confederant loco, tuguriola sibi subitaneo opere struxere. Decem, à quorum sibi loquendi procacitate & turbido ingenio metuebatur, Paraybam relegati abivère. Vnius tunc feræ & prima captura fuit, quam Barbari Tatou, nos Armadillam vocamus. Ejus supra memini. accuratius describit Franciscus Ximenes. Animal est (inquit) monstrosum, mole catelli Melitæi, sed cauda

Oratio
Hæck-
manni ad
comites.

*Armadille
descriptio
ex Ximenio.*

grandiore, cruribus instar erinacei, quorum anteriora quidem quatuor digitos habent, posteriora quinque; rostro ad eundem modum sed longiori & subtiliori, auribus cartilagineis & depilis. tectum est toto corpore (præterquam sub ventre & circa collum) laminis quibusdam, instar cataphracti equi, quæ certis tendinibus ita conjunguntur, ut in omnes se partes facillimè possit commovere. laminæ ipsæ planè sunt ossæ. Eæ in pulverem comminutæ & drachmæ pondere haustæ è decocto salviæ, provocant sudorem & singulare sunt remedium contra luem Veneream. penultimum autem officulum caudæ, quæ corpori conjungitur, in subtilissimum pulverem redactum & cum aceto rosaceo in pilulas coactum & auribus inditum, miraculi instar surditatem tollit eam, quæ à causâ est calida. Etiam laminæ in pulverem comminutæ & mixtæ aquâ in massam coactæ, extrahunt spinas è quavis corporis parte. Non pluvium alium diem, quàm hunc experti fuere. Frigus nocturnum acre, quale, ea tempestate, in Belgio. Cuniculorum venationi invigilatum, captum nihil. Erecta hic iterum posteritati ad spectaculum & miraculum Insignia Societatis fuere. Iter directum in Austrum & Occidentem, flexumque, pro montium situ. trajecti torrentes, visi lacus, campi, silvæ, arundineta, lapides inusitatæ molis. alios Pyramides dixisses, alios Maufolea, ea forma, ut manu fabricata jures. tam lentum fuit iter, ut non nisi duo aut tria millaria in dies singulos confecerint. rupes interdum ita abscissæ, ut despici vix sine vertigine quadam simul oculorum animique possent. silvæ aliquoties adeò opacæ, ut præ densitate arborum immisforumque aliorum in alios ramorum, vix perspiceretur cælum, & interdiu, haud secus, quam nocturno itinere, dubio calle incederent. nam ut, quæ longius absunt, opaca apparent, ita propiora ob densiores frondes in arboribus nigra videntur. Iis difficultatibus subsidio erant duo; Brasilianorum scientia in investigandis viis & labor in aperiendis. Post hæc in pagum delati, Tapujarum sedem, nihil præter collapsa aliquot tuguriola occurrere, qualia struere ipsis mos. recenti fronde tecta, Carawattam vocant, supellectilem habebant minus superbam & operosam, ad paupertatis, cui modicum satis, usum. Calathi

lathi erant, Calabassas appellant, & pocula aliquot fictilia, quibus hi ambulones nostri coquendis carnibus utebantur. quas transfixis per illas bacillis torrent. Pilea insuper reperta & calcei, fasciæque librandis oneribus. piscantium quoque utensilia, ut & arcus, sagittæ, crepitacula, tintinnabula, luforia instrumenta. at situ corrupta omnia & fœda. Hæc ipsa, pro derelictis habita, tumultuariè abiisse & fugisse Barbaros fidem faciebant. id credibilius, non Tapujarum hunc pagum, sed Tapiviorum aut Nigritarum silvestria incolentium fuisse. quod pilea calceique loquebantur. Tandem ubi ad Tapujarum stationes pervenissent, substitère, & cum metu eorum tenerentur, stativa sua concædibus objectis munivère, ut velut vallo adversus insultus concluderentur. Progressi aquas offendere saporis pravi, rubicundas turbidasque, mox nullas, inde falsas, quales marinæ. Utque pronum in querelas militare vulgus, mota iterum controversia Præfecto fuit. qui tenax propositi ire iussit, quò præiret ipse. iterum hortatus, pari secum fato aut morerentur, aut evaderent: pari victu in dies aliquot durarent: suum potius exemplum quàm mandatum sequerentur. Auscultavère, at mussitabundi, ut obsequia invita & extorta pudore partim, partim metu, animadvertentes. Continuato itinere, fluvios transivère, modò montes & campestria, rursus in silvas delati per acclivia, declivia. recta, obliqua itionē, cursu modò in Austrum, modo in Zephyrum directo. Hic denuò militum quidam de reditu verba fecère & dimitti à Præfecto petivère, quod negatum. Lustratis è montis vertice circumquaque campestribus, visi montes Capaobæ, sed miliarium novem aut decem intervallo. Iamque ^{Herckmannus} fiti valdè affectis omnibus promptisque redire, inter discor- ^{redit.} dem multitudinem, maledicas voces, cunctos jam pessimos; licentiam audaciamque incompressæ turbæ veritus, hærendum diutius non rebatur. quàmobrem in reditum consensit, unicum malorum imminantium levamentum. Mons unde digressi, reditus Mons dictus. Observatum à redeuntibus fuit, in fluvio Araffoahuh arbores è gurgite supra aquarum superficiem attolli, quarum fastigiis adhærescebat alga & muscus. unde in istam altitudinem intumescere fluvium non vana ra-

tiocinatione colligebant. murium, gliriumque & anguium toto itinere abundè fuit. caprearum, aut fuilli generis nihil. Armadillæ non nisi tres quatuorve captæ. Aër quoque per hos dies, absque volucris, visus. Repetitis iisdem, per quos venerant, montibus, illic loci substitère, ubi vehicula & alimenta asservabantur. directum tunc in Septentrionem & oppositum Deserti Brasiliensis latus, iter, exploraturis & hîc regionum faciem ac proventus. verebatur utique, ne vanitas susceptæ profectionis ludibrio esset malevolis & invidis. Itum per montosa & inhospita fuit, donec ad Confluentes fluvios Arassoam & Marigniam perventum, per arundiceta & junceta. ubi arbores conspectæ Cannæ fistularis, flumenque tot mæandris & flexibus tortuosum, ut septies transeundum fuerit. Erat, ubi in montis cujusdam radicem avida sedulitate incumberent. cum enim fragmenta lapidum conspicerent, rati metallica esse, sollicitè quæsiere, num fulgore suo aurum argentumque promitterent. Sed & hîc ipsorum expectationi illusere saxa. Fuit, ubi accensa arbore, duo serpentes ex semiusto stipite profilière, quos gladiis dissectos Vulcano immolavère. Attamen, cum tot peragratiss vallibus, superatis montibus, eadem appareret locorum facies, nec spem faceret commodi, dato receptus signo, ad eundem montem rediere, ubi Armarium erat. Causa hujus in Boream excursionis Herckmanno fuit, quod fando inaudivisset, argenti fodinas hîc esse, quas Anno c15 15 c x x x v, 11 frustra adiissent Belgæ, ob annonæ inopiam redire coacti. Sed hæc ficta plærique & opum spem prædicari credebant, decipiendis nostris, ut hianti cupiditate longissima itinera temerè susci-perent. Convasatis omnibus conversi in Brasiliam, nova eaque invia viâ ivère, ubi montes & plana passim vitreis bracteis, ad Solis radios micantibus, conspersa apparuere. hos montes istos crystallinos credidère, quorum scriptores meminère. licet crystallum ignorent Brasiliani. Ego, cum plura transcribantur, quàm credantur, nec affirmare studeo, de quibus ambigo, nec subducere iis, quæ legi. Post dierum aliquot iter ad septa & notas Lusitanorum sedes molasque venère. Occurrebat redeuntibus agmen Sertanorum sive deserta incolen-

colentium, qui adventu nostrorum turbati secefferant, jam habitu reditum parabant. post bimestrem peregrinationem, inde à Septembris die tertio ad Novembris quartum Recifam & Mauritiā subivēre, graves incommodis, leves ære. Quæ legentibus, subibit cogitatio, nihil profectò à Societate, Nassovio & Senatu Brasiliensi intermissum, quod promovendæ publicæ rei faciat. Bellis, mercatu, terrarum indagatione quæsitā lucra. Non silvæ, non rupes, non flumina ac maria stitēre questus avidissimos. ADEO VEHEMENS de pecunia opinio est, ut immensa & incredibilia audeat & possit. sive in latentia lucra investigandum, sive manifesta devoranda sint; nec tamen præsentibus & nuper repertis omninò felix, & ipsa quærendi cupiditate miserrima.

Post debellatam Loandam & S. Thomæ insulam in Afris, Expedi-
tio in Mara-
gnanam
præf. 71.
tam. translata belli vis in Brasiliæ Borealia fuit & expugnata armis nostris provincia Maranhon, sive Maragnana. Suaserant expeditionem Societatis Optimates, litteris ad Comitem exaratis xxviii Mart. Anno c10 10 c xl. Illa his rationibus nitebatur: ita latius diffundi Societatis imperia & partis antè bello provincieis robur securitatemque addi: Brasilianorum auxilia & animos laxioribus spatiis nobis conciliari, & moribus nostratium adsuescere è gente barbara plures: grandia adhæc incommoda creari Lusitanorum commerciis, remque eò perducī, ut non aliunde metus sit nobis, quàm à maritimis Hispanorum insultibus, reductis sub potestatem locis littoralibus: Marignanam provinciam infestandis maris Septentrionalis Insulis Hispaniola, Cuba, Iamayca, Portu Rico & Occiduæ Continentis littoribus oportunam esse. Invitari eò Belgas ab aëris salubritate, soli, ferendis saccharo, gossypio, zingibere, tabaco, ubertate, à salis mercatura & fodinarum lpe. Duces hujus expeditionis fuere Lichthartius & Coinus, Artificii kii successor, viri veteri militiæ fama illustres. qui postquam è Pernambucensi statione solvissent, mense Octobri, Anni c10 10 c xli, navibus majoribus octo, minoribus sex, circa ostia Maragnani fluminis diu anxii hæserē, ob brevīa & infestas subeuntibus Syrtes. ideoque ne rates omnes eidem periculo exponerent, aliquas præmisere, quæ tutiores accessus explorarent. hæ

Rationes
expeditio-
nis.

Duces ex-
peditionis
Lichthar-
tius &
Coinus,
veteri mi-
litie fama
illustres.
Ann. c10
10 c xli.
xxx Oct.

*Castellum
positum
Coinus.*

directo in alveum Occidentalem cursu feliciter navigavere, arcemque hostilem prætervectæ, quæ in eas ferocius explodebat, anchoras sub ipsa urbe, cui à S. Ludovico nomen, fixere. Coinus in insulam egressus, disposito ad invadendam arcem milite, propius ad eam admovit. Venere illi in occursum à Gubernatore arcis missi duo, alter politici, alter sacri ordinis, rogantes Coinum, num animus esset paciscendi. Annuit Coinus, & humanum ratus non tentare armis, quod facilitate impetrari posset, concessa omnibus vitæ bonorumque incolumitate, castrum subiit, & exarmatis præfidiariis, quos trecentos ac triginta offendit, sui illud juris, æquis militarium conditionibus, fecit. De sacrorum administratione nihil motum, nihil pactum. illud non ægrè impetravere, uti militi liceret illic commorari, donec aliter statuissent Comes & Senatus Brasiliensis. Repertæ hic machinæ bellicæ majores quinquaginta quinque, & pulveris pyrii sic satis, etiam vina in necessitates victoris. molæ, quarum usus esset, non nisi sex, reliquis nondum perfectis. Plures continens habebat in Tapicurensium ditione. Hi quoque in fidem ac potestatem Societatis recepti, arcem suam Centurioni Scaddæo aperuere. Postea ad nos transire Tapitaperenses, & trium pagorum in insula Maragnanâ incolæ. navicularum, quas hic offendimus, exile aut nullum ferè fuit præcium. navalium quadraginta quinque in insulas Capitis Viridis, quas Saliferas vocitant nostrates, transecti. Cum Tapicuriensibus transactum super sacchari vasis trecentis, quibus recipiendis & in Belgium avehendis relicta hic navis. tres aliæ in Barbudas & Christophori insulam flexere, mercatus causa. mansere Belgarum sexcenti, perficiendis munitionibus & tutandis adversus hostiles motus, indigenis. Disputationes Geographorum de flumine Maragnone, utrum ejus nominis hic sit, an verò insulæ solummodo ea sit appellatio, fluviis verò è Continente labentibus aliæ à Barbaris inditæ sint voces & quæ, non est mei instituti sollicitè expendere. Illud reperio, Belgarum tabulas & diaria de flumine Maragnone & insula cognomine loqui. In terrarum & fluminum appellatione erravisse, leve arbitror, modò certa possessione illas terras ac flumina & ostia teneat Societas.

A. Fluvij ostium
B. Scopulus

C. Urbs s. Ludovici.
D. Castrum.

E. Sagessus torn. ad pedem montium iuxta litus
F. Sacella in montibus posita

G. Classis portum subiens
H. Locus exsecutionis nostrorū.

- A. Castrum
- B. Suggestus militaris
- C. Templum
- D. Locus exscensionis nostrorum

Aditus Navium

tas. Insulae Maragnanæ magnitudo quadraginta quinque miliarium ambitu definitur. Vicina est Æquinoctiali lineæ, à qua paulo plus duobus gradibus abit. tribus magnis præcingitur & alluitur fluminibus, quæ è Continentis ora in Sinum hunc se exonerant. Vnum idque Orientale & maximum, Mounim indigenis dicitur. Secundum idque medium, Taboucourou. Tertium idque Occidentale, Miarii. Pagorum mira forma est. domicilliis constant paucis, sed quadrangularibus, relicta in meditullio patentiore area, ceu foro. Hæc ipsa in longitudinem ducentorum & quingentorum passuum exstructa, latitudine passuum xxv, ex arborum inter se nexis truncis & palmarum frondibus gratissimum sui præbent spectaculum. Soli eam Euri perflant, unde insulanis sua salubritas. amœnissimam nec nebulæ nec morbiferæ exhalationes infestant. Martius, Aprilis, Majus, pluvii sunt. cætera anni serenissima. aquarum dulcium crebris scaturiginibus gaudet, licet falsis undecunque cingatur. fructibus maturitatem accelerat calor, quos aliquoties singulis annis reddit. Ex radicibus *Maniot* farra conficiunt, quibus victitant. Præter sacchara, lignum Brasilense habet, & croceum, & gossypium. Laccæ quoque speciem & balsamum, Arabico non inferius; ut & acerrimi saporis piper ac Tabacum non ignobile. Arbores plurimas ostendat nostro orbi incognitas, inter quas proceritate eminet *Acayou* dicta. quæ, quod infrequens, fructus fert quadrifariam diversos: unum pyro similem, nucleo amygdalino, succulentum flavumque: secundum acidioris succi & rubicundum: tertium acidissimum, unde acetum econficiunt: quartum saporis gratissimi. psittacorum aliarumque avium varietas & multitudo maxima. Inter has corporis mole, ferocia, robore & plumarum elegantia eminet *Ovyza-Ovassou*, aquilâ duplo ferè major, cui oves discerpere, & in capreas sævire mos & indoles. Vespertilionum hæc grandium sedes est, ipsi hominibus terribilium. Mare piscosissimum piscium species plurimas sufficit, longitudine insigni, figura varias. præter cervos, capras, erinaceos, simios, cercopithecus, alit *Armadillum*, quem Barbari *Taron* vocant, de quo supra; ut & Europæis vulpeculis similes vulpes. Inter angues maximè

formidabilis ille, quem *Boyeten* vocant, pelle maculis variegatâ insignis, morsu caudæque ictibus lethifer. hæc ipsa vesiculæ articulis suis distinctæ formam habet, cujus strepitu, quoties per vepreta & dumeta serpit, sui & imminenti homini exitii, ceu crepitaculo, indicium facit. quadrupedum animalium maximè stupendum est istud, quod *Unau* appellant. cujus paulo antè injecta mentio. caput illi pro corporis mole exiguum est, brevibus pilis subrufis, ut & menti gutturisque pars, oblitum. rostro simiam quodammodo refert. breve illud, glabrum & obtusum simisque est naribus, exiguis etiam dentibus, at latis, rictu non valde amplo. quatuor pedibus incedens, promovet parum. iis in ungues tres dissectis arbores prensat & conscendit. adeò segne est & pigrum, ut *Pigritiæ* illi nomen indiderint Hispani. Incolæ corpora erecta & vegeta satis ostendunt, bajulandis oneribus apta. depressis sunt naribus, colore fusco & olivastro tincta, longævi, nec calvescentes. capillorum curam, quos ad ornatum & comam disponunt, viri habent juxta feminas. mares labia perforata naresque gemmis lignisque induunt, cutem coticula acutiore discindunt & coloribus distinguunt. *Anthropophagi* sunt, in hostes truculenti valdè. quos probè saginatos mactant & vorant. proximos *Tapujas* habent, sed hostes. Adiere hanc insulam olim *Amstelodamenses* & *Rotterodamenses*, annis retrò *xxiv*, mercatus causa.

*Lam Coi-
ni &
Lichthar-
tii.*

Hoc sanè laudabile in ducibus *Coino* & *Lichthartio*, quod pelliciendis in amorem *Belgarum Barbaris*, egregia humanitatis exempla ediderint. Quippe decretum fecere, ne promanciipiis haberentur *Brasiliæ* aut *Indorum* quisquam, eodem libertatis jure cum *Belgis* fruituri. Id veniæ jam antè *Siam* habitantibus fecerat *Nassovius*, uti captos à *Tapujis* hostes hostiumque liberos redimere pecuniis liceret. quos aliàs ad mactationem & ingluviem sibi servabat *anthropophaga* gens. tantis in *Lusitanos* feruntur odiis, ut vix imperiis nostris coerceri possint, ne in illos vim facturi irruant & vindictæ suæ sanguine litent. Hic inventæ per *Gedeonem Mourisum* *Salinæ* apud *Vpamemam* & postea *Elberti Smienthi* curæ commissæ, magnorum reddituum spem fecere. Quæ tamen post decen-

*Salinæ
apud Vpamemam.*

decennales cum Lusitanis inducias & attritam ibidem variolarum morbo gentem & impensas lucris majores, neglectæ & minus curatæ fuerunt. Verum enarratis ante Afrorum & Brasilæ damnis offensi Lusitanorum Rectores, ad induciarum pacta provocabant. Ipse Portugalliæ Rex per legatum apud Potentissimos Ordines, non sine bile, peroravit & amissa repetiit; iniquam dictitans: ab iisdem Dominis suppetias & classes mitti Lusitanorum Regi, & alibi ipsius terras alia classe invadi: una manu, quod ajunt, aquam, alia ignem porrigi: jura gentium & naturæ violari, amicorum oppressione: nec debere consilia pacis novis belli motibus turbari. Sed furdis fabula. cum hæc aut ante pactas inducias, aut nondum à Rege Lusitano probatas: aut, quod ex induciarum legibus factum oportuit, promulgatas, gesta omnia confectaue fuerint.

*Querela
Legati
Lusitanorum
Regis.*

Responsio.

At postquam, per Inducias decennales cum Lusitanorum Rege pactas, prohibitus fuit Nassovius in illam gentem bello ire, ne iners omnino esset Societas, cui pax noxia erat, omnis in bello seges gloriæ atque emolumenti; aperuit illi, posse utiliter aliò arma transferri & exercendæ virtutis materiam reperiri. Primò patere mare omne Pacificum, in quod è Brasilia facilis & expedita sit navigatio, flantibus per ætatem Aquilonibus. quibus aut per fretum Magellanicum, aut illud nuper à Lamairio repertum, perveniri in Australem Oceanum posset. Hic experiundum, num Chilensibus animus sit, Belgis opitulantibus, exigendi terris suis Hispanos. Deinde occasiones hic offerri invadendi auriferas Peruanorum rates, & Manilianas istas, quæ ex portu Acapulco solvunt. quæ Equiti fortissimo Thomæ Candischio aliquando præda fuere. Quin minoribus jam impensis explorari posse Terræ Magellanicæ & Australis oras. quæ, si quid fortè lucrorum promitterent, compendioso itinere à Brasiliensibus adiri possent.

*Nassovius
Societati
novos mo-
dos vias-
que aperit
preferendis
imperium.*

Fuit hic annus Brasilæ celebris, non solum Lusitanorum defectione, quæ magnarum rerum spem faciebat Belgis, verum & privatâ calamitate. Etenim tam crebri densique absque intervallis decidere imbres, ut auctis & intumescantibus fluminum alveis, terras circumquaque inundarent & turbine atque unda raptarentur agris contenta. perruptis aut supe-

*Imbres
crebris ac-
chaream
messem
suffocant.*

*Grassantur
morbili
et vario-
le.*

ratis aggeribus aquæ agrorum conspectum oculis subduxerant. Illi navigiis transibantur, & coloni navitarum munia peragebant. hominum & jumentorum misera strages fuit, maximè ad ripam Capivaribi fluminis. cannæ saccharæ recens natæ in ipsa herba suffocabantur, adultiores aquarum frigore tactæ spem quoque dominorum fefellere, medullæ quicquid intus erat, exedentibus vermiculis, in aquâ natis. Tum aliis quoque signis iram suam Deus testatus est, accedente ad hanc agrorum calamitatem, aliâ hominum, à morbillis & variolis. quæ adeò sæviere per universam Brasiliam, ut in sola Paraybensi provincia extincta fuerint Nigritarum undecies centum, multis languida membra trahentibus; resoluta quasi nervorum facultate. Fecit hæc res, ut fatiscientibus & fractis imbecillitate operariis, agrorum proventus interciderint. desperata segete nata seges alia libellorum supplicum, quibus debitorum nominumque aut expunctiones, aut dilationes, aut remissiones petebantur. has concedi, intererat creditorum; non concedi, strictissimi juris videbatur. ideò ob rei momentum missæ in Belgium ad Rectores litteræ, quibus responsa ex ipsorum arbitrio petebantur. illud quantivis erat, decimarum emptores non nisi decimarum decimas offerre. quod recepti sub Rege moris esse ajebant, quoties precii diminutionem cœli calamitas fataque imperarent.

*Comes
Tribulus
accipit
Acto-
rum
inter
Fœd. Ord.
et Tris-
tanum
Men-
dozam.*

*Mittitur
ex ælo an-
no Rati-
habitiis.*

Iam tum transmissæ Comiti fuere actorum inter Fœderati Belgii Proceres & Tristānum Mendozam Lusitani Regis legatum tabulæ. ex quo mitius se gessere partes, nec sævitum ultrā in agros, & molendina. Desævierat bellum, nec tamen pax fuit. sed alibi, mari potissimum, belli fortuna parva adhuc irarum documenta dabat. At fœderis ratihabitionem suo incommodo morabatur Lusitaniæ Rex, Dux Braccantinus. jamque effluerat annus, cum ejus compotes demum facti fuerunt Fœderati Patres. Hi ocyus eam in Brasiliam ad Mauritium misere. qui nulla cunctatione per imperii sui terras denunciari solenni eam ritu imperavit, præmissa ad Deum, pacis utique & concordie Deum, publica gratiarum recitatione. Abiit in Salvatoris urbem tubicen, qui istam deferret. In Maragnanam provinciam per navem Loandam delata nuntia, ibidem

ibidem lætis Induciarum vocibus populos implevere. quod & in Afrorum factum littoribus, ubi Mina, Loanda, S. Thomæ Insula eadem pronis animis accepit. Hunc usque in diem quicquid armis belloque partum, non controverso titulo nostrum fuit, & institutæ post, super ante gestis, querelæ, vanæ voces fuere, vigente tunc belli jure, per suspensæ & dubiæ adhuc pacis tempora. Vt vero hujus controversiæ originem fontesque noris Lector, arcessenda paulò altius sunt Lusitani Regis, Ducis Braccantini cum Fœderatis Belgis fœdera. quæ prius agitata, at sancita serius, ut remissioris belli, ita nuper captatæ ad victoriam non unius occasionis in Afrorum terris & alibi causâ fuere. Enimverò post defectionem Cataloniae, novis motibus turbata Portugallia, abdicato Philippo IV, in Ioannem Bragantiæ Ducem juraverat. Diu agitata consilia una hora patefecit, & occulta in Castellanos odia furor & seditio aperuit. Commota Olisippo tanti facinoris dux fuit, factoque in regiam impetu, remota, quæ Regis nomine imperabat, Mantuæ Duce & trucidato secretorum ejus administro, tanquam publici odii victimâ, veterem Dominum Majestate exuit. linguâ clamoribusque elocuti, quod vellent, conjurationis focii, pervenerunt ad gladios, & adhibita vi, arcibusque per regnum omne velut flumine occupatis, recenti imperio securitatem quæservere. Tot annis latens vindictæ ignis erupit, & documento Principibus fuit, PESSIMUM diuturnitatis magistrum esse metum. quo ingemiscientes Lusitani occasionem & fortunam expectavere, excutiendi cervicibus invisam dominationem. Nobilium & potentium in aula iræ, coetus, concilia & secretæ consultationes populum ad se & in partes traxerunt. Querebantur voce & scriptis, Lusitaniam per nefas à Philippo II occupatam, per tyrannidem teneri, ut solent malis artibus parta imperia pejoribus regi: exactionibus immodicis spoliari cives & deglubi: regno ministros præfici deterrimos: Lusitanos à publicis muneribus excludi, præferri Castellanos: religionem domi forisque negligi denique servitutem miserrimam & extrema quæque malorum Portugalliæ parari. Cumque libertatis speciosum nomen prætexeretur, & in Regem inveherentur inclementius, gratiores

Exponuntur
causæ
& occasio-
nes Fœde-
râ inter
Regem
Lusitaniæ
& Fœde-
ratos Ordi-
nes.

Illa nata
ex defe-
ctione Lu-
sitano-
rum à Phi-
lippo.

Ann. c. 13
13 c. xl
Calend.
Decem.

Causæ de-
fectionis
Lusitano-
rum à Phi-
lippo IV.

plebi fuere. promptissimique audacia rebus motis fidissimi habebantur. Electus Bragantiæ Dux fuit, veteri controversiæ, de successore regni Portugallici, post cæsum à Mauris Sebastianum regem & extinctum Henricum Cardinalem Sebastiani patrum, immixtus. Erant tum litis famosissimæ partes Philippus II ex Isabella Henrici sorore & Emanuelis decimi quarti Portugalliæ Regis primogenita natus : Dein Emanuel Sabaudiæ Dux ex Beatrice, altera Emanuelis filia, prognatus : Præterea Ranutius Farnesius Alexandri filius, Octavii Parmensium Ducis N. quem Maria Eduardi & Henrici fratris filia genuerat : Ioannes Bragantiæ Dux, nomine Catharinæ uxoris suæ, quæ rege Philippo sanguinis gradu propior habebatur : Antonius Prior Cratensis, filius Lodovici fratris Henrici, qui se non nothum, ut vulgo credebatur, sed ex legitimo matrimonio natum dictitabat : Catharina denique Medicea, vidua Henrici II Galliarum Regis, jus suum à longinquo repetens, ab Alphonso & Comitissa Bononiensi. Præcipuum certamen inter Philippum erat & Catharinam Bragantinam, pares ab Henrico gradu. Plurimorum iudicii regnum Philippo deferrebat, licet Antonium ex Ludovico Henrici fratre filium favor populi sublevaret. à quo ipsi acclamatum Olisipone fuit. Philippus nil moratus ancipites Iurisconsultorum voces, plebisque Lusitanicæ in Antonium benevolos animos, litem armis decidit, immissoque in Portugalliam exercitu, Albano Duce, regnum invasit, pulsoque Antonio & vires nequicquam recolligente, per annos sexaginta quatuor, pacatum populum habuit, licet querulum. Sed sopitis verius odiis quàm extinctis, recrudescens post tot lustra Lusitanæ gentis in Castellanum Regem ferocia, abrogato Philippo IV, secundi nepote, Ioannem Bragantiæ Ducem, Ioannis Bragantini nepotem, Regem pronunciavit. Qui, postquam primi tumultus residere, regno præsidia quærere foris cœpit & munimenta, quibus insisteret. Missis ergò ad Galliarum Britannicæque Reges ac Fœderatos Ordines Legatis, in belli Societatem alios pertrahere ob communem hostem studuit, aliis aditi regni causas probare. Venit in Belgium Tristanus Mendoza Furtrado, inter conjurationis in Philippum IV antesignanos non postre-

postremus, utque fidem animumque in novum Regem, ita fiduciam sui & ingens Castellæ odium profitebatur. Is in Castellæ regem, nec enim Hispaniæ ultrâ vocare libuit, ob avulsam ab Hispanico regno Cataloniam & Portugalliam, pacto cum Fœderatis Ordinibus Induciarum fœdere, ipsis Calend. Maji Anno CIO IO C XLI in condiciones plurimas consensit, paucis interpretatione lenitis, paucioribus expunctis. Eæ, quatenus Brasiliam & Societatem Occidentalem, attinent, hæ sunt :

Induciæ decennales sunt, per terras, portus, mariaque, Articuli Induciarum inter Bragantiæ Ducem jam Regem & Fœder. Ordines, quatenus Societatem concernunt. commerciis dictæ Societatis, Fœderatorum Ordinum indulto, definita. nec ratæ illæ habentor, nisi à semestri, ex quo Rex Lusitanus autor fuerit.

Incolæ civesque provinciarum Brasiliensium, adeoque quotquot Societati innexi sunt, cujuscunque tandem fuerint gentis, condicionis & religionis, eodem commerciorum jure, emolumentis iisdem & immunitatibus per Lusitani Regis terras omnes, quas in Europæo orbe possidet, fruuntor, quibus fruentur reliqui Fœderati Belgii incolæ. Excepit solum Mendoza; dummodò in Portugalliam non importent Belgæ sacchara, ligna tinctoria aliaque Brasiliensium proprias merces & proventus.

Belgæ juxtâ ac Lusitani per Induciarum tempora mutuis auxiliis suppetiisque attinentor, ubi res necessitasque imperabunt.

Quicquid arcium, urbium, navium, hominumque à Castellani Regis stabit partibus, id omne utrique populo hostile ac inimicum habetor, nulla habita limitum ratione. Mendoza annuit, modò Præfectus loci, ubi & unde cœptandum belli facinus, & hosti inferenda vis erit, præmoneatur.

Iisdem vel à Belga vel Lusitano victis, cedunt quoque victori terræ, quotquot ejus erunt ditionis.

Quisque populus parta possessaque antehac possideto, quæ qualiaque alterutrius fuerint, ab ipsa Induciarum promulgatione. At quicquid agrorum limitaneas arces interjacet, bello armisque acquisitum, partiuntor, ut & populos colonosque; quò & Belgis & Lusitano sui constent imperii & deferſionis limites.

Quæcumque privati fuerunt dominii & post factam istam locorum diribitionem alterutrius partis esse deprehenduntur, si deserta fuerint à suis dominis, in Belgarum vel Lusitanorum territorio degentibus, restitui suis dominis minimè necessum, sed iis quisque, quæ abiens secum abduxit, contentus esto.

Quæ verò loca à dominis suis in seffa cultaque usque fuere aut vicariis possessoribus, eorundem sunt. Iudicemque istarum rerum quisque in suo districtu quærato.

Commercia populis singulis inter suos libera sunt. nec frequentare Lusitanorum terras Belgis, nec Belgarum Lusitanis licitum esto. nisi postmodum secus videbitur partibus. Mendoza hæc ad Brasiliam restringi voluit.

Cumque metus sit, ut navigationem istam in Brasiliam infestent Castellani, non nisi maioribus navigiis ex præscripto exstructis ac armatis, eò nemo vel Belgarum vel Lusitanorum navigato. Quod si minoribus eò merces transvectare lubebit, nefas esto iisdem remeare in portus, unde exivere. qui secus faxit, pœnam amissæ navis merciumque luito. Eadem lex ex Africa navigantibus & Nigritarum vectricibus ratibus scripta esto. Hunc Articulum expungi poposcit Mendoza, pauperum & mediocris fortunæ Lusitanorum misertus.

Neutris, nec Lusitano nec Belgæ, venia esto merces vel annonam in Indias Castellanas aliaque hostium loca deferendi, indicta navis merciumque jacturâ. vectores hostium conditione habentor.

Quæ à Lusitanis Belgisque ad Africæ oram possidentur, limitationis non egent, cum interjectis aliarum gentium Barbararum regionibus discernantur.

Permiffa sunt utrisque in iisdem Afrorum oris, in insula S. Thomæ aliisque commercia. At qui mercatus auri est, Nigritarum & eboris in iisdem locis, consiniisque, eadem vectigalia pendito loci domino, quæ Lusitani assolent. Mendoza excipi insulam Thomæam postulavit, ut quæ non cis, sed ultra Æquinoctialem sita esset.

Cumquæ Brasiliam in provinciam ex parte redegerint Fœderati Ordines, quo tempore Regi Castellæ obnoxii erant ejus indigenæ, hostesque se Belgarum agnoscerent, ut & Lusitani,

fitani, jam focii & amici : nequaquam, coëuntibus nunc animis, jure postliminii vel quasi, repetere fas esto, agros Ingeniaque, quæ à Belgis empta possidentur. uti nec Fœderatorum subditis fas fuerit à Lusitanis, ut nec his ab illis exigere prisca nomina. verùm quilibet frui permittitor iis bonis, quæ ab Induciarum recitatione peculii sui esse probaverit.

Quo verò inter Lusitani Regis subditos nostrosque commerciorum æqua servetur ratio, paria sunt utrobique mercium onera, tum illarum, quas Portugallia Belgiumque in Brasiliam importabunt, tum quas exportabunt. Mendoza, ob specialia Regis sui in subditos Lusitanos indulta & hunc dispungi petiit.

Lusitano denique Regi subditi ac Fœderatis Ordinibus, Induciis hisce decennialibus pacem mutuam sine furo & dolo colunt, priorum offensarum injuriæque omnis immemores.

Collegium Novemdecim-virale, penes quod tantarum rerum moderatio est, in propius horum capitum examen admissum, eam sibi mentem esse Potentissimis Ordinibus exposuit, malle se æternam pacem, quàm temporariam, & tolli potius bellum, quàm denuò expectari. cum nulla cum Bragantino Duce antehac ipsi fuerit controversia. Cumque Lusitanorum legatus commerciiis mutuis exemerit saccharorum, lignorum Brasiliensium, aliarumque mercium in Lusitaniam per nostros importationem, hoc quoque sibi dari postulavere, ne eadem Lusitanis in Belgium importare liceat. Nec placuit illa Tristiani clausula, ut quoties in hostem inimicum quid moliretur Belga aut Lusitanus, significare hoc præfecto loci necesse haberet, cum illa præmonitionis morâ elabi posset rerum gerendarum præsens occasio. Nec partitionem eam limitum inter Belgas & Lusitanos admitti visum, quam olim fecere Lusitani, sed illam, quæ ex communi partium consensu definienda erit. Navium, quibus è Portugalliæ portibus in Brasiliam ibitur, magnitudinem quod attinet, quam pro mercantium facultatibus liberam esse vult Tristianus, lege ab Ordinibus præscripta adstringi postulavit. ne leviter instructæ naves nec firmæ adversus hostem, potentiæ ipsius accessio fiant. Vbi caveatur, ne in Indiam Castellanorum merces tranſvecentur, addi

N. n n

petiere,

petiere, navigia & Nigritas, quibus hosti maximè opus. At Insulam S. Thomæ nostrorum frequentationi eximi iniquum credidit, cum præsens Induciarum contractus, de ea mercatus libertate loquatur, quæ Tropico Cancræ & Capite Bonæ Spei definitur. quibus terminis insulam Thomæam includi compertum. Hæc aliaque tum inter Tristanum & Potentissimos Ordines super Brasiliæ rebus sancita, pro induciarum legibus utrique genti fuere. Nunc persequamur acta Comiti.

*Carolus
Tolnerius
à Comite
in Belgium
mittitur,
ut de Sta-
tu Brasiliæ
referat.*

Rio Real,

Dum postulata ante hac non semel à Fœderatis Ordinibus dimissionem, nondum impetrat Nassovius, ablegat in Belgium Carolum Tolnerium à consiliis sibi & secretis. qui de Brasiliæ statu ad illos referret, & factu necessaria promeret. Exposuit is, Brasiliæ oram omnem, quæ à Maragnana provincia, jam pridem in potestatem Belgarum redacta, ad fluvium usque Regalem extenditur, alta pace teneri: nullo hoste agros, saccharneas molas, urbes pagosque infestari; lapsa restitui, bellis deformia pristino nitore reddi: novam ubique rerum faciem in melius apparere. Verum, (quod pace Potentissimum Ordinum dixerit) omnino improbari Comiti hoc, quod acceperat, Societatis institutum, de abdicandis, qui militiæ honoratiore titulo præerant, Officialibus, & accidendo militarium censu. à frugalitatis minus tempestivæ studio hoc profectum. at damnosum Reipub. fore, ob Lusitanorum occultas in eam molitiones & prono in Regem, jam suæ gentis, affectu. hunc avidissimè arrepturum occasiones recuperandi amissa. ea præsertim, quæ nuper in Maragnana provincia & Afris, morantibus Induciis, sua fecissent Fœderati: Hæc damna quàm ad animum revocet, patere ex litteris Marchionis de Montalvan, nuper Brasiliæ Pro-regis ad Comitem, ut & ex iis, quas centurio quidam à Lusitanorum Rege in Brasiliam missus, ad eundem Comitem & Senatores dederat: infensissimam, agebat, nobis esse istam gentem, ob pullos Iesuistas & Monachos, relictis ad sacra sacrificulis aliquot, ordinis Ecclesiastici propudiis, gulæ potius, quàm aræ litantibus: plurimos Lusitanorum Societati & Belgis civibus magnis nominibus obnoxios inhiare turbidis: documenta dedisse, quantis in nostram perniciem animis ferantur, sub nuperæ classis adven-

adventum, nec validiore esse Iudæos fide, quibus ad malos ausus prompta ingenia. affirmabat, istius decreti de exauctorando milite nuntio commotos duces complures fide se Societati data exsolvisse, & in Lusitaniam sub novi Regis tessera militatum abivisse. indignum namque judicabant eam laboribus suis ac fuso sanguini missionem dari: fractos ac fatiscentes contemptu & neglectu compensari. Ita stare sententiam Comiti, nondum immutandum, recentibus induciis, militiæ ordinem, nec abroganda bene meritis ducibus, quorum fides in bello conspicua fuit, belli decora. hæc citò abrumperere ad civiles & militares motus properantium esse. ideoque ingrata ipsi fore imperia, quæ cum militum & civium dolore exercentur. Mulcendos esse beneficiorum lenocinio Lusitanos nec contemptim habendos. præstanda ipsis religiose sacrorum promissa. quin appellationibus quibusdam fulgidis erigendum esse turgescentem fastu populum. nihil ad felicitatem Societatis æquè exigi, quam moderationem & lenitatem.

Comes subitam militiæ mutationem dissuadet.

MOLLIBVS plerumque remediis sanari, qui contra vim peritines obnituntur. Illud inter prima rerum esse capita, si Brasiliæ res domi regerent Rectores perpetui, non anniversarii. cum succedentes in imperia insolita alii atque alii in rerum imperitiam succederent, priorum decretis contraria decernerent, & minus salubria aptaque tempori. sic inter abruptas sæpè deliberationes & consiliorum intervalla elabi optimas occasiones, & ex incertis & discrepantibus plurium suffragiis maximarum rerum momenta suspendi. Hæc quoque magna fiduciâ differebat, repetitas per Comitem toties de annonæ caritate querelas: esuritioni terras servari, ruinæ omnia, nisi prospiciatur maturè: medicaminum inopiæ multorum fata imputari, medicorum asseveratione ex tabulis probabat. docebatque atteri Brasilianorum granaria, per ea, quæ nuper accefferant Seregippes, Angolæ, Insulæ S. Thomæ ac Maragnonis imperia. infeliciores hic illic rerum eventus, non Comiti sed aliis præstandos, iniquius in ipsum devivari. Idem Tolnerius militiæ omnis per Brasiliam & Afros dispersæ syllabum hunc exhibuit. Seregippæ Regiæ datæ centuriæ tres, Arci Mauritanæ ad ripam S. Francisci quatuor, Alagois duæ,

Leniter habendos esse Lusitanos monet.

Ex promissa præstari.

Anniversarios relictos minus probat.

Status militiæ.

Pojucæ binæ: S. Antonii castrò singularis, Duffiano itidem & Moribecæ, Principis Guilielmi munimento binæ, Frederici Henrici singularis, Mauritiopoli cohors Prætoria trecentos ferè numerans, Arci Ernesti simulque Triangulari una; Reciffæ, Brunonis arcis, castello littorali, Olindæ, Igarasux, Itamaricæ simul & arcis Auriacæ, Fredericopoli, singulis una. Arcem Margaretam, Boreale ostium & Restingam quatuor tuebantur. arcem Ceulianam ad flumen Grande & Siamam singulæ. civitatem S. Lodovici in Maragnanis terris quatuor. Castellum Tapicuru singularis. In Angolæ regno protribunus Hinderfonius Urbem Loandam & Benguelam Arcem centuriis tenebat decem. In insula S. Thomæ urbi & castrò S. Sebastiani pro præfidiis erant quatuor. Ut vis militarium omnis quatuor millibus, octingentis insuper & quadraginta tribus censeretur. Hos cum accidi indies diceret, aliorum fato, vel abitione, aliorum ab armis vacatione, postulavit Comitibus iussu efflictim, nisi Rempub. in perniciem trahi velint, subsidarium militem & Annonam liberaliorem. quorum ille motum, hæc animam daret. sine iis nec vincere ipsum posse, nec cum suis vivere. alterutrius inopia nec securitatem ultra Reipub. nec gloriam suam constare posse.

*Litteræ
Marchio-
nis Mon-
talvan
Proregis
ad Comi-
tem, qui-
bus queri-
tur de vi-
silita Afris
& Marag-
nanis.*

Litteræ Georgii de Mascarenhas Marchionis Montalvan Proregis, ad Comitem, quarum antè memini, popysmis suis adblandientes & alicubi tumidæ, hujus argumenti fuere:

Se postquam vicaria Regis potestate apud Brasilienses defunctus esset, aula & novo rege potiri. in maximis negotiis, qua reditus Regis, qua classes spectant, se adiutorem adfisci. in intima consiliorum admitti, & quod primum, Pro-præfetti Nobilitatis Lusitanica titulum, sub Principe Inventus, indeptum: gratissimum sibi fore, si de rebus Comitibus optima omnia & magna cognoscat: Regem suum impatienter ferre, vim à Belgis illatam Afris & Maragnanis, quo tempore pacis ille cum Fœderatis Ordinibus consilia agitabat, & à Gallorum Rege nostrisque auxiliares classes adversus Castellæ Regem impetravisset: omnino sperare se, extra culpam tam abominandi facinoris & improba audacia stare domum Nassovicam & illustrissimæ familie laudatissimum nepotem. qui illustrissimas imagines non authoramenta ferocia & injuriarum, sed justitiæ putaret. cujus officii sit, monere Potentissimos Ordines & ducem facti Hinderfonium, ut crepta per nefas restituat, ni rescindi quoque per Regem velint induciarum decreta: non militum libidini obtemperare magnos Duces debere,

qui

qui ad summum militia decus adspirent, & à iusta generosioris animi probitate famam quarant, latrocinantiumque militum immanitatem abominentur. Hanc melioris disciplina legem esse, ut ab iniustis armis abstineatur, & pacis commoda diligentissime conserventur. nihil magis in votis habere Regem, quàm ut militia sua partem maximam administraret Comes: se super ea re cum Rege verba faciente, & faciles voces commodante, superveniens de occupata per Belgas Angolâ nuntium turbavisse cæpta. nec tamen se defuturum istis, ubi ex Comite rem omnem didicerit; Lusitanorum regnum exercitu validum esse, arcibus limitaneis à præfidiis prospectum, res maritimas suis consiliis restitui, & quæ plura in hanc sententiam differebat. Quibus gemina ferè erant, quæ Centurio Antonius Fonseca de Ornelas, à Rege ad Comitem missus, perscripserat.

Mauritius, quæ prima feriantis à bello cura fuit, in commoda Societatis intentus, lustratis, quæ tum Brasilia habebat copiis, militiae nomina censumque contraxit, ut stipendiorum onere aliquà sublevaret æraria. Ea tamen hoc factum circumspeditione, ut mediterraneis locis adversus latrocinia nefariorum hominum & populatores prospexerit. Proximum erat, ut quotquot rerum Societatis & Brasiliensis imperii administrari, sui facti juris, suis quisque studeret commodis. Sed ob inopiam publicam, & ne omni ope fraudarentur rectores, confici hoc extemplò non potuit. necdum enim exciderant animis, Lusitanorum versutæ & subdolæ machinationes. Illud non parum stabiliendo imperio facere videbatur, si coloniae quaquaversum ducerentur, nec præfidiis se semper & metu sed subditorum fide tueretur Brasilia. Huic fini pro illecebra & blandimento fuit decimarum immunitas, qua recentes coloni conjugio juncti gauderent, in septennium, eoque exacto liberorum singulis similis indulti annus superadderetur. At verebatur illorum querimonias Comes, qui Ingeniis (liceat retinere vocem Hispanicam, exactis Hispanis) præessent. quorum laboribus hæcenus viguissent commercia, quorum fidem expertus fuerat, nonnulli se Belgis matrimonio junxissent, belli aspera pertulissent. iniquissimum videbatur novis habitatoribus gratiam istam fieri, antiquis negari. quare & hoc propiori deliberationi sepositum. Parta ruricolis securitate, agrariae rei incubitum venditaque ad culturam jugera, integra

*Mauritius
initio In-
ducia mi-
litie cen-
sum con-
trahit.*

*De immu-
nitatibus
novorum
Colon-
um cogi-
tata.*

*Agros ad
culturam,
divendit
Societas
commodo.*

*Comes mo-
derationi
suadet.*

Societati modica emphyteusi. Nectamen neglectæ arcium passim, ubi opus, munitiones, verum vacuo jam milite ad hæc operam usus, inertiam pepulit aliqua ipsius militis, aliqua Societatis utilitate. Dederat hæc Comiti in mandatis, uti arctioribus septis stringeretur cultus Papalis, & urgebant non segniter istam rem, hoc est, suam, quotquot istic erant sacri ordinis. Verum Comes novorum motuum irritamenta pertimescens, præsentium Lusitanorum diffidentia, inter effrenem licentiam & illa conscientiarum arcta repagula medius, prudenti lenitate iussa temperavit, ne aut fidei consortes offenderet, aut diversos alienaret. Quin exposuit Rectoribus, id animi esse & pertinaciæ Lusitanis, ut nullibi fixuri sint sedem, nisi ubi sonaret Sacerdotis sui vox. provocare ipsos ad deditionis pacta, & promissam olim cultus publici licentiam. nec eam fuisse tunc mentem partibus, ut domestica libertate definiretur sacrorum usurpatio, sed publicâ, qualis sub Rege fuerat. Maragnanæ provinciæ nuper in potestatem nostram redactæ ea concessa libertas, quæ ex verbis Inducialium actorum Articulo xxvi debetur. vetuitque Nassovius, post diminuta istic præsidia, intempestiva sacrorum limitatione, benè posita moveri. Faciebant ad pietatis studia & religionis Christianæ curam non parum pupillorum sollicita educatio, & Scholarum passim, instillandis fidei nostræ præceptis formandisque in meliorem cultum Barbaris, erectio. quæ pacata jam Repub. Comitibus iussu curata diligenter per conventus sacrorum antistitum, hoc est, Classés ac Synodos fuere. utique dispersis per Præfecturas, post longa bellorum tædia, pacis nuntiis, æquum fuit piæ tranquillitatis salutaribus commodis frui incolas. Quotquot exterorum sub Belgarum hinc imperio quærebant sedem, novi juramenti religione adstrinxit. attamen ut novo obstringerentur Lusitani, veteri fide devincti, turbulenta cœpta putabat. Correctus quoque, quod in Republ. non postremum, monetæ valor, mercantibus perquam utilis. cum illo vagante & ad nutum vulgi mobili fluctuent rerum præcia & opum census. Quam à singulis exigas æquitatem & humanitatem, tanto magis erga Lusitanos explicuit, quanto in multos major est & injuria & beneficentia. Nihil victis eripi cupiebat,

*Corrigit
Moneta
valorem.*

piebat, præter nocendi licentiam. cum ob eam causam bella geri debeant, ut sine injuria in pace vivatur. Et quanquam omne imperium victis eripi possit, reliquit tamen circa res privatas & minores publicas, suas leges, mores & magistratus obeundi potestatem. Atque hujus indulgentiæ partem esse voluit religionis usum, quem eripi, nisi persuasis non debere judicabat, cum & victis hoc pergratum sit & victoribus innoxium. Interea, ne ab erronea opprimeretur vera curavit sollicitè. quod & fecit olim Constantinus fractis Licinii partibus, & post eum Franci alique reges. Quin ea clementia & facilitate Lusitanos habuit, ut eorum utilitates cum suorum utilitatibus sociari ac misceri voluerit. quasi una esset gens, nihil habens separatim clausumque, præter sacra. Quod si quis injuriam ipsis faceret aut durius haberet, se vindicem acerrimum præstabat, æquo inter victos & victores jure. cum TV-
RIVS judicaret, amicos quàm servos facere & volentibus quàm coactis imperitare.

Iamque constituto optimis legibus Brasiliensium imperio, Comes ite-
rum di-
missionem
petit. Nassovius, cujus Præfectura quinquennio desinebatur, vaca-
tionem à munere denuò poscit. Fecerat hoc & antè, majores de publico benè merendi occasiones in Belgio sperans. At Fœderati Ordines & Societatis primores, difficiles se ad postulata Comitæ aliquoties præbuerant. cum ob dimissam Tandem
imperatur. per Brasilianos & vicinos populos nominis sui notitiam, potens jam esset, exterosque terrore, Rempub. amore sui, omnes admiratione teneret; nec aliis humeris attolli possent & subditorum fortunæ & rectorum ibidem dignatio. Nunc post auctas Brasiliæ res & dilatatos fines, ne sisterent ad majora enitentis animi vota, in dimissionem consensere. At quotquot illic rebus gerundis præerant Senatores, Fœderatis Belgii Patribus, & Societatis Directoribus suasores antè fuere prorogandi Nassovio imperii. Scripserant certatim: cessantibus
vrgent
manlio-
nem Sena-
tores Bra-
silienses. jam armis ab otio pericula timeri, pronis in seditiones, cades, vim omnem & injurias incolarum animis: à diversarum gentium & linguarum milite possideri longè diffitas arces urbesque, nec alia facile, quàm Comitæ auctoritate in officio contineri posse inquietam gentem, quam sibi pluribus beneficiis oppignoraverat; Eum affabilitate, morum comitate & facilitate in omnium animis validum esse. Norum

ARX MONTIS CALVARIAE

Montana.

Virga Mathematica.

Depressa et Paludosa.

TATIGARI

imperatorem aut nimia fortè cupiditate inuisum fore, aut generis excellentiâ superbum, aut humilitate contemptum. Hunc rerum bellicarum & civilium gnarum in Brasiliensium res penetrasse, hostium loca, vim, studia, molitiones pernoxisse. ab imperito Phœthonte certissimam Reipubl. ruinam metui. actum de illius magnitudine fuisse, nisi Atlas iste labantes res fulsisset: Negotium hic sibi esse cum Belgis, Iudais, Lusitanis. Belgas in sua gentis rectores querulos esse & in tolerandis oneribus difficiliore reperiri ac refractarios. Iudaos, mobilem gentem, non impedito religionis sua cultu, nullas non partes sequi. Lusitanos imperia victorum dedignari, sua gentis legibus assuevisse, clandestinis artibus suffodere, quâ possunt, præsentem statum; ære alieno gravatis perditâ Reipubl. opus esse: Regiæ insuper majestatis fulgore erectos & cultus divini novis circumscriptionibus offensos, materiam exserendam malignitatis aucupari. Nec posse his malis occurrì, nisi per Ducem non controversa majorum gloria venerabilem, & claritudine virtutum & rerum hic & alibi gestarum illustrem. hæc maximi Comitæ apud Belgii rectores famam gratiamque auxere, & mansionem longiorem antehac impetravere.

*Vidalius
& Pachecus
Pernambucum
veniunt.*

Sub initia Induciarum, venerè Pernambuco Andreas Vidalius vigilum præfectus, & Emanuel Pachecus centurio, novi Gubernatoris Antonii Telefii de Silva mandatis instructi, qui de commerciis Angolensium & Brasiliensium cum suis verba fecere, & Comitæ ac Senatorum responsa retulere. erant hæc parca satis & restricta, cum sibi Angolensium rerum curam vendicassent Societatis præfecti.

*Rebellio
Maragnanorum.*

Hæc inter adversarum rerum nuntia Pernambucenses dominos turbavere, & partæ securitatis incommoda ostendere. relatum fide certa Maragnanos imperia nostra excussisse Lusitanos & Brasilianos tanti sceleris Societate nexos, militem Belgam nihil tale opinantem nefario ausu trucidasse, & post occupatam Calvariæ arcem, ad fluminis Tapicuru oram, urbem S. Lodovici obsidione premere, vimque omnem belli in eam explicare. subitæ opis egere obsessos. illâ victâ periclitari provinciam. Pernambucenses, unde in omnia oculus & robur, illicet eò cum militibus trecentis & Brasilianis bis centum in Siara conscriptis misere pro-præfectum Hinderfonium. qui oppressis rebellionis autoribus rem restitueret, & amorem obsequii revocaret. His hostem adortus munitione dispulit. at majus munimentum impugnare aggressus, post acerrimam pugnam, abducere militem coactus, in proximo

con-

confedit. Hostes, desideratis fuorum primis, insula omni noctu exceſſerunt, & in Continente ad fluvii ripam caſtra poſuerunt, eo loco, ubi ob montium anguſtias, aditus intercluduntur. Numerus univerſi agminis ſeptingentis tum Luſitanorum, tum mixti generis & ternis Braſilianorum millibus conſtabat. expectabantur inſuper è Grandis Paræ conſiniis ſubſidia valida. ut proventuum & redituum hujus præfecturæ ſpes planè decollaverit. niſi majore belli motu repetantur armiffa. cui ſini omnium rerum egeni Pernambucenſes, invalidos ſe fatebantur. Cauſæ malorum in Præfectum referebantur, qui viciorum cumulo conſpicuus, intemperantia, in ſuos ferocia & inhumanitate, in iram & vindictam quietos movebat. illi è cognatis & à ſecretis Guilielmus Negentonius, Luſitanos viginti quatuor, nulla perfidia notos, pudendo ſcelere in terram expoſuit. quos Tapujarum anthropophagorum crudelitas ob gentis odium extemplò diſcerpſit. Ob hæc captus & in carcerem detrufus Nemefi ſervatus fuit. Agitabat tum temporis animo novum facinus Mauritius in Braſiliæ Meridionalia, in urbem Buenos Aires, quaſi dies boni aëris & cœli, ad fluvii Platenſis ſive Argentei ripam; cùm ab ea terreſtri itinere per mediterranea in Peruanas regiones proſectio ſit. unde in illam argenti plurimum tranſvectari ſoleat, hinc in Braſiliam & trans Æthiopicum mare in Angolam. Hac ſiquidem potita Societas, pertrahere ad ſe quiverit Nigritarum mercatum, quibus Peruanis opus, quoties per Panamam & Novi regni terras eò ire prohibentur. Deſtinatus huic negotio fuerat Lichthartius, additis in auxilium Senatoribus Nunino Olferdi & Balthaſare Voordio. collectum quicquid navium haberi potuit majorum & minorum. militum octiagentorum manum duceret prætorix cohortis Dux Henricus Hoefius. Dum his occupatur Comes, ecce, malis avibus accipit, miſſas è Luſitania naves duas militem in inſulam S. Thomæ expoſuiſſe. horum adventu excitos incolas, duce facti Laurentio Pirezio, in ſpem priſtinæ dominationis & Belgarum ultionem animatos, præſidia noſtra urbe expulſiſſe nec ſuperſeſſe Belgis præter arcem. Et metus erat, ſimile quid auſuros Luſitanos in Angolæ regno & Seregiſſa Regia, ſerpentibus

*Deſtinata
Mauritio
expeditio
in Provinciam
Buenos
Ayres, Du-
ce Lich-
thartio.*

feditionum exemplis. Præerat Infulanis I. Triestius, nec natalibus nec suo fulgore eminens, ut perdere res videretur magis, quam nutantes firmare. Arcem tam arctè clausurant Lusitani, ut ab aquis destituti obsessi, vix precario ab obsidentibus eas impetrarent. Eorum plurimi agminatim ad hostem transfugere. ut stabile hic nihil firmumque expectare teneamus. I hæ res, ut & Præfecti Brouweri in Chilenes expeditio, Nassovio destinata pervertit. Nam Brouwero naves concessæ bellicæ & militum centena aliquot, ut & navalium, ac commeatus tantum, quantum in menses quindecim esset satis. Et quamquam curam Insulæ S. Thomæ suam esse vulerint Directores, tamen cum serius ista rescire possent, quæ acciderant, ob locorum intervalla & hiemem, placuit Pernambucensibus, ne quid res publica detrimenti pateretur, naves in auxilium mittere, duce Adamo Tesmario, viro imperii istius capaci. Quin & Angolenses per litteras monuere, caverent sibi à Lusitanorum perfidia & improbitate. nec amicos crederent, sed occultos hostes, quidvis aufuros repertis auctoribus. sicut manifestis documentis ostendisse, fusque deque se habere fœderis cum Rege initi pacta. Cædem Maragnanam recentem esse & Thomæorum rebellionem causas ex ipsa Lusitania trahere. unde militem accepissent audendæ feditioni. Nec deerant rebellionis sua patrocinia & obtentus, pari jure repeti posse quæ per Induciarum tempora ceperamus nos. Quare hac suorum audaciâ crescebant animi Lusitanis Brasiliensibus, jactæque in publicum voces efferæ & turbulentæ. ut necesse habuerit Comes per provincias omnes armis exuere inquietos. Hoc fini in regiones Camarigibi, Portus Calvi, Vnam & Serinhæmum ivit Andreas Philtzius nuper rerum istic director. In Pojucam & Moribecam Nunnus Olferdi, in Gujanam, Iguarazu, Itamaricam & vicinos tractus Balthasar Voordius. in Paraybam, fluvium Grandem Gisbertius Wittius. In Vergeas, S. Amari & S. Laurentii districtus è Supremo Senatu eligendus. Ad fluvii S. Francisci populos missus præfectus vigilum Crayus, qui mandata singuli sua confecere non segniter. Habita quoque tunc consilia de turbandis Palmariarum sedibus, ubi prædonum & fugitivorum

*Nunium
de defe-
ctione Lu-
sitianorum
in Insula
Thomæ,
in Africâ.*

rum mancipiorum colluvies, latrociniorum & rapinarum Societate frequens coiverat. hinc in Allagoam emissi Barbari agrorum culturæ incommodabant. Palmares pagi sunt & Nigritarum contubernia. Suntque duplices, Majores & Minores. Hi silvis abduntur, ad fluvium Gungohuby, qui se in celeberrimum Paraybam exonerat & viginti ab Allagois milliaribus, à Paraybensibus Boream versus sex absunt. Inhabitantes eas, ut fama est, incolarum millia sex, domiciliis densis sed levis structuræ è stramine & virgultis. post quæ horti sunt & agri palmis confiti. religionis Lusitanorum mimi sunt, ut & regiminis. illi præfunt sacrificuli, huic sui iudices. Quisquis fervorum Nigritam aliunde captivum adducit, manumittitur. at ultrò in Societatem recipi volentes sui juris habent. Terræ proventus sunt palmæ fructus, fabæ, Pattattæ radices, mandiocæ, milium, sacchari cannæ. aliaque pisces fluvius Allagoæ Septentrionalis largè sufficit. ferinis carnibus delectantur, nam mansuetis carent. milii bis quotannis satio est & messis. eo collecto per dies quatuordecim laxant animos & genio soluti indulgent. Itur eò, si ripam legas Borealis Alagoæ. ducis muniis tum functus fuisset Bartholomæus quidam Lintzius, qui inter ipsos vixerat, ut locorum & consiliorum gentis gnarus proderet quondam socios. Palmares Majores dicti à S. Amari terris distant milliaribus triginta, ad radicem montis Behe. Nigritis habitantur ferè millibus quinque, qui valles infidère. domibus degunt sparsis, quas in ipsis silvarum exstruunt accessibus. ubi posticæ sunt, quæ resectis arboribus, viam ipsis, in incertos eventus, per silvas sternunt, ad fugam & latibula. per emissarios hostem vicinum rimantur cauti & suspicaces. diem venatu transigunt. quo labente domum reversi absentium satagunt. dispositis primùm vigiliis saltationem in mediam noctem protrahunt, tantoque strepitu terram pulsant, ut è longinquo audiri possint. reliqua noctis somno tant in horam nonam & decimam diurnam. ab Alagois in hos iter est. Qui ducis partes obiret, quidam Magellanus nomine destinabatur; qui in Alagois agebat. nec tentanda in eam expeditio fuisset, nisi Septembri. adulta siquidem æstate aquarum penuria est. Ita rationes subduxerant nostri, posse tre-

*Consilia
habita de
expugnandis
Palmaribus.*

*Palmarum
Majorum &
Minorum
descriptio.*

centorum militarium manu balistis sclopetisque instructa, Mamulatis centum, ac Brasilianis septingentis, suis armis in bellum euntibus, populos hosce subjugari. Belli apparatus erant secures, facula, bipennes, cultri, refecandis fruticibus & æquandis viis. præterea bellis nostris usurpata instrumenta. Brasiliani præmiis erigebantur, quibus solis ad pericula firmantur. Verùm hanc conceptam Comiti & Senatoribus expeditionem, Thomæorum defectio subruit & Brouweri in Chilenses abituri novus apparatus.

Rex Congi & Comes de Sonho ad Mauritium scribunt.

Legati Sabnenfes ad Mauritium.

Alii legati in Brasiliam hinc in Belgium abeunt.

Exortis in Angolæ regno inter Regem Congo & Comitem de Sonho litibus, itum ad Mauritium fuit, cui exhibitæ Regis litteræ, & Nigritæ complures, Societati in donum. ducenti Nassovio, torquis & lebes aureus donaria fuere. Nec dñu post appulere à Comite de Sonho missi legati tres, quorum unus ad Celsissimum Principem Araufionensem in Belgium navigavit, alii duo à Comite oratum venere, ne Regi Congensi suppetias ferret. non abnuìt Nassovius, verùm per litteras ad Angolensium rectores datas, componere Principum istorum bella & lites studuit, non fovère. eò quod foedere ambo Belgis annexi essent. ajebant illi, se cum Loandæ essent, incidisse casu in tabulas Lusitani Gubernatoris & Episcopi manu ratas. quibus occultum scelus prodebatur, de expellendo regnis Congensi Rege. quod decretum ipsis ante occupatam à nostris Loandam. Quare ut rem novam Congensi aperirent, postquam humanissimè à Comitè excepti essent, cum litteris ejusdem & donariis domum rediere. Donaria Congensi Regi missa fuere, pallium ex holoserico longius, aureis argenteisque fimbriis illustre, flammeum, tunica ex serico, pileum è fibrorum pilis cum peristromate auro argentoque intertexto. addidit Comes suum donum, acinacem argento incrustatum cum baltheo. Duci Congensi donata fuere, sedile rubro serico vestitum, auro argentoque fimbriatum, pallium oblongius variegati serici, toga è serico villosa, pileus itidem è fibrorum pilo. Iterum Congensis Rex & Dux Bamba per Legatos duos Nassovium compellant, quorum cum gratiam sibi merito aliquo autorandam existimaret, liberalitate publica illos excepit & in Belgium iter parantes dimisit.

ubi

ubi Regis fui litteras Principi Auriaco exhibuere, ut & alias Societatis Senatoribus. Erant legatis his corpora vegeta, robusta, vultus nigri, membra agilia valdè, quæ in faciliorem motum inungebant. mira eorum tripudia, saltus, gladiatorum vibrationes terribiles, oculos iræ in hostem simulatione scintillantes, coram vidimus. etiam scenam sedentis in folio Regis fui & majestatem pertinaci silentio testantis. inde Legatorum peregrè venientium & Regem ritibus gentium suarum adorantium, habitum & ficta obsequia ac venerationem. quæ recreandis nostratibus post pocula hilariores exhibebant. Regnum Congense amplum est & potens. à S. Catharinæ promontorio Austrum versus excurrit in promontorium Ledum. Fluvius præcipuus est Zaire, quibusdam in locis quinque latus milliaria. qui tantam vim aquarum in Oceanum Æthiopicum evomit, ut pluribus milliariis servet suam dulcedinem. In fluminis ostio insulæ quædam sunt, quibus per Vicarios Rex Congi imperat. Lembos conficiunt ex arbore *Licondo*, ducentorum hominum capaces. Crocodilos capiunt, & hippopotamos & piscem, quem ipsi *Ambize Angulo* vocant, quingentarum librarum, eximii saporis. quem non sibi sed Regi servare coguntur piscatores. Ad flumen Letundam civitas regia Congo exstructa est. hic conchas piscantur, quæ pro pecuniis sunt. Arborem habent *Ensedam*, cujus rami filamentis in terram demissi fobolescunt & in arbores excrefcunt mira propagandi felicitate. Provinciæ ejus sex sunt: *Bamba, Songo, Sundi, Pango, Batta & Pemba*. Bamba littoralis regitur à variis præfectis, quos *Mani* vocant, ut *Mani Bamba, Mani Loanda, Mani Coanza*. Incolæ staturæ sunt procerioris, robore corporis gladiatorio, validis musculis. gladiis se accingunt, quales Helvetici sunt. quos à Lusitanis coëmunt. Vno ictu dissecare hominem nullus labor est. ut nec bovi caput præscindere. Sunt qui vasa gestant trecentarum & viginti quinque librarum. Monilia sibi conficiunt ex caudis elephantorum. Multa millia talium ad militiam armant. Zongo ad flumen Zaire est. abundat elephantis, simiis, tigridibus, zibethis, viperis, omniqve avitii genere. in primis pittacis viridibus & cineritiis. Metropolis est *Songo*, aut *Sonbo*. Sundi à Congo urbe ad fluvium usque Zaire exten-

Q. q

ditur,

*Congen-
sium Le-
gatorum
descriptio.*

*Regnum
Congi.*

*Zaire flu-
vius.*

*Civitas
Congo.*

ditur, metallis abundans, inter quæ præfertur ferrum, è quo gladios, cultros, arma cudunt. habent Zebelinos & Martes, aliaque animalia, quæ in ceteris quoque provinciis reperias. Præcipua omnium est Congo, quæ ab urbe primaria nomen habet. Rex Congensis hisce titulis appellationibusque superbit: *Manni-Congo Dei gratia Rex Congi, Angola, Macamba, Oçanga, Cumba, Lulla, Zouza, Dominus Ducatus Butta, Suda, Bamba, Amboilla ejusque provinciarum, Dominus Comitatus Songensis, Angoja, & Cacong, & Monarchia Ambondarum & magni stipendique fluminis Zaire.* Inter Congenses potentissimus est Songensis iste Comes. Regiam conjugem *Mannimombandam* vocant, quasi dicas Reginam sive Eminentissimam, inter tot concubinarum agmina & greges. Christianos se vulgò jactant, verùm tunc, cum apud Christianos simulari religionem expedit. cetera gentiles & idololatræ, purpuræ magis cultores, quàm Dei. tritico, milio, oryza, & arboribus frugiferis abundat. Palmarum plures habet species. unam quæ dactylos fert, alteram quæ nuces Indicas, tertiam ex qua oleum, vinum, acetum, panem conficiunt. Ex arboris cacumine terebrato succus flui lacteus, qui initio dulcis, post acescit. Ex fructuum pulpa oleum exprimitur nostro butyro haud abfimile, cujus usus est in cibus, unctionibus, lucernis. Loandam administrante C. Nieulandio, promulgatisque Indiciis, convenit inter ipsum & Petrum Cæsarem de Meneses, nuper Gubernatorem, ut hic in terras istas habitatum concederet, quas fluvius Bengo alluit, eas, excoleret, indigenas quotquot se in silvas & abdita loca receperant, ad agrorum culturam & pristina commercia revocaret. Factum hoc optimâ fide, jamque coalescebant Belgarum & Lusitanorum animi quotidiana frequentatione & mercatu. nec levibus indiciis suum erga rectores nostros affectum testabatur Menesius, etiam farinæ, quâ destituebatur Nieulandius, liberali concessione, in Nigritarum, quos mille emerat, alimoniam. Obortis super piscatura Lusitanorum & Nigritarum venditione controversiis, eo eventu compositæ fuere, ut Nieulandius se rata habiturum Induciarum pacta sanctè promitteret, & Menesius Thomæorum facinus detestatus, citius cælum ruiturum, quàm fidem suam diceret. Attamen, non diu post
fini-

finistris suspicionibus perversæ mentes, occasiones minus laudatis ausibus dedere. Etenim profecti Loandâ sclopetarii ferè *Cedes Lusitanorum in Loanda.* ducenti, in stationem Menesii summo mane irruere, & sopitis Lusitanis vim fecere, trucidatis circiter quadraginta. quibusdam etiam, post promissam vitæ securitatem, direptæ opes, præter ablatos Æthiopas & mercimonia, centum millibus ducatorum censebantur. Ipse Gubernator arctiore custodia habebatur. Lusitanorum centum & sexaginta à quibus metus, navi laceræ & dissolutæ impositi, commeatu admodum angusto & brevi, ad suos in Sanctorum portum missi. post errores & viarum incommoda, extinctis fame octo, reliquis parvo victu tenuatis, Pernambucum delati fuere. ubi facta in motuum istorum causas inquisitione, compertum, Belgas, nuntio defectionis Thomitanæ & Maragnanæ cædis inflammatos *Occaso.* ista cœptasse. intendebantur ausa, quod crederetur rectoribus, Menesium convocato è consiniis Massangonis virorum agmine, hostile quid in ipsos molitus. Verùm dubio teste, qui non sibi, sed ab aliis audita detulerat, manifestum criminis Menesium non compererunt. *PRONIS* semper in suspiciones eorum animis, quorum in accipiti stant imperia. Præfecti Afrorum Nieulandius, Molsius, Croesus Comiti scripsere, id sibi destinatum, ut Gubernatoris & paucorum aliorum, penes quos rerum esset summa, compotes facti, Lusitanorum audaciæ & rebellionis studiis tempestivè occurrerent. ne præventi Maragnanam cladem & ipsi experirentur. Verùm stationis Menesianæ vigiles mox & cives, percepto ipsorum adventu, primos explosisse & vim fecisse. At hæc injussu nec conscio Nassövio gesta trans mare in Afris fuerunt. qui monita suggererat, arma non suaserat. Angolensium rectores, quæ acciderant, Regi Congensi & Duci Bambensi nunciavere, qui lætis auribus Lusitanorum mala accepere. At Doctor Simon Alvares de la Benha, qui tum fortè mandatis Gubernatoris *Querela Lusitanorum.* sui Telezii Pernambuci apud Comitem desungebatur, rei novitate & indignitate motus, scripto apud eundem super nostrorum crudelitate & perfidia questus, violata gentium jura, ruptas recentis pacis juratas voces, inhibitos amicitiae inter utramque gentem felicissimos successus obtestabatur. Quin

*Conjura-
tionis Tho-
mæ arca-
na.*

restitui suis sedibus captivos, exulesque, & quam passi erant bonorum suorum jacturam, pensari singulis efflagitavit. Respondere Comes & Senatores, non esse sui fori Loandam, sed ad Societatis rectores ista pertinere. Illud sciri Belgarum fortè intererit, ut conjurationis Thomæ arcana patefiant; Christophorum Santches Nigritam, sui juris hominem, coram juratis Pernambuci testibus hæc asseveravisse: Antonium Cavalho civem Thomitanum, ad Laurentium Pierezium Olisipponæ degentem, litteras dedisse, quibus de Insulæ statu perscripserat: extincta Belgarum maxima parte per endemiam calamitatem, posse jam arcem vel vi vel ditione recuperari. his ad Regem perlatis missum à Rege Pierezium magnis honorum promissis, cum navibus duabus & armatis quinquaginta. quorum viginti sibi conscripserat ipse, triginta reliquos, damnata capita, adjunxerat Rex: mandata hujus hæc fuisse, ut ad S. Annæ locum appelleret, ubi molendina exercebat Pierezius quatuor: animis dein Belgarum se facilem ingereret, & pecuniarum pollicitatione aut stratagemate Arcem suæ potestatis faceret: solvisse Pierezium Olisippona ineunte Iulio Anni MDCLII & primò Annobam, inde in Insulam S. Thomæ delatum, facta exscensione, extemplo munitionem paravisse, portoria ad eam rem constitutis denegavisse, Belgarum militum viginti & quinque ex insidiis adortum obtruncasse: nec diu post collecta ex indigenis & Nigritis manu urbem invasisse, arce nova munivisse, nostris se in Arcem, unicum securitatis azylum, recipientibus: hæc ipsa die decimaquarta post promulgatas inducias accidisse, & militum nostrorum, quos promissis corruerat, quinquaginta, partes nostras deseruisse, conversis in nos armis: Belgarum præfectum arma contrà ostentasse, incolas perdendis nostrorum reliquiis aquas veneno infecisse. Meruerat iste Sanchius stipendia sub Pierezio, ut gnarus horum esse potuerit. Interea Loandam extrema annonæ necessitas, ut & Brasiliam, premebat. nec remedium malis ullum credebatur, nisi terrarum in Allagois sedula cultura. perhibentibus Lusitanis, non suffecisse sibi & olim Brasiliam, sed necesse habuisse victualia vel è Lusitania vel à fluminis S. Francisci incolis petere.

*Calamitas
ab annona
in Africā
& Brasiliā.
Remedium.*

petere. ideò decretum in hoc incumbere, ut regioni à colonis prospiceretur. Ipse libens hanc itineris sui in Alagoas causam esse Mauritius voluit, comite Petro Hagio. ut explorata agrorum indole eos futuris colonis divenderet. præficitur tantæ rei Henricus Moucheron, demandata illi Alagoarum, Portus Calvi & S. Francisci provinciarum administratione. Hic conspicuum se præbuit egregiis ausibus quidam Rudolphus Baro, qui Tapujarum ope, detegendis terris Waripebarum & Caripatorum, iter suscepit in Occidentem, tribus Tapujis comitantibus. Egressus pago Careri, nullo victu instructus, quem soliti in diem vivere Tapujæ venatu sibi conquirebant, relicto ad latus dextrum monte Cupaova, apud flumen Paraybam, sexaginta vel septuaginta milliarium itinere in interiora penetravit, nullis repertis populis. solum in montem inciderunt, ubi talcum sive vitrum Moscoviticum. Hinc reversi, directo in Austrum itinere, in vicos pervenerunt Waripebarum & Caripatorum. qui postquam humaniter illos exceperunt, ex singulis vicis selectos singulos comites esse voluerunt, qui Comitem adirent & salutarent. eos pari humanitate Nassovius acceptos non sine donariis ad suos remisit. Pagis habitabant quatuordecim, in montanis, quæ Brasiliam à terris Occidentalibus dirimunt, venatu & piscatu victitantes & melle agresti, aliisque sui soli fructibus. Vterius Occidentem versus terras potentioribus & bellicosis gentibus habitari acceperunt, quibus cum bella essent his populis. illas plana & valles montium incolere, fluminibus abundare & annonâ. Baronem hunc stipendio sibi annuo alligavit Comes, ut aperendis terris scrutator inquietus vacaret.

*Mauritius
in Alagoas
abit.*

*Rudolphus
Baronia
iter.*

Verum ne scribenti de Brasiliensis, elabantur Tapujæ, horum memoranda quoque historia est. Tapujarum nomen celeberrimum est inter Brasilienses Belgas, ob odia in Lusitanos, cum vicinis bella & præbita nobis non semel auxilia. Interiora Brasiliæ incolunt, remotiores à littore, ubi Lusitani vel Belgæ rerum potiuntur. Nominibus, dialectis, moribus, finibus discernuntur. Illi notiores nobis, qui proxima fluminis Grandis & Siaræ ac Maragnanam accolunt, ubi Iandovius, sive Ioannes Wy imperat. Spatiis ingentibus diffunduntur, quæ

*De Tapujarum
gente.*

Regionibus.

quinque fluminibus includunt, Flumine Grandi, Quoauguho, Ociro, Vpamema, Woiroguo. hæc in mediterranea plurimis milliariibus penetrant, licet Grandis iste non nisi sex. ut mirum sit, unde Grandis appellationes habeat. nisi forte ab ostio patentiore, quale in his nostris terris est Mosæ. Creditum accolis, majorem fuisse fluvii longitudinem. ignaris quò diverterit alveus. Amicis partim & inimicis cinguntur. cum his interdum quies, interdum bella. Nomadum more vagantur, nec fixis pagis municipiisque hærent semper, verum pro anni rempestate & victus opportunitate sedes mutant. Corporum habitus robustus satis, & in tanto numero ferè idem omnibus. minaces vultu, truces oculis, capillitio nigri, cursus pernecitate vix feris cedunt. anthropophagi omnes & ob crudelitatis famam Barbarorum aliis & Lusitanis terribiles. Terra alibi silvis horrida, alibi montibus aspera, alibi humilis & paludosa, pecorum, fructuum, mellisque non unius generis fecunda est. Astu conficiunt, quicquid non possunt robore, & fallere hostem malunt, quàm aperto Marte experiri. nec ab hoc abhorrent, necessitate adacti. Arcubus præliantur & spiculis, pilis faxeis & clavis ligneis. mira naturæ diversitate & inertiam amant, quoties bella non ineunt; & otium oderunt, cum ultioni locus & gloriæ. Inimicitias inter se exercent supra fas humanitatis aut odii sævas. nihil turpe fœdumque sananti oculos hostium malis. Relicta rei familiaris cura feminis senibusque, reliqua, in quibus honos & utilitas, curant viri vegetioresque. Sub Iandovio Rege hac disciplinâ, his moribus vivitur. Mane & vesperi edicto rex promulgat facienda per diem, quò eundum, ubi figenda, quando movenda iterum statio. abituri lavantur, à lotione corpus asperiore arena perfricant. iterum lavantur, tum pandiculantur omnes, veluti excussuri & proscripturi ignaviam, crepitantibus ex valida tensione membrorum omnium articulis & condylis. Igne calefacti, quo gaudent, pectine è piscium dentibus veluti strigili extrema corporis radunt & scalpunt, usque dum apertis poris sanguinem eliciant. sic ad iter habiles se reddi autumant, nec frangi lassitudine. Non longè à Regis tentorio positus stativis in duos se hinc inde exercitus & cohortes dispescunt.

Corporum
habitu.

Moribus
& indole.

Armis.

Iandovio
Rege.
Eius edic-
tus.

Lotionis
ritu.

Peregrina-
tionibus.

cunt. tum arborum gestatione cursuque delecti ex utraque cohorte singuli ludicrum faciunt. victorem cohortes sequuntur. quas in occurfu offendunt silvas referant, & concædes ramaliaque in ripis fluminum desigunt ad captandam umbram. hæc meridiani æstus suffugium unicum est & senum juvenumque receptaculum. Subeunt cum rhedis & plaustris, quibus impedimenta sarcinasque vectant, feminae, famuli, liberique. cibi simplices, fructus agrestes, fera recens, pisces *Vitæ.* & mella, absque blandimentis & condimentis. mulieres anno-
sæ & steriles radices apportant, ex quibus panes. juvenumque quæque viris consueſcunt, nuces terrestres in commune con- *Exercitii.*
ferunt cibosque curant. viris piscatio, mellis collectio & venatus diurnus labor sunt. lucta & hastarum concursu decertare gloriosum. finis spectantium voluptas est, præsertim amantium. feminae de cujusque fortitudine & victoriâ pronunciant. sic in proximo pignora, pugnandi irritamenta sunt, fortitudinis præcones, ciborum ministræ. Licet ea à castris removerint Romani, quod pacem luxu, bellum formidine morerentur. Vbi vespera ingruit, amoribus oportuna, juvenus *Amoribus.*
ætate florida & conjugia animo agitans, per castra & stationes ambulat, cui se virgines jungunt pari studio & affectu. tunc cantus inchoant & tripudia, stantibus à tergo amasiarum puellis. hoc procantium indicium est. Quoties poscitur in *Sponsis.*
thori leges virgo, patri munera amator offert, non ad delicias muliebres quæſita, aut quibus nupturæ ornantur, sed feram & mella. Regi conferunt ultrò & viritim, quantum satis est armentorum & frugum, quod pro honore acceptum. Ignis effossa tellure struunt. illis carnes imponunt, has arenis integunt, arenas rursus prunis, ut supernè & infernè tostis carni-
bus proba sit coctio. potus humer melleus est. cantu saltationibusque finiunt epulas, quas si lætiore peregerint vultu, felices capturæ, sin tristiore, infelices præſagium putant. Maxima Sa-
cerdotum veneratio est, quos Exorcistas & prophetas vo- *Sacerdotibus & exorcistis.*
cant. nihil publicæ rei absque his agunt, sive ut robur addant sententiæ bonæ, sive ut in pejorem ruentis coërceant. Dæmonem consulturi in silvam secedunt, secum murmurant. reversi inclamant alta voce *Ga, Ga, Ga & Annes, Annes, Annes, Iedas,*

Iedas, Iedas, Hade, Congdeg. quibus vocibus acclamat populus *Houb.* Adducitur cum sacerdote Dæmon aliquis, aut dæmonis specie, qui de expeditionis eventu, populorum, ad quos abeunt, erga ipsos æquiore vel iniquiore affectu, ferarum captura & mellis abundantia pronunciat. Quod si ingrata infauſtaque edat, verberibus prophetam & Dæmonem contundunt. Cum ad res novas se parant, auspicia ex avium vocibus petunt. clamantibus acclamant, rogitantque, num quid novi apportent. Etiam prophetarum somnia admirationi sunt. qui Regi illa exponunt, & prosperos exitus affingunt. hinc manifestum, NULLA re magis multitudinem, quàm superstitione regi. ab hac captam, etiam si vanissima sit, magis vatibus, quàm ducibus suis parère. id *arcanum imperii & dominationis* vocat prudentissimus scriptor Aristoteles in politicis *Sophismata* imperiorum. En, post Minõem, Lycurgum, Midam Phrygum regem, Numam Pompilium, Drusum, aliosque, idem facitant, in alio orbe Barbari. ad quos ne tenuis quidem Græcorum & Romanorum perlapsa fuit aura. rediguntur quippe in ordinem homines vel veri numinis metu, vel falsi, vel seria vel fatua imaginatione attoniti. Fingit sibi Egeriam aut Velledam aut Auriniam non una gens. etiam dæmonum responsa audit orbis Americanus, & ipsius quoque cogitationibus intervenit aliquid homine majus sanctiusque, ut de falsa quoque Religione verum sit, super eam posse constitui Rempubl. & conservari. licet verum Deum religiosi vereantur, falsos superstitioni timeant. Eunt in lucos Tapujarum sacerdotes, ut secreto loci & formidine tenebrarum percellantur creduli. præsertim animis falsi numinis opinione præoccupatis. Se ministros dæmonum, illos futurorum conscios putant. In usu apud illos est, non circuncisio sed incisio infantum, hanc adhibitis solennibus peragunt. Stant longo ordine Exorcistæ, canunt & saliant, Saliarum sacerdotum more. Puerulum sacrificulorum unus manu sublatum librat, populo spectante, dein post cursitationes genibus imponit. accedens sacri ordinis alius acutius ligno auriculas illi & labia pertundit, & ossicula ingerit, plorante matre. his sacris ipse rex interest, quibus peractis cantus suos & saltus iterant. Virgines quotquot ex honore suo

*De Infan-
rum inci-
sione.*

fuo & parentum nubere voluit, domi sub parentum cura habentur, usque dum pubertatis se signa uterino fluxu prodiderint. hoc arcanum matres prophetis, hi Regi revelant. qui honestè illam elocari posse censet, virginemque & matrem ob virginittis custodiam laudat. Ergò, ut de Germanis ait Tacitus, septa quoque pudicitia agunt, nullis spectaculorum illecebris aut convivorum corrupta. Nupturam mater rubro colore pingit Regique sistit. qui se juxta super storea confidere iussam manu mulcet & molliter habet; fumoque mox Tabaci & se & Virginem involvit. Mox lancea sertum capiti Sponsæ impositum erudito jactu petit. quod si verticem ictu lædat vulneretque, abluit linctu sanguinem Rex. unde longioris sibi vitæ spem facit. Quotquot lucta, hastarum concursu ac venatu præcellunt, Eminentiores habentur & in Heroum numero. *Nobilitas.* quin ob virtutis fortitudinisque excellentiam ab ipsis Virginibus ambiri merentur, cum meliores ex melioribus nasci opinentur, nec vanum esse Nobilitatis nomen, sed cum sanguine transfundi. Matrimonia severa satis, nisi quod polygami sint. at una uxore gravida, abstinent à contactu, cumque alia *Matrimonia.* consuefunt. parituræ in filvas & latebras secedunt, si serenius cœlum. edito in lucem infanti acutiore testa umbilicalem ductum refecant. secundinas, en barbariem, coquunt & vorant ipsæ matres, convivæ sui & alimentum. Puerperam & infantem bis de die ablui mos est. à puerperæ amplexu cavet sibi maritus toto lactationis tempore, nisi unius fortè sit conjugis vir. Etiam eam puerperis gratiam faciunt, ut ab infantis gestatione absolvant, cum mutandæ stationes. rara adulteria, quorum poena viris permiffa. ream violati thori verberatam maritus domo expellit. in ipso scelere deprehensam obruncat. quod pluribus fecisse Iandovium Regem perhibent. In Regii tentorii medio suspensa Calabassa est, sive sacrorum pyxis. quam accedere absque Regis permiffu nefas. quisquis impetrat, tabaci illam fumo velut sacro suffitu adolet. Continentur illa, quæ non nisi reverentia vident, lapides *Rebus sacra.* *Cebuterah* dicti & fructus *Tischeyouh*, quos plus auro pendunt. iis iræ esse sanctum aliquid & providum existimant. iis gravium bellorum & facinorum eventus explorant. Ægrotantibus

puerulis Tabaci suffumigio Rex medetur. id creditum. mortui cadaver ipsa mater cum propin quarum aliqua comedit. nos immanitatem hoc, ipsi pietatem & amorem vocant. Hæc qui vidit scriptisque mandavit, refert, Regi de tibi arum & lateris ventrisque doloribus querulo, advolutum ilicet tibiis medicum, illis pando ore inhæsisse, devorantis specie, suctione tam valida & continua, ut, post editum mugitum, sputa copiosius egereret & cum sputis anguillam. quam Rex mali sui causam fatebatur. Alter eodem oris habitu in ventre Regio hæsit, & post editum quoque mugitum lapidem candidum expuebat, dein admotus lateribus Regis, post fortem suctionem, radicem vel quid simile reddidit. hæc ipsa à Rege & populo, firma fide accipiebantur. Suctum illum ad medicinam spectare novit Homerus, qui de Machaone Menelaum vulneratum curante, *sanguinem*, inquit, *exsugens* lenia medicamenta adsparsit. Tonante cælo & flante vehementius Æolo copiosissima est piscium in palude Bajatach captura, quorum tanta est pinguedo, ut obsonari eos butyro necessum non sit. Nec ferunt nec inferunt absque sacerdotum ministeriis & consecrationibus. qui agris tabaci fumum adspirant, & fecunditatis imaginatione implent credulos. Peracta semente & plantatione edicto Rex prophetas convocat & populum. illi lectissimis se coloribus distinguunt & plumis elegantioribus ornant. hic se viridantibus coronis redimit. sic una speciose confidunt, de arborum fructibus ad ignem exsiccant, exsiccatos contundunt, & contritos aquis permiscent. has bibunt, donec revomant. ordine dein suo surgunt sacerdotes cantillantes, sublatisque cælum versus fistulis, eo stant corporis situ ac si spectri alicujus cœlestis & in aere visi contemplatione tenerentur. Est cui fasciculus è Strutionum plumis à tergo dependet. qui distractis plumis ampliatus in rotæ curulis ambitum patet. Est, qui plumulas leviores vento obvertit, ut, unde spiret, exploret. In illum plumarum fasciculum delabi cœlitus panem omnium opinio est. qui si copiosior fuerit, opimam messẽ, sin parcior, parcam pollicetur. Cum Anno c10 10 c xli mense Aprili intumuisent in fluminibus a 1æ, maximis agricolarum damnis, consulti fuere super tanta calamitate.

Medicinâ
facta Re-
gi.

Piscium
captura.

Ritus per-
acta se-
mente.

mitate Prophetæ. allati ex adytis & regia Calabassa lapides omen facturi. nec enim ulli sacro major fides, non solum apud plebem sed & proceres & Regem. hæc consulta à potibus, cantu & saltationibus ordiebantur. Stabant prophetæ vaticinaturi sex. Primus prolato lapide vaticinium auspicatus, Belgas cum Bahiensibus prælio commissos perhibebat, & jam de conciliatione agi. Secundus florem milii ostentans de hujus ubertate vaticinium edebat. Tertius lapidem lacteum monstrans lactis copiam recitabat. Quartus ad lapidem, qui panis figuram habebat, alterius proventus felicitatem loquebatur. Quintus arcum telumque plumis circumdatum proferens, hæc Angelorum dona asseverabat, & plumarum numerum totidem ferarum capturam interpretabatur. Sextus ostenso lapide cereo uberius mellificii præfagia aperiebat. atque hoc omni apparatu opus esse, ut placato Numine, subsiderent aquæ, & dicti proventus agris redderentur. Numinis loco Vrsam majorem venerantur five Septem triones, quos à figura Plaustrum cum vulgo vocamus. hoc sidus cum mane adspectant, gestiunt læti. illi cantus suos & saltus aliaque nuncupant. Corpora quoties purgare volunt, longiorem thyrsum, quem ex frondibus asperis torquent, gulæ ingerunt, ventriculum usque, donec sanguinem foliorum asperitate prolectent. Quotannis per æstatem, distinctis catervis & exercitiis, ad tripudia, hastilium concursus aliosque ludos Septem-trionibus sacros conveniunt. festum tridui est. plumis diversicoloribus insignes prodeunt antagonistæ, velut ad Olympica certamina. pedes arborum corticibus vinciunt & circumligant, quæ ligaturæ pro ocreis sunt. m'le caput illinunt, crine super verticem in nodum, instar Sicamborum, torto. cui plumam oblongam elegantemque infigunt novi mirmillones. caput rubro pulvere adpersi & corporis reliqua picti. Brachiis nectunt alas Avis *Kohituh*, pendente à tergo thyrso frondeo; collum redimiti pulcherrimarum plumarum corona. Tales congregiuntur & certamina incœptant. Victor victo inusitatis & non æmulandis saltibus exprobrat. Quod si occultas inimicitias inter se foveant, ludos in serias cædes & mutuas lanienas vertunt. uxores liberique spolia & pugnæ

*Septem-
Triones
pro Numi-
ne habent.*

*Purgandi
modus.*

Festum.

*Certami-
na.*

*Anguibus
vescuntur.*

præmia fiunt. Non abhorrent ab anguium pastu, illorum nempe, quos *Manuah* vocant. his anguibz in cauda cornu est, quod ipsum, hominem vel feram nacti, inserunt corpori validissimo verberare, & spiris arborem proximam circumvoluti, sunt enim longi ulnas quatuor, exsugunt cum vita quicquid illis inest sanguinis. Sunt & venenati serpentes, adversus quorum morsus ne quidem ipsi sacerdotes tuti sunt. Necant, nisi pars læsa ocyus ense recidatur. Defunctorum cadavera sacerdotes membratim diffecant. Vetulæ assandis arribus ignes struunt, lachrymisque & ejulatu exequias celebrant. illas citò, dolorem tardius deponunt. feminae ossa tenus carnem dentibus abradunt, non sævitiae signo, sed affectus & fidei. Magnatum cadavera à magnatibus devorantur, caput puta, manus, pedesque. ossa sollicitè asservant, usque in festi solennis celebritatem. tunc illa in pulverem redacta & aquis diluta deglutunt. idem sit corporis pilis, quos consanguinei bibunt. nec ad saltus suos cantusque redeunt, nisi absumtis omnibus, quæ à cadavere reliqua fuere. Regem inauguraturi adsunt examina prophetarum & sacerdotum, plumisque & coloribus fulgida balsamo exquisitiore Regem inungunt ac coronam ex pulcherrimis plumis contextam augusto capiti imponunt. Dein ad cantus & hymnos redeunt, interque ipsa publicæ lætitiæ signa, si fortè memoria defuncti subeat, in lachrymas & ululatus tragicos effunduntur. Ipse Rex suadendi magis autoritate, quam jubendi imperat, nisi quis vim illi moliatur, quod auctori funestum. Animas immortales putant, eorum nempe, quos sua mors exstinxit, non serpens, non venenum, aut alia hostilis vis. fabulantur & nugantur de Vulpe, quæ in odium ipsos apud Deum suum Vrsam majorem adduxerit, tantique Numinis favorem à gente sua averterit. Olim optimam se facillimamque vitam vixisse, cum pascerentur ultrò. jam aliud vitæ genus per laborem agendæ ipsis subnatum, offensa & indignatione Septem-trionum. Animas mortuorum in regnum dæmonis transire perhibent. quod ad Occidentem est. ubi ad paludem, qualia de inferno fabulantur poetæ, illas convenire & a dæmonio in ulteriorem ripam transectari, narrant. postquam sciscitatus fuit de mortis genere,

*Amico-
rum cada-
vera vo-
rant.*

*Etiā
ossa.
Et pilos.*

*Regis in-
augurandi
mori.*

*Animas
immortales cre-
dunt.*

nere an fato suo an violentiâ perierint. translatas in locum deliciarum, velut Elyfios campos, deduci, ubi mellis, ubi piscium abunde fit. sic animarum immortalitati consuli. In desertis per æstatem ob altissimos montes & profundissimas valles, ex Solarium radiorum repercussu, omnia torrent & arent. At mense Ianuario, labente copiosius pluvia, revirescit germinatque solum, amœnissimo campestrum adspectu. in montium voraginibus collectæ aquæ in æstivas peregrinationes & mansiones conducunt. In planis ad petras & saxa obvia litant, ne ab ipsis (sic opinantur) lapidibus mordeantur. Panes ex radice *Attouh* conficiunt. illam saxo impositam fuste comminuunt, succumque manibus expressum fictilibus colligunt. altera mox vice contundunt & comminuunt, ac in pilas coactam massam succo prius expresso immergunt. è polline, qui subsidit, liba pinunt. pilas cineribus coctas pro panibus habent. sunt radices, quibus crudis, sunt quibus tostis vescuntur. Ita concorditer vitam agunt & ea æquitate, ut cui plus est, lubens impartiat minus habenti, pari dandi & poscendi invicem facilitate. Nudi ac sordidi in ea corpora & artus excrescunt, quæ Belgæ mirantur. Femina muliebria hemincinctio è frondibus velant, aliquo pudoris sensu, cetera intactæ. illud in singulos dies novum recensque habent. Viri contortis ex arborum corticibus corollis abdunt virilia depiles sunt quavis corporis partes, etiam superciliis. solo vertice capillum alunt promissiorem, non sine fastu & jactantiâ. Nocturnis peregrinationibus abstinent, anguium & serpentum metu, è latebris tunc prodeuntium. nec iter capeffunt, nisi postquam Sol rorem campis abluerit. Amicos gaudio excipiunt, mox fletu. quod si in inimicum incidunt, obtruncant. Amabat hac tempestate Rex Tapujarum Iandovius, Iuckerii magnatis cujusdam finitimi filiam, nubilem formaque speciosam. quam cum uxorem rogasset per Sacerdotes, abnuitt Iuckerius. Quare impatiens repulsæ Iandovius, ex prophetarum & populi consilio, in caput Iuckerii subditorumque ejus perniciem juravit. tegitur dolor & quæ parabatur fraus. simulata amicitia ad certamina ludicra invitatur cum gente omni Iuckerius, qui fraudem non suspicatus, in arenam ad palæstram descendit.

Panis conficiendi modus.

Habitus.

Facinus Iandovii crudele.

T t t

Cum-

Cumque lucta certaturi alter alterum amplexus esset, feminæ Iandoviani exercitus, in aliorum crines furibundæ involaverunt, & capillis apprehensos detentosque crudelitati suorum & lanienæ incautos objecerunt. Ità quam non poterat prece, vi & scelere puellam abstulit. Erant tum Iandovio uxores quatuordecim. fuerant quinquaginta. ex quibus liberos suscepit non nisi sexaginta. ipse seculum excesserat. Hæc ex chartis constant Iohannis Rabii, Germani Waldecensis, qui rogatu Regis Iandovii, & Comitis Nassovii permissu in Tapuiarum terras abierat, ut interpretis officio Belgas inter & istam gentem fungeretur. Vixit ipsorum moribus annos quatuor, Regi gratus, omnium spectator & admissus testis. Mauritio Comite abitum parante, ab eodem revocatus, dimissusque à Iandovio fuit, adductis una negotiorum publicorum causâ Tapujis xxxv.

*Henrici
Brouweri
in Brasiliam
maximam
Chilensem
profectio.*

Eat nunc in Belgarum quoque narrationes & fastos Henricus Brouwerus, vir honorum juxta & laborum appetens, ingentis fiduciæ, sed quam exigebat sua persuasio. vita ad humanam sortem innocens, sed in suos imperator ad Dictatoris speciem severus, cuncta ad legem rigidæ honestatis exigebat & auctoritatem non comi via sed horridus ac plerumque formidatus, retinebat tamen. unde exosus nauticis. Is postquam annos aliquot Indiæ Orientalis res administrasset, & gestorum illic gloria privatorum hominum laudes excessisset, Indiam Occidentalem quoque aliquo post imperio tenuit, ut famam in oppositis mundi partibus secum committeret. In Senatorum Brasiliæ numerum à Societatis primoribus adscitus, passus sibi est provinciam demandari adeundi Chilensem terras, sperans, posse illic & mercatu & auri fodinarum proventu laborantem ære alieno Societatem sublevare. Ejus antequam iter motusque exequar, mandata ipsi, & deinde Chilen omnem inferam historiæ. Mandata hæc fuere : ut tantæ expeditionis dux attenderet ad tempestivitates Septentrionalium ventorum, qui à mense Octobri, usque in primum Ver in litora Brasiliæ & Fretum Lemærium secundi spirant : Iter per Fretum Britannicum legeret, aut circumducto per Scotiæ Borealia & Hibernicum mare itinere, pro ut ventorum cœlique fineret

*Mandata
Brouweri.*

fineret clementia. In Brasiliam perductus Supremi Senatoris dignatione fungeretur, & quæ muneris istius essent partes, dignè obiret: ex Gubernatoris Senatusque ibidem consilio naves idoneas ex omni Brasiliensium classe suis jungeret, ut & Liburnicam remigio aptam, classiaris, milite, armis & com-meatu instructos. Hac classe absque cunctatione dirigeret in Fretum Lemærium, inque Sinu Valentino. qui ad lævum Freti latus est, de aquis in fitim, lignis ad fomenta sibi prospiceret. Emenso mox Freto in apertum se daret mare, versusque in Zephyrum, caveret, ne ventorum Occidentalium, qui maris Pacifici arbitri sunt, impetu truderetur in Australes Freti Magellanici oras. inde in Boream flecteret ac faventibus Zephyris lecto litore in portum Castrensem aut Chiloiensem iret, fixaque hic classe, Liburnica interiora regni lustraret. inde vexilli candidi explicatione ceu pacis signo invitaret ad colloquia incolas, occasionesque captaret explorandi gentis animos & sciscitandi terrarum secreta & proventus. Hoc adverteret attentius, in hoc Sinu, per novilunia intumescere Oceanum, maximis incrementis, ideòque cave. et sedulò, ne pleno mari vadis inhæresceret & Lunæ periodum expectare cogeretur.

Mox in colloquia admissus cum populi primoribus, Cazi-quas vocant, exponeret, se per immensa locorum spacia, per tot casus & maris discrimina eò devenisse, excitum fama bel-lorum, quæ cum infesta Hispanorum gente, jam inde ab Anno CIO IO LV fortiter & gloriose gessissent, ductu & moderamine Compalici Lantari aliorumque ducum, recuperandæ libertatis ergò. pares animos fuisse populo suo, cujus cum eodem hoste bella in octoagesimum annum traherentur, vindicando imperii jure & libertate: ea armis partâ tutaque domi, ulterius ivisse trans maria & Brasiliæ provincias aliquot exactis Lusitanis in potestatem rede-gisse. inde bimestri navigatione in Chilen devenisse, ut fœdere ipsis commerciisque jungeretur. advectare se Europæorum arma, valida ad bellum, sive sua tutari haberent, sive invadere hostem animus esset. Tum Arausionensium Principis litteras exhiberet, & Potentissimorum Ordinum magnifica appellatione dictis suis robur decusque adderet. Suaderet iter in Belgium primori-

bus ipsorum, qui terras Belgarum, imperii bellicque modum, arces ac munimenta, Reipubl. adversus Hispanum præsidia, coram spectaret, mercesque omnigenas, ineundæ & firmandæ per commercia amicitia. Cumque fortissimi & bellicosissimi istius gentis haberentur Araucenses, Tucapellenses & Puren-
ses, iussus fuit cum his potissimum pacisci, cum proximi essent Baldiviensibus & auri fodinis abundarent & soli præ aliis ubertate gauderent. restaurandæ Baldiviæ spem ipsis faceret, operas promitteret, munitionibus se & Chilenfes adversus Hispanorum vim tueretur, in eorum (quod caput rei) opes & auri sacros recessus dextrè inquireret, armisque & apparatu bellico auri precia æquaret.

Quod si Baldiviam tenerent Chilenfes, invaderet insulam proximam S. Mariæ, horreum, ut creditur, Hispanorum in præfidiis istic agentium. Chilenfes Castellanos eximeret servituti, Castellanos quoscunque belli spolia putaret. ut his auspiciis clementiæ in ipsos, severitatis in hostem, demeretur ignotam gentem. Quod si insulam istam à nostris teneri non ferat Hispanus, & collectis undique viribus eam recuperare nitatur, expendendum Duci, num resistendo hosti, asserendæque juxta Insulæ & urbi Baldiviæ par sit. num verò consultius putet deprædari insulam ac deserui, defendi Baldiviam. Posterius Rectoribus placeat, cum par Chilenfes propugnari urbs possit. qui jam olim absque Europæorum auxiliis Castellanis potentiores fuere, ut Osornensium, Araucensium & Purensium exemplis constat. At secunda cura sit Insulæ, ne desertam occupet hostis & muniat. Exsurgat illa in isto Orbe Duynkerka, quæ Chilenfium portubus propinqua insidiabitur, & subeuntes egredientesque Castellanos rates interceptiet. Quod si præmonitus de Belgarum appulsu hostis se moveat, inquirendum Duci sollicitè, quæ ejus vires, quis belli apparatus, quis ordo agminis. quod ex obviis hic illic Chilenfium lintribus rescire facillimum. secus metum fore, ne si arma hostis sumserit potiora nostris, in miseriam nostram vertat.

Prima ab exscensu cura esto, percunctari in fodinas, quæ & ubi sint, num facilis eruendi auri labor, num difficilis; an remota

remota an in propinquo maria ac flumina, quibus avehi metalla possint; num pronis indigenarum studiis an averfis. repertis fodinis auroque potitus, ad Brasiliæ rectores hoc omne perscribi, muneris sui putabit: ut auctis per illos viribus, milite, mercimoniis, armis, successus felicius urgeat; Castellanos arcibus suis, quacunque poterit, depellat, & inventis auri sedibus, quæ solæ ad felicitatem mercantium desunt, unus potiatur. Hoc fini traduci è Brasilia perutile fuerit operum istorum & fodinarum peritos, quibus judicandi de venarum præstantia & ubertate potestas est.

Quin & illud curet Præfectus, ut Chilensium politia, religio, vitæ modus, belli armorumque forma omnis & ratio perscribantur. in lanificia ipsorum, textoriam & fulloniam artem inquiret, necnon in terram Cimoliam purgandis pannis. Ovium Chilensium, quarum lanæ in precio, mares femellæque aliquot in Brasiliam transvectabit, ad propagationem: salis quoque petrosi vim, redimendis itineris impensis, ut & varii coloris tincturas, quarum aliqua Cochenilla præstantior. Amplius in mandatis dedit Brouwero Vndevigintivirale Concilium, ut terram Australem scrutaretur, cujus inveniendæ cupidine nec indubia spe ipse teneretur. Quod si is fuerit rerum status, ut Baldiviam & Chiloen insulam arcesque præfidiis infideant Castellani, despectendum erit in loca proxima. ut Chilensium istic impetrata amicitia & mercandi facultate, sociatis viribus Arce aliqua depellamus hostem, Mariam Insulam invadamus, & per colonos Chilenfes asseramus. Inito cum Chilensibus commerciorum bellicque in hostem fœdere, fas erit Brouwero redire in patriam, surrogato sibi Elia Herckmanno. quem consiliis maturè instructum ad imperium hoc bonis artibus formabit. Ne verò sine Numine tanta cœpset Societas, quæ ante res humanas pietatem habet, illud curæ esse voluit Brouwero, ut Religionis Reformatæ propagationi inter Barbaros studeat, Chilenfes Pontificiorum placita amplexos è tenebris tantis in majorem porrò lucem vindicet, gentilissimum Christianismo discutiat, & inter auri studia, salutis palantium à veri tramite invigilet. ne ditescere solum velle videamur, sed & errantium miserescere. Reliqua pro arbitrio

administret, ad nominis divini gloriam, Reipubl. famam & Societatis incolumitatem. Iam de CHILE ipsa dicendum. Est ea in Americæ parte Australi extra Tropicum, Peruviam & Patagonum regionem inter. quarum hæc illi in Meridiem, illa in Boream vergit. Ad Occasum mare Pacificum adspectat, longo littorum tractu, quæ in quingenta excurrunt miliaria.

CHILES descriptio.

Situ. Ad Ortum mari Atlantico; ubi Australis est, Freto Magellanico terminatur. Si magnitudinem ex Hispanorum imperio definias, arctioribus terminis clauditur. Nomen illi a frigore, quod Peruanis *Chili*, ob frigida & nivosa Andium, quos superare necesse habent, quotquot eam è Peruvia adire student. Si scriptoribus fides, tam acre hîc & vehemens illud est, ut equos cum sessoribus suis constringat & marmoris instar induret. Castellanis Antœci sunt Chilenfes. Pluvias, fulmina & totius anni vices sentiunt, distinctis intervallis, haud aliter atque Europæi. nisi quod illic æstas est, cum nobis est hyems, mutata Solis commoratione. Polus Antarcticus ex nubeculæ cujusdam albæ circumactione observatur, quæ circa polum vertitur. Non ubique cultam habitatamque Chilen reperiās, sed propter oram maris maximè. Plana est nec altis collibus assurgens, nisi qua parte in montosa Andium attollitur.

Temperies. Regionis temperies pro situ varia est. nulli Indiarum parti aeris coelique clementiâ cedit, nulli habitatorum frequentia. Victualium abundè habet, quæ Peruviæ non rarò impertit, facili transvectione, ob flantes hic perpetuò Austros. Indigenis vasta & firma corporis moles, membra compacta armifque assueta. præsertim Araucensibus, & Tucapellensibus, qui montana habitant & assiduis bellis Hispanos atterunt. Vallibus distinguuntur, ubi ros decedit nostro spissior, dulcior & pinguior, ejusdem quo manna usus. At nulla pascuorum proprietate. quæ ex Regis Hispanorum voluntate communia habent, ut & venationem ac piscaturam. Prata perpetua ferè viriditate placent, ob vallium humida. Vigent hîc hospitalitatis erga iter facientes officia. Gubernatorem à Peruviæ prorege accipiunt. Episcopatus habet geminos, quorum alter nomen habet à metropoli S. Iacobi, colonia Hispanorum, alter ab urbe Imperiali. Regnum omne Hispani his provinciis distin-

Corpora indigenarum.

Gubernator.
Episcopatus.
S. Iago.
Imperial.

distinguunt, Copiapa, Guarca, Chile, Lazerana five Coquimba, Quilata, Provincia regni Chili.
 Mapocha five S. Iacobi, Promoucana, Conceptionis five Penca, Arauca, Tucapella, lenfia.
 Purena, Angola, Imperiali five Carris, Villa-rica five Mallelauqua, Baldivia, Osorno five Choulacavina, Castro, & terris insulisque Patagonum, ad fretum usque Magellanicum diffusis. Peregrina vocabula loquor, quæ quia insolita & ignota Europæis, horridius accipiuntur, apud suos usu & significatione gratissima. Copiapam portus commendat, quem adire quotannis Hispani assolent, comparandis Eranis, five turcosiis, quos apud Intas populos, magno ære divendunt. His in elegantis & ornamentis sunt, capitisque fasciis & redimiculis inferuntur, licet rudes, nec arte politi. nulla hîc auri vestigia in hunc diem repta. aliarum rerum feracissima est tellus & optimæ glebæ. Similes foli bonitate sunt Guarca & Chile, in qua auríferas Guarca & Chile.
 venas deprehensas perhibent, ut & in Lazerana & Quilata, Lazerana. Quilata.
 licet ab aquis & fossoribus Indis destituantur, qui non nisi grandi precio parabiles sunt. S. Iacobi provincia civitati appellationem debet, Episcopatus sedes. gentile regioni nomen Mapochæ est, flumine Tupacalma perillustri. ipsa ferax vini, segetis, cumini, anisi, varique ad victum proventus ubertate, alimonix suæ sufficit. Aurum olim luculentius, nunc parcius suppeditat. Conceptionis Civitas aulæ & Gubernatoris sedes, Conceptionis Civitas, in Penca.
 à mœnibus nuda, subeuntibus undique patet, habitatorum, qui bis mille esse creduntur, frequens, ex Itala, Lusitana, Vasconum, Castellanorum & Mestigorum, ut vocant Hispani, gente. Vna militum centuriâ defenditur, quæ Gubernatori prætoria est ad custodiam. Regio, Chilensium appellatione, Penca dicitur, auri quoque scatebris famosa. Primariæ insulæ, quæ continenti objacent, Mocha sunt & S. Maria. Mocha Insula Mocha, S. Maria.
 Australior, ex adverso fluminis Imperialis jacet, montibus aspera, nec minus rebus ad victum necessariis abundans. incolæ Chilensium isti sunt, qui bellis Araucensibus pulsi huc secessere. Hispano & Chilensibus illis, quos Vcaos vocant, pacatis utuntur, neutri inter partes. Castellani eò mercatum abeunt, mercesque eduliis commutant. Has Mochenses scaphulis suis ad Caytas, Tolтинios aliasque in proximo gentes transvectant. Insula S. Mariæ Araucum contra jacet, secunda

V u u 2

itidem

itidem & uberrima mayzii, segetis, fabarum nutricula. paucis Chilenibus incolitur, apud quos Hispanus aliquis procurator frumentationem annuam, Regium vectigal, colligit.

*Arauca.
Tucapella.*

Arauca, quæ Tucapellam complectitur, non minus à soli fecunditate celebratur, nec auri fodinis caret. Pertracti ab Hispanis incolæ ad fodinarum labores, arma in eosdem sumserunt, in libertatem se vindicaturi. Post exacta multis annis bella in pace agunt, licet subnacentes subinde lites, ut inter reconciliatos fieri solet, tum turbent. Domino hodie parent Hispanis addictiori, cui nomen *Catamaco*, sub quo quieti tranquillique vivere. nunc vita functo ad ingenium rediere turbidi & otio aduersi. Castellum hic condidere Hispani S. Philippi, coercendis tumultuariis, cui militum quingenti pro præfidiis.

*Regiones
Australes
Vcaorum.*

Reliquæ regiones Australes Vcaorum sunt, sive populorum Anti-Castellanorum, si Castrum excipias, quam Chilenfes Chilouien appellant. Sunt illæ, Lacuilla, Coblina, Carolomappa, Monlinum, Martengua, Laccona, Lynlina, Meulina, Cauwatfca, Canacqua, Linna, Quintiora, aliæque plures, ut & arx Calbusa, quæ ad mare interius est in provincia Aucud. Hæ Hispanorum omnes imperiis tenentur, Gubernatore Ferdinando Alvarado, Osorni parentibus Hispanis nato. à Conceptionis Præside iussa accipit. Illæ mirè fertiles, mayzium, hordeum, pisa, fabas, milium ubertim ferunt. triticum parcius & coloris fusci, ob loci frigidam humidamque temperiem. etiam poma affatim, & mala cydonia, rapas aliaque hortensis generis, Patatas quas vocant, & sub terris nascentia poma. Insulæ ovium gregibus insternuntur, ut & vaccis, licet rarioribus, plurimis capris, suibus, gallinis, aliisque annonæ momentis. Piscium in fluviis uberrima captura, quales sunt Corbini, Aselli minoris magnitudine, & Robuli, Apuæque ad instar halecum, & ostrea Europæis similia. Insula Chilouie, in qua Castrum, aurum nutrit. verum scrutari in illud timuere, Hispanorum metu, ne fodinarum laboribus inviti mancipentur. Iam liberum cuique ire in terræ viscera, aurumque effodere, dummodo quinta pars Regi cedat. Castrum civitas raris ædibus ad fluvium Gamboam habitatur. qui in Sinum sive mare internum se exonerat. hortis plantarumque gratum

*Chilouie
Insula.*

*Castrum
civitas.*

fui

fui præbet conspectum. Templâ ostentat tria, Basilicam, illam
de los Mercées, & tertiam Iesuitarum. incendiis deformatâ ædes
 rudibus horrent, bellorum præmiis. Angola provincia in *Angola*
 interioribus est, longius ab Arauca, ubi oppidum fuit Hi- *Chilen-*
 spanis dictum Nova-villa. solum insigni fecunditate luxuriat,
 tritici, sicuum, vini aliorumque fructuum benigna mater.
 Aurum & hic reperiri fert fama, at neglectim haberi. Sunt
 inter Angolensium Dominos sive Caziquas, qui ab Hispano-
 rum stant partibus, & cum Araucanis eadem fruuntur pace.
 Arcem hic habent Hispani, sed à præfidiariis vacuum. Puren- *Purena.*
 sis provincia, quâ in Occidentem vergit, maritima est, auri ex-
 pers, cætera fertilis. Ante pacis cum Hispano tempora, inco-
 læ Araucanis parebant, jam secessionem fecere, Imperialibus
 fœdere nexi. Nec minus per clancularios istic fautores &
 asseclas, res suas gerit Hispanus. Imperialis civitas, Episco- *Imperialis*
 palis quondam, nuperis bellis vastata fœdè triste spectaculum *civitas.*
 est. Rumor erat, Castellanos trecentorum manu illic Arcem
 moliri, jamque è Chilensium Dominis aliquos à fide suorum
 defecisse. Verùm hos Puelcarum natio effera & immanis, ab
 ipsis montibus, quos inhabitat, asperior, coercet. Auro caret.
 incolis exosissima ei Hispanorum natio, à qua in servitutem
 redacti aliquoties fuere. Nec enim uberior certiorque odii
 materies, quàm quæ ex afflicta aut erepta libertate nascitur.
 Quo tempore in Baldivia morabantur Belgæ, Dominus Cay-
 tinorum Lemoulionfus Præfecto Belgarum, pro gentis suæ
 more, telum cum nuncio misit, amicitiam ejus deposcens.
 dumque se ad iter accingit, ut peregrinos hospites ipse com-
 pellet, Peulcæ, quibus suspecta ejus fides, quod Hispanis
 favisset, provinciam ejus invasere & edita strage captivum
 cum suis abduxere. Regio non minus quàm aliæ fertilis, ve-
 rum frigidiore hîc aere vix maturescunt fruges. Villa-rica & *Villa-rica.*
 civitatis & provinciæ nomen est. Indorum ferociæ vastitatem
 & deplorandam sui faciem debet. alias soli uberis, licet frigi-
 diusculi. Fodinas auri habet, sed spretas incultasque. Præ-
 fectus hac tempestate erat Curuwanchas, qui mensis Febr.
 die tertio Anni MD C XLIII Baldiviæ cum Herckmanno
 locutus, in pacis nobiscum condiciones una cum Baldivien-
 sis

*Baldivien-
si pro-
vincia no-
vem terri-
torii di-
stingui-
tur.*

*Baldivia
cruias.*

*Choulaco-
wina.
Oforum.*

*De Chi-
lensium
populis.*

*Flaktiu
corporis.*

bus & Conchenfibus convenit. Baldivienfis Provincia novem territoriis partibusque distinguitur, Mariquina, Peliova, Regniwa, Calli-calli, Guadalanka, in qua civitas Baldivia, Quinchilqua aliisque. Harum indigenæ aurum hic reperiri conftanter pernegant, præterquam in Mariquina. adeo ut quæfita aliis cupiditatis illecebra, his execrationi fit. naturæ hoc beneficio gloriatur nemo, dolent omnes, ob fervilia opera & veterem Hispanorum tyrannidem. Solum Baldivienfe frigidum humidumque eft, ob crebros imbres, quos Lunæ variæ vices cient. Fructus ferè, quales noftratibus, fed uvis fua deeft maturitas, ob frigus & gelidas fpirationes. Ambitus Baldiviæ miliaris eft, cujus muris paffim innafci & enafci videas arbores pomiferas, quæ nemoris inftar denfi vias paffim ftrataque obfident. Duobus poft cladem annis, Caftellanorum trecenti arcem extruxere ad fluminis angulum, juxta cœnobium S. Francifci, ubi alimentum inopia periire, exceptis LXX, qui Oforum fe recepere, itinere attriti confectique. Ex eo deferta Hispanis, excurfionibus ipforum fubinde patuit. Choulacowina Oforo olim urbe claruit, quæ à Baldivia vicesimo abeft milliari. aere gaudet faluberrimo, & fole fertili oviumque feraci. Pratis pafcuisque luxuriat, lanæ fubtiliori. rude præcellit, ut & frugum copia & varietate. Auri fodinas novit. Incolæ Baldivienfibus humaniores cultioresque parent Picomanno veteris militiæ Duci, cujus maxima apud fuos laus & veneratio. Vrbi in flumine poftæ, quod Rio-Bueno Hispani nuncupant, portus eft minorum non majorum navigiorum capax, ob fcopulos & fparfa per flumen vada. Chilenfium alii fub Hispanorum degunt imperio, alii fui juris funt. illi civilius vivunt, moribusque Europæorum ad humanitatem plus formantur, Dei fenfum admittunt ac domicilia habitant. aliis vita agreftis planè & effera, prona hominum in deteriora cupidine, quam majorum confuetudo culturæ omnis expers validam facit. Capite funt grandi fatis, facie panda. imberbes capillum fubnafcentem conchulis inceptum detondent, quas è collo pendulas ad iftos ufus circumferunt. Vertex ipsis rafus, revulfæ quoque barba & mufaces, ne capillos hofce nocendi inftrumenta hoftis arripiat. At fub Caftellanorum

norum dominio promissus omnibus fluidusque capillus est. Aperto plerique incedunt capite, quod fascia stringunt. quæ Ducibus dominisque, quotquot eminentioris inter ipsos sunt fortunæ, ornatio speciosiorque est. laminis namque argenteis illam interstinguunt, & eranorum sive turcosiorum frustis ornant, ut & varii coloris coralliis. caput quoque mustelarum pellibus induunt, eo situ, ut capitis exuviæ in fronte & sincipite rigeant, rejecta in cervicem cauda. Paucissimis pilea sunt, quæ tamen industrii conficere norunt. color illis candidus, capillitium nigricans densumque, quod circa aures refecant. Etiam feminis nudo capite incedere mos, soluto & impexo nec torto in cincinnos crine. Quædam natantem in cervicibus cæsariem, nodo circa caput stringunt. quod factitant, quoties mulierum condicione agunt, mensesque sexum arguunt. Quæ in Vcais vivunt, capillum non refecant. qui tamen Chilouensium mos à Peruanis fluxit. His capillata frons est supercilia tenuis, ritu ferè nostratium. Textoriam artem callent omnes. telam non ultra quinque quatuorve ulnas extendunt. è pannis laneis amacula conficiunt viris, quæ humeris circumdant, brachia ac lacertos nudis. pro frigoris modo alia aliis super induunt, modo candidi, modo cærulei, modo flavi coloris, etiam striis distincta Hispaniensium stragulorum instar. nullo pectus thorace induti, femoralibus induuntur, genua tenuis, juxta consuetudinem Belgarum. carent interulis indusisque, caligis & calceis. Qui indigenarum sui sunt juris, nec in civitates aut pagos agminatim coeunt, sed sparsis tectis habitant, licet minimè splendidis, humi depressis, quæ è stramine, arundine, juncis fabricant; nullo opere in testino discreta. ut uno tota domus continuoque spacio decurrat, gramine acclivi tecta. superne subdiali foramine patet, per quod luci ingressus, fumis egressus datur. pedes nudi incedunt, nisi quod festis diebus aut hominum panegyri caligati ambulent, non calceati. Mulieribus itaem pro velamine panni linei segmenta sunt, antrorsum & retrorsum ex altero solum humero fluentia, à latere confuta, proxima pectoris parte patente. Hæc ipsa supra humerum grandioribus neunt aciculis, iisque vel argenteis vel æneis, pro facultatum modo.

*opificum.**Demiculiu.**vestim.*

media corporis parte vestem istam succingunt stringuntque, aliudque illi amiculum circumdant, quod sub gutture acicula nectunt. nudæ quoque pedes, ut viri, absque caligis & calceis gradiuntur, ad duritiam suetæ. Supellex parca admodum, nec ad fastum nec supra necessitatem, paupertatis longo usu. Pocilla duo aut tria numeres asservando potu, & vâsculum corneum cotylamque, unde bibitur. planè ac si ad Cynicorum regulam viverent. arborum trunci sedilia sunt. nisi quod opulentiores pellibus solum insternant amico invisenti. à curis vacui annuo reditu gaudent. hæc meta cupiditatis. alius annus alias illis curas aliosque labores adfert. In opibus pecora habent, quæ non ipsorum educatione, sed naturæ beneficio fecunda perseverant. Sementi vacant ineunte mense Octobri, qua tempestate familiæ decem aut viginti ejusdem districtus in societatem operis conveniunt, agros arant, occant, conferunt. ubi messis colligenda, rursus labores inmutuum sublevant. Stata edendi tempora observant, matutinum & vespertinum. aquas bibunt parcius, sed iis è milio, tritico, hordeo farinam floremve miscent, ad cerevisiæ nostratis rudimentum, & similitudinem. Solenniore festo potum bibunt è mayzio, quem Chiche appellant, ejus ferè coloris & saporis, cujus est lac pressum rancidius. mayzium in pulverem attritum maceratumque in massam cogunt, quam anicularum dentibus præmansam, velut in pultriculam attenuant, quæ affusa aqua ebulliens inebriandis valet. ad eundem ferè modum pomatium sibi conficiunt, à præmansis pomis, ad fortiorem, ut opinantur, ebullitionem. Præfectos ex virtute sumunt & generis dignitate, quos Vlmenos aut Pulmas vocant. Caziquarum quippe vocabulum, ex Occidentali India huc translatum, originis peregrinæ est. Vlmenorum alii viginti, alii triginta, quidam quinquaginta aut centum familiis imperant; certissimo indicio: non stare absque ordine & duce incompositam multitudinem. præcipua illorum in bello autoritas, & Comitii; ubi verba præeunt. convocare hæc fas, cum exigit necessitas. at exigere tributa nefas, nisi cum capeßendum bellum. cui se duces præbeant oportet & antesignanos, sub auspiciis Summi Gubernatoris, quem Nento-quiendum vocant, cui dicto

Vidua.

Præfecti.

dicto audientes sunt. privatim de rebus ad Rempubl. pertinentibus conferre vetitum. sub dio circum stante populi corona verba faciunt. quia suspicaces deteriora fingunt, falsisque reum subdunt. Præfectura hæreditaria ad primogenitum devolvitur, mox ad alios. horum defectu ad cognatorum pro-^{Arms.}ximos. qui si minus digni imperio censeantur, dignioribus principis dignationem assignant. Sub armis membra decenter gerunt. hæc lanceæ sunt viginti octo pedes longæ, ferro vel duriore ligno præpilatæ, quibus ex equis dextre depugnant. Acinaces, machæras, Hispanica arma, ostentabant, etiam pectoralia adversus ictus tuta, ex Hispanorum olim stragibus recepta. Vaginis longo usu attritis, gladios strictos sibi alligabant. Etiam clavas gestant infixis clavis minaces. arcubus adhæc & sagittis, more à proavis recepto, armantur, quibus cuspides sunt ex polito & levigato lapide, veneno tactæ. quæ læsum ilicet perimunt. Nec tamen hic omnium mos, sed ejus gentis, quæ Puelches dicitur, quæ Orientalia montium, quos Cordilleras vocitant, inhabitat. Galeas quoque sibi & thoraces fabricant ex congestis multipliciter pellibus, quibus ictus lethiferos avertunt. Equitatu magis, minus peditatu valent, qui in campis explicatus fugam facile capeffit, præsertim ad fistularum & sclopetorum nostratium ictus. hastas regere gnari inhabiles tractandis bombardis deprehenduntur. è latibulis & nemorum abditis bella gerere edocti, incautos occupant & trucidant. fortitudinem jactari sæpè audire nostri, nunquam experti. cum à denis sclopetariis ipsorum fugari possint trecenti. In victos crudeles vitæ veniam nulli faciunt. Cor prostrati hostis exemtum morfu sanguinolento dilacerant, invocato Pillani nomine, cui, utpote numini Genioque, tali ^{Religione.}victima litant. Dei creatoris cultusque divini, ut & immortalitatis animæ nescii, sacros præ profanis dies non habent. aliqua tamen numinis aut dæmonii opinione tangi videntur, ^{Dæmonis.}cum Pilanum suum, ut Spiritum aëreum, colant. maxime, cum alienata potu mente & veluti furore percita, carmina illi hymnosque recitant. Quoties tonitrua pavidis mentibus terrorem incutiunt, hæc ipsa in hostium verti perniciem rogant, & Tabaci fumum ore naribusque efflantes Pilanum ingemi-

Y y y

nant,

nant, veluti fuffitibus iftis facra facientes. Victoria potiti fefta agitant, & in luxum ie & merum fuum largius effundunt, fixaque in terram fagitta circum hanc choros exercent, cantusque fuos Pillano nuncupant. Idem factitant, quoties hoftium aliquem recenti lanienæ deftinant. hunc pfallentem una epulantemque inter gaudia clava profternunt, moxque dentibus femineces fpirantesque artus difcerpunt, perfeverante in Pillani honorem omnium cantu & vociferatione. In homicidas, raptores, perduelles capitis pœna animadvertunt. quam fcenam licet tragicam pari cantus celebritate adornant. Quotquot fortes, ftrenui, prudentia audaciaque aliis præftant, à numinis fui dignitate Pillanos, quafi divinos vocant, parique honore dignantur cantores fuos & iftorum facrorum concinnos adminiftratos. Eft & aliud apud ipfos in precio Dæmonium, quod Mura-Poantam appellant. hoc Lucinæ cujufdam inftar implorant, quoties matrimonia ineunt. Ejus fi inftinctu rem Veneream peragant, fpem ipsis indubiam facit fecunditatis. nec alia cum illo colloquia habere fe profitentur, nifi per infpirationes & fomnia, præmiſſis ludis, cantu, faltationumque celebritatibus. Vxores pro facultatum ratione plures paucioresve habent. illas à parentibus mercantur. unde proverbio apud ipfos celebratum, *Chilenſem opulentum eſſe, cui plures filia.* Nuptias nec forma nec generis dignitas conciliat, verum induſtria & labor. quibus hæc adfunt, præligi videas. utique mulieribus res agraria maxime curæ, feriantibus & apricantibus maritis, ad otia & defidiam factis. illæ tondent pecus, fegetem triturant, nent, texunt. viri vix præter ſementem quicquam ſibi curæ eſſe ſinunt. in cujus ut & in colligendæ meſſis labores mulieres quoque advocant. Qui filiam alijus in uxorem poſcit, non neceſſe habet cum illa ſermones conferre, aut ambitu uti, ſed cum patre de elocatione tranſigit. capitis redimicula precioſiora, equi ovesque Sponſarum precia ſunt. his ex pacto datis domum ducitur Sponſa, nullo apparatu. Verum ubi res palàm eſt, amicis conſanguineisque mactatur de grege victima, laudesque pronubo Deo Maruapantæ accinuntur. deum ſtratis humi ovium exuviis epulantur. Maritus ſingulis uxoribus de tecto proſpicit. acceſſurus ad
unam

unam adventus sui indicium facit, eamque unice tunc charam habet, reliquis famulantibus. ubi peperere, caesa agna convivantur, & puerperae sobolique de carnibus ac iusculo ministrant. Nec Europæo more trahuntur in hebdomades quinque aut sex puerperia. Verum altero à partu die ad operas suas redeunt, firmæ corpora, quamquam pusilla. Virorum observantissimæ famularum sorte habentur. præter maritum si quem intentis oculis adspectent, zelotypo vapulant. in adulterio deprehensas suis legibus trucidant. nec magis tamen castè, licet quoad possunt cautè, vivunt, viro subinde ad minus sibi dilectas connivente. Conjugia mercatu inita alio mercatu dissolvere nefas. at violata thori fide repudiare. fas. deferere, licet immerentem, marito licitum, sed ultionis periculo. Nec minus rapere alii aliorum uxores nefariè audent, & maritos potiundæ conjugis spe interimere, impuni potentiorum petulantia. in defunctos sciscitantibus respondent, *Dæmon abstulit.* Mortuos lugent, cadavera inhumata per menses aliquot, herbis aromatibusque involuta adversus putredinem, asservant. ubi terræ mandare volent, convocatis triduo ante consanguineis, epulantur, & de epulis defuncto suum in paropside demensum capiti apponunt, quasi una epulaturus. tandem post tridui aut quadridui commestationes in sua domo condunt. Viduam statim ab excessu mariti nubere finit mos. secundis illam nuptiis ducturus donaria liberis ejus, si quos habeat, largiri tenetur; in fidem conjugii. at viduæ condicione illam porro vivere honorificentius habent. Viris mulieribusque consuetudo est proluendi se mane in flumine, quantumvis rigente gelu. In bella ex fœdere coituri telum sociis mittunt. quod à dextera tangant, ratum fœdus est juratumque in hostem. Et quia litteris aut characteribus animi sensa absentibus aperire insolens ipsis, secretorum suorum conscium aliquem ablegant, qui de statu belli nunciet, exhibito in dexteram telo, e quo ligula aut fascia dependet. quod si in belli societatem ire animus sit, reduci nuncio idem telum in dexteram ingerit, fasciæque priori aliam super alligat. At si ad alios deferrri consilia sit opus, telum h. c. fasciasque initi fœderis notas ostentant. cineribus partes corporis pilosas

*De ritibus
circa mor-
tuos.*

*Secundis
Nuptiis.*

*De ritu
fœderum.*

perfricant, mox manibus radicitus depilant, ne denuò luxuri-
 et. Tonitru pro Numine habent. hoc Pilanum indigetant.
 Quoties per convivorum tempora tonat cœlum, dissipato
 cœtu aufugiunt, & Hispanos adesse clamitant. quin arma, ceu
 propinquo hoste, turbati arripiunt. Tantus invisæ ipsis gentis
 horror animos nepotum & abnepotum etiamnum tenet, ob
 veteris in proavos crudelitatis memoriam, ut tumultuantis &
 trepidantis cœli causam putent, Hispanorum ferociam. Gu-
 bernatorem hoc ritu eligunt. Qui mortuo succedere voler,
 opes suas explorare habet, num erogandis in Vlmenos five
 Magistratus inferiores donariis sufficiant. dein convocatis illis
 oratione apud populum familiæ suæ majorumque dignitatem,
 opes, amicorum potentiam & virtutum militarium decora
 recitat. orationem excipit primorum aliquis, & exaggeratis
 futuri Ducis meritis, juramento suos Ducemque adstringit,
 ablataque è collo ejus fascia, gemmis lapidibusque preciosis
 fulgente, territoriorum Dominis five Vlmenis distribuit. tum
 Gubernatori acclamant & quod primum apud illos ultimum-
 que rerum est, commensationibus indulgent. Animalium à
 nostris insignis diversitas. Ovium aliæ agrestes, ut & Scotiæ,
 aliæ mansuetæ. quædam camelis similes figurâ corporis, non
 magnitudine. collum illis longius & teres, rictus fissus, sed
 gibbus nullus. color dispar, candidus, niger, cinereus. at
 agrestibus igneus & fulvus. Eas perforata aure & transmissò
 fune ductant domini & ad arbitrium flectunt, ut equos frenis.
 Animalculum alit Chile sciuri magnitudine, pilis glabrum,
 maximi apud Peruanos precii. *Chincillam* appellant. Magna hic
 pecudum & struthionum frequentia. Fructus ex Hispania
 huc translati facillè crescunt. Præter fruges alias, peculiare
 genus farris profert, *Teca* dictum, filigine minus, quo tosto,
 & trito in pulverem victitant. si parcius humor affundatur,
 esculentum est, si largius diluatur, poculentum. Nascitur
 hic arbor, quam *Murtillam* Hispani, indigenæ *Unni* vocant, è
 cujus fructu liquor extunditur, vino perquam similis, stoma-
 cho saluberrimus. adiere Chilen Argonautæ celeberrimi Fran-
 dracus, Thomas Candischius, Olivarius à Noort, Georgius
 Spilbergius aliique. Primus in eam penetravit & copias duxit
 Dida-

De Numi-
ne Pilano.

Guberna-
toris ele-
ctione.

De ani-
malibus.

Qui Chi-
len adie-
runt.

Didacus Almagrus, superatis Andium ingenti discrimine fastigiis. postea provincias perdomuit Valdivia, qui & urbes Imperialem & Baldiviam condidit & de suo nomine dixit. omnium populorum bellicosissimi sunt Araucani, qui maxima sæpe strage Hispanos fuderunt, urbes & municipia invadere & cremavere, ea ferociâ, ut promovere terminos non patiantur, verum locis pluribus exactos, arctioribus finibus, velut incitis, coërceant. Auri fodinis locuples Societati & Brouwero suscepti itineris causa fuit. Eò NAMQVE lubenter imus mortales, ubi cupiditatibus litant spes, & credulitate futurorum fruimur non inviti, modo illam aliqua utilitas adspargat. Sed longius produxi sermonem, dum me Chilenfium mores, populi, terrarumque novitas capit. Nunc ad inceptum redeo. Naves concessæ Brouwero quinque, quæ milites expeditos habebant trecentos & sexaginta, sub tribus signis & ducibus. Fuere hi Blaubeeckius, Voßtermannus, Petrus Florius, omnes probatæ militiæ, & ab armis noti. Hac classe è Brasiliæ portu, Ann. c. 13
10 c. XLIII. quem Alexii vocant, digressus, directo in Meridiem cursu, propè Fretum Lamærium stetit. quod prætervectus, insulam ab Ordinum nomine illustrem, attentius observavit, scire satagens, an continens ea esset, an insula. mox idem fretum repetiit, certus adeundi Sinum Valentinum, qui ibidem ad latus Australe terræ Mauritianæ conspicitur altitud. grad. LIV & minorum aliquot. Verum tempestate valida disiectus in partes oppositas, circumraptus Insulam omnem fuit, novi in Mare Pacificum breviorisque aditus occasionem objiciente fortuna. Illum æternæ memoriæ sacrum fecere navales, & Maris Brouweri appellatione insignivere. Sinus iste, de quo dixi, peroportunam navibus decem duodecimque stationem præbet. piscium pecorumque expers, baccis tunc rubellis nigrisque vernabat, musculis conchisque abundans, ut & aquis recentibus ac lignis ad varios usus. Collectis in hoc Sinu navibus, sospites incolumesque omnes enavigavere, donec primus terræ appulsus fuit portus Chilües. cui à Brouweri nomine facta appellatio. aberraverat navium una, Auriaca, quæ postmodum huc appellens, non repertis sociis & classe, Pernambucum rediit. Crispinus & Vigilum præfectus Blau-

*Brouwerus
Novum
iter in
Mare Pa-
cificum:
primus
aperit.*

*Ann. c. 13
10 c. XLIII
May-
Chilües
portum
subit.*

beeckius jussi fluvium conscendere, ea Liburnicâ, cui a Delphino nomen, ut Chilensium primò obvios de regionis statu & Hispanorum viribus percontarentur. Confitum amœnissimis hinc inde arboricetis flumen, domicilia aliquot sparsim ostentabat, sepibus ligneis in Crucis figuram decussatim ordinatis præincta. Chilenfes exterorum & novorum hominum conspectu, in collem, qui ad fluminis ripam attollebatur, se recepere, & conspiciendos Belgis præbuere. at his ad colloquium egressis, à littore intus deflexere. Nostri defixo in litore stipite, è quo candidum linteum suspenderant, pacis signa ostendere, depositis juxtà stipitem cultellis & corallis, mercatus illice materia. quin alta & blanda voce amicitiae verba ingeminavere. Vix in lembum reversis Belgis, adfuere ilicet eques unus, pedites tres & ablatum stipitem reliqua-que ad suos detulere & mox ad ripam progressi in aquas projicere. Quæ res ob indignitatis, ut videbatur, speciem, suspicionem injiciebat, ab Hispanis hostibus hæc loca infideri. à quibus benevolentiam expectare, insanum. triduo post cum cohorte militum altius fluvium subiit Blaubeeckius, invitandis ad sermones mutuos incolis. mandatum acceperat, ut explosione tormenti majoris alia atque alia, innoxia tamen, nec non vexilli candidi explicatione, securitatem promitteret: at mox rubicundum explicando & explosionibus seriis moveret & perterrefaceret præsentis. At frustra fuimus. Cumque audaces faceret locus, conviciis & fœdis vocibus impetebant è longinquo nostros, egredientibus suprema minati. Centuriones duo Vostermannus & Florius exscensione facta, dispositis insidiis, Chilensem occupant, ut & vetulam cum liberis binis. qui Hispanicè nescientes, nullius rei indicium fecere. Interea capto ab Hispanis navalium aliquo, credibile fuit ex hoc ipso de adventus nostri caussis edoctos fuisse. Altius profecti ad Arcem Carolomappam, hostium machinis impetiti exiliere & occurrentem fortè hostium nonaginta manum equestrem pedestremque, quæ vim parabat, animose in fugam egere, pluribus in silvarum proxima dilapsis. desiderati hoc conflictu fuere ipse Hispanorum præfectus Andreas Nimesius, Herrera, & præterea è gregariis octo novemve.

Po-

*Fluvium
subit Blaubeeckius.*

*Hispani
fugunt.*

Potuisſent tunc haberi captivi. verum jufferat rigidiffimè
 Blaabeeckio Brouwerus, ne ulli hoſtium parceret, ſed ob-
 vious quoſque adverſoſque ſterneret. Nec mora, primos Bel-
 garum impetus ſenſit arx Carolomappa, quam præſidiariis
 ſexaginta, tormentis æneis duobus tenebant Hiſpani. ea
 victa trucidati ad unum omnes, ut diſſuſo nominis noſtri ter-
 rore, paterent venientibuꝝ regionis intima. ita viſum Brou-
 wero. qui uti arma habebat in Hiſpanos omnes, ita acerrima
 in eos, à quibus opima ſpolia ſperabat. at minus providè fa-
 ctum cenſebant, qui è commilitio erant, cum relicto nemine
 deeſſent indices, & explorandi, quæ vellent, ignota, oportu-
 nitas. Objiciebatur hæc Arx limitanea in ipſo littore Con-
 quenſium, Oſorni & Baldivienſium populis. quibus cum
 Hiſpano bella fere perpetua. Quatuor hinc miliaribus alia
 Arx in limitibus verſus Ortum ab Hiſpanis tenebatur, Calbu-
 ca, quam præter Turrem caſtrenſem quadraginta tutabantur
 præſidiarii, & tormentum bellicum ex ære fuſili ſingulare.
 Repertæ in Carolomappa litteræ xxviii Februarii. Anno
 c10 10 c xlii ſcriptæ, & è Lima in Conceptionis Urbem,
 hinc in Carolomappam miſſæ. quibus monebantur Chilüen-
 ſes, ne tutelæ ſuæ deeſſent: adventare Hollandos navibus
 duodecim, in duo contubernia diſtinctis. ſœdo proſectò no-
 ſtratium more, quibus deferre ad externos domeſtica nimium
 proclive. Diruta hac & ſolo æquata Arce, quæ domiciliis tri-
 ginta inhabitabatur, excepit idem fatum oppidum *Caſtrum*, in
 inſula poſitum. quod. deſertum à ſuis Belgæ occupantis fuit. *Caſtrum oppidum ſubver-
 tur.*
 ipſi incendium urbi cives fecerant. quod ipſum Præfectus
 novis flammis auxit, ut Trojæ captæ & fumantis imago ex
 alto appareret. Nec alia fuiſſet ſors Calbucæ, niſi adnavigare
 prohibuiſſent vada & ſcopuli & maris æſtus tempeſtatesque
 impetuofiſſimæ. Semidiruta Caſtri templa tectaſque, funditus
 ſubverſa fuere Brouweri mandato, ne quid hoſtile integrum
 ſalvumque eſſet. Hoc tam agebat omnibus modis Imperator
 noſter, ut vel ex captivis vel blanda oratione allectis percon-
 ctaretur in res Chilenſium. ſed fruſtra fuit, profugis ad belli
 aſperos & horridos motus inquilinis. nec haberi quiſquam
 blandiloquiis & facili acceſſu potuit, ob pertinaces imbres &

incognita viarum. Iamque Baldivia omnium tenebatur votis, misso eò Crispino. sed ne teneretur adhuc, ventorum fecit inclementia & adversa plurima. Capti mox Hispanorum tres de regionis statu nonnulla differuere. etiam cum Chilenfibus sex ad sermones admissi, Hispanorum tyrannidem & invisa imperia, majorum cædes & perpeffa mala plurima memoravimus. adesse nos pristinæ libertatis vindices, & oppressæ gentis assertores: nobiscum consilia & arma sociarent: esse nobis expeditum militem, & apparatus omnem bellicum, & quæ alia incitandis animis faciebant. Eramus largi promissis, & quæ natura cupientium est, immodici fatis. illi æquis hæc auribus excepere, sparsaque de adventu nostrorum per insulam famâ, per primores gentis suæ significavere, hoc unum se in votis habere, uti Hispanorum imperiis servitioque erepti in Baldiviam ad suos transferri possent. Erant illi Didacus de Carolomappa, & Philippus Vlentelicanus, qui collecta ocyus ducentorum agmine, in Osorum & Baldiviam terrestri itinere abire parabant, instructi securibus, hastis, sclopetis, & pulvere tormentario. quorum precium xxv armentis pensavere. Verum cum aditus viarum omnes præclusissent Hispani, navibus eò transvehi petiere. jamque impetraverant, cum eorum aliquis, cæteris prudentior, Osornenses ac Baldivienses præmonendos de Belgarum adventu dixit, ne hostes nos esse rati, hostile quid molirentur. adsunt tres, qui viarum avia edocti id se effecturos ocyus recepere. Illud memorasse non piget, Philippum istum Vlentelicanum, firmandæ apud nostrates fidei, caput Hispano sua manu resectum ostentavisse, putridum foetensque, ne hostem quis ejus gentis dubitaret, quam tali exemplo mactatam deletamque cuperet. At magna hæc & auspicata exorsa stitit superveniens Brouweri mors; qui post bimestrem ægritudinem, in insula Castro extinctus, novum mortis locum, nondum novæ, quam affectabat, gloriæ repperit. Invalescente siquidem morbo, inhabilis labori & audaciæ, vitæ se securum prædicans, præsentibus commendavit suas & publicas res. nec quicquam de fine recusans, vincentibus curas omnes fatis, animam supra vulgares evectam cœlo reddidit. Hoc reperto posterorum memoria dignus,

*Brouwerius
mactatur.*

dignus, quod primus non per freta & angustias, sed apertum mare in Chilen & Pacificum æquor viam aperuerit. Sepulturæ curam Herckmanno & Crispino demandaverat, locum Baldiviam. qui ut pro sua in defunctum pietate ea munia explerent, cadaveri perpetuitatem aliquam quæssivere, exemptis visceribus. quibus terra abditis, reliquum quod erat corporis aromatibus oleisque conditum à putredine conservavere, & in Navis ampliore alveo seposuere. Illi ex Societatis tacito præscripto, quod tunc patuit, successit in eadem imperia Elias Harckmannus, vir gravis modestiæ, sedulus rerum Occidentalium curator, Senatoribus Politicis antea adscriptus & Paraybæ præfectus, nec una navigatione maritima celebris. Is mitius leniusque Brouwero animatus, idemque festinæ in hostem ferociæ & apud exterarum gentes duræ dominationis osor, faciliore habena imperium capeffivit. Emolliverant, ut opinor, hominem humaniora studia, præsertim Poëtices, quæ non infeliciter tractaverat, editis nostrate lingua de Veterum & recentiorum navigationibus libris. In hujus fidem obsequiumque juravere quotquot vocati aderant Senatores & militum duces, rataque jussu Societatis habuere, gratulati novo præfecto & ad virtutum ejus conscientiam gavisi.

*Elias
Herck-
mannus
suo edit
Brouwero.*

Ægro adhuc Præfecto, Baldiviæ portum subiere classarii, & in anchoris stetere, ubi metropolis olim Hispanorum fuit. conspecta magnæ urbis rudera à Barbaris Anno cio 15 xcix. incensæ ac dirutæ. tunc, cum sub auroram exercitus barbarorum quinque millium, equitum peditumque, inter quos cataphracti plures & pectora thoracibus ferreis muniti, incubuere securis, & capta urbe, cæsisque Hispanis quadringentis, injectisque in domos flammis, graves spoliis abivere. Post hæc tempora Baldiviam restauravere & præfidiis iterum tenere. In hanc è Castro insula profecti nostrates, quadringentos Chilensium, quæ viros quæ feminas, navibus receptos, expositosque in libertatem vindicavere. nec tamen commeatus nostri graves fuere, cum naves ingressuri à frugibus sibi, ovibus ac porcis magna cura prospexissent. Chilensis portus percommodus admodum est hiemationi, magnarum navium capax, e quo mira ventorum facilitate mare conscenditur.

*Baldiviam sub-
eunt Bel-
gæ.*

*Chilensis
portus.*

A a a a

Insulæ

Insulæ sub ipsum littus sparſæ pecore abundant, capris, equis, vaccis, ſuibus, ovibus. Mayzii, milii, hordei, piſorum, fabarum, raparum, lini feraces, nec triticum malignè tolerant. Sementem faciunt, ſed parcam; ſuis, non exterorum uſibus. Chilienſium hic, ut & in vicinis inſulis, cenſebantur eſſe millia duo, quibus per agmina diſtinctis & ſervili imperio habitis, præfectos ſuos impoſuere Hiſpani. vendere illos aut transferre aliò neſas. laboris ſui præter amictum & victum precium nullum referunt. Ob Indorum, excolendis agris vacantium, paucitatem, nullus auri fodinis labor eſt. Oram omnem à Lima Chiloüen uſque quotannis ſollicitè luſtrat Hiſpanus, peregrinarum navium metuens. Non fecerat id jam, adventus Belgarum conſcius. Dum hîc morantur, acceperè ex incolis in Limæ portu naves aliquot regias ſtare, præter alias mercantium. illarum alias machinis majoribus viginti ſex, nonnullas triginta armari. At qui terreſtri itinere in Baldiviam perrexerant Chilienſes, concitatis undique noſtrorum famâ populis, id effecère, ut miſſi ad Belgas gentis ſuæ primores aliquot, ſtipati denſo equitum peditumque agmine, cum Præfecto noſtro Herckmanno ad colloquium deſcenderint. Hic in eundem, quo ad Caſtrenſes antè, modum peroravit, multa de Hiſpanorum in ipſos injuriis, ſuorum affectu, inſtituto, & præſenti, quæ jam affulgeret, libertate, locutus. Diſſeruit de bellis noſtris per tot annos cum Hiſpano, magnis ſucceſſibus, geſtis. tot victoriis illuſtres Belgas primùm in Orientem, inde in Occidentem diſſuſiſſe imperia. Braſiliam à ſe teneri, exactis Luſitanis hoſtibus. Hinc brevem eſſe in has terras navigationem. poſſe commerciorum, poſſe belli Societate ipſos jungi. Etiam verſa in laudes oratione, Chilienſium in Hiſpanos bella, majorum fortitudinem & præclara facta pro concione exaggeravit. Exhibitæ Celſiſſimi Principis Frederici Henrici litteræ & expoſitæ per interpretem. quas magna veneratione, defixis in chartas oſculis, acceperè, editis non levis gaudii ſignis. Mox in communis belli Societatem recepti, equitum peditumque auxilia promiſere adverſus hoſtem & quam novis advenis pararet vim. Quin & hoc permiſere, ut in Baldivienſi foro, exſtructo munimento, deſenſioni ſuorum ſtuderet præ-

*Chilienſes
ad collo-
quia cum
Belgâ de-
ſcendunt.*

*Oratio
Herck-
manni.*

*Litteræ
Principis
Auriaci
exhiben-
tur.*

*Baldivia
munimen-
tum ex-
ſtruit
Belgæ.*

præfectus. at tabulis consignari Acta, nostratium ritu, nolueret, cum linguæ nostræ se imperitos, non fidei dicerent, nec chartis opus esse, ubi candor veracitasque transigunt. Cum de commutandis mercibus verba faceret, & quod rei erat caput, auri injecta esset seria mentio, ignorantiam omnes velut ex compacto professi sunt. nec sine horrore ad auri vocem, tanquam ad fatalis & funestæ rei appellationem, stupuere. non esse sibi aurum, nec quæri ajebant. nondum exolevisse memoriam crudelitatis Hispanorum, in proavorum vitam fortunæque sævientium. quos scelerata auri cupidine auribus, manibus, pedibusque miseros mutilassent. nec tamen difficiles se fore, si aurifodinas adeant nostri & labores istos (subterfugere quippe eos videntur) ipsi subeant. Non defuere, quibus promptum dicere, auri hic abunde reperiri, nec difficilem esse comparandi rationem. armenta aliquot ovesque ferramenti permutavere, sed parcius. cumque armorum Europæorum adspectu afficerentur, spes erat, ut ad mutuas negotiationes deveniretur. Hoc se velle & optare affirmabant, ut conversis in Hispanos viribus, Limam, Aricam, alioque maris sui portus adoriremur. Hinc pulsus Castellanis patere Societati Chilenfium omnia. Nec alios motus expectare Peruanos, ad defectionem pronos. arma quoque sibi & viros esse, qui bello pollerent: totum Chilenfis provinciæ tractum non nisi mille quingentis Hispanis defendi: hos ipsos mille & ducentorum Belgarum manu, junctis, quos de sua adsciscerent gente, expelli posse: expulsis expeditum fore iter in Aricensium rates, quæ Potosini montis argenteam gazam Limam transeunt, inde Panamam. Potosinus mons, qui hîc se narrationi offert, in Charcensium est regione, argenti fodinis ad admirationem usque locuples. Nam quintale unum marcas reddidit argenti purissimi octoginta, quod aliis locis inauditum. At venas nunc parciore esse perhibent, cum è centum libris vix decem & pauciores *pesos* possint eliquare. Latuit hæc res veteres Peruvix dominos. Invenere serò Indi, qui fortè per loca illa iter facientes metallum deprehendere. Quod ubi in villa Platenfi, Argyropolin vocare liceat, innotuit, placuit confestim montem inter cives effodiendum distribu-

Ad auri mentionem stupent & horrent Chilenfes.

Descriptio montis Potosini.

Pesos: redecim reales sunt.

A a a a 2

tribui,

tribui. qui Indorum opera tantam argenti copiam extraxere, & extrahunt etiam nunc, ut universæ Europæ sufficiat. à Barbaris excolitur. quorum hic millena aliquot occupati noctu & interdium egregiam serviunt servitutem. Ad Regem Hispaniarum ex egesta hic quotannis argenti massa redire decies centena ducatorum millia. quæ quinta solummodo argenti eruti pars est. Baldiviensibus, ut è diverticulo redeam, Osornanis & Chiliënsibus par statura. sed horum corpora torosa magis & mollia, ob vitæ otia & voluptates. quas timent laboribus refellere. pietatis vix ulla observata vestigia. lasciviebant temulenti, indispositi, pervigiliis, commestationibusque dediti. nec regiminis cura nec peccantibus metus. luxui omnia, quam disciplinæ & ordini propiora. Id beatus arbitrantur, quàm ingemere agris, illaborare fodinis, suas alienasque fortunas spe metuque versare. Longè aliter ac Barbarorum alii bella gerunt, Europæorum ferè in morem. nam & aciem disponere & ordines servare norunt, castra valliculis munire, ex insidiis hostem invadere, modò aperto Marte aggredi. Atque hos quidem rerum apud Chilenes successus nunciari fecit Præfectus Herckmannus Nassovio Comiti per Elbertum Crispinum, ea deposcens, quæ promovendis cœptis facerent, arma, militem, annonam. Ille latum patulumque mare emensus, idem quod Brouwerus iter tenens, ne visâ quidem illa Ordinum Insula, in Brasiliam devenit, facileque à Comite impetravit, ut subsidaria navis in Baldiviam, alia in Hollandiam tantarum rerum nuntia abiret. Quæ dum in Brasilia parantur, & ad iter se Baldiviense accinxissent centum & triginta ex centuriis delecti, appellit Pernambucum Navis Arausia dicta, quæ Chiloënen serius viderat, at non socios. Paucis post diebus, præter expectationem omnium, adest cum classe omni Præfectus Herckmannus, Chilensium modò solatium & futurum vindex, ac Hispanorum terror. reductus sui causas Comiti has recitabat: commeatus egestatem, futuræ messis expectationem longam dubiamque: Chilensium in subministranda annona inania promissa: militum super diurno victus demenso murmura, minas, transfugia. quorum aliqui in fuga intercepti capite luissent: Hispanorum se moventium

arma

Baldiviensium descriptio.

Herckmannus Nassovio successus nuntiavit.

Herckmannus præter expectationem re-vertitur in Brasiliam.

arma copiasque equestres & pedestres, quibus paucio milite par non esset. Non eodem hæc animo excepta ab omnibus fuere. Verum, dissentientibus sententiis, morbo correptus, morte judicia aliorum prævenit, & cum Brouwero vitæ fortunæque suæ cursum pari fato absolvit. VSQVE ADEO verum est, rerum adversarum sensum felicissimo cuique acerrimum esse. Priusquam in Brasiliam abiret Crispinus, frequentabatur à Chilenfium eminentioribus Præfectus noster, etiam ab iis, qui inter Hispanos agebant. qui fide se & quotidiani convictus facilitate probabant. retulere hi ut rem veram, præsertim quidam Manquantus nomine, circumfusas undique his terris auri fodinas esse, quæ effossæ per Æthiopes dietim quinque aut sex auri *pesos* darent, nec labore magno. Iis se abstinere, ne Castellanorum avaritiam in suos jugulos denuo armarent; præferri ab ipsis paupertatem vitæ periculis, & divitiarum penuriam nocituris opibus. ipsos annua victus cura teneri. vota in longius tempus non diffundere. ne, si plenis horreis abundant & superbiant, excursiones Hispanus molia-
tur, & reperta auferat. esse ipsis aurum ad utensilia & domesticum splendorem, non ultra. Profectò visi sumus importuna & avida auri efflagitatione, aut ipsi egere multum, aut immoderatus desiderare ista, quibus mortales insolescimus & deteriores reddimur. Et aurum fatentibus, suspecta esse potuit probitas nostra, cum immodica cupiditas scelera suadeat & pessima quæque etiam nondum consuetudine malis. Non desierat Herckmannus Chilenfes de abitu suo certiores facere, additis facti rationibus: quod promissis non stetissent, annonam denegando, quod auri & fodinarum non satagerent segnes & timidi, & commercia nostrorum defugerent. Educta tamen è Chiliensi Sinu classe, jamque altum conscendente, adnavigavere undecunque vicinorum locorum domini, dolere se de Belgarum abitione professi, excusantes annonæ apud suos paritatem. in futuram messem largiora omnia polliciti, adversus Hispanos opem, auri fodinarum aditus, aliaque abeuntium vana solatia. Hortabantur, ut redirent novilque viribus & animis restaurarent cœpta, Nigritas secum eruendis fodinis adducerent, ipsos non defore ista agentibus. At

B b b b

Herck-

Herckmanni ad
Comitem
& Senato-
res littera.

Herckmannus in futura providus noluit suos præsentissimo periculo exponere, & incerta proximæ messis expectatione hostibus ludibrium debere. Hujus sui consilii certiores fecit Comitem, & Senatores, his verbis: *Quæ per nos hæcenus hic gesta fuere terra marique, quis itineris e Brasilia cursus, quis appulsus, quæ incolarum in nos studia animique, perscripsi jam nuper. Ex eo illa evenere adversa, ut habendi commeatus spem eluserint Baldivienses, adducta in præsens discrimen classe omni & quotquot hîc peregrini appulimus. Venere Chilensium primores, magno suorum agmine stipati & jam facienda sementis tempestivitatem esse significavere, quam si secundet æther, subventuros se egestati nostra & solaturos penuriam. Postulari, ut promissorum memores in mensis unius aut alterius necessitates cibaria præstarent, donec vel e Belgio vel Brasilia apportarentur affatim. negabant se posse, nisi post semestrem, non sine humanitatis & benevolentia simulatione difficiles. Ego istam moram ferre non posse commeatus nostri & rerum præsentium statum respondi, nec incerta victualium spe commorandum hic longius exteris, nec opis, nec fidei, nec commerciorum certis. Tum principalium aliquis, senio venerabilis, Chemulenus nomine, pro aliis locutus in auri & fodinarum labores invehî cæpit, & majorum calamitates & Hispanorum crudelitatem, tragica oratione enarravit. Illud asseverans, periisse nepotibus montium & fodinarum & auri non amorem solum & investigandi studium, sed & memoriam. At spem fecere submitendi, in dierum aliquot alimoniam pecoris. sed vana voces fuerunt. Quare in commeatum omnem inquisivi rigidissimè, ne morandi hîc tempora illius excederent mensuram. Adversus ambiguos aut proffessos hostes iussi subito opere vallos aggeri & propugnaculis maniri. ad quos labores querulus ob demensi parcimoniam miles, compelli severa voce minisque debuit. Nec vagis populationibus dabatur occasio, ad conquirenda alibi victus subsidia; cum tuta nobis nondum esset castrorum statio. Interea nuntiavere Baldivienses, incutiendo nobis terrori, adventare Castellanos & jam Imperiolam occupasse. quæ publice audiente populo omni promulgabantur, ut hostium molimina omnia seu vera seu ficta singulis perspecta essent, nec quicquam secretum aut latens. Illud sædum & pudendum. quinquaginta nostrorum facta conspiratione transfugium parabant, & jam perfectum scelus fuisset, nisi indicium fecisset Castellanus captivus, quem in flagitii conscientiam admiserant. Puniti in exemplum septem, ad balistarum ictus damnati. reliquis terror fuit, ne similem amentiam vellent imitari. Inter hæc discrimina & rerum adversa, satius putavi infestæ ree reverti, quam captis inflare pertinaciter, & invita fortuna obniti, cujus benignitatem præstare a seipso nemo potest. Nihil æquè ad discessum impulsisse virum optimum creditur, quàm quod tacitis conjurationibus suis desertionem partium agitare nosset*

&

& hinc rebus Societatis certissimam perniciem metueret. Hic finis tantæ Expeditionis & factorum Brouweri fuit. qui in alio orbe natus, in alio sepultus, quas opes honestas in Oriente sibi paraverat, Occidenti reddidit. quippe Chilensis auri spe gravis, diffusitque Orientis fortunis, spem simul ac industriam perdidit. *NUNQVAM* enim muneribus suis favet usque fortuna, ut perpetua ea esse velit & velut unius propria. Funus in Baldiviæ Vrbe, inter gentes externas conditum, sine ea, quam præfectus meruerat, pompa, per laudes & memoriam gestorum ejus non incelebre fuit. Mihi ista recentium ut & *Brouweri sepultura.* plura veterum exempla revolventi, ludibria rerum mortalium in maximis negotiis obversantur. alios eventus sibi spes & ratio destinat, alios fortuna in occulto tenet. Commorantibus ad maris Pacifici oram in Chilensium regno Belgis, jamque a spe, quam de auro grandem præconceperant, destitutis, dum res præiosissimas apportari in Belgium vetant fata, misère inanes voces & vocabula, annonam & saburram parabilem valde nec invidendam. Ea & eorum significationes, non inutiles omnino curiositate, annotare nostri. quæ linguarum studiosis materies esse queunt expendendi, an primigenia sit Chilensium lingua, an nata ex aliis, & si hoc, cui linguæ plus, cui minus vel nihil debeat. Quid, quod iter fortè idem repetituris pro nomenclatura esse possint & interprete. Illud observo, ex Hispanorum mixtione & contubernio, irrepsisse voces Hispanæ & Latinæ originis. quæ probant, virtutum non minus, quàm viciorum illic exstare & rem & appellationes.

Vocabula Chilenfia.

<i>Tipanto</i>	Annus.	<i>Pucey</i>	Nudiustertius.
<i>Tien</i>	Mensis, Luna.	<i>Bachiant</i>	Hodie.
<i>Tomaco</i>	Septimana.	<i>Mintay</i>	Nunc.
<i>Ante</i>	Dies. Sol.	<i>VVeitroa</i>	Tunc.
<i>Paun</i>	Nox.	<i>VVantarulei</i>	Summo mane.
<i>Tabuyo</i>	Vespera.	<i>Taptou</i>	Serum.
<i>Eppeun</i>	Mane.	<i>Bilante</i>	Semper.
<i>Rangiant</i>	Meridies.	<i>Chumel</i>	Quando.
<i>Vrle</i>	Cras.	<i>Chem c'm-n</i>	Quomodo, vel-
<i>Eppoe</i>	Perendie.		ut, sicut.
<i>Vya</i>	Heri.	<i>Huer.o</i>	Cœlum.
		B b b b 2	<i>Quereb</i>

<i>Quereb</i>	Aer. ventus.	<i>Pelcuchau</i>	Vitricus.
<i>Tomo</i>	Nubes.	<i>Caulla</i>	Noverca.
<i>VVangelen</i>	Stellæ.	<i>Botum</i>	Filius.
<i>Pillan</i>	Tonitru.	<i>Negque</i>	Filia.
<i>Gualio</i>	Fulmen.	<i>Penu</i>	Frater.
<i>Buta que quereb</i>	Ventus validus.	<i>Lamoen</i>	Soror.
	tempestas.	<i>Guempo</i>	Socer.
<i>Maoni</i>	Pluvia.	<i>Vilca</i>	Socrus.
<i>Piren</i>	Nix.	<i>Choupo</i>	gener.
<i>Verqumao</i>	Ros.	<i>VVeuro</i>	} <i>penco</i>
<i>Pilangei</i>	Glacies.	<i>VVama</i>	
<i>Quetal</i>	Ignis.	<i>Cunerva</i>	pupillus.
<i>Ko</i>	Aqua.	<i>Buytha</i>	fenex.
<i>Tue</i>	Terra.	<i>Cude</i>	Anus.
<i>Mappo</i>	Ager. solum.	<i>Penienboe</i>	Obstetrix.
<i>Pele</i>	Gleba, gluten.	<i>Apo curaca</i>	Præfectus.
	argilla.	<i>Curaca</i>	Dominus.
<i>Cura</i>	Lapis.	<i>Apo</i>	Generalissimus.
<i>Marviel</i>	Lignum.	<i>Nentoque</i>	Gubernator.
<i>Aluven</i>	Lignum fabrile.	<i>Ulmen</i>	eminens, prima-
<i>Millia</i>	Aurum.		ria dignitatis.
<i>Lien</i>	Argentum.	<i>Pulmen</i>	Nobilis.
<i>Paila</i>	Metallum.	<i>Leptoque</i>	Imperator.
<i>Titi</i>	Stannum.	<i>Macchi</i>	Medicus.
<i>Parvillue</i>	Ferrum.	<i>Cona</i>	Miles.
<i>Qutal Cura</i>	Silex.	<i>Retave Caman</i>	Faber ferrarius.
<i>Chadi</i>	Sal.	<i>Guito VVoc</i>	Textor.
<i>Lyl</i>	Scopulus.	<i>Challo acaman</i>	Piscator.
<i>Millia mappu</i>	Minera auri.	<i>Nilla caboe</i>	Mercator.
<i>Alyquen</i>	Arbor.	<i>Turimarve</i>	tinctor.
<i>Cahu</i>	Herba.	<i>Chumpiro caman</i>	pileo.
<i>Nebo</i>	Nuces.	<i>Tultunça caman</i>	tympanistes.
<i>Pino</i>	Stramen.	<i>Nichetanirveni</i>	famulus.
<i>Cairon</i>	Fœnum.	<i>Voerquin</i>	Nuncius.
<i>VVento</i>	Vir.	<i>Langam Cheboe</i>	homicida.
<i>Domo</i>	Femina.	<i>Chuguiboe</i>	Fur.
<i>Quidungen</i>	Iuvenis.	<i>Illuiboe</i>	Mendicus.
<i>Techo</i>	Adolescentula.	<i>Alvee</i>	Diabolus.
<i>Penien</i>	Puer.	<i>Ruca</i>	Domus.
<i>Domo penien</i>	Puella.	<i>Ulin</i>	Ianua.
<i>Chou</i>	Pater.	<i>Chaquana</i>	scala.
<i>Nenque</i>	Mater.	<i>Pylca</i>	Paries.
<i>Cheche</i>	Avus.	<i>VVana ruca</i>	Tectum.
<i>Domo cheche</i>	Avia.	<i>Pithe ruca</i>	tuguriolum.
<i>VVenco</i>	Avunculus.	<i>Guetaluange</i>	Focus.
<i>Maama</i>	Matertera.	<i>Lolcura</i>	Penu.

<i>Caruwo</i>	Cubile.	<i>Couchon</i>	faccus.
<i>Deptuaruca</i>	Carcer.	<i>Pino chompiro</i>	pileus strami-
<i>VVelclue</i>	Paribulum.		n. is.
<i>Pengal</i>	Sepulcrum.	<i>Congi</i>	cibus.
<i>Louquen</i>	Mare.	<i>Cobque</i>	Panis.
<i>Levo</i>	Fluvius.	<i>Nul Cobque</i>	medulla panis.
<i>Butarvampo</i>	Navis.	<i>Liquangue</i>	Lux.
<i>Pichuampo</i>	Navicula.	<i>Dumingei</i>	tenebræ.
<i>Dolio</i>	Lembus. canoa.	<i>Oun</i>	buccella.
<i>VVampo</i>	scapha.	<i>Quemeiquen</i>	bellaria.
<i>Alivven</i>	Malus.	<i>Medda</i>	Puls.
<i>Mou</i>	Funes.	<i>Core</i>	Iusculum.
<i>Vela</i>	Vela.	<i>Ilon</i>	Caro.
<i>VVyta</i>	Remus.	<i>Cuicha Ilon</i>	Caro ovilla.
<i>Guetal</i>	Ignis.	<i>VVara Ilon</i>	Caro bubula.
<i>Tubquen</i>	cinis.	<i>Cuchi Ilon</i>	Caro suilla.
<i>Cusu</i>	carbo.	<i>Cuchi cham</i>	perna.
<i>Ale</i>	Flamma.	<i>Chaditues Ilon</i>	Caro salita.
<i>Aypel</i>	pruna.	<i>Caucan</i>	Caro tosta.
<i>Lucaton Guetal</i>	fomites scintillæ.	<i>Avaun</i>	Caro elixa.
<i>VVictum</i>	Fumus.	<i>Puytcha</i>	Intestina.
<i>Catila</i>	Candela.	<i>Curam</i>	ovum.
<i>VVyno</i>	Culter.	<i>Quecuram</i>	vitellum ovi.
<i>VViti</i>	Cochlear.	<i>Ly curam</i>	Albumen ovi.
<i>Guidi</i>	olla.	<i>Iwvin</i>	Butyrum.
<i>Paila</i>	lebes.	<i>Tlu</i>	Lac.
<i>Lepoe</i>	scopæ.	<i>Puulco</i>	Porus.
<i>Conuvuve</i>	fusi.	<i>Uino</i>	Vinum.
<i>Lepo boruvve</i>	dentifscalpium.	<i>Chiche</i>	Cerevisia Chi-
<i>Parilla Lonco</i>	galea.		lenfis.
<i>VVaiqui</i>	Hasta.	<i>Cutan</i>	Morbus, dolor.
<i>Pylqui</i>	Sagitta.	<i>Aren cutan</i>	Febris.
<i>Pulqui Tuboi</i>	Arcus.	<i>Torvongen</i>	Caput.
<i>Tultunca</i>	Tympanum.	<i>Lanco Cutrano</i>	Dolor capitis.
<i>Macane</i>	clava ferrea.	<i>Veno Aren</i>	Scabies.
<i>Cachal</i>	Securis.	<i>Pituvu</i>	scabies capitis.
<i>VVita</i>	Ligo.	<i>Albungien</i>	Vulnus.
<i>Juisue</i>	Cribrum.	<i>Colbuen</i>	Sanguis.
<i>Chilca</i>	epistola.	<i>Touma</i>	Cœcus.
<i>Quido</i>	Amiculum.	<i>Carvinto</i>	Convivium.
<i>Macum</i>	Subucula.	<i>Colchon</i>	variola, morbil-
<i>Charavilla</i>	Femorale.		li.
<i>Chompiro</i>	Pileus.	<i>VVocubu</i>	Fera.
<i>Tarivve loun</i>	Fascia. diadema.	<i>Pangi</i>	Leo.
<i>Icla</i>	stola muliebris.	<i>Naguel</i>	Tigris.
<i>Domo Ruida</i>	toga.	<i>Cavallo</i>	Equus.

C c c c

Cuchy

<i>Cuchy</i>	Sus.	<i>Vilo chalva</i>	anguilla.
<i>Michun</i>	Vitulus.	<i>Chadituel chalva</i>	pifces faliti.
<i>Devve</i>	Mus.	<i>Anquen chalva</i>	pifces indurati.
<i>Varen</i>	Glis.	<i>Quin pilon</i>	ostrea.
<i>Tuvve devve</i>	Talpa.	<i>Chapes</i>	Musculi.
<i>Tevva</i>	Canis.	<i>Melon</i>	cocblea.
<i>Pulpeo</i>	vulpes.	<i>Coimovv</i>	astacus. cancer.
<i>Noquen</i>	Vrfa.	<i>Quichiquinchio</i>	Falco.
<i>Lame</i>	phoca.	<i>Manco</i>	Aquila.
<i>Lemo cuchi</i>	aper.	<i>Chorr</i>	Pittacus.
<i>Chumam</i>	Cervus.	<i>Poo</i>	Ramus.
<i>Puedo</i>	hircus marinus.	<i>Kempo mamel</i>	truncus.
<i>Quel.n</i>	cauda.	<i>Bope mamel</i>	lignum aridum.
<i>Chilivvequi</i>	ovis Chilenfis.	<i>Nebue</i>	Nux avellana.
<i>Zanem</i>	avis.	<i>Nido Ivvas</i>	Vitis.
<i>Lyppe</i>	pluma.	<i>Nidu</i>	stipes.
<i>Mepei inem</i>	ala.	<i>Uaguen</i>	fraga.
<i>Guelen Inem</i>	vestis & plumis.	<i>Couchovv</i>	ribes nigræ.
<i>Dani Inem</i>	Nidus.	<i>Litue</i>	fungi.
<i>Acharval</i>	Gallina.	<i>Cachu</i>	Herba.
<i>Alchahavval</i>	Gallus.	<i>Pilun Proque</i>	planta.
<i>Pylken</i>	Anas.	<i>Calcai</i>	trifolium.
<i>Pilo</i>	Surdus.	<i>Curi</i>	urtica.
<i>Hilca</i>	Monoculus.	<i>Pragyn</i>	flores.
<i>Topilgen</i>	strabus.	<i>Manen</i>	Semen.
<i>Topil</i>	claudus.	<i>Metben</i>	farina.
<i>Jeca</i>	corvus.	<i>Chiquelen</i>	furfur
<i>Buica</i>	putter.	<i>Gueli Uanca</i>	Coranum.
<i>Guereo</i>	turdus.	<i>Kispy</i>	vitrum.
<i>Tuco</i>	bubo.	<i>Cudi</i>	lapis molaris.
<i>Cogo</i>	Cuculus.	<i>Pel</i>	limus. gluten.
<i>Uullyn</i>	Apis.	<i>Tassaquido</i>	tributum.
<i>Pulli</i>	Musca.	<i>Quengu</i>	dos.
<i>Uulgn Musky</i>	apum rex.	<i>Dereno culyn</i>	debitum.
<i>Petar</i>	Pediculus.	<i>Culyn</i>	Merces.
<i>Nerem</i>	Pulex.	<i>Nullavvyn</i>	precium redemptionis, lytrum.
<i>Piro</i>	Vermis.		
<i>Calcula</i>	Formica.		
<i>Cunincunin</i>	Cicada.	<i>Aucantupain</i>	Iocularia.
<i>Vilo</i>	Anguis.	<i>Quyn</i>	unum.
<i>Bylcum</i>	Lacerta.	<i>Yppo</i>	duo.
<i>Ponono</i>	bufo.	<i>Quila</i>	tria.
<i>Challua</i>	Piscis.	<i>Meli</i>	quatuor.
<i>Carvel</i>	delpi nus.	<i>Quechu</i>	quinque.
<i>Jene</i>	balena	<i>Cuyn</i>	sex.
<i>Uouqui</i>	Aqua	<i>Relgi</i>	septem.

<i>Pura</i>	octo.	<i>Munalei enchinta-</i>	fufficient nobis.
<i>Ailla</i>	novem.	<i>via</i>	
<i>Maripataco</i>	ce tum.	<i>Chuben putuayn</i>	ubi bibemus ?
<i>VVarama</i>	mille.	<i>Ale mangunmeis</i>	ago tibi gratias.
<i>Quiltui</i>	nucleus.	<i>Chuben domo triva</i>	quæ ifta mulier?
<i>Tapel</i>	frondes.	<i>Inchi tan Curi</i>	eft mea uxor.
<i>Nuf</i>	cortex.	<i>Ni na ve</i>	mea filia.
<i>Aliquem</i>	arbor.	<i>Ni domo</i>	mea concubina.
<i>VVul</i>	radix.	<i>Ale temingei vei</i>	eft femina pul-
<i>Juci pingemi</i>	quomodo voca-	<i>domo</i>	chra.
	ris ?	<i>Quyangnei</i>	veni huc.
<i>Juan pingem</i>	vocor Iohannes.	<i>Amorunge</i>	abi.
<i>Cheo Ruaimi</i>	quod vadis ?	<i>Umatuayn</i>	eamus cubitum.
<i>Mooppo Muruam</i>	Eo rus.	<i>Utajuca</i>	Surgamus.
<i>Cheo tui mi</i>	Vnde venis ?	<i>VVira Cuchai Com-</i>	Hifpani invafe-
<i>Niro comotoun</i>	Venio domo.	<i>pay tar mapumu</i>	runt has terras.
<i>Chumel quipa tuai</i>	quando venies ?	<i>Quipa VVaicha</i>	vis ne unà pug-
<i>mi</i>		<i>laimi</i>	nare.
<i>Chumel Prutuai mi</i>	quando ibis ?	<i>VVaiquinagelan</i>	Careo armis.
<i>Ale Prungi tam-</i>	domus tua longe	<i>Ina en peam VVai-</i>	fequere me, po-
<i>ruca</i>	abeft ?	<i>qui</i>	tiemur armo-
<i>Picherungei</i>	prope eft.	<i>Ali teum inche</i>	rum.
<i>Ale prungei</i>	longius abeft.	<i>Pelli</i>	fum contentus.
<i>Inchi quiparun ca-</i>	Cogito in alias	<i>Calel</i>	Anima.
<i>mappumu</i>	regiones.	<i>Lai calel</i>	Corpus.
<i>Chemibla quiparui</i>	Cur in alias re-	<i>Ven</i>	Cadaver.
<i>mi camappumu</i>	giones cogi-	<i>Molrum</i>	Caro.
	tas ?	<i>Boro</i>	Sanguis.
<i>Merebya tiva map-</i>	Nulla hic victua-	<i>Telqui</i>	tibia, crus.
<i>pumu</i>	lia.	<i>Uen</i>	membrana.
<i>Aleibelai rrvachi</i>	Annus hic steri-	<i>Uen moluin</i>	nervus.
<i>tipanto benibla-</i>	lis fuit, ided	<i>Lonco</i>	vena.
<i>ale geniepayn</i>	egemus.	<i>Tol</i>	caput.
<i>Cheo mappungen</i>	in qua regione	<i>Lenglen</i>	frons.
<i>tamichau</i>	vivit pater	<i>Lonco</i>	cranium.
	tuus.	<i>Teren lonco</i>	capilli.
<i>Alueiei</i>	Dæmon abftu-	<i>Lolo</i>	canicies.
	lit.	<i>Angen</i>	cerebrum.
<i>Aieimiruaju inchio</i>	vis comitari ?	<i>Taun</i>	vultus.
<i>Ailan</i>	Nolo.	<i>Ni</i>	genæ.
<i>Aien</i>	volo.	<i>Tacune</i>	oculi.
<i>Chuben quecken</i>	habes quod	<i>Denen</i>	membra.
<i>neieimi tania</i>	edas.	<i>Ua VVingne</i>	supercilia.
<i>Cancan acharvual</i>	sunt mihi galli-	<i>Ju</i>	cilia.
<i>neen</i>	næ affatæ.	<i>Peloju</i>	Nafus.
<i>Mu vvy</i>	quot ?		nares.

C c c c 2

Merum

<i>Merum</i>	Mucus.	<i>VVocun</i>	pulmo.
<i>Pilum</i>	aures.	<i>Que</i>	stomachus.
<i>Oun</i>	os.	<i>Curique</i>	hepar.
<i>Adem</i>	fudor.	<i>Uecaque</i>	Lien.
<i>Queuven</i>	lingua.	<i>Quelche</i>	intestina.
<i>Melbue</i>	labia.	<i>Villin</i>	vesica. urina.
<i>Boru</i>	dentes.	<i>Mlee</i>	stercus.
<i>Iga</i>	dens molaris.	<i>Perquen</i>	crepitus ventris.
<i>Bida bida</i>	palatum.	<i>Nomoy</i>	foetor.
<i>Coun</i>	sputum.	<i>Pelengsley</i>	aranea.
<i>Rulmervue</i>	guttur.	<i>Inche</i>	ego.
<i>Neen</i>	spiritus.	<i>Eimi</i>	tu.
<i>Quette</i>	mentum.	<i>Tubei</i>	ille.
<i>Taiun</i>	barba.	<i>Inchen</i>	nos.
<i>Pylco</i>	collum.	<i>Tecengen eimen</i>	vos.
<i>Pel</i>	cervix.	<i>Liengen</i>	illi.
<i>Lipan</i>	humerus.	<i>Emma</i>	ita.
<i>Puilpa</i>	brachium.	<i>Mub.</i>	non.
<i>Cue</i>	manus.	<i>Pichumei</i>	prope.
<i>Mancue</i>	dextra.	<i>Alerungei</i>	Procul.
<i>VVe coe</i>	sinistra.	<i>Taymen</i>	contra.
<i>Puley cue</i>	vola.	<i>VVoecu</i>	foris.
<i>Changelcue</i>	digiti.	<i>Compay</i>	intus.
<i>Buta changel</i>	pollex.	<i>Pulon</i>	infra.
<i>VVili</i>	ungues.	<i>VVono</i>	Supra.
<i>Zero</i>	Pectus.	<i>Buri</i>	post.
<i>Moju</i>	Mamilla.	<i>Junengen</i>	ante.
<i>Pue</i>	Venter.	<i>Quelleb</i>	juxta.
<i>VVeddo</i>	umbilicus.	<i>Munai</i>	fatis.
<i>Cadi</i>	costæ.	<i>Alengei</i>	nimum.
<i>Buri</i>	dorsum.	<i>Munalai</i>	nimis parum.
<i>Anca</i>	lumbi.	<i>Chemibla</i>	Cur ?
<i>Quichio</i>	nates.	<i>Ueinibla</i>	Ideo ?
<i>Penem</i>	penis.	<i>Uei mai</i>	esto.
<i>Collu</i>	Toftes, colei.	<i>VVei</i>	hic, ille.
<i>Metu</i>	muliebria.	<i>Temunei</i>	pulcher.
<i>Chan</i>	femora.	<i>VVoranei</i>	deformis.
<i>Lucu</i>	Genua.	<i>Nervonei</i>	fortis.
<i>VVethuntoy</i>	poples.	<i>Leptungei</i>	celer.
<i>Toy</i>	Tibia.	<i>Chouvo</i>	piger.
<i>Hemum</i>	furæ.	<i>Alilonconei</i>	valde sapiens.
<i>Namon</i>	pes.	<i>VVentannei</i>	gravis.
<i>Changil Namen</i>	articuli pedum.	<i>Queunei</i>	superbus.
<i>Prency Namen</i>	talipes.	<i>Culenei</i>	dives.
<i>Puley Namen</i>	plantæ pedis.	<i>Cunervol</i>	pauper.
<i>Piuque</i>	cor.	<i>Toucu</i>	stolidus.

Molgei

<i>Molgei</i>	nudus.	<i>Padenatum</i>	cadere.
<i>Ilungei</i>	vestitus.	<i>Uralenen</i>	furgere.
<i>Queten</i>	angustus.	<i>Auinge</i>	sedere.
<i>Anquen</i>	ficcus.	<i>Dimgune</i>	loqui.
<i>Prequin</i>	avarus.	<i>Temelenge</i>	racere.
<i>Prequiboe</i>	liberalis.	<i>Puronge</i>	canere.
<i>Buta</i>	magnus.	<i>Pylcunge</i>	clamare.
<i>Pichi</i>	Parvus.	<i>Quipay</i>	venire.
<i>Montingei</i>	pinguis.	<i>Ien</i>	edere.
<i>Tou Tau</i>	macer.	<i>Butun</i>	bibere.
<i>Pettun</i>	color.	<i>Mepai</i>	cacare.
<i>Queli</i>	ruber.	<i>VVillan</i>	mejere.
<i>Calbu</i>	cœruleus.	<i>Cudepain</i>	ludere.
<i>Carel</i>	viridis.	<i>Quequatun</i>	causas dicere:
<i>Choot</i>	flavus.	<i>Locatum</i>	litigare.
<i>Curi</i>	niger.	<i>Langavvijn</i>	necare.
<i>Ly</i>	albus.	<i>Mecovvijn</i>	portare.
<i>Nilla caju</i>	commutare.	<i>Chuquin</i>	furari.
<i>Iluvvijn</i>	dare.	<i>Guallulueno</i>	reddere.
<i>Tuignei</i>	hilarem esse.	<i>Peltenei</i>	pendere.
<i>Umatum</i>	dormire.	<i>Lay</i>	mori.
<i>Limen</i>	expergisci.	<i>Rengalgei</i>	sepelire.
<i>Tangnune</i>	frangere.	<i>Quedau Capay</i>	laborare.
<i>Bemgne</i>	struere.	<i>Intunge Milla</i>	aurum effodere.
<i>Playn</i>	invenire.	<i>Nilla Teubijn</i>	vendere.
<i>Uangen byn</i>	amittere.	<i>Nilla vin</i>	emere.
<i>Necul</i>	currere.	<i>Chu pipai mi ?</i>	quid dicis ?
<i>Amon</i>	ire.	<i>Quimla VVi tami</i>	nescio quid di-
<i>Uralenge</i>	stare.	<i>piel.</i>	cas.
<i>VVi-vvijn</i>	esse.	<i>Chu pipaimi</i>	quid facis ?
<i>Chucheleyu</i>	jacere.	<i>Chumpaila</i>	nihil.
<i>Tecanen</i>	saltare.		

Hæc cum legimus, & loquimur Batavi, accepta à Chilen-
sibus, à transmarina gente & toto Oceano, totis zonis discre-
ta, nonne manifestum, inquietes mortales, ad cœli similitudi-
nem, rapi in Orientem, in Meridiem, in Occasum, in Septen-
trionem, invisere alios aut ab aliis invisi, movere loco aut
moveri ? Athenienses olim in Asiam ivere & in mediis Barba-
rorum regionibus visæ Græcæ urbes. apud Persas & Indos
auditus fuit Macedonicus sermo. Græci in Italiam trajecere,
Tyrii in Africam, Pœni in Hispaniam. Py-enæi Germanorum
transitus non prohibuere. non Alpes Gallorum. per invia per
incognita vadit humana curiositas. liberos, conjuges, merces,

D d d d

voces

voces traducit, sive superfluentis populi frequentia colonos exoneret sive fertilis & in majus laudatæ regionis fama, sive lucri aurique potiundi spes invitet absentes. Quotidie in magno Orbe aliquid movetur. hîc novas urbes condimus, alibi veteres evertimus: nova gentium nomina addiscimus, aut antiqua dediscimus: cum hominibus ipsis linguas de orbe in orbem tranſſectamus. Chilen longè positam regionem adivimus, quia auri ferax putabatur. desiderata diu fuit tellus Barbara, ut benigna manu aurum daret non Barbaris, iisque gentibus, quibus grandis est Barbaries, habere nihil. ut mirum non sit, aurum à Marone Barbaricum dictum, cum à Barbaris peti soleat. Hujus apud Chilenſes expectatio inanis, inter causas fuit Societati, publicæ paupertatis, Brouwero privatæ.

*Siaren-
ſium de-
ſectio.*

Post hæc novis motibus concuſſam Siaram accepit Naſſovius, ubi excita in bellum Braſilianorum agmina caſtrum Belgis inſeſſum per dolum occupavere & ſolo æquavere, trucidatis Directore Gedeone Morritzio, præſidiariis omnibus, etiam iis operariis, qui non longè ad Salinas Vpanemmæ fluminis conſederant. Eadem calamitas manſit Ædilem Maranhœnſem, qui cum locum iſtum infelix appuliſſet, militum cenſum initurus, ignarus eorum, quæ acciderant, in rebellium manus incidit, ſimilique cum ſuis fato periit. Etiam Liburnicarum noſtrarum una cum in portu ſtaret, ad reſectiorem, lembo in terram expoſuit Navarchum, Centurionem, & vice-centurionem & milites aliquot gregarios, quos nil tale opinantes, velata blanditiis irâ, obtruncarunt. Nautici tres, qui ſe ſilvis abdiderant, evaſere, dejectamque arcem & rudera adſpexere. Nec tamen hujus nefariæ ſeditionis autores habebantur Maranhœnſes, licet proximi & contermini, verum culpa noſtratum in ſubditos ferociæ & duriori imperio imputabatur. Equidem, nihil magis exaſperat iratam plebem, quàm ferendi impatientia. Iſſis agreſtibus feris ſimilis eſt, quas ſi arctioribus vinculis conſtringas, inſaniunt, ſi laxioribus, quieſcunt. ¹ ſta ſuperius mentio Palmarium fuit, in quas terras impeſſa nuper expeditio, jam aliquem ſortita effectum, Majores & alii ares turbavit, ubi prædonibus latibula erant

Ann. cto
10 C XLIV.
menſe
Januar.

erant & refugia, qui per latrocinia & raptus otium redimebant. Dux facti fuit Rudolphus Baro, audax animi & imperterritus, qui adscitis ad reliquas copias Tapujis centum, cum Minores vastare & diripere pararet, incidit in Maiores, quas ferro flammisque pessumdedit. Cecidére Nigritæ centum. e nostris in ipsa aggreffione unus, fauciis quatuor. Captivi abducti triginta & unus, inter quos Brasiliiani septem & Mulatæ aliquot minorennes. Duplici se sepimento tuebantur hi grassatores, cujus spacium capiebat familias mille, præter cœlibum receptacula. patebant circum agri arundinum feraces. at præter gallinarum frequentiam, nullis aliis animalibus abundare comperiebantur. In prædam nihil cupiditati obvium, cum parvo ac simplici victu durent, & supellectilis, more Angolensium, elegantiaque omnis incuriosi sint.

*Palmares
maiores
turbati a
nostris.*

Venitur ad tempus, quo Nassovio certum reverti in Europam. impetrata postremum à Potentissimis Ordinibus & Societatis Directoribus redeundi venia. In hanc rem, missis superiore anno per provincias omnes ad Brasiliensium rectores litteris, in hæc ferè verba scripserat : *Ceteris forsan in rebus conveniet*

*Ann. c13
13 c XLIII
1 Octob.*

me vobis loqui & de Republ. quid censeam coram exponere. in hoc negotio, me absentem vobis loqui satius. Post crebriores meas postulationes, quæ non latent vos, tandem à Fæderatis Ordinibus, Principe cognato & Societatis directoribus missionem impetravi, & veniam revertendi in Belgarum terras, quarum me saluti dudum penitus devovi. Quæ vobiscum egi & vos mecum ex usu publico, memor circumfero. nec erit unquam, ut me vestri commilitii peniteat. quicquid cuncti, quicquid singuli officiorum à me sperare habetis, id omne confectum putate. operam vos maximorum adjutores agnosco. quos uti in laborum societatem pridem advocavi, in honoris quoque & meritorum venire cupio. gratias quas mihi reddit Supremus Belgii Senatus, vobiscum partior. nec solus laudari cupio, nota universorum fide, & diligentia. non potuisssem sine vobis ea, quæ potui, & vobiscum iri, quo communibus consiliis itum. unus si quidem falli potuisssem, non possumus omnes. In patriam abiturus vos testes imperii, vos memores mei erga vos affectus esse volo. Ad hæc respondere in eandem ferè sententiam omnes : nihil sibi acerbius accidere aut Reipub. damnosum magis censei, Comitibus abitu. non alterius opis aut defensoris illam egere, cui quæ pace quæ bello optimis artibus opus. ab absentibus tantum imperatoris metui factionum inter dispares studia, & simultatum inter p. r. quæ in coram virtutum ipsius eminentia compressa quiescunt. multa Comi. m apud suos charitate fuisse &

*Litteræ
Comitis ad
Provinciarum
rectores.*

*Responsa
Provinciarum.*

D d d d 2

esse

260

se tueri eas terras, quæ centenis aliquot miliaribus definiuntur, tam modico præsidio; non arcibus tot, oppidis, portubusque prospici: quietem ab armis esse, sed minus tutam: Lusitanos prisca in nos odia blanditiis velare; insidiari temporibus, repertis authoribus ausuros scelera; nato jam è suis Rege gloriari, afflictam religionis suæ libertatem, contra quàm promissum, vehementer indignari: tributa & vectigalia nostra execrari, & illam in peragendis sacris Iudæorum licentiam. Volebat & illud cogitare Patriæ Patres, grandis illigatos Societati, ex molarum emptione. istud quinquagies & novies centenis millibus censi, unde se expedire nisi turbata republica vix possint. sic per incerta tutiores fore, & per ambigua & turbida opes sperari, & honores. malle eos publico exitio proteri, quàm suo, & perituros cum multis minus conspici. quin & mores, linguam, leges, ritusque Belgarum odisse, nec spem esse, ut inter ipsos & Belgas solida unquam pax coalescat. Quare censebat terrore coercendos. hunc ab armis & potentiore esse præsidio, infirmis quidem caritatis vinculis, at necessariis. Aperuit iisdem Patribus, Lusitanos ad Portugalliæ Regem, clientum specie, plenas querelarum litteras dedisse, quibus dolere se ajunt, quod aliarum provinciarum exemplo fidem, obsequiaque sua erga Regem explicandi occasionibus destituerentur, sacrorum suorum administratione se per gradus privari, nec mirari se satis posse, nullam à Tristano Mendoza in pactis Inducialibus de religionis libertate injectam mentionem. addebat Comes, has transmarinas appellationes mali moris & pœna dignas à se censi. Sed hæc antè gesta hîc memorari, à libertate scriptoris est. Moverant quoque jam nuper Comiti controversiam Societatis rectores, super Aulæ impendiis, de angustia ærarii questi. Nec infrequens hoc, nimias ducum opes suspectari, quod sæpe potentia adversus libertatem publicam abutantur. Nassovium tamen, nihil minus quam corradendis pecuniis intentum, hæc afficiebant quidem, at nequaquam morata sunt, quo minus pristina alacritate, publicæ utilitatis exsequeretur. Ideoque cum generosis Illustrissimæ domus animis minus digna videretur ista disceptatio, & gravioribus curis teneri posse

E e e

crede-

crederentur Rectores, composita illa sine majore motu & offensa fuit.

Ne tamen Comitis abitu sine Duce fluctuaret Respublica, summam rei demandavere Supremo & secretiori Brasiliæ Senatui. Cui postquam imperium omne tradidisset, significari hoc ipsum per Provincias omnes iussit, ut constaret & rerum bellicarum & civilium ducibus, quorum in futurum imperiis adstringerentur subditorum obsequia. Verum ex consilio Senatorum militaribus copiis præfectus fuit Henricus Hoefius Belga, prætorix cohortis centurio, vir iis instructus virtutibus, quas in imperante requiras. qui plures per provincias stipendia expleverat, corporis ingeniique vigore integer, cautus & confidens, artium bellicarum peritus. Disposita quoque & ordinata militiâ, rogatu Rectorum Brasiliæ, Formulam apud eos deposuit Comes rerum agendarum, quæ pro Cynosura esset & officii Indiculus. ut quem imperatorem sapienter experti fuerant coram, ejus absentis porro consiliis fruerentur. & quo spiritu grande Brasiliæ corpus animaverat, eodem illi sustentarent. Quare totam regiminis formam animo voluntans & in singula diffundens seriam meditationem, hæc statuit. non imperantis rigide sed cautè suadentis officio functus. ne aliquando imprudentia peccantibus, stultitiam gentis suæ operiretur hostis. Triplici, inquit, hominum generi imperitandum vobis, Militarium, Mercantium, & Civium, tum Lusitanorum tum Belgarum. Imperii itidem modus triplex, Civilis, Ecclesiasticus & Bellicus. Hunc quod attinet, in hoc incumbite, ut pronus in deteriora miles bene de Vobis existimet. & potius parere velit, ut dignis, quàm cogi ad obsequia ab indignis. Quàm à familiæ luce & generis fulgore venerationem vestri impetrare non potestis, licet honestè nati, supplete virtutum studiis. ut per hæc favori militum insramini, qui largitione & indulgentia malè acquiritur. Ad supplicationes eorum expediti cunctationes fugite, ne attrita inutili mora penula, iras concipiant, mox clandestinis consiliis prodiones, transfugia, aut in cives vim cogitent. quod obvium & factu hic perfacile, quò vicinos hostes, prædonum contubernia & peccantium latibula. In solvendis stipendiis Ducum

maximè

Comes Imperium Senatui tradit.

Formula regiminis Brasiliæ elegans, relicta Senatui a Comite.

Quomodo habendus miles.

maximè habete rationem. nihil æquè armatos solvit obedientia, aut peccandi necessitatem imponit, quàm egestas. non ambulant sine nervis homines, nec sine pecuniis & annona illi in bellum durant. per illas efficacia sunt arma, quæ invalida facit mendicitas. Hujus mali sensum èò altius in animum admisi, quia remissius à pluribus timetur. In pœnis militari-
 bus severitatem magis suaserim, quàm clementiam. in Barbariæ sedibus vivunt, ubi vitia sine modo sunt, & barbarorum quotidiana consuetudine, exemplis peccatur. ut ut virtutum nomina speciosas voces putent, de honestate ipsa, inter effe-
 ros, plures securi sunt. Vetus illud est, impunitatem pec-
 candi illecebram esse, pœna & timore corrigi malos. à suppli-
 ciis illorum vacabitis, si illi à peccatis. hæc parciora fuerint, si
 insurgendi in vos veram causam sustuleritis, inopiam. Erga *Quomodo
primores
militum.*
 militiæ primos humanitatem, comitatem & admissionis facili-
 tatem commendavero, modo illa non diminuat authorita-
 tem. rarissimum est, quo cum familiarius egeris, vereri impe-
 rantes. experto credite, minus verendos esse, imò vilescere
 regnorum præfides cor inuò aspectu & alloquiis. Militarum
 dignitatum præmia procul omni odio vel gratia in meritissi-
 mum quemque conferte. pari jure retinete, quorum par in
 bello virtus & fides. si contumeliam accipiant, molientur
 pessima. corruptissimæ Reipub. signum est, ubi venales sunt
 bellici honores, aut amicorum intercessionibus præferuntur
 inepti. Cum fortibus sua cedunt præmia, redduntur fortio-
 res. fides, amor, obedientia gliscunt, secus languent & fa-
 tiscent potentissimæ illæ virtutes. Hoc seriò agite, ne colonis
 & agrorum cultoribus gravis sit miles. familiare hoc imperio
 huic malum, quod à quotidiana victus penurià est, unde con-
 tumacia & dedignatio parendi, in subditos vis & injuriæ. hæc
 ubi absunt, injuncta onera, quamvis gravia, patienter ferunt.
 Et plus ab istis sibi malis metuunt molarum domini, pacis
 quàm belli temporibus. hoc labores, illa inertiam & ex iner-
 tia luxum petulantiamque suadet. Lusitætorum aliquos, qui
 firmæ apud suos sunt fidei, vel blandiciis vel liberalibus pro-
 missis devinciendos & ad secretiores artes seponendos arbi-
 tror. quò de hostium viribus, & machinationibus cognosca-

tis. talibus simulandum odium nostræ gentis, dissimulandus amor, ut fidem mereantur. Harum artium capaces maxime sunt, qui sacris operantur, quos secretorum omnium participes sua sanctimonia suspicionum nube evolvit. Nec temere in his credendum popularibus, quibus nec iudicium constat nec veritas. ex opinione præconcepta plæraque judicant & indicant, veris falsa miscent & dubia, impetu & temeritate, ut est affectus. Et quia illis opes nullæ sunt, opulentis invident, vetera omnia odere, nova expetunt, & rei familiaris angustia pressi, mutari omnia student. Quin ut placeant potentioribus, pravo studio aliorum periculis & damnis gaudent. Ideo audita pro compertis habent, & quia omnia in

*Quomodo
accipiendæ
delationes.*

maius efferunt, credulos fallunt. Veras seriasque narrationes & delationes ab illustrioribus expectate. nec opus multorum indiciis, sed unius alteriusque famæ honestioris & non vani oris. Accipiendæ illæ, non sine cautela, ut satis sit, sciri eas à rectoribus, ne noceat non sciri. Nequaquam istiusmodi res ad alias Curias deferri velim, ob disceptationes crebras & longas, & quia inter plures dispalescunt. sed ipsi vestræ curæ esse patiamini, talia rimari & indagare. factitavi id optimo

*Non cre-
dendum
transfu-
git.*

*Quomodo
instituenda
tor-
ta.*

*Arces mu-
nienda.*

successu. transfugarum fidem suspectam habete. amant ad os loqui imperantibus. nec torturas valde commendem, quibus non minus falsa quam vera extorquebitis & innocentes aut suspicionibus objectabitis aut perditum ibitis. Arces, quibus munitur Brasilia omnis, lustrandæ sæpius, ne inertia collapsæ pateant infidiantibus. Iis de annonæ, armis, præfidiis prospicite, ut moram obsidionis sustinere queant. Et cum ob soli arenosa aquis destitutæ Arcium fossæ sepimentis circumvalentur, omnino hoc agendum, ne illæ temporum tractu attritæ hiantesque hostem invitent. Grande in hoc momentum, ut horti Friburgiani & quæ illis adjacent vivaria, in vestra sint & permaneant potestate. cum difficillimis temporibus aquationi nostrorum oportuna sint, quam exortis bellis non sine ingenti discrimine alibi quærat. Etiam de eo dispicite, an non sit usui futurum, si pontem Boavistam in ulteriore ripa castrensi aliqua turre præmuniatis, quod securum pateat in Vergeas iter. Nec levius in ponte isto præsidium, qui Recif-

*Boa-vista
defenden-
da Redu-
ctio.*

fam

fam & S. Antonii Vazii Insulam jungit, non ob quotidianos solum commeantium & remeantium usus, & vectigalium, quæ inde colliguntur, reditus: verum ut nexis inter se Insula & Reciffa, altera alteri velut succenturiatam opem ferat, si quando premat belli necessitas. experti didicimus, nondum jacto ponte, auxiliorum defectu penè periisse Reciffam. hærentibus, res fluo mari, in vado & limosa ripa, auxiliariis copiis. Quin & diligens habenda ratio silvæ istius cæduæ & camporum, qui in citeriore fluminis ripa, inter Brunoniam Arcem & Quinquangularem, patent. cum hinc infidiis oportuna sit Reciffa, stratagematis impetita sæpius. Gubernatorem Portus Omnium Sanctorum temerè offendi nolim & occasiones belli objici pacato. cum humaniter haberi, flagrantissime cupit Lusitanica gens. Nec enim vos latet, quàm in damna & calamitates pateant nostra. quàm pronum illi militum agmina effundere in fines nostros & nutu excire indigenarum ferociam & arma. Adversus Lusitanos perduellionis compertos & rerum alioquin atrocium ministros, efficacissimum remedium Severitas; quam nulla lenitate frangi usu salubre & misericordia melius apparuit. Quod si delicta mitiorem pœnam non indignentur, suus clementiæ locus sit & pœna levior aut pœnitentia contenti estote. temperiem istarum virtutum amo. & uti omnes alias virtutes, prudentiam, justitiam, amorem subditorum, simileque uni Clementiæ cedere nefas, ita severitatem clementiæ nunquam, tyrannidis fuerit & summæ imprudentiæ. Eos injuriis, contumeliis exacerbari, perniciosum nostræ genti. hoc ne fiat, à milite potissimum, cavendum sedulo. Si fiat, de summa rei alea jacitur, nec à desperatis motam seditionem comprimere in manu erit. cum præsentium malorum remedium, periculorum contemptum audaciamque arbitrentur. Non in castellis aut munitis arcem dominationis collocatam putate, sed in domicilio animorum. nec spatiis aut latifundiis regnorum veram magnitudinem & potentiam esse metiendam, sed fidē, benevolentia, veneratione subditorum. non accumulabo in hanc rem rationes, cum recentibus Afrorum, Maragnanorum & Siarensium exemplis edocti simus, invictam potentiam diuturnam

*Etiam
Pons Re-
ciffam In-
sula Vazii
jungens.*

*Quomodo
habendi
perduelles
Lusitani.*

*Non esse
exacer-
bandos
Lusitanos.*

*Arma non
esse curius
pe. misse-
da.*

nam LON esse. Etiam hoc cavete, ne armorum usus & gestatio promiscua sit. illam Belgis aliquot & Gallis & Anglis manus meæ syngrapha indulsi. quibus exigendis debitis frequentandum rus. ut & iis Lusitanorum, qui sparsim & vagis domiciliis habitantes, non cum prædatoribus solum & latronibus, sed & ferarum, tigridumque immanitate pugnare habent. PLENA namque periculi res est, si dissentiens studiis, gente, religione populus armis prævaleat, & terribilis evadat. recte vires adimuntur hostili populo & nos pejus, si polleret, multaturo. Vt de civilibus verba faciam, utile fuit ad libellos supplices tot tamque varios, non rescribi a toto Senatorum confessu, ob horum frequentiam, & deliberationum moras. Verum seligi paucos iusserim, qui de levioribus decernant, ne invidiam rescriptorum omnes sustineant. Lusitani lenius habitati, ad obsequia faciles; durius, refractarii erunt & velut ungues in hoc corpore. Comperi non semel, honesta æstimatione sui erigi eos & attolli magis, quam opum spe. Belgis in ipsos testantibus timidi credite, quia oderunt, & ob hoc perisse volent. præsertim militaribus, qui opulentissimum quemque, æmula paupertatis indignatione, in prædā corripere exoptant. Incredibile, quantum valeat ad turbas aspera in auribus vulgi tributorum vox. Ea si vetera & recepta sint, ne intendite, ne quidem tunc, cum redimendo ære publico exiguntur. nec novis provincias concutite. pacem civium excutient, magis ob publicam avaritiam, quam obsequii impatientia. Quod si omnino necessaria, delibate opes tantum, non devorate. tondete pecus istud, non deglubite. nam rationis compos est & ad ista turbidum & ferox. ubi excanduit, gravissimos pietate & meritis viros spernit, & terret, quos pavere debbat. Provinciis ne finite subduci numeratum æs, aut trans mare deferri aliò, cum sine eo invalidi sint mercator & miles. Egent correctionis Fori actus, & quæ apud inferioris subsellii iudices geruntur. sufflaminanda cæussidicorum, procuratorum, tabulariorum, scribarum, formulariorum, apparitorum avarities. cui malo, ut & litium procrastinationibus, occurrendum. Rectorum Societatis decretis obtemperandum. religiose, quoad Reipub. expediet illa obser-

*Lusitano-
rum, indo-
les.*

*Non teme-
re creden-
dum Bel-
gæ testan-
tibus ad-
versus Lu-
sitanos.*

*Quomodo
exigenda
tributa.*

*De Fori
actibus.*

observari. ubi versa rerum cum tempore facie nocitura videntur, præferam non observationem. utique locorum ingenia intervalla & incerta casuum faciunt, quæ domi salubria videbantur, hic insalubria haberi. ut prudenter alibi decreta, hic imprudenter exæquare. Quoties cum nostra gente vobis ^{Quomodo habendi Belgæ.} negotium, bonis ipsorum, tanquam re sacra, abstinete. ita homines sunt, vitam affligi, quam oculos malunt. hos pupilla chariores habent. postquam offensi reverentiam exuere, oderunt hostiliter, quos coluerant serviliter. Et quia ab eadem cum rectoribus sunt gente, putant iniquius secum agi, si iisdem quibus alii legibus coerceantur. Nihil Lusitanis ex- ^{De Prætorum per provincias expilationibus.} crandum magis, quam prætorum per provincias quotidianæ expilationes, juris obtentu. quibus præter imperatas pecunias decoriant plebem. remedium erit, si minorum delictorum pœnæ, legesque plurimæ expungantur, salvis iis, quibus enormia flagitia terrentur. Sic destituti tot multarum vocabulis & causis Grypi isti & sanguisugæ minus compendio suo servient aut hiantes cupiditates explebunt. Præterea, munia ista non nisi spectatissimis quibusque mandari expediet, remotis Lavernionibus, qui ceu Geryones senis manibus aliena ereptum eunt. Singularium pugnas, & homicidia deliberata puniri rigidissimè, spreta personarum facie, e re publica fuerit. non autem ea, quæ præceps ira justusque dolor imperant. ^{Quomodo exigenda debita.} Societati debitum æs strictius exigite. tenaces sunt mercantium manus, & citius Herculi clavam, quam illis pecunias extorseritis. quoscunque dies debiti prorogaverint, in lucro deputant. quin res suas creditis a Societate bonis in triplum aut quadruplum augent, magis solliciti, quibus artibus transcribant sua, quam quibus nomina apud Societatis administras expungant. augent hæc mala nimia quæstorum facilitas, & temporum in solvendis debitis laxationes. At cum molarum dominis autor sum agi moderatius, ob incertam messis felicitatem, quæ spes ipsorum subinde fallit. nec extrema illa tentari cupiam, ut boves ipsi, operum instrumenta, mox agri, dehinc corpora servitio aut pœnis tradantur. Illud in capessenda Repub. quantivis habetur, ut initia imperii auspicata sint. erunt, si populus annuat. annuet, si ad clementiæ famam ^{Quomodo habendi molarum domini.} ^{Qualia esse debent imperiorum initia.}

vos comparabit. ita spiritum & sanguinem recipiet civis & imperantibus omnia læta erunt & candida. Quamobrem de habitu meo certiores reddi provinciarum rectores necesse, imperiumque omne in vestris exin fore manibus edici, pœnas prioribus edictis ratas abrogari: veniam commissis antè delictis fieri: prætorum malefana studia damnari, culpas & peccandi titulos accidi: liberrimam omnibus ab illorum improbitate ad vos esse provocationem: faciles querelis patere Senatorum aures: ut, quæ Iustitiæ suprema vox est: unicuique detur suum. Latrocinantium & agros prædantium pœnas nec mitigari placet, nec differri, ne misericordia ista in miseriam vertat. generis humani & salutis publicæ hostes sunt, quos terreri rigidiore supplicio res suadet, ne omnem populi fortunam in ruinam agant. Nec ulla esse potest in tantorum scelerum atrocitate punienda crudelitas. Eos deprehendendi optimas vias ex Lusitanis discite. Ego duas signo: Impunitatem quorundam & Præmia. Veniam ipsi sceleratis facite, si aliorum indices fuerint. nec enim perditos istos rectius, quàm per facinorum socios subvertetis. dum enim alter diffidit alteri, timebunt venire in sceleris partem, ne à consciis prodantur. & suspecta plurium improbitate, dum singuli malis student, virium impotentia dissipati corruent. Præmia decernite & præstate. VIDEBITIS eò impendi pericula & labores, unde emolumentum speratur. In divinarum & Ecclesiasticarum rerum curatione ea hîc loci adhibenda moderatio, quæ usquam. Et licet omnes, idem quod vos, sentire & profiteri optem, tamen æquis animis ferre dissentientes satius, quàm cum majore Reipub. turbâ exagitari. Tempora inspicite, quibus parendum sciunt prudentiores. Inveteratas opinioniones sinere, consultius, quàm ut palam fiat, prohibere vos velle, quibus exequendis pares non estis. NIHIL magis periculosum, quàm immatura medicina, adultis & prævalidis erroribus. suæ quisque, quam à teneris imbibit, religionis amans est & tenax. si restiteris, contumaciam opponit. ut connivere melius sit, quam calidis & intempestivis consiliis suffodere sacros istos ignes. Quamobrem nolim vos ingeri nimis Lusitanorum factis, aut eos cogi, ut nostris ritibus ceremon-

*Quomodo
punitur
prædones
& latro-
nes.*

*Quomodo
habendi
Ecclesiastice
& sacra.*

niisque adsueſcant. ſuos ſibi habeant ſacerdotes, & quam à majoribus acceperè Eccleſiæ gubernationem. factioſos à modèſtis diſcernite. illos cohibete vel removete, hos retinete. ne ordini irasci, ſed hominibus duntaxat videamini. ita invidia factis, odia animis decedent. Ea genti ſtat ſententia, perperam & malo more profanos ſacrorum ſe curis immiſcere, & cum re divina confundi res ſeculi. Nec quicquam eos efficacius movet, quàm ſacerdotum ſuorum autoritas, in quos rigidius hîc loci inquire, turbidum & diſcriminis plenum. Ad criminationes & querelas hominum noſtræ religionis, non nimis attendite. quiſque quam amplexus eſt fidem, omnium eſſe vult, & ſub eodem cœlo & imperatore eadem omnes ſentire. hinc odia in diſſidentes, invectivæ in dogmata, & articulos, exilia, vincula, carceres, mortes. Vos multorum quieti magis, quàm paucorum libidini & immoderatori zelo conſultite. ſic ſuperabitis aſpera & pax erit. Nec me diſſentientem habebunt, qui cœercendam pœna putant proterviam illorum, qui alienæ fidei & Luſitanorum cultui publico inſultant, convitiis & probroſis vocibus ſacra ſacroſque infectantur. cum acerbiores iis reddantur, & ſpreta adverſariis vehementiore præiudicio ament. Vos quid Reipub. ſtatus, quid pietas ipſa ſuadeat, diſpicite. Iamque ea recitaſſe mihi videor, quæ factorum meorum regulam eſſe volui, & porrò veſtrorum eſſe velim. His conſiliis ſecuritatem imperio, gratiam & bonam famam mihi domi foriſque acquiſivi. nihil venale, nihil pervium donis finite. honeſti iter tenete, nec pateant limina, aut avaritiæ ad ſordes, aut adulationi in bonorum perniciem. conſcientiam magis, quàm famam veriti, maledictis & ſugillationibus conſtantem & infractam virtutem opponite. aliorum conſilia ſpecioſiora fortè primo aſpectu videbuntur, hæc mea uſu meliora comperi. Inſitam ingenio meo facilitatem & lenitatem incuſent qui volent, dum me non pœniteat, nec vos. Hæc aliaque prudenter in commune conſuluit Naſſovius, ne deſtituta tanti rectoris auxilio Reſp. vel vi vel malis artibus turbaretur.

Nec alia ex re magis prudentiam imperantis & auctam Reipub. majeſtatem roburque agnoſce, quàm ex iis Edictis,

G g g g

quibus

Serie omnium Edictorum, qua imperante Naffovio promulgata fuere, aduersus prævaricantes.

De reconditis mercibus.

De Olindæ rudetibus.

De prædonibus.

De Sabbathi observatione.

De alea lusu.

Militum grassationibus.

quibus frenare libuit peccantium effrenem & multiformem libidinem. Ea in compendium stringam, priusquam Brasiliam deferat, qui primus Naffoviorum BRASILIANVS nuncupari meruit. Non invertam tempora. sua serie recensito Astrææ voces & severi carminis leges, quæ nec nullæ fuere, ne perfectissimam putemus Rempub. nec nimix, ne semper corruptissimam. Ante annos septem, cum ab expeditione terrestri in Portum Calvum .edux Naffovius ad ordinandam Rempub. se componeret, illud evenit, ut profugorum mercimonia, quæ filis latebrisque abdiderant, quisque quo esset habendi studio & solertia sua faceret. Facta civibus potestas in Olinda quam pro deserta habuerant priores, novas domos condendi. & collapsas restaurandi, interdictumque severè ut de transferendis aliò rudetibus, lignis, lapidibus, ferramentis abstinerent. illis lex opposita, qua cautum, ne quis sibi illa vendicaret, sed ad Brasiliæ rectores deferret, indicta capitis & bonorum pœna, qui secus faxint. cum illa non privati essent peculii sed publici, nec avaritiæ singulorum obvia pabula, sed Reipub. compendia. at præmiis invitati, qui indicarent abdita & auditum clandestinos possessores. Prohibitæ demolitiones veteris Olindæ, ne metropoli Pernambucensi omne decederet decus, & de restauratione prorsus desperaretur. quin facta civibus potestas novas domos condendi, collapsasque restaurandi. Pulsis extra fines hostibus, partaque indigenis securitate, pronunciatum severè fuit in prædones & populatores, factaque licentia civibus, armis se tuendi, in vindicias istius legis, quam natura hausimus, non didicimus. Ne verò ritus sacrorum per adversa culti, per prospera oblitterarentur, iussi sunt circa sacra negligentiores, Sabbathis reverentiam debere, ipsisque mancipiis vacationem ab opere facere. Non ignorabat continentia contineri militiam, incontinentia solvi. quare vetitum, ne miles stipendia alea aliisque maleferiatis lusu formis absumeret. ne hunc ad facinora accenderet egestas, illum multæ pecuniæ rarior conspectus in popinas truderet & voluptates, ferociamque & ardorem animi detereret. Militi rigidè interdictum, ne agrorum possessoribus aut pacato ulli graves essent, alienum pecus nemo raperet, aut læderet, sua quisque

quisque annona contentus viveret, nec perderet ea, quæ defensus venerat. Arces & castella pro munimentis imperii habere, vetus mos. Ea ut integra essent & ad arcendam hostilem vim idonea, edicto cautum, ne per ruinas & collapsa imbribus propugnacula niterentur cives aut pecus agerent. Vt mercantium fraudibus obviam iretur, iussi sunt omnes merces suas, antequam in naves deportarentur, in syllabos publicos referre. Milites auctoratos, qui in procinctu sub signis non erant, sed per municipia desides vagabantur, rigida voce ad signa sua revocavit Comes; vetitique cives detinere ac morari istas pecuniæ publicæ inutiles hircines. Cum Hispanorum Dux Soutius fines Belgarum invasisset, non multo milite, ad latrocinia potius quam bellum comparato, mandatum indigenis, aqua i, si & igni interdicerent, ni perduelles haberi, & hac culpæ specie luere cupiant. In ipsum Soutium promissa ingens pecuniæ vis iis, qui vivum vel mortuum occuparent. Permissum incolis, uti desertos per belli incommoda & grassantium procellas, agros, prædia, domos, sibi quisque vendicaret & habitatum excultumque iret. Provincias administrantes, tum qui civibus, tum qui militiæ præessent, iussi quietem præstare paganis nec possessoribus esse metuendi. edicto de restauranda Olinda, quæ neglecta in ruderibus jacerat, sævientibus in propinquo armis, pronunciatum ad populum fuit. Tunc mensuris ponderibusque lata lex iniustitiæ studium proscripsit, revocataque æqualitas rerum & preciorum, quam inverterat dudum multorum improbitas. Et ut nitide viveret exulta gens & patrii soli elegantiae assueta, purgamenta præscripta in hebdomades fuere stricta lege. Popinarum frequentationibus permissæ horæ, nec ultra has concessæ. at per cultus divini tempora nefas habitum litare ibidem Baccho & gulæ. Vt vitæ humanæ inter homines sua constarent precia, vetitæ pugnæ singulares & provocationes ad certamina, ad quæ barbaræ & sanguinariæ gentis exemplis invitabantur nostrates. Coercita quoque insequente anno legibus militarium in rucolas violentia, quibus tutus esse debebat fundus & ager. etiam de Farina: plantatione lata lex, & panum, in famentium gratiam, ponere, ut & de monetæ

De vallorum conservatione.

De mercantium fraudibus.

De militibus vagis.

De hostibus latrocinantibus.

De præfectis grassantibus.

De restauranda Olinda.

De ponderibus & mensuris.

De purgamentis viis & plateis.

De popinarum frequentationibus.

De certaminibus singularibus.

De farina plantatione.

aliisque.

valore mercantium bono. Imperatæ quadragesimæ bonorum immobilium, prohibitæ chartæ in famam civium injuriæ, in vigiles & excubitores maledictæ, nocturnæ cursitationes armatorum clavasque ferentium, peculatorum & æraria fraudantium subdolæ artes, ut & eorum, qui Nigritas bello captos, pro suis habent. De pecorum captura, in qua annonæ pars maxima vertitur, multa utiliter pronunciata. ut & de transmittendo in hosticum commeatu: de pontium & viarum curatione, de navium stationibus, deque agendis per cives excubiis. Cumque ingeniosa mercatorum industria mille modos comminiscatur fallendi redditus publicos, interdictum, nequis, non consciis ad eam rem constitutis, noctu vel interdiu vectorias naves conscendat aut mercium quidquam in eas deportet: effecit rei cibariæ inopia, ne liceret e Reciffa aliò transferre victualia, nisi gnaris iis ad quos istæ res pertinent. Tardis ad expungenda nomina debitoribus, jussi sunt, qui in ære Societatis erant, profiteri. Nec quies erat subditis ab expilatoribus, qui quæstis prætextibus incubabant fortunis miserorum, primores licet populi essent & juris vindices. horum crudelitatem & avaritiam publica quoque auctoritas terruit, facta civibus venia apud Comitum & Senatum querendi. Prima, inter tot nefarios viventi Nassovio, Numinis cura fuit, de quo uti optimè existimare, ita & loqui pietatis est. idèd adversis religioni & in Creatorem suum & sacra omnia petulantibus imposita silentii fibula, ejus supplicii metu, quod in ipsam linguam iret. Nec impune fuit illo imperante incestuosos, adulteris, & in concubinato agentibus, quibus pro delicto riguere pœnæ. Decimas ex ædium locatione exegit, ordinavitque legibus architectonicam. machinarum bellicarum explosiones prohibitæ diebus Deo sacris: etiam operæ mercenariæ illorum, qui apud Societatem merent. ne dum gemina mercede gaudent, bis male serviant. Illud grandibus de causis visum Comiti, ut quotquot sui juris hic sedem figerent, censerentur, relatis in matriculam sive Indiculum nominibus, ne hostibus ad proditionem paterent urbes, aucta clam subeuntium multitudine. Saccharorum insuper decimæ & pondera definita. prius in publicos, posteriorius in privatos mer-

can-

*De debitoribus.**Expilatoribus.**De Blasphemis.**Aliis selectis.*

cantium usus. Crescentibus aureæ monetæ preciis & æruscatorum audacia, vetuit pecunias accipi, nisi ad trutinam, ut Europæis responderent Brasilianæ. Vigentibus hîc rebus, fugatis hostibus, excussio indigenarum cervicibus Hispanorum jugo, Lusitanis in novum Regem jurantibus, mutato Africæ, Asiæ, Americæ domino, & fatiscente, quam dudum agitaverat Hispanus, unius dominatione, Comes, ut in tantorum beneficiorum autorem reflecteretur, per provincias omnes diem Deo dicavit, quo immensa ejus erga nos bonitas & clementia publica voce passim prædicaretur. Erant non longè à Reciffa silvæ, cuæ ligna ædificantibus sufficiebant. Eas cædi à civibus noluit, ne ad publicas necessitates aliquando deessent. Citati coram Senatoribus, quorum bona fisco debebantur, ut transigerent, cavillantibus reis & subterfugia quærentibus. Surgebant jam novæ urbis Mauritiæ in insula S. Vazii mœnia. in quam curam incumbens Comes, depressa extulerat, evecta æquaverat, plateis spatia distinxerat, munitione urbem cinxerat. Huic ne deessent civium studia, placuit iterum negligi Olindam, longius à portu remotam, & ædium novarum fabricationem hîc imperari. Intererat quietis publicæ, si non opinionibus, saltem animis aliqua coalescere tot disparis fidei populos. Quod ut sperari posset, indictæ iis graviores pœnæ, qui Iudæos contumeliis ac ludibriis incesferent, gentemque non docerent meliora, sed protervè lacefferent. Ibat avaritia in mancipia & Æthiopas, quos subducere occultè alter alteri cum studeret, voluere Comes Senatoresque, suis quæque dominis reddi nec teneri ultra à malæ fidei possessoribus. Hoc à pietate erat, Orphanorum haberi rationem. quare constituti in hanc rem Quatuor-viri, qui optimis legibus miserarentur eos, ab opibus, parentibus, cura sui destitutos. Horum se patrem tutoremque supremum professus Nassovius, minimè alienum ab Illustrissimis viris putavit, genuinum illud & omni theologorum disceptatione sanctius, Christianæ fidei opus. nec armis solum tueri adultos voluit dux, sed & imbellem infantiam pater. In reliquis casibus potest in tempore subveniri. at cum pabulatio & annonæ in necessitate remedium non habeat aliud, quàm ut annuam habeatur; sæpius

H h h n

iterata

*De æruscatoribus.**Dies Eucharisticus Deo dicitur.**De cadendis lignis.**De mancipiis sublati.**De orphanis.*

De Mandiocæ plantatione & pretio. iterata fuere edicta, de Mandiocæ plantatione, farinarum cultura, venditione, avectione, precio; ne per incuriam rei frumentariæ laboraret aliquando Respub. aut hostibus paterent munimenta. Illud subditis solatio fuit, quod piscaturæ jus singulis concefferit, præterquam iis in locis, quæ vel ære redemerant conductores, vel sepibus incluferat privatorum sollicitudo. Mercaturæ præcipua vis in saccharis erat & molidinis. ideoque plurima super illis ex usu omnium sancita fuere. Nec inter postremas Comitibus curas fuit Scholarum inaugurationatio, formandæ & erudiendæ juventuti. non ut invitis Lusitanis persuaderentur nobis credita, sed ut cultum induerent, qui ad humanitatem omnem & morum elegantiam præformat. Hoc ad stabilimentum imperii non parum facit, ut non miles solummodo, sed & civis arma sciat tractare, cum non indocta rudisque multitudo, sed ars & exercitium in bellis valeant. Voluit ergo & his Comes armorum doctrinam demonstrari, nec abesse a signis quenquam, cum ea ostendenda sunt & in propatulum ducenda. Arma junioribus & imbelli ætati noluit divendi, nec ab iis geri, qui per ætatem inhabiles. Quin, ut agrorum populatoribus nocendi instrumenta subduceret, vetuit a Lusitanis arma emi, aut ea domi haberi, iis exceptis, quibus indulserat Comes. Huic fini decreta armilustria, iustusque civis ea apud Comitem deponere, ne vel necessaria deessent militi, vel non necessariis abuteretur non miles. Tum ne esculentorum & poculentorum precia pro cuiusvis arbitrio in immensum crescerent, determinatum de valore fuit, isque adhibitus modus, qui inter nimium vendentium cupiditatem, & angustam nimis & tenacem ementium avaritiam medius esset. Exacta quoque ad rigidius examen actuariorum fides, nec ratæ habitæ illorum tabulæ, nisi auctoritate publica firmatus esset scriptor. Hæc aliaque Brasiliæ faciem, certa & incerta imperii transmarini, instabiles civium fortunas, hostium apertas & occultas inimicitias, pronas in flagitia hominum mentes, tantæque gubernationis labores vicesque exhibent. quibus malis, quoad per humanam prudentiam licuit, legibus occursum fuit. quæ in neglectu fomenta subdita & alebria impro-

improbitali: at integris, utilitas singulis fuit & omnibus ex voto.

Supereſt, ut abiturienti Naſſovio ſuos faſces colligamus & imperii omnis Braſilienſis formam ordinemque monſtremus legentibus. ut quali induſtria adverſus hoſtium & ſceſorum vim, diverſorum populorum mores & ſtudia, in alio Orbe perſtiterit inviolabilis, ſciant rerum iſtarum avidi. Nec enim dubitare velim quemquam, quin hæc prudentia ſecuritati & gloriæ publicæ fuerit neceſſaria & conveniens. Facilius quoque tantæ gubernationis in unum contracta ſpecies obverſabitur animis, quæ ſparſim & per partes viſa, fugit oculos & mentem. Imperium hoc omne pars eſt imperii Potentiſſ. Fœderatorum Belgii Ordinum, qui poſtquam ob violatas Reip. leges, ipſo jure Principatu excidiſſe Philippum Hiſpaniarum Regem pronunciaviſſent, non ſolum ſua domi tutati ſunt; verum quod Hiſpania terris hiſce immiſerat bellum, ipſi repoſuerunt, & ad ultimas Indorum, hinc Orientalium inde Occidentalium terras navigavere, & cum commerciis arma miſere. Etiam in Braſiliam, ubi inclita Belgarum virtus, Societatis novæ opibus nixa, adverſus eundem, qui hic, hoſtem emicuit. Hæc ipſa Societas, velut Optimatum forma, Rempublicam iſtam geſſit & per Novemdecim-viros peregrinum imperium ſapientibus conſiliis flexit. Neque tamen ſine Principatu. Nam ſublato illic Regis & Pro-regis nomine, quorum auſpiciis olim res gerebatur, legitimum imperium accepit Illuſtriſſimus Mauritius, Præfecti appellatione. penes quem ſumma eſſet terra marique poteſtas. Eam ratam habuere Fœderati Patres, Princeps Auriacus & Societatis rectores. Hujus muneris fuit, Præſidis Braſiliæ titulo ipſos Supremi & Secretioris Concilii Senatores moderari, de bello & Reipubl. ibidem negotiis decernere, gubernatores provinciis arcibuſque imponere, novas condere, veteres demoliri, ſacra religionemque noſtratum publicam tueri, ut & jura civium, æraria, dominia, redditusque Societatis, honores dignitatesque tum fori, tum militiæ, in optimos conſerre, militi præſidiario ac in bellum miſſo imperitare, criminum pœnas remittere, ad eam Procurationis normam, quam ipſi rectores

Imperii
Braſilienſis
ordo,
modus,
gradus,
Fœderati
Ordines.

Novemdecim-
viri,
Præfectus
Braſiliæ.

Supremus
& Secretioris
Concilii Sena-
tus.

H h h h 2

Præ-

Præfectusque consenserant. Verum quanto plura agenda Imperatori erant, tanto magis prudentibus viris eguit ad gubernationem. ut licet unius autoritate geri possent omnia, non potuerint unius labore & providentia. Quod alienum ab exemplo veterum Principum non fuit, qui licet maximis virtutibus subnixi essent, tamen in partem curarum usu optimos advocavere. Nassovio ad intima consilia additi Senatores non multi, tres quatuorve, Supremi & Secretioris Concilii dignatione. qui cum Præfecto de bello, mercatu, condendis legibus, earumque in dubiis interpretatione, ac totius adeò Reipubl. administratione in commune consulere, ad quos civium postulata, querelæ, post minorum subfelliorum voces postremum devolverentur: qui maris quoque rebus & præfecturæ intervenirent, classium ratiūque apparatus curarent, onera ad publicam necessitatem imponerent, magistratus provinciales & urbanos ex nominatis eligerent, arcium & armamentariorum fabricationi vacarent, apud quem & Comitem urbium & pagorum controversiæ aliaque magni momenti disceptarentur. Præter hos & sub his institutus Senatus Politicus, tredecim primum, mox Septem-viris constans. quem & Iustitiæ confessum post appellavere. Hi civium jura defendunt, pecuniariis & capitalibus judiciis præfunt, de litibus, post appellationes, juxta Romanorum leges & Belgii morem pronunciant. Atque hi Senatores perpetui, nec nisi per rectores Societatis mobiles, salario gaudent. At provinciis singulis suis quoque Magistratus est, qui sui territorii urbes pagosque imperio tenet. Hujus Senatores Electores dicti, & Scabini mobili sunt dignitate & salarii expertes. Apud quos accusatorum publicum munus non sine imperio obeunt illi, quos Scultetos, Prætores vel Balivos vocant. Est prætereà Collegium Rationalium, quod Societatis æraria regit, rationesque communes, ut & fisci, dispungit. Hos eligi placuit è Senatorum politicorum numero, quoties se isto munere exsolverent. Eorum duo, sunt enim quinque, thesaurarii officio annuis vicibus funguntur. Est &, qui maris dominio, Vice-Præfecti appellatione, sub Nassovio eminere, & classibus, navarchis, totique nautico ordini imperat. Cumque

*Senatus
Politicus.*

*Magistra-
tus Pro-
vinciales.*

*Collegium
Rationalium.*

*Vice-Præ-
fectus ma-
ris.*

que res Brasilæ navium ultra citraque missitatione magna parte gerantur, præscriptæ illarum gubernatoribus suæ partes, sive navigandum classibus, sive singulari rate foret; sive Societatis sive privatorum commodo; sive pugnandi cum hoste daretur copia, sive non; sive in anchoris standum, sive promovenda navigatio. Etiam imperatum, quid facto opus, quoties se in conspectum darent naves aliæ, quoties tempestates rumperent navium societatem, quoties ad colloquia Superiorum admitti cuperent ejusdem classis focii; quæ morum disciplinâ, quo demenso dietim vivendum navalibus, quæ administrandæ inter efferos justitiæ ratio, lex, modus; quibus occupari & quando sacris debeant & quo ritu, quis observari in perscribendis annalibus ordo, quæ in defunctorum dignitates successio, quomodo habendi captivi hostes, distribuenda spolia, qui & qua cautione subeundi portus, quæ eligendæ stationes. de quibus omnibus, prout se res dant, dispicere, nautici est Senatus. Ecclesiasticæ gubernationis eadem, quæ in Belgicis Ecclesiis, forma obtinet. Suprema in illam imperia sunt penes Comitem & Senatores secretioris Concilii. quorum est hanc quoque navem suis jactatam fluctibus, suis impetitam hostibus, suis laborantem vitiis moderari. Synodorum major, quam Classium, & harum major, quam Presbyteriorum autoritas. Synodorum decreta absque Rectorum Societatis suffragatione rata non fuere. Eas habere nefas, nisi cognitis primum deliberationum momentis, ut dispungi possint & minus necessaria & minus utilia. Adfunt à Comite ac Senatu delegati, ob arctissima Reipubl. & Ecclesiæ vincula, & communem boni malique sensum. Verbi divini præconibus imperata animarum seria & flagrans cura, barbaros doctrina vitæque rigidioris exemplo invitarent, fidei Christianæ saluberrimo succo imbuerent, ea loquerentur & eo ordine, qui convertendis gentibus conveniens esset: præmitterent naturam, submitterent scripturam, ut facilius credant scripturæ, discipuli facti naturæ. Darent documenta, non venisse, non pugnasse, non vicisse nostram gentem, sordidi lucelli aut dilatarandæ dominationis studio, verum æternæ potissimum tot in tenebris palantium felicitatis amore. Iussi

*Senatus
nauticus.*

*Ecclesiæ
regimen.*

*Synodi.
Classis.
Presbyteria.*

*Verbi di-
vini præ-
cones.*

*Forum of-
ficia.*

non satagere rerum Curia, non de fabis aut calculo esse solliciti, non servire ambientibus, verum stare intra sacros limites, & de rerum Ecclesiasticarum statu, gentiumque conversione, sæpius ad Rectores perscribere. non quod indigni illi essent de rebus civilibus loqui, sed quia indignum ipsis, talibus insistere: quippe qui in potioribus occupari debebant. Iussi quoque Dominis per humanam imbecillitatem peccantibus non irasci publicè, aut nominatos objectare vulgi contumeliis, ne aut vilescat regentium autoritas, aut seipsam redarguat calida, præsumptiva & biliosa reprehensio. Illibatam quoque voluit esse sacro ordini venerationem, & à protervia & procacibus pessimi cujusque linguis pœnarum metu tutam. Temere illos submoveri de navi in naves, aut de pago in pagos trudi noluit, nisi ex Magistratus & primorum Ecclesiæ consensu. Navibus vectos aut arcibus impositos imperantium mensæ accumbere digne censuit, ne inter gregarios contemptui essent, & spiritualium seminatores honestæ alimonie egerent. Pontificiam religionem his cancellis circumscriptam legi. Vicarium, episcopum, suffraganeum cum imperio hic nullum agnoscito, aut exterorum cuiquam obedientiam debeto, aut consilia cum illis agitato, aut subreptitias pecunias submittito. Quotquot presbyterorum vivere sub imperio Belgarum cupiunt, juramento se fidelitatis Comiti Senatoribusque alliganto. nec ordinationem ab Episcopo Bahiensi expectanto. Qui fines nostros absque salvi conductus litteris subibunt, captivitatis iure tenentor. Nemo matrimonia conciliatore Presbytero inito, pœna exilium vel multa trecentorum florenorum esto, nec liberi hæreditatem adeunto. religionis suæ sacra intra templorum parietes, non foris per compita obeunto. Ecclesiastici redditus Societatis sunt, & in pios usus Scholarum, templorum, Nosodochiorum convertuntur. Liberum illis esto sentire, quod volent, & eloqui sine offensa quod sentiunt. Iudæis & Abramidis hæc posita repagula: novas synagogas ne ædificent. nulli Christianam uxorem ducere, aut concubinato possidere fas esto. neminem à Christo ad Moysen, ab Evangelica libertate ad legis onera, à luce ad umbras avocanto. Sacrosancto Iesu Christi nomini ne maledicito.

In

*Pontificiorum
cancelli.*

*Iudeorum
repagula.*

In censu proxenatarum tertiam partem ne excedunto. mercando neminem fraudibus circumveniunto. Liberos ex altero parente Iudæo, altero Christiano natos, iis defunctis, Christianis consanguineis educandos tradunto. his destituti Orphanotrophis, si pauperes sint, sin divites, Secreti Concilii Senatoribus curæ sunt.

Paulò aliter se Africana imperia habuere in Angolensium regno & Insula S. Thomæ. Quamquam enim uni præfecto primum paruerint, mox tamen ex sententia primorum Societatis abrogata unius potestate, collata hæc duobus ^{Imperium Africani.} Divisa namque per Æquinocbialem Æthiopica orâ, alter partem Borealem, ubi Mina aliaque Societati possessa loca, tenet; alter partem Australem, quæ Loandam Metropolim ostentat & insulam S. Thomæ totumque littorum tractum, ad Caput usque Bonæ Spei, imperio complectitur. Illis dein tertium addidère. Hi, partitis inter se vicibus, curant Remp. & ea quæ juris sunt, rationes adhæc redditusque & commercia. ea lege, ut alter alterius teneatur culpam præstare. quod providè cautum, ut arctius fide in Societatem, amicitia inter se jungerentur. Religionis cura penes Ecclesiastas fuit, quibus mandatum, uti gentium linguas addicerent, mores, indolem, studia cognoscerent. mox Christum loquerentur gentibus, Pontificiis purius. Militaris potestas penes unum, dein penes illos ipsos Directores fuit. hi militiæ ducem, Capitanei aut præfecti titulo, imponunt. qui tesseram à Directoribus accipit & de excubiis custodiisque ad ipsos refert. illorum muneris est, arcibus turribusque castrensibus ea loca tueri; quæ mercatu aliquo vigent, à comœatu iis prospicere in semestre, fœderibus cum Rege Congensi aliisque Principibus se innectere & aulis puriores de Deo & Christo sensus inferre. Ita credita ubique pluribus & optimis Refpublica fuit, qualem sapientissimi semper laudavere, & exempla nobilissima veterum & recentiorum probant, quæque maximè floruisse Romanos multis creditum. Iste ordo imperio Brasiliensi sub Comite fuit, cujus admirabilis cum Societatis rectoribus concordia, dum & ipse mandatis illorum obsequitur, illi vicissim ipsum amant & reverentur,

A. Navis Praetoria, Amsterodam.

B. Vicaria.

C. Navis Aurantia malus, noctu praelucens.

D. Concordia.

E. Daventria.

F. Ultrajectum.

G. Portoria.

H. Navis Principissa.

I. Zelandia.

K. Vlissinga.

L. Navis Salinarum.

M. Comes Hendricus.

N. Concordia Enehusana.

res Brasiliensium è parvis initiis ad maxima incrementa provexit.

*Comes
Mauritia
Paraybam
abitus
sui vale-
dicit.*

Stabat in Paraybæ littoribus procincta classis, quæ Mauritium reveheret, maximo & illustri apud Brasilianos imperio defunctum. Is Mauritiopoli abiturus valedictionum officia pari humanitate erga Rectores & cives, navalis & terrestribus militiæ, explevit. relicto ibidem incredibili sui desiderio, quod secutæ mox calamitates tantopere cumulaverunt, ut res ab ipso omni circumspectione gestas, nemo jam dubitet honorificentius decentiusque enarrare. Tum militari more explosis undique, quæ ibat, tormentis & civium militumque fistulis, intonuit fragore cælum & pontus omnis. nempe ubi popularium faustæ appreciationes desiere, longius diffusus machinarum clangor extendit vota publica & insequentem Reipubl. favorem. Commotæ urbes & oppida, pagi & rura. Ingenia passim & Aldeæ ingenti multitudine confluerant, ut cujus imperia æqua senserant, ejus se abitu tangi testarentur. Videre erat pauperum divitumque, senum ac juvenum turbam mixtis agminibus nunc prævertere, nunc insequi, modò cingere discedentem, & murmure, acclamatione, lachrymis, benevolentiam profiteri. quod & observatum in Lusitanorum pluribus, quibus memoria moderationis Nassovicæ & indulgentiæ in ipsos altius infederat. Scenæ omnis facies non læta sed tristis erat, aliis patris, aliis domini, aliis patroni appellatione fausta vomentibus. quibusdam solatium erat dexteram, quibusdam paludamentum tetigisse. idem omnibus dolor, defixis in Comitum oculis. nec discerneres inferiorum aut Superiorum, virorum feminarumque dejectos vultus. Erant, qui concidisse res Brasiliæ clamitabant, & vix quicquam spei reliquum. idque promptius audaciusque efferebant, quam ut meminisse reliquorum imperitantium crederes. Comitabantur cives centum, equis vecti ad pagum usque Paratibi & Iguarazu. Prætores & Scabini paganorum profecti in occursum obnixa comitate & veneratione venientem excepere & Paraybam usque decenti ordine deduxere. Nec quies erat abeunti à libellis supplicibus Lusitanorum, Brasilianorum, aliorumque, quibus res suas quisque Fœderatis

*Confluxum
itineri ap-
precant-
ium.*

Ordi-

Ordinibus, Principi Auriaco & Societatis primoribus tradi speciose cupiebat. Paucis a tunc diebus Rex Tapujarum Iohannes Wy five Iandovius, filiorum suorum tres, comitantibus ex eadem gente viginti, ad Nassovium ablegaverat, scitatus abitionis causas, urgenſque mraſionem diuturniorem, & anno-næ, quantum ſatis eſſet Comiti domeſticisque, liberaliter pollicitus. Barbarorum duo cum Mauritio in Hollandiam iter capeſſivere, ignotas terras, ſidera, populos viſuri. reliqui leviculis donariis, qualia ſunt cultelli, ſecuriculæ, ſpecilla, Barbarorum oblectamenta, honorati, domum ſe ad Regem ſuum recepere. Quatuor alii è gente Carapatarum & Waypebarum, (qui Majorum Palmarium jam nuper reſeſſus invaſerant & latitantem illic prædonum colluviem deleverant) Comites quoque Naſſovio eſſe voluerunt, ſuo adjuti interprete. Braſilienſium natio è ſuis quinque. legavere. qui una traji-cerent, viſendi Belgii Principiſque Auriaci (quæ ſola inter ipſos eminet appellatio) cupidine, relaturi ad ſuos de regio-num noſtrarum ſtatu & moribus. Etenim familiare eſt Luſi-tanis illas vilipendere, tanquam prædatorias & piſcatoriis ali-quot ſcaphulis inopiam ſuſtentantes. Tam accenſa appare-bant Braſilianorum in Comitem ſtudia, tanta teſtandi affectus in ſingulis ſtudia, ut ipſi humeros commodaverint, & retriſis, velut æmulatione, Belgis, ſublato è littore per medios flu-ctus & æſtuaria, ubi Margaritæ Arx eſt, ad ſcapham pertule-rint, immani vociferatione, ſuo more & lingua Vale ingemi-nantes. Scilicet, ſupremum officium honoremque arbitraban-tur, cervicibus ſuis portare, qui omnium fortunas ſalutem-que dudum ſuis portaverat. At tunc maximè eminuìt iſto-rum hominum in Comitem pietas, cum poſtero die, exacta in littoralibus nocte, magna uxorum & liberorum comitante caterva, in lembos & vectorias impedimentorum rates glo-meratim infunderentur, velut cum ipſo omnes navigaturi & eadem maris viæque diſcrimina ſubituri. At hos, ne iter in-tempeſtivis officiis interturbarent, rogabat, & mollibus opor-tuniſque verbis mitigatos & munuſculis decoratos, in littus lacrymantes ſingultientesque remiſit. ſe affectus tanti experi-menta exoſculari, nec immemorem unquam propenſiſſimæ in

*Rex Tapu-
jarum fi-
lios ad Co-
mitem
miſiſſ.*

*Traſciant
una Tapu-
ja aliquot.*

*Comes e
Paraybe
litore fol-
vit.*

Ann. c. 13

130 C XLIV.

May xxii.

se gentis fore, professus. Sic vela fecit, cum tricesimus secundus Majo illuxisset & securita em navigantibus serenior promitteret. Classis, quæ trajecit, navium erat tredecim, à machinis, navalibus sociis & milite adversus vim instructa, mercibusque ejus soli, in Societatis & privatorum lucra, onusta. Remeavere cum Comite plures, politici, Ecclesiastici, militaris ordinis viri, vel muniis suis defuncti, vel quod abeunte ipso morari hic diutius dærum videretur. abeuntium numerus mille & quadringentorum erat, quæ militum, quæ navalium, quæ viatorum & castra sequentium. Equos aliquot Brasiliensis prosapie & sanguinis unâ transvexit. Quin & exotica multa, quæ hic Batavi rara nec visa miramur, exuvias quadrupedum, piscium, avium, utensilia Barbarica, arma, redimicula, pilea in Belgium transtulit. quæ cuncta non habuit sibi ad propriam delectationem tantum, sed & ad usum & voluptates plurium. Testis est Theatrum Anatomicum apud Leidenses, in Batavis. in quo, velut in Favilla. Capitolinis, hæc ipsa hodie visuntur, dono & munificentia Nassovii. ut non militiæ solum documenta apud Brasilienses deposuerit, sed in Belgium reversus in litteratorum porticibus tot naturæ ostenta, Physicorum & Medicorum adjumenta & præsidia suspenderit. Præterquam, quod picturis exhiberi & rapetibus intexi illa in longam posterorum memoriam voluerit, ut corruptis rebus exstarent simulachra eorum, quæ Orbis iste admiranda habet. Atque hæc in Illustri Palatio, quod Hagæ Comitum è marmore condidit, ad Aulæ ingressum, spectare est, præter artis opera plurima, quibus ab ebore & elephantinis dentibus precium est & admiratio. Mercimoniorum, sacchari, lignorum, eboris, auri Africani, tabaci, tragematum, coriorum, siue publicæ siue privatorum essent merces, copia in navibus erat. quæ cuncta vices sex centenis millibus florenum æstimabantur. Oceanum denuò emensus & Æquinoctiorum lineam, quam non rerum gerendarum sed gestarum testem habebat, in Texelæ portum incolumi navigatione perlatus, exscendit. Sed afflixerant proficiscentem maris incommoda, ut æger atteneretur in Helderæ pago, ubi refectioni suæ studuit & valetudine firmior peragratu aliquot Hollandiæ urbibus

*Comes
Texelam
Hollandiæ
portu
appellat.*

urbibus Hagam devenit. Hic reducem excepere cognati ^{Excipitur}
 Principes, Foederati Ordinis & Societatis rectores. qui gra- ^{ajun.}
 tulati reditum, gratiis actis, ingentia merita & imperantis
 officia agnovere. At Comes salutationum ritu defunctus,
 non uno conventu apud nos de rebus Brasiliensibus impe-
 rioque omni, præfecturis, proventibus, incolis, milite, classi-
 bus, disseruit, & quæ opis, quæ correctionis egerent, ape-
 ruit. Aliis & jam ante à nobis dicta referre, supervacuum ^{Brasilia}
 fuerit. ut quibus provinciis distinguatur Brasilia, qui ejus pro- ^{Status re-}
 ventus reditusque, quibus arcibus defendatur, quibus quali- ^{ferentia}
 busque populis habitetur. Verùm excerptam è narratione ^{Nassovio.}
 Nassoviana nondum scripta, quæque nec inamœna & scitu
 Rectoribus necessaria erunt:

Saccharorum ex omni Brasilia olim colligebantur Arobæ ^{Proventus}
 decies centies mille, idque quæ annis. Earum centies mille ^{sacchari}
 Regi in decimas cedebant. ter centies mille, ejus sacchari ^{quantus}
 quod Pamelium sive Panellas vocant, decimationi, ob vili- ^{olim fue-}
 tatem, exemptis. Nec permittum cuiquam, hæc ipsa aliò, ^{rit.}
 quam in Lusitaniam, deportare, nec nisi navibus ex Olyssippo-
 ne, Portu Vianensi, insulisque Tercera, Canaria, Madera
 egressis. Hoc fini à trecentis navibus, partim Galeonibus,
 partim Caravellis, (minus navigiorum genus est) frequenta-
 batur. quæ vinis, oleo, farina, piscibus salitis, lineis laneisque
 pannis, ferro, ære aliisque mercibus graves mercatum eò abi-
 bant. Ex illis annuatim ad dominos suos redibant miliones
 aliquot. qui reditus per Europæ tractus varios mercantum
 studia & cupiditatem exercebant. Limites Brasiliæ, quæ Fœ-
 deratis paret, armorum felicitate aucti, à Flumine Regali,
 quod à Præfectura Bahiensi Seregippam dirimit, ad fluvium ^{Seregippa.}
 usque Maragnonem extenduntur. Seregippa, ad littus milia-
 ribus triginta duobus excurrent, addita primum Lusitanorum
 imperio fuit per Christovannum de Barros Cardosum, cui
 meritorum præmium, has ipsas terras, Seregippem & S. Fran-
 cisçi flumen inter, donavit Hispaniarum Rex, eo jure, ut di-
 vendere illas & partiri in colonos quos vellet fas ipsi esset. ea
 lege, ut intra præfixum à Rege tempus, colonias ibidem con-
 deret. Fecitque hæc res, ut Bahiensium plurimi plecti huc

commigraverint, & exactis aliquot annis Ingenia fabricaverint quatuor, licet minoris precii, & armentorum septa quadringenta, & oppidulum, centum, circiter ædificiis constans. At hæc bellis vastata, triste sui vestigium reliquere, incolis dilapsis, & in Sanctorum Sinum propulsis. Quod reliquum erat pecoris, vel hosti vel nobis vel tigridum voracitati cessit, usque adeo, ut ob rariorem capturam, raro venatore adeatur. Hanc ipsam pristino decori restitui posse, nisi immisiss colonis, spes nulla est. hos acquiras nunquam, nisi tuta ipsis præstetur habitatio, agrique donentur & fundus. Male calculum ponunt, qui per Societatem hæc confici posse arbitrantur, & pecorum propagationes publica cura promoveri. cum nec ab hostium invasionibus tuta sit regio, & illa pecorum cura eventus sit incerti, & si quam optimè succedat, vile eorum sit precium, ob monetæ hac tempestate summam parvitatem. Quid, quod asserendæ provinciæ & equitum aliquot turmis & pedite aliisque adminiculis opus foret, sumptu minimum sesqui centies mille florenorum. metus adhæc esset, ne istarum rerum administratio patet Curatori ad sordes & iniquius lucrum, & incolarum crudeles expilationes, uti recentibus exemplis constat. Quæ in montibus Seregippes, (Itoabouhanas vocant)prehenduntur metalla, post crebra examina, nullius esse valoris compertum. primum reperta perhibentur, imperante hic Lodovico de Sousa, per Mamoluchum Melchiorem Dias. qui conjectis fortè in micantes lapillos oculis, argentum inesse arbitrabatur. re ad Hispaniarum regem relata, Soufius jussus aperire montium secreta & scrutari hoc arcanum, vanas spes perditique laboris nuntium Regi suo remisit.

*Pernambucensis
solum.*

Pernambucensis provinciæ solum, quantum ex aliquot retrò annorum messibus collegi potuit, fertilitate nulli orbis terrarum parti concedit. nisi ubi arenis omnia sterilescent, aut faxis regent. Situ, opibus, incolarum frequentia & mercimoniis eminentissimum, ædibus, ubi urbes sunt, publicis privatisque, pontibus, turribus, propugnaculis ad usum & cultum elegans & validum. pascuorum ubertate luxuriat, boum armenta fert alitque sine numero, vaccasque corporum vasti-

vastitate, lactis copia, cornuum pulchritudine conspicuas. Agri, modò cultura adhibeatur, fegetum feracissimi. In silvis avium & ferarum captura quæstuosissima, in fluminibus piscium. Balsamis non unius generis renidet, oleis quoque herbis & radicibus medicis rursus valetudine potens. Non nisi octo à littore miliaribus habitatur, quia ad importationem & exportationem aptiora sunt littoralia. & qui primi exterorum coluerunt Lusitani, latius diffundere, ob paucitatem, colonos nequiere. etiam vim opponentibus Barbaris, ne longius iretur in mediterranea.

Molæ singulæ dominis, familiis amplissimis, mancipiisque distinguuntur. Horum numerus ingens inter flum. S. Francis ^{Mancipiorum numerum.} & illud, quod Grande vocitant, censetur esse tricies aut quadragies millium. qui ne fato diminueretur, quotannis translata in supplementum fuere, Nigritarum terna millia, quos Afrorum littora, Caput Viride, Mina, Angola, Ardra & Calabaria misere. Nisi per nostrorum fuisset negligentiam & dissolutiorem œconomiam, potuisset hæc regio sibi ad alimoniam suffecisse. nunc ea laborat annonæ calamitate, ut pecoris abacti & malè habitì penuria, propediem Ingeniorum magistris & laboratoribus metuenda sit ab omni opere cessatio.

Illud maximè sciri Societatis interest, quæ Imperii hujus ^{Imperii hujus vitia & defectus.} vitia & mala, quæ malorum causæ, quæ remedia. In vitiis prima sunt, paupertas & perfidia Lusitanorum, proventuum ex agris inopia, mercaturæ prolapsus & decrementum, ærarii publici & rationum conturbatio. quæ mala primitus contempta aliud ex alio velut propagine trahunt. ^{Æs alienum.} Æs alienum, quo Societati privatisque alligantur Ingeniorum Domini, immane est. in cujus dimidium Societas venit. nexis verò inter se Senatoribus, molarum magistris, mercatoribus, opificibus, sellulariis, ob communes vitæ necessitates, fit, ut unius ruina aliam ductet & prior calamitas sequentes involvat. ^{Perfidia.} Perfidiam gentis Maragnonenfes nuper illustri scelere prodidere. quæ etiam apud Pernambucenses erupisset, nisi oppressa in herba malè cœpta evanuisset. desperatis nihil anceps horridum, ut quidvis tentaturi videantur, quo se expediant & nominibus ^{Proventus agrorum inopia.} Belgarum & imperio. Proventus præcipuus Mandiocæ est.

Sacchari & Lignorum. illa, si copiosa esset, à perpetua com-
 meatus missitatione sublevare posset Societatem. esset co-
 piofa satis, si agrorum culturæ in plurium usus vacarent indi-
 genæ, assueti sibi & suis vivere, non aliis. Ab hujus penuria
 est, quod in immensum crescant ejus præcia, ut qui modius
 viginti quatuor sestertiis olim, jam non nisi decem florenis
 haberi possit. Hinc fit, ut nescia timere plebes jejuna vastat-
 iones agrorum, Ingeniorum direptiones, latrocinia, furta
 cœpet, prodiga vitæ, ut vitæ consulat. Huic malo remedia
 peti possunt & debent ab illis consiliis, quæ à me suppeditata
 aliàs suffragationem publicam meruere. Ligna Brasiliensia
 malè quoque tractari credam, cum nec de eorum cædendo-
 rum quantitate nec qualitate definitum sit. quot, inquam, &
 quales arbores cædi oporteat. Contrà quàm à Regis Hispaniarum
 ministris factitatum. Per hos non permissum ultra
 decies mille quintalium sectionem facere. à nostratibus
 sterni videas arbores sine lege, & modo. etiam tenellas ad-
 huc nec adultas. ut mercatum hunc deleri sit necesse, inter-
 cepta germinibus novarum arborum spe. nec occurras huic
 malo aliter, nisi severè interdicens, ut à teneriorum sectione
 abstineatur & ab adultarum nimia. Saccharo faciendis lucris
 nihil fructuosius, præter tributorum, vectigalium, portorio-
 rum ingentes redditus. At si sumtum omnium, quibus Brasiliæ
 opus, ratio rigida ineatur, dubium, an accepti expensique sit
 futura æqualitas. Mercaturæ adhæc facies vigorque languet.
 nec enim ad mercatores Belgas ea redeunt emolumenta, qui-
 bus missas à Belgis merces pensent. Quamobrem vela colli-
 gunt, proxenetas suos sufflaminant, mercimonia parcius trans-
 mittunt, nomina rigidius exigunt & impedita dissolvi cupiunt.
 Dubia fide, nummos nemo exponit, nisi pignore caveatur.
 literæ collybisticæ ob fraudes repudium patiuntur. unde ar-
 gentariam multi dissolvere & foro cedere coacti, implicant
 focios. mercium Conditoria vacuitatem suam lugent. ædium
 & agrorum præcium usque adeo evilit, ut tertia pars pristino
 valori decesserit. Nigritam nuper vix ducentis aut trecentis
 Regalibus parabilem, jam triginta, quadraginta, aut sexa-
 ginta emas. Mechanicis otia sunt, & rebus angustis militiam

am-

*Lignorum
 Brasiliensium
 ratio.*

Sacchari.

*Mercaturæ
 facies.*

amplexantur aut in patriam remeant. Quibus malis nisi melam acceleret Rectorum sedulitas, ad summam calamitatem parum videbitur deesse. *Rei num-* *maria va-* *tio.* *Rei num-* *maria va-* *tio.* *Causa* *maiorum.* *Paupertas* *in Lusita-* *norum.* *lagartas* *Collapsi* *mercatus.*

Ærarii & nummariae rei ea postremo hoc biennio difficultas fuit, ut militi victus stipendii-
que dementum statis temporibus erogari nequiverit. nedum
redimi debitorum tabulae, quae per pararios iactura vicesimae
venum circumferuntur, grandi Societatis damno. Mala re-
citavi. nunc causas aperiā. ut mederi tutius possim. Lusita-
norum paupertas, pessimarum ipsis artium magistra, partim a
bellis est, quae non semel vastitatem fecere, partim ab ea per-
suasione, quae spem ipsis fecit, fugam nobis & extrema omnia
per Hispanicam classē parari. Hac fiducia animosiores, In-
genia, agros, Nigritas, officinas mercati, quovis precio fuere,
securi qui solverent. Institores insigni levitate dominorum
suorum res talibus credidere, & ex certa incertam possessio-
nem fecere, stimulante lucri cupidine, quod de repraesentatis
pecuniis praecidebant. Hae ipsa excepere famulantium luxus,
sacchari vilitas, annonae caritas, Nigritarum ex variolis obi-
tus, agrorum neglectus, messium per praedones calamitas, ver-
mium, quos *lagartas* vocant, glirium muriumque populatio-
nes, inundationes & torridum ab aestu solum. Quae cuncta
cum adversa ipsis evenirent, nec expungere suo die nomina
possent, pecunias magnis usuris mutuas poposcere, & litibus
forensibus impliciti, hac insuper velania fortunas suas attri-
vere. Usuram tertiae aut quartae exigi in mensem consuetudo
est, aut sortem totam exstingui per biennii aut triennii mo-
ram. Accedunt ad injuriam alia haec. quod singulis mensibus
novis apochis fors admista usura crescat & sic usura usura in-
valescat. Scribarum, amanuensium, actuariorum, proxene-
tarum, procuratorum, tabellariorum, aliarumque hirudinum
forensium salaria, emungunt egenos & faciunt. Tum Praeto-
rum & sub-prætorum, locupletissimum quemque in praedam
rapientium, avarities, incubat miseris & decoriat multis ex-
torzionibusque, quos reos haberi utile censet. quibus sangui-
fugis, ut solet accidere male partis, licet omnia rapiant, om-
nia tamen desunt. Causae collapsi mercatus partim ex dictis
originem trahunt, partim ab immensis oneribus, quibus Bra-

*Inopia
Ætarii.*

filianorum proventus gravantur. ut licet messes votis respondeant, salva tamen esse nequeat res familiaris, languescente indies apud Belgas saccharorum precio. Est inter diminutæ mercaturæ causas diminutus monetæ valor, ut & portorii pro pecuniarum transvectione. Quæ res effecit, ut mercatores ob dubiam pecuniæ in fructum erogationem & jacturam vilescantis in Belgio sacchari, in animum induxerint, non palam, consciis vectigalium magistris sed clam transmittere pecunias, mercatus instrumenta & fructus. Æraria publica quod attinet, licet illorum felicitas ex rerum Brasilianarum prudenti administratione omnis dependeat & legitimo mercium tum importandarum tum exportandarum usu, illud tamen vero affine, inter causas deficientis & hic fortunæ, esse quorundam imperitiam & enorme habendi studium. Enimverò ex quo se movere cœpit illa & Brasiliam attentare, latuere plurimos, locorum situs, appulsus, indoles soli, & populorum. ut horum ignorantia & neglectu non unius victoriæ occasio elapsa fuerit; nec unius facinoris successus, perditio immani ære, autores suos fefellerit. Præclara multa ausi Rectores laudatissimi, minus voto confecere. quia mutatis iis, ob ambulatorias dignitates, & novis in alia consilia euntibus, nec constantia cœptis nec par semper industria adfuit. Illud quoque inter errores publicos putabatur, quod privatorum ad Batavos scriptitantium chartis delationibusque major a quibusdam habita fuerit fides, quàm publicis & dignitatem habentium, auresque crudelorum impleverint, qui ad gratiam loqui malunt, quàm prodesse. Hinc modò intempestiva frugalitate intermissæ expeditiones fuere, modo profusa liberalitate susceptæ, modò largius, modò parcius æquo missa victualia, naves, arma, aliaque ad bellum requisita. ut grandes pecuniarum impensas periisse non immeritò ploret salus publica. Ab eodem fonte est, quod vix præstitum possibile, & adversa mandatis mandata, sæpè & nocitura acceperint Brasiliæ rectores. quale illud est de rapiendis in debiti solutionem mancipiis, & donandis agris, quæ donari nefas; de imperata Nigritarum venditione, dictis solutioni intervallis tunc, cum pecuniarum hic esset abunde; quos nunc vendere jubemur

nume-

numerato ære, postquam æs omne fugit. unde accidit, ut vetera nomina maneant, & servis ea inducta sit vilitas, ut minore, quam ab Afris emti fuere precio, hic veneant. Nec tamen Ordinem propter hæc incusare promptum mihi, cui animus fuit audendi maxima & Reipub. utilia. non stant rerum successus intra vota. at turbant casuum ludibria sapienter cœpta. Ærarii Brasiliensis inopiæ inter alias causæ fuere: subsidia missa Angolensibus, Thomæis & Maragnonensibus, facti in arcium instauratione sumptus, victus demensa & stipendiorum militarium diariæ præstationes, lentæ adhæc & protractæ debitorum solutiones, & difficiles, licet iudicis vocis ratæ, executiones. At malis præsentibus afferre medicinam dolendo querendoque, mentes vestras fatigare foret & veri conspectum interturbare. Quare de remediis sententiam dicam, salva & integra meliore.

*Remedia
malorum.*

Illud Ingeniorum possessori & exhaustis ære Lustanis solatio fuerit, si spiramentum aliquod temporis indulgeat Societas ad refarciendam rem. quam bella aliaque calamitatum improvisa & divinitus immissa affligerunt. quod si impetrari nequeat, mitius exigi debita iuaferim, saccharorum, supellectilis, moniliorum, aliarumque rerum mobilium venditione. non servorum, non utensilium. quibus ad elaboranda sacchâra opus, non boum venditione, sine quibus nullus Ingeniis labor. nisi tanta fortè sint nomina, ut molas cum utensilibus & appendicibus omnibus vendi ad hastam necessum sit. Illud constat, molis istiusmodi, si laborum instrumenta tollas, multum de precio decedere. Nam quæ a necessariis instructa valent centum mille florenos, ab iisdem destituta vix quadrages mille valebunt. quæ mox summa, si pluribus dividatur creditoribus, exilis erit singulis. Nec minus attendendum ad hoc, edicto Anni supra millesimum sexcentesium quadragesimi cautum fuisse, ne pro debitis oppignoratis exigatur major usura, quam unciaria, pro non oppignoratis non nisi octodenaria. In cuius legis fraudem immane quantum peccaverint nostratium plurimi, iniusti scœnoris exactores. præsto sunt exempla. Cosmus Oliveira Tugicapapæ incola, novem florenorum millibus servos aliquot mer-

*Adversus
Lustano-
rum æs
alienum.*

M m m

catus,

catus, postquam solvisset duodecim millia ob moram, quindecim insuper florenorum debito attentus fuit. Iohannes Suares Moribecæ civis, acceptis in fidem bonis precio triginta sex mille florenorum, solutis sexagies mille florenis, pari adhuc (heu hominum fidem) debito obstringebatur, ob moram. Sane juris & æqui fuerit, istorum debitis detrahi, quicquid exactum per summum nefas fuit. Fecere hoc Novas tabulas condendo Romani, compescendis plebeis furoribus & iustissimis querimoniis. Nec facile repagulum reperiam sceleratæ quorundam cupiditati, nisi legum & poenarum atrocitatem adversus rapaces milvos & effrenes lucripetas. Præter hæc litium sumptus, fori tabem, præcidi oportet & Prætorum in clientum oculos latrocinia compesci. Leges quoque sumptuarias exigit nascens Respublica, cohibendo luxu, ne in immensum prorumpat, ad cuncta quæ pecunia prodigitur, præsertim exquisitis mensarum ingeniis & vestium, quæ agræ civitatis indicia sunt. Et cum propè sit, ut expirent tempora mercatus Orientalis, id apud Fœderatos Ordines agendum sedulo, ut ab importandis ex Oriente saccharis absteineat, cum per hæc deijci constet saccharorum Brasiliensium apud Europæos valorem. Nigritarum propiorem curam haberi ex re Societatis erit, cum ex sexagies & quater millibus, quos Africa misit, desiderati fuerint intra sēsqui annum mille quingenti & vigintiquinque. causam non aliam esse crediderim, quam quod malè habiti in navibus & à vitæ necessariis destituti, sordibus & pravo victu miseri enecentur. Prout faginato vel tenui sunt corpore, precii differunt. post marinam trajectionem refectioni corporum spatium detur. secus & precio ferè omni excidunt macilenti, aut confecti navigationis incommodis mox ab exscensu moriuntur. Illos divendi, more solito, per dicta solutioni intervalla, minus posthac expediat. Cum enim in frequenti & densa circumstantium turba ratio haberi non possit ementium aut spondentium, sit, ut Nigritarum magna pars ad eos venditione devolvatur, qui de nominibus expungendis minus cogitant, aut in silvis ex rapto vivunt, & socios hos scelera adsciscunt. ubi in idem vitæ genus latrociniiis grassationibusque efferantur. Hinc Rationaria

ria vanis debitis & inopi emptore conspergi videas. Nec numerato ære illos vendi utile, cum paucorum tunc emtorum sint. qui à nummis paratiores in publica licitatione decrefcere & flaccescere precia patiuntur, priusquam vendenti annuant. Quamobrem autor siem, ut explorato primum per procuratores singulorum Ingeniorum statu & dominorum opibus, mancipia iis vendantur certis pensionibus, sive in diem. ea lege, ut quotquot repræsentare volent, hoc est, diem solutionis præfenti pecunia redimere, fruantur; qui nolunt, Nigritas emtos, antequam in solidum & assẽm satisfecerint, non nisi usu suos putent, possessione ac dominio publicos. Quamobrem notari caractere Societatis corpora mancipiorum velim, ne prona in fraudes gens melioribus pejora substituatur. Hæc levandæ plurimorum paupertati, diminuendis nominibus, & mitigandis in nos animis facere videbuntur. Si via severiore insistamus, plus acquiremus odii, quam potentia. Provinciis vel domesticos motus, vel externorum arma, vel solitudinem inducemus. Vt verò Mercaturæ omni suus redeat vigor, de Oneribus & Moneta nova deliberatio fit. Sacchara absolvi cupiam à semisestertio in singulas libras. nec enim nuperum hoc auctarium vilioris precii sacchara sustinent. *Adversus Mercaturæ prolapsum.* Quin, tutiore jam à Morinũ insultibus Oceano, navigationes impendiorum parte levare poterunt. nec opus tanto bellicarum & fiduciarum navium apparatu. cum per vectorias & onerarias, quarum minus precium, transvectari cuncta queant. Sin à Morinis metus duret, factis contuberniis per Septentrionalia Iberniam inter Britanniamque navigandum, aut rigente istic bruma per fretum Britannicum, navium tutelarium præsidio. Nummariam rem bonis legibus constitui fructuosum. à monetæ depreciatione ingens vulnus inflictum mercantibus fuit, quod sanari nisi ejus incremento nequit. Nummi quos Crucigeros vocant, apud Bahienses valent flores duodecim, quos Regales, flores tres & sestertia duodecim. *Piffoletos Reales.* Quicquid ab hoc valore in lucro deputatur, tertia parte Regi, tertia domino, tertia Ecclesiasticis cedit. Industriis, quibus facile ingenium largitur cantata illa artium magistra, comminiscendum simile quid. ne lucelli spe illecti no-

M m m m 2

strates

strates, quorum aurum jampridem per medios ire satellites didicit, illud ad Bahienses transmittant. Fortè non inutile fuerit novam monetam cudi, cujus valor ratus sit solis Brasiliensibus. ut fugiente Hispanico aere aut deficiente, nummorum hic satis sit ad militum stipendia & mercaturæ negotia.

Ærariis recreandis hæc fecerint : si præter superiorum curam, accidantur navalium fabricarum impensæ, si annona aliaque è Belgio mittantur liberalius, mercibusque Brasiliensibus suum constet precium : si Officinium tum civilium tum militarium contrahatur numerus : si commeatus curatores Arcibus, Europæorum more, sollicitè prospiciant ; militi cibaria non vendant nimio : si Societati debitum æs nec nimia severitas exigat, nec nimia facilitas dissimulet. Debentium alii mechanici sunt, alii mercatores, alii agrorum cultores & possesores. Cum illis rigidius agendum, quia alieno succo vicitare amant, sua culpa inopes. Cum istis itidem, quandiu fide integri. honoris namque sui interesse arbitrantur, ejusdem periculum incurrere. Si rem fregerint & fidem, mora omnis in damno erit. quæ sola ipsis convasandis bonis aut occultandis superest. Cum his lenius moderatiusque agendum. nam ex hoc fonte omnium commodorum & lucrorum Brasiliensium spes manant. nec aliis principiis nituntur Societatis aureæ Apodixes. Omnino extrema illa caveri optem, ne molarum quotidianæ operæ cessent & agrorum consitiones, feriantibus Nigritis. Attamen pro messium felicitate, quam præstare solius Dei est, cum illis transigendum. Nec mirari subeat, hanc malorum Iliadem à me narrari, quam sublatam aut correctam oportuit. Culpam istam præstare non est meum. per quem nunquam stetit hæc incommoda averruncari. alienæ opis & quidem exteræ indiguere Brasiliæ rectores. quin nec hi nec Belgæ ipsi potuere id omne, quod voluere. ut satis aliquid, incuriæ nonnihil, imprudentiæ multum, inopiæ publicæ plurimum imputare habeamus.

Quæ plura scire satagent Dominationes Vestræ, exponam lubens, paratissimus audire contra differentes. Tantum profecto provinciarum, quas armis vestris tenetis, momentum puto, ut indignum seculo & posteritate fuerit, illas negligi.

Si

*Brasilia
momentum
grandum*

Si nondum magnis se emolumentis probant, probabunt magis, ubi auctis coloniis latius se Belgæ diffuderint. Tales sunt, ut natura loci & arcibus munitæ, potentissimum hostem possint contemnere. per socordiam aut discordiam susque deque habitæ, recuperari nunquam. Milite & viribus uti hic rerum status partus est, ita conservari eundem oportet. Africæ non unam partem armis tenetis, ut hinc in Occidentem trajicere & in recessus ejus penetrare detur. Chilen maris Pacifici provinciam mensibus duobus, Havanam quatuordecim diebus adimus. quæ loca machinationibus nostrorum oportuna sunt. Ex quo Hondurarum reditus intercepimus, classẽ argentiferam spoliavimus, alias portubus, ne prodirent, conclusimus, tantus per Occidentem terror fuit, ut Mexici Princeps de regnorum suorum discrimine questus, eas Regi Hispaniarum curas fecerit, ut de recuperanda Brasilia extrema statuerit. Et licet male illi res ista successerit per classẽ nuperimẽ Dei beneficio disjectam, secundis curis incubuit in novam. quas tamen oborti in Portugallia motus turbavere. per hos non Algarbia solum sed & Azorum Insulis, Afrorum littoribus & Indiæ Orientalis non uno imperio excidit. ut jam magnis impendiis tutari habeat reditus Terræ Firmæ & Novæ Hispaniæ. Quod si sperari possit Orientalis & Occidentalis Societatum in unam conjunctio, de qua agitari audio, nullus dubito, quin junctis viribus exui Peruano & Maniliarum imperio possit & Fluvii Argentei terris ac montibus Potosinis. Neque suffecerit tutandæ Havanæ, Cartagenæ & Mexicano regno. Sola combinationis fama pacem imperabit Regi gloriosissimo. At Brasiliã depulsi excidimus Angolæ regno & Thomæo & toto Nigritarum mercatu.

Hæc summa illorum est, quæ ad res belli domique apud Brasilienses noscendas exponere habuit Comes. Hæc ad Dei Optimi Maximi honorem, Societatis amplitudinem, & Patriæ laudem hactenus aut gessit aut consuluit. Quid sentiat, dixit & quid suadeat, hortatus Patres, hæc ipsa ad Reipub. salutem flecterent & vel ultrò consulerent, quod in rem esse videbitur, vel saluberrima suadenti auscultare non dedignarentur. De Brasilianorum quoque indole differuit, & liberalius

A. Castrum.

B. Templum et civitas.

C. Annis Dilla.

D. Ovila.

E. Sylva picearum arborum inter montes exurgens.

F. Pecuarium recipiendis sexcentis vel septingentis foris Sepimento cinctum.

licentiusque habendos monuit, & ratum ipfis libertatem & immunitatum pacta præstari. ne, quæ arma pro nobis non semel induerunt, exercere adversus nos intempestivè doceamus. SECVRITAS, aiebat, mutua securitate & obedientia subditorum facilitate imperantium paciscenda est. Sic securitati provinciarum contra temporum adversa murus aheneus parabitur. AD PRVDENTIAM Principis spectat, quod rigore nequeas & severitate unquam, moderatione aliquando efficias, idque Societati honorificentius fore, si ex facili res tantas componere in animum inducat. Potentissimi Ordines, Princeps Auriacus & Societatis Rectores, ad quos ista pertinebant, gratis Comiti actis, quod Novi Orbis administratione sedula adjutasset veterem, rationes ejus confecere absque lite, perpetuorumque porro in Rempub. officiorum fide adstrinxere obsequi promptissimum. Quod sanè gravissimi Senatus judicium, calumniæ dentibus exemit Ducem omni laude cumulatissimum, de cujus virtutibus nihil tam excellens concipi potest, quod ad meritorum sublimitatem assurgat.

*Federati
Ordines,
Auriacus
Societatis
Rectores
Comiti pro
admini-
strata
Brasilia
gratis
agunt.*

E Narravi res in Brasilia gestas, sub Mauritio imperatore, è periculis tam longæ navigationis & bello tam profundæ barbariæ reduce. minutiora prætervectus ea selegi, quæ exemplo, magnitudine, usu conspicua maximè videbantur. Genus illi è domo Nassovica est, quæ multis retrò seculis, imperio, connubiis & rerum pace militiaque gestarum fama celebris non per Germaniam solum sed & Europam omnem fuit. Augustam primus fecit Adolphus Nassovius, Romanum Imperium adeptus. aucta Principatu Arausionensi fuit per Renatum Cabilionensem, Nassovium. Comes Otto antè annos ducentos illam in Belgium traduxit, ornavitque Engelbertus primus atque hujus nepos Engelbertus secundus, a quibus per has provincias dotilibus oppidis opibusque præstare inter Belgas cœpit. Engelbertum secundum, postquam res maximas in Gallia Flandriaque gessisset, Maximilianus Cæsar florentissimis Belgii nationibus præfecit. Quem secutus Henricus Nassovius Engelberti è fratre nepos, non solum potentissimo exercitui Caroli Quinti Cæsaris in Galliis Dux præfuit,

*Genus è
domo Nas-
sovia.*

fuit, verum etiam Brabantiae universae & aliarum provinciarum gubernacula tenuit. Nec minor laus dignitasque Renati Cabilionensis, Guilielmi, Mauriti, necnon hodie late victoris, Celsissimi Principis Frederici Henrici, Arausionensium Principum. quos Nassovios omnes imperiis Belgarum feliciter destinavere fata. Inter Domus Nassovicæ stemmata Dillenburgicum est, e quo dicti Duces & hic noster, quem præsens *Stemma Dillenburgicum.* Historia loquitur. Dillenburgum Comitatus Nassoviae civitas, *Dillenburgum Nassovia civitas.* ad Dillam amnem, tot Nassoviorum sedes & patria est. Avus Ioannes Nassovius, Senior dictus, Guilielmi Arausionensium Principis frater, Geldriae vicaria dignitate Praefectus, magnis, dum viveret, virtutibus gloriam extendit. Pater Mauriti *Mauritii Avus.* Ioannes, frater Comitis Guilielmi, Frisiae & Groningae laudatissimi Gubernatoris, postquam in Belgio belli studiis sub Mauritio inclaruisset, exercitus Regis Suecorum Caroli praefectus, militiae experimenta plurima edidit. Mater Margareta *Mater, Praesens.* Ducis Holsatiae & Sleeswici Filia, felicitis uteri Princeps, Ioanni marito, cui a secundis thalamis fuit, peperit I. Mauritium, Georgium Fredericum, Guilielmum Ottonem, Henricum, Bernardum, Christianum & Ioannem Ernestum, filiasque complures. Mauritium, Dillenburgi Nassoviae urbe editum, pater puerum litteris, juvenem armis instruxit, & tot Nassoviorum exemplis bellicae famae in Belgio ostendit. ubi Martis arena laborque militiae plurimus erat, nataque mox occasio, Dillenburgicae familiae dignitatem, prudentiam fortitudinemque Nassovicæ in Brasiliam inferendi. Fratrem Georgium Fredericum turmae Equestris balistariorum ductorem & legionis Equestris vigilum praefectum militaria studia sub Celsissimo Principe Arausionensi etiamnum occupant. Guilielmum Ottonem, sub bellicosissimo Rege Gustavo Adolpho militantem, victoria Lipsiensis extulit, & Equitum praefectum maximis laudibus cum virtute fortuna cumulavit. Henricum militum Tribunum, militiae nostrae expertum, postquam variarum urbium & Arcium in Belgio expugnationibus digni militis officio interfuisset, sua merita validissimæ Wastorum in Flandria urbi Hulstæ, Gubernatorem praefecere. Bernardus juvenis admodum decessit, fortunæ in quam alebatur capax.

Sorores.

*Mauritii
apud Bra-
silienses
vivendi
ratio.*

Christianum Landtgravii Hassiæ auspiciis pugnantiem, Ducis dignitate, pergit sua fors consecrare famæ, & per majorum rapere vestigia. Fratrum postremus Ioannes Ernestus, cum fratre Mauritio in Brasiliam profectus, mortis illic & gloriæ locum Ducis dignatione repperit. Sororum ejus aliæ fulgidissimis conjugii nexæ aut innuptæ supersunt. Mauritius ex quo ingressus illam fuit, labores sibi & pericula placere voluit. Fovebant belli studia proavorum gesta & imagines, cognatorum in Belgio triumphî, à quorum potius quam siderum afflatu mores Principum finguntur. fortitudinem, prudentiam, probitatem, eximias Ducum virtutes, ita apud exteros miscuit, ut & militi fiduciæ bellicæ & domesticis compositæ exactæque vitæ exemplum se præbuerit. Nemo illo officiis, alloquiis, habitu, incessu civilior. Et tamen blanditiis intractabilis personatos vultus oderat, candoris innocentiaque unice cultor. Ista comitate omnium in se animos provocabat, ut Barbaris & Anthropophagis ipsis gratus bene audiret inter portenta. Iuris justitiæque rigidus custos, summos infimosque, Barbaros & Christianos, mercatorem civemque pari jure retinuit. Quæ in rem gloriamque Societatis erant, consuluit. Rectoribus optima suadentibus auscultavit. ea tamen circumspeditione, ut moderari subinde & differre mandata sustinuerit. ita suadente vel utilitate Reipubl. vel necessitate. Augusti exemplo, de quo Dio perhibet, cum non omnia, quæ decreta erant, executum, veritum ne parum succederent. sed quædam ex tempore disposuisse, quædam rejecisse in tempus. Communi indigentia non exemptus, tulit belli transmarini calamitates juxta subjectos. imperii labores illud auxit, quod inter populos viveret istiusmodi, quorum plerosque aut æmulatione discordes, aut fide dubios aut genti nostræ magis quàm sibi inensos habuit. Hostium nemo vim ejus sensit, nisi vincendus, benevolentiam popularium nemo, nisi aliqua miseriæ levatione aut dignitatis accessione. Mirus ejus & perpetuus in perspicendis ac examinandis rebus vigor & industria. Et cum facilis esset inter exteros ad luxuriam prolapsus, nequaquam se moribus Americanorum permisit, aut fortitudinem licentia fregit. Duas regnantum pestes a gene-
roso

roso pectore à se amolitus libidinem & avaritiem. minimè credulus rumusculus ad gratiam allatis, expendebat veris similia. Opera omnia quis distinctè loquatur? Octennio, quo præfuit, cuncta egregii ducis munia implevit. Principalium operum fuit ordinatio Reipublicæ. Fines imperii Brasiliensis novis Præfecturis auxit, veteres tutatus fuit. Ingenia sola agrique Lusitanorum, qui aufugerant & in hostico degebant, belli jure licitata venditaque, Societatis ærariis immane precium, undevigies centena millia & sexagies ac ter mille florenorum & quod excurrit inscribere. E manubiis aliisque ab hoste receptis bonis, partum vicesies centies mille, decies & septies mille florenorum & quod excurrit. Securitati provinciarum contra temporum adversa munimenta paravit. Serigippem Regiam & Maragnanas terras potentia nostræ addidit, arces urbesque expugnavit, urbem S. Lodovici, arces Calvariam, Tapicuram & Tagitaperam. Portum Calvum fugato Banjola Comite præfidiis Hispanicis exuit. Flumini S. Francisci arcem de suo nomine validissimam imposuit. In Siara castello potitus propius nos Tapujis & hos nobis junxit. Magni terroris bellum Africanum & quotidiano auctu majus, consiliis ejus brevi confectum est. In Afrorum namque littoribus castellum Minæ, Angolæ regnum, & civitatem Loandam, arcem Benguellam, urbem castrumque Insulæ Thomæ nostra fecit. Expeditione Bahiensi trium castellorum & navium aliquot, quæ in prædam cessere, victor evasit. Classem potentissimam, in qua omne Hispanis præsidium, validis consiliis armisque à littoribus Brasiliæ depulit. Indiæ Occidentalis penitiora immisissis classibus non semel terruit. Chilenfes federe junxit. Bahienses ad belli moderationem coëgit. Arma Batavorum per utrumque orbem circumtulit, barbaros in Societatem belli totis cohortibus pertraxit. Nihil apud hostem quietum passus, quo minus aut populationes hostiles impediret, aut populates populetur, & ubi tenuisset, ab invitamentis pacis & ordinatoris belli non abhorrebat. Gentibus tum Brasiliensibus tum Afris ad eum fuit perfugum, legatos honorificè excepit decusque Fœderatorum quâ bello quâ pace asseruit. Quis mercantium opes omnes

O o o o

singu-

Summa
gestorum
Mauri-
tia.1563250
flore.2017478
flore.

Societatis.
Blanco
 100855
Cistæ.
Moscovadi-
cos
 27803.
Pannellarum
 5766.
Privato-
rum Blanco
 545937.
Moscovadi-
 22100.
Pannell.
 3403.
Ligni Bra-
siliensis
libra
 2593630.

singulasque & mercium vim stylo exequatur. Cistarum Sacchari transmissa per hæc tempora fuere aliquot centena millia, tum quæ Societatis erant, tum quæ privatorum. Earum, ut habent publicæ Tabulæ, computatio ista est: Sacchari Albi cistæ centies & quater mille, quingentæ & quinquaginta quinque. Ejus, quod Moscovadicum vocant vicies & septies mille, octingentæ ac tres. Pannellarum quinquies mille, septingentæ ac sexaginta tres. Hæ Societatis erant. At privatorum sequentes: Sacchari Albi quinquagies & quater mille, quingentæ & nonaginta tres. Moscovadici vicies & bis mille ac centum. Pannellarum ter mille quadringentæ & tres. Ligni Brasiliensis vicies & quinquies centum millia librarum, insuper nonaginta & tria millia, supra sexcentas & triginta. Vt de Tabaci, aliarumque mercium viliorum calculis nihil dicam.

Vrbes adhæc pagosque ædificiis auxit ornavitque. pontes domosque Prætorias condidit ad usum & decus. templum pietati & divino usui sua ex parte munificentia exstruxit. Eminentissimos cujusque professionis artifices, architectos, geographos, pictores, sculptores, domi militiæque secum habuit & fovit. ut quæ loca, quas terras urbesque ipse vinceret, illi victas transmarinis Belgis ostenderent. Quò imperium ivit, æquum putabat cultum ingenii sequi debere. Tabulas Geographicas magna cura & sumptibus suis exarari fecit, in quibus oppida, pagi, arces, armentorum septa, stagna, fontes, promontoria, stationes navium, portus, flumina, scopuli, Ingenia ac molarum fabricæ, templa, Cœnobîa, plantaria, regionum situs, longitudines ac latitudines, aliaque, mira accuratatione repræsentantur, autore Georgio Marckgravio, Geographo & Astrologo eximio. qui idem facturus apud Afros, fatis ibidem concessit. Hujus in gratiam exstrui in sublimi Speculam fecerat Nasſovius, observandis astrorum motibus, ortu, occasu, magnitudine, distantia, aliisque. Accessit ad hæc studia etiam ista sedulitas, quâ animalia varii generis, quadrupedum mirabiles formas, ut & avium, piscium, herbarum, serpentum & insectorum, populorum habitus difformes & arma pingi artificiosè fecit. quæ cuncta propediem cum

cum suis descriptionibus lucem visura, certa expectatione tenemus. In omnes siquidem honorificus, eruditos mirabatur & diligebat. præsertim privato contubernio cognitos. inter quos primi fuere Franciscus Plante & Guilielmus Piso. ille a concionibus, & sacris Comiti, hic a pharmacis. ille in excitandis ad pietatem animis promptissimus, hic in dispicienda rerum natura maximæ prudentiæ. uterque doctrina & suæ artis laude clari. Quare testes se & rerum gestarum & quas proprias Brasilia habet herbarum plantarumque esse voluerunt. Alter præcipitato per commenta poetica spiritu, ibidem a Mauritio gloriose gesta, laudabili Poemate, quod Mauritiadem inscripsit, extulit. alter in stirpium exoticarum raram indolem virtutemque speculatione dimissus, earum omnium historiam conscripsisse, muneris sui putavit. Fecere hi duo, ne ingenio & eruditione vinceremur ab iis, quorum arma armis, barbariem mansuetudine vicinus. Inter hæc nihil majus religione, nihil sublimius fide habuit. cujus moderamine ita inclaruit, ut inter religionum diversitates, licet suæ, hoc est veræ, publica professione addictior, æquus steterit, nec edictis minacibus subjectorum cervices ad eum, qui ipsi placuit, cultus divini modum coegerit, sed intemeratum reliquerit, ut reperit, aut invitaverit placide. Ideo conciliari gentilium animos suavit, ut credant meliora docere velle, a quibus amantur. Nec enim facile persuaseris credenda, quibus nocueris, nec animi ac melioris vitæ bona expectabunt ab iis, quos terrena raptò auferre cædibusque regnum sibi parare animadvertunt. Negares inter Barbaros vixisse. adeo comitate, mansuetudine, æquitate populum flectebat. quam ob causam palam laudabatur ab omnibus, potens iis studiis, quibus firmantur imperia. Ad pietatem præiit; sacrorum observator ferius, absque ostentatione. Consilia civium optima promovit, noxia stitit, dubia direxit. ubique cavens, ne committerentur discordes eo præsertim loco, ubi prope sunt, qui civile incendium alunt, procul, qui extinguant. Nec angustum aut vile Naslovio regimen fuit, sed magnitudine sua undequaque ingens & stupendum. Fines maximi amplissima terrarum ac maris spatia complectuntur, sparsis etiam per Insulas

*Magnitudo imperii
Brasiliensis.*

dominationis viribus. Provinciæ muritæ copiis, quæ in urbibus, pagis, arcibus, classibus. plus minusve pro temporum ratione validæ. miles limitanea, miles mediterranea habuit, ubi minimo oneri subditis, maximo usu in hostes esset. Classes mari & fluminibus extitere terribiles, ut hostem excluderent, piratas cohiberent, terras novas invaderent, transitum suis aut transvectionem facilem darent. Præfecti militari ac civili virtute eminentes, aliis & mihi memorati, nec Græcis nec Romanis se minores animo, ausibusque ostenderunt. Colonix, optimum & sapientissimum Romuli inventum, duci cœptæ. Reditus è decimis, alimentis, portoriis, grandes. Tot tantæque naves onerariæ bellicæque modo appellere modo solvere visæ, ut communis orbis officina hîc crederetur. Hinc Hispaniæ, Occidenti omni, Mexicanis, Peruanis trepidatio. Hîc gloriæ suæ pomœria amplificat Belga, & veteris incola, novo orbi novus hospes & hostis incubat. Illa rexisse & flexisse prudenter Nassovium qui negaverit, ante gesta & quæ evenere post, conferat. Compertum, proh dolor, statim ab abitu, nutante partium concordia, in offensarum operas itum, & hinc nostrorum a fide defectione, hostium audacia, castellis deditis, objectoque cladibus milite Belga, Societatis res retrò iisse. nec metu amplius Lusitanos prædones nec Belgas officii conscientia attentos fuisse. Abdicationem efflagitavit mature, majoribus servatus. ut dubium reliquerit, majoremne laudem in Barbaris regnis administrandis, an iis relinquendis promeritus sit. expeditius illi fuit tradere imperium, quàm accipere, & quod alieno rogatu sumsit, ultrò & æquo animo deposuit. Sanè satis hoc debitum, ut dum imperatoria se dignitate foris exiit, novam domi indueret, nec defecit esse, qui fuit, quin factus fuerit major, quàm fuit. Tunc mercantium quoque jussis paruit, jam Fœderatorum solum. tunc temporarii imperii, jam perpetui administer. tunc Patriæ absens, jam præsens curator. tunc Barbarorum rector, jam suæ gentis. tunc militiæ rudioris, jam ordinatio- ris. Etenim non inclytæ solum Vefaliæ, inter limitaneas val- dissimæ, præfectus a Fœderatis Ordinibus fuit & totius Equi- tatus sub Araufionenfi Principe Wilhelmo creatus ductor, verum,

*Reaux
magnu di-
gnitatibus
ornatur.*

verum dignitatis proavorum memor & in Belgii commoda porro intentus, honorum suorum spatia videt, nondum terminum. Imperantium laudibus detrahere primum invidis & querulis. at vanas populi voces non audiunt, quos recti sensus & meliorum suffragia erigunt. De Ducibus judicatu- ros, consilia, fidem, res gestas inspicere oportet. nec hoc solum, sed & quæ confici ab illis potuerint. cum ab occasione- bus sæpe, sæpe ab armis & apparatu bellico destitui illos comper- tum sit. quid, quod omnium molitionum successus præstare à se ipsis non possint, cum plurimum fortunæ habeant res mi- litares. Est quoque ea regentium condicio, ut quicquid pro- spere gestum, suum esse ducant, quicquid infelicius, impu- tent ducibus. Nassovius fortunæ se præbenti non defuit, nec hosti ullam negligentia præbuit. nec contemnendi ejus autor, cum armis prævaleret, nec timendi, cum necessitas & victo- riæ spes audaciam provocarent. Facile est, in Europæo Orbe degentibus, mœnia in hostili terra debellare votis, narrationi- bus, poculis. modos victoriarum comminiscimur, quales sua cuique suggerunt studia, majores animis quam consiliis, im- pigri lingua & nihil ultra verba ausuri. At Dux vigilans, so- brius & prudens, ubi commeatus, ubi supplementa, ubi pec- uniæ defunt, uti narratores Batavos ferre potest, ita majora viribus aggredi cavet. Etiam publica expectatio impatiens eventum est. licet privata loquax magis inter talium rerum imperitos. Mauritius horum securus, consilio suo & suorum, grandibusque exemplis nixus, non opinione plebeja aut ab- sentium vaga & inconsulta meditatione, in Barbaro orbe, pacis bellique temporibus, inter apertos occultosque hostes, terra ac mari, eas res gessit, quæ seculo dignissimæ, Fœderatis, Nassoviis, ipsi gloriosæ, Societati utiles fuerunt. ut, si verè æstimare volumus, non Comiti Præfectura, sed Præfecturæ Comes datus fuerit, nec administratæ ab ipso Brasiliæ ullos, præterquam hostes, poenitere possit.

F I N I S.

P p p p

CASPA-

C A S P A R I S B A R L Æ I
M A V R I T I V S R E D V X .

Sive

G R A T V L A T I O

Ad Excellentissimum & Illustrissimum Comitem I. MAVRITIVM,
Comitem Nassaviæ, Cattimeliboci ac Dierziæ, Bilsteinii Domi-
num, Brasiliæ Terrâ Marique Præfectum, &c. Cum ex Orbe Ame-
ricano in Europæum fœpes appulisset.

*Afforvius trans aquor adest, reducemque salutat
Belga Ducem. nondum Phæbo fervente perustus,
Se prisco candore probat, patrique coloris
Et juxta veteris sera. ut vestigia recti.*

*Iverat Occiduum missus bellator in Orbem,
Et terras, Sol fesse, tuas. non visa ruenti
In laudes Europa satis, fama que suorum
Pars mundi concussa prior. quarendus in orbe
Barbarico fuit hostis Iber, vincique sub ipso
Vespere regnatorem Asia dominosque Philippos,
Dis visum Superis. hic opportuna trophæas
Ingens se tellus aperit, diffusa que vastis
Regna plagis nudisque truces cultoribus agri.
Hic alios hominum mores miramur et urbes,
Corpora que humanis fœde distenta medullis,
Infamesque dapes et qualia fercula fratri
Coxit et immanes Atreus detrusit in artus.
Hæc belli laus summa viris, in viscera victos
Condere et invisos discerpere dentibus hostes,
Ne toti noceant, vel ab ipsa morte resurgant.
Hic alium Castella olim conspexit Olympum,
Dissimilesque faces. oculis disparuit Arctos,
Et ferus Alcides. nusquam sua signa Bootes
Sustulit aut strictum Persens se torisit in ense.
Phillyridem stupuit, quique altius exit in Austrum.
Indus et ara Deum. gemini solamen ab umbris
Terra capit, quas nunc dextras, nunc ire sinistras
Adspicit. hybernus quoties nos noctibus acre*

Calcamus

Calcamus sine Sole gelu, Titania lampas
 Æstuat & fuscas exurit servida frontes.
 Non illic ripa Vahalis Rhenique bicornis
 Ambulat, aut Ligerim Scythicumque adspectat Araxem.
 Incola. Amazonia generosa vocabula gentis
 Indunt nomen aquis, & qui per rura Maragnon
 Longa ruit nitidasque Argentens evomit undas
 Plata patens. vix obliquis se sidera condunt
 Flexibus & parvo distant discrimine luces.

Non his, vasta licet, Romana potentia terris
 Intulit audaces aquilas. non cepit Olindam.
 Gracia. non illis allatus psittacus oris
 Reddidit aut Spartam aut Cadmi fundamina Thebas,
 Aut te Miltiade, aut tua victor nomina, Theſeu.
 Hesperia sors ista fuit, servataque Bati
 Gloria reſtorique Tagi. se barbarus illi
 Tradidit & sero dominis adſuevit Iberis.

Nos etiam, quorum virtus Marvortia neſcit
 Stare loco, P L V S que, exemplis regalibus, V L T R A
 Vadit & ingentem grandis fiducia Tethyn
 Trajicit, infernas mox perruptura paludes,
 Ivimus, & lauros illis suspendimus oris.
 Sic fruimur raptō, & quæ quondam regna fuere
 Capta Tago, nostris ſpolium ceſſere Batavis.
 Manſuetas hic Belga domos & mitia tecta
 Poſſidet. Auriacis titulis expungimus Indos,
 Hispanosque duces. longe migramus & ipſi
 Oceano inducit peregrinos Belgica crives,
 Edificatque foris. mutat cum gente colonus
 Sidera, in auriferas diffundit nuntia valles,
 Ipſaque pallentis penetralia concutit auri,
 Et terret ſecreta Erebi. ſua ſacſt ~~ma~~ noſtras
 Latatur tractare manus dulciſſima tellus;
 Mattiacosque illic & reſpirare Sicambros;
 Sævus ubi crudis habitator vixit ab extis,
 Horrendaque artus hominum ſecure ſecures.

Maxime Dux, hæc terra tuis ſervata triumphis,
 Imperiisque fuit. dudum ſub Principe Celſo
 Miles eras, noſtrique adſperſus pulvere belli,
 Publica magnanimis juviſti commoda cæptis,

P P P P 2

Cum

Cum validam Tartessiacis e faucibus Arcem
 Eriperes, Rhenique domos et claustra Bataavis
 Assereres, vestra facinus memorabile dextra.
 Tunc latus immensum mundi, quod nescit avum.
 Omne, tibi in merui precium spatiumque futuri
 Cessit, et intrepidus successor magne Columbi,
 Vespucii lectatus iter, cum Sole stetit.
 Hic sibi Natura longissima linea metam
 Fixit. anhelantes isto sub cardine Phœbi
 Adspectamus equos. nec latus exit honorum
 Regnorumque fames et vis peregrina sciendi.
 Constitit extrinsecus in Gadibus illa potentis
 Alcmena soboles et sinuere columna
 Imperium. Latius etiam rectoribus olim
 Ultima suscepit Thule. Tibi trans mare magnum,
 Atlantisque vagos fluctus et Nerea vastum
 Surrexere nova gentes, dominumque ducemque
 Agnovere truces populi. sua Numina cuncti
 Devovere tibi, et nudati membra lacertos
 Exerucere tuis iussis, et tela pharetris
 De comfere suis. pluma luseret per armos,
 Et picturato gratati corpore, vobis
 » Juravere fidem. nec enim gens nescia iusti est,
 » Ipsaque barbaries aliquid praesentit honesti.
 » Natura se lege probant, inscriptaque menti
 » Cœlitus officii versant dictamina, quamvis
 Obruta se condant multa caligine virtus.
 Quot circum regnis, tot linguis cultus abisti,
 Ne dispar morum ratio discrevit amorem
 Ohsequiumque tui. te suspexere feroces
 Indomitique animis turba et mitescere sub
 Effera vis potuit facilique adsuescere vita.
 Excussa manibus clava, et lethalibus arma
 Cotibus et rigidi damnato in corpore funes.
 » Sic natum male, mansueta sub lege renasci
 » Posse hominem, jam certa fides. per strata viarum
 Ambulat, et nostro sub sidere barbarus exit,
 Ei priscum discit velatæ membra pudorem.
 Eheu, quanta viris feritas et nescia luxus
 Vita rudis, quales agresti lumine vultus,

Quam

*Quam pertusa genas facies, quam mollia flexu
Brachia, præcipitique per avia pulsat humum pes
Turbine, seu celeris sequitur vestigia cervi,
Seu mediis velox leporem sectatur in agris.*

*Quam gnæ torquent jaculum, doctique ferire
Obvia, non vanis prosterunt ictibus hostem.*

*Hoc memini. Batavo solventem e litore cunctos
Contra te maris isse Deos, Zephyrosque Notosque
Disjecisse rates, irataque numina sorti
Invidisse tuæ. quid enim? tunc altera Juno
In Belgas inimica stetit. te Juppiter ire
Ænea fati voluit, perque aspera rerum
Per casus pelagi varios, longinqua tueri
Littora et in terras aliis Latioque reponi,
Arcton in Occasum portare deosque penates.
Alter eras tum Scipiades, qui subruit Afrum,
Trans mare. nec fuit hac solius gloria Pæni.
Tu nobis Hanno victurus classibus orbes
Accessisse novos ausus, glebisque socisque
In patriis hasse, duci plus vile putasti.
Eudoxo deserta Pharos Memphisque superba
Et contempta fuit Lathyri domus hospita regis.
Scandit Erythraum pelagus, ratibusque profundum
Emensus, tandem Hesperius stetit exul in oris.
Hæc Nicia fortuna fuit, Grajique Conones
Per fluctus abiire foras. fors ista Lysandrum
Extulit et Roma dominos. virtute probantur
Et pelago grandes anima. discrimina sortes
Nos faciunt, nec parva timet, cui spernitur aquor.
Sed veluti salvus, post mille pericula, tandem
Constitit ad Tiberim Ductor Trojanus, et aquos
Expertus sensit Superos, stas litore sospes,
Brasiliaque domos jamque hospita saxa subisti,
Vallatamque urbem scopulis, habitataque nuper
Hispanis loca, et illustris fastigia regni.*

*Victor in adventu es. primusque a Principe vinci
Se doluit Baniola ferox. fugere phalanges,
Et Calvi sua cefferunt araria Portus.
Fortunate Comes, memorandi nominis hæres,
Hæc Tropici videre geri. qua fascia Phæbo*

Q q q q

Hic

287

Hic illic definit iter, tua facta sub isdem
 Limitibus claudi voluit, Cancroque Caproque
 Hoc belli finivit opus. cum victa Peneda est,
 Creditur ipse tibi Chiron acuisse sagittas,
 Et iuvisse Ducem. scitum porrexit Orion,
 Indigetes toto cum litore pelleret audax.
 Dextera, & antiquis se maxima Pernambucum
 Fascibus exueret, tanto secura magistro.
 Nec visum servire tibi. clementia gentis
 Dos aeterna tua est. cunctis spes certa salutis
 Ex aquo vitaeque datur, placidisque vagantes
 Legibus atque ipsum invitae placatus Iberum.
 Nec satis hoc. munis urbem terraque marique,
 Praecludisque aditus hosti, dum nubibus imbres
 Nimborum extundit pater, accessusque viarum
 Laxat & angusto saliant in gramine Fauni.

Vix firmata tuis fuerat Respublica curis,
 Accepitque suas regio placidissima leges;
 Natis in oppositum bellacia classica Nigrim,
 Et late fulvis conspersum litus arenis.
 Aethiopum statio est, quales Acheronte sub imo
 Degeneres vadunt Genii. jacet edita vallis
 Cina potens, dudum Austriacis infessa Philippis,
 Unica mercantis tremor & formido Batavi.
 Cepisti atque tuis accessit clara trophais.
 Deeras adhuc rostratus honor, domitisque corona
 Classibus, extremis cum te pars hostica satis
 Et vicina suis terrerent mania transitris,
 Sanctorumque chorus. tu per spatiosa vagantes
 Aequora, fatalesque minas & bella ferentes
 Mersisti & multo damnaisti funere fortes
 Batricolas, fastumque Tagi. risere serena
 Nereides, favitque tibi, mare, sidera, venti.
 Qua sibi suppositas ferit ardens linea gentes,
 ImmenSAMque secat spatiis aequalibus aethram,
 Terra jacet, totoque natat circumflua ponto.
 Morborum succique ferax rorisque beati,
 Quem canna dulces generant. Hic arca laudum
 Panditur, hac vestras tellus admisit habenas,
 Et dis Angola cultor, sparsique per oras

Oceani nigra indigena, candensque ministrat
 Hic ebur, hic subvum mercanti porrigit aurum,
 Venalesque animas precio transcribit iniquo.
 „ Cur bona libertas homini subdueris? & cur
 „ Vis servum natura pati? cælestis imago est,
 „ Quisquis homo est, natuſque sibi vim respuit inſons.
 „ Mortales aq̄uis generamur legibus omnes,
 „ Jure pari, mox diſſimiles injuria fecit,
 „ Et belli furor & rabies infana nocendi.
 Pacificos etiam fluctus Chilenque remotam
 Auspiciis tetigere tuis gens noſtra, viaque
 Ignota patuere maris, compendia ponti,
 Quaſtumque fuit, quod non invenimus, aurum.
 Mægne Comes, ſtitit una tuos pax obviam curſus,
 Et Luſitanis veniens Concordia terris,
 Suspendit Mavortis opus. frameasque tubasque
 Et bellatrices paſſim compeſcuit iras,
 Ipſaque paciferam Bellona oſtendit olivam.
 Non moriture Ducum, priſci venerabile germen
 Sanguinis, ignotum nobis jam note per Orbem,
 Ad Batarvos veteremque redi, fortiſſime, mundum.
 Non effeta tua laudis mea Belgica, cauſas,
 Quis merearis, habet. reſtant præclara laborum
 Argumenta domi. pandit tibi Flandria laxos
 Mox vincenda ſinus. hic nondum ſecimus armis
 Otia. fervet amor belli, paribuſque Philippi
 Regna fatigamus ſtudiis. Tu barbara ſperne
 Verba, Magajates, & qui ſibi lurida formant
 Tela, Tabajarres, & p̄ſtos membra Tapujas,
 Patagones, & Canibales, paſtumque cruore
 Humano deforme genus; duroſque Cætas
 Tupiguas & Amixocoros ſervoſque Piryvos,
 Et Tupinaquorum populos. dediſce parumper
 Iſta loqui, Germane, & vocibus utere noſtris.
 Et Batarvos Friſioſque ſona, mitemque Sicambrum,
 Mattiacos Morinoſque & quos fovet Iſala cirves.
 Fulminat in Morinis cognati ſanguinis Heros,
 AVRIACVS, ſternitque viam, qua poſſit adiri
 Ganda vel anguſtis Antverpia digna triumphis.
 Adſis, magnanimoque humeros ſuppone labori.

Q q q q z

Voſque

Vosque adeo, Patria Patres, quibus inclita belli
 Gloria surgit ab Occasu, tot Vespere in ipso
 Emeruit celebres vigilans industria lauros,
 Hesperiaque accidit opes; defendite magnis
 Capta animis, Siculumque istis avertite Regem,
 Fimbis, auriferamque Peru Cuscumque Quatumque
 Et pulchros longe Potosi convellite montes.
 Hac finem bellus regio dabit. illa potentis
 Imperii suffulcit opes et roborat tellus.
 Obruite hanc orbis dominam, qua pugnat Iberus
 Orbe alio. geminos in se committite mundos,
 Et caput Hispanum Occiduis demergite terris,
 Ut Phæbo labente labet. qui viribus in nos
 Accrescit gliscitque novis, hinc pabula Marti
 Sufficit, et strictos aeternum nutrit in enses.
 Mercedem pugnis subducite. vadat Iason
 Alter et in claros deducat carbasa portus,
 In Belum Panamamque et ditem invadite sortes
 Colchida, et effossis Indum spoliare metallis.
 Ite Patres, monstrabo viam per Amazonis undas.
 Hoc Duci Perrurrio toti fulgebitis auro.

C. BARLÆVS

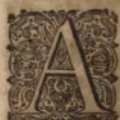
INDEX

I N D E X . R E R V M

præcipuarum hujus

H I S T O R I Æ.

A.

Bina & Achina stationes Africæ.	
Pag. 55	
Aciei nostra prope Minam ordo.	56
Adolphus Nassovius Imperator.	326
Adriani Duffii laus.	120
Adventus classis Hispanicæ.	102.
Æthiopes clamoribus prælia ordiuntur.	57
Alagoa Borealis.	41
Alagoa Australis.	ibid.
Albertus C. Burchius Senator & Consul Amstelodamensium, inter Societatis Occidentalis Directores, & Legationibus ad Reges varios clarus.	104.109
Aldeas. pagi.	41
Alexii portus in Brasilia.	273
Aliquot Sacri ordinis relegati.	188
Americanus Orbis an notus Veteribus. 12. examinantur loca veterum.	13
America antiquitus habitata.	14
Americæ primi inventores.	ibid.
Ananazes fructus.	70
Anhuibapeapija, Sassafras.	134
Andreas Vidalius ad seditionem hortatur Brasilienses.	180
Angola Chilenfium.	265
Annabon Insula.	210
Annone calamitas in Afris & Brasilia. Remedium.	248
Ante.	132
Antonii Ocuendi cum Patre pugna navalis.	18
Antonii pagus.	40
Antonii Vazii Insula. 40. oppidum.	136
Antonius de Cunha Andrada captus & in Belgium missus.	168
Apri amphibia.	132
Arara avis.	133
Araucam Chilenfium bellicosissimi.	273
Arces Reiffæ.	135
Arda arbor.	134
Armadilla descriptio.	220
Armandi Richelii Cardinalis laus.	46
Artisofiius Tribunus. ejus laus. 27. litteræ ad D. Albertum C. Burgium. 109. dimittitur. 107. in Belgium redit.	119
Articuli Induciarum inter Lusitanam Regem & Federatos Ordines, quoad Societatem concernunt.	231
Arx Auriaca in Tamarica.	136

Arx S. Antonii.	74
Arx Brimonis.	135
Arx Cabo dello, Catharina dicta, a Maurizio Margareta.	74
Arx Calbuca in Chili.	275
Arx Ceuliana.	74
Arx Duffii.	137
Arx S. Georgii.	135
Arx Nassovia in Afris.	53
Arx Potacaona sive Portus Calvi obfessa a Maurizio. 37. victa.	38
Arx Restinga.	74. 137
Aves marinæ.	134
Aurum cur Barbaricum dictum Maroni.	290

B.

Baldervia civitas. 266. eam subeunt Belgæ. 277. munimentum exstruunt.	278
Baldriensis provincia novem territorii distinguitur. 266. Baldriensium descriptio.	280
Baldvinus Henrici Præfectus in Brasiliam navigat. varia fortuna pugnat. moritur.	16
Banjola fugit. 42. flumen S. Francisci trajicit. ibid. prope Seregippam grassatur. 63. Seregippam deserit.	63
Barbalio Bahiam repetit.	182
Barra grandis Sinus est Portui Calvo vicinus.	42
Baxos de Rochas, scopuli.	70
Belgæ mercatores differunt a Græcis & Romanis, à Germanis & Gallis.	8
Belgarum copie aliquot cæse.	187
Belgæ in Africam navigare.	60
Bejupira piscis.	133
Bellum Belgicum, ejus causa, magnitudo. 1. fama, diuturnitas, jus, Virtutes & vitia, Duces, distincta tempora.	2
Bellum Belgicum duplex Domesticum & Externum sive transmarinum.	3
Bellum transmarinum aliud ad Orientem, aliud ad Occidentem.	4
Bento Henricus.	183
Bernardus Comes Nassovia.	327
Boerista Domus ad delectationem & tutelam Insula.	151
Boicinimiga, serpens venenatus.	133
Boignacu serpens.	ibid.
Bojobi serpens viridis.	ibid.
Boope piscis.	ibid.

R r r r

Brasiliæ

INDEX R E R V M.

Brasilia descriptio. Situs, termini, figura, 102. quomodo e Veteri Orbe huc pervenerint, primi inventores, aet. 20. colonia. Episcopi & Praesidis sedes, lingua, mores. 21. habitus, religio, domicilia, victus. 22. Arma. 23. praefectura xiv. 24. nationes. ibid.
Brasiliae divisio vetus in Boreales & Meridionales Praefecturae. Nova in Hispaniam sive Lusitaniam & Belgicam. 25
Brasiliae quam grande momentum. 324
Brasiliiani natatores, piscatores, jaculatores, potiores, crudeles. 22. in hostes effusi. 23. officia erga mortuos. ibid. Europaei mixti minores. ibid.

C.

Cajate, cercopitheci. 133
Casusia pyra. 70
Campecha. 26
Cameronis ingenium versatile. 98
Cameronis expeditio terrestri adventante classe Hispanica. 178
Camuripi piscis. 133
Capius Viridis & Insularum ei obiacentium descriptio. 31
Capuiba arbor. 134
Carolus Nassovius Dux. 35. occumbit. 38
Carolus Tontionius praetorae cohortis Dux pugnat cum hoste. 180. inquit in expilatores. 184. opponitur Cameroni. 188
Carolomappa Arx capitur. 275
Carolus Toherius a Comite in Belgium mittitur. 234
Castrum civitas in Chiloe. 264. erexitur. 275
Castellum Domburgicum. 137
Castrum Frederici Henrici. 136
Castrum Princ. Guillelmi. ibid.
Castellum maritimum. 135
Castrum Mauriti ad ripam S. Francisci. 42. castrum minus ad ostia ejusdem. ibid.
Castrum Waardenburgii. 136
Causse navigationis ad Indos. 4
Causse & scopus scriptoris. 19
Census saccharorum & aliorum reddituum. 101
Cerigones. 132
Chimilla animalculum. 272
Chilen qui adierint. 272
Chiles descriptio. situs. etymon. temperies. gubernator. Episcopatus. 262
Chilensis regni provincia. 263
Chilensium populorum habitus corporum. 266. officia, domicilia, vestitus. 267. victus, Praefecti. ib. arma. religio. Demonia. 269. De crujugiis. 270. ritibus circa mortuos. secundis nuptiis. ritu fœderum. 271. Numine. Gubernatoris electione. animalibus. 272. ad colloquia cum Belgis descendunt. 278. horrent ad auri mentionem. 279

Chilensis & tabula. 283 & sequens.
Chiloë insula in Chili. 264. ejus portus. 277
Christianus Comes Nassovia. 327
Cibatorum inopia. 138
Cibes & coloni a Mauritio in centurias scribuntur. 45
Civitas S. Salvatoris nostrorum negligentia amissa. 16
Classis Hispanica descriptio. 158. duces. 160. & Simu Sanctorum exit. 161
Classis nostra. 162. Hispanica fuga. 170. ejus infelicitas. 171
Classium primus conflictus. 165. secundus. 166. tertius. 167. quartus. 169
Coloni quomodo in Brasiliam pellicendi. 124. quando utiles. tria hominum genera ad colonias apta. 125
Columbus. 14
Comes Banjola. 35. ablatis impedimentis loco movet. 37. fugit. 39
Comitis Mauriti cum Societatis rectoribus concordia. 311
Commendo statio Africe. 55
Conceptionis civitas in regno Chilensi. 263
Congenles Legati in Hollandiam. 244. eorum descriptio. 245
Congenle regnum, Congo civitas. ibid.
Congenles Regis tituli. 346. v. gine appellatio. ibid.
Congo flumen. 206
Conjuracionis Thomae arcana. 248
Consilia habita de expugnandis Palmaribus. 243
Controversia celebris. An expediat Societati singulis ad mercatum aperiri Brasiliam. an servari publico. 87
Consilium Comitis. 88. probatur a Fœder. Ord. & Societatis rectoribus. 90. Coloniarum incommoda. 87. commoda. 88
Copaiba arbor. 134
Cotta. 132
Crispinus in Brasiliam mittitur. 281
Curavanchas praefectus Villa rica apud Chilenses. 265
Curaçao insula. 26

D.

Davitii Ecclesiastica studia in convertendis gentibus. 127
Decreta de decimis, piscatione, ponderibus, &c. 51
Decretum de captis Nigritis, Vestigialium fraudulentibus, pradonibus. 67. de re frumentaria. 68. de appellationibus, homicidiis. ibid.
Despectio Lusitanorum nunciatur Comiti. 201
Deliberationes de transferenda imperii sede in Tamaricam. 52
Diei Domini veneratio. 45
Diligentia Mauriti in deprehendenda Hispanorum classe. 157
Dillenburghum Nassovia civitas. patria Mauriti. 327
Discursus de mancipiis & servis. 184
Dominici Calabaris Hispani infelix fatum. 37
Dorades

I N D E X R E R V M.

Dorades pisces. 133
 Duces cum Brouvero in Chilen profecti Blanbeckius, 273
 Voffermannus, Petrus Florius. 273
 Ducum Americanorum laus. 18

E.

Ebrechtus, Bormardus, Haugerus duces occumbunt. 81

Ecclesie regimen. 309. Synodi. classes. presbyteria, concionatores. ibid.

Ecclesias laudatissimi Fredericus Casselerus, Petrus Lantmannus, Franciscus Plante, Ioachimus Solleerus, I. Polhemius, Cornelius Pælius, Samuel Rathelarius, David Dorellarius, Iohannes Stetinus, Iohannes Eduardi. 130

Eclipsis Solaris descriptio. 196

Edicta per octennium promulgata, varii argumenti. 302. de absconditis moribus. prædonibus. Sabbathi observatione. aleæ lusu. militum grassationibus. ibid. vallis. mercantium fraudibus, militibus vagis, latronibus, præfectis grassantibus. ponderibus, mensuris, certaminibus singularibus. farinæ plantatione. 303. debitoribus, expilatoribus, blasphemis. 304. cruciatoribus, cadendis lignis, orphanis. 305. faccharis, scholis, armis, annonæ valore. Notariis. 306

Edictum Federat. Ordd. de permissa in Occidentem navigatione. 12

Elie Herckmanni laus 75. ejus iter per desertam Copacabaz. 213. succedit Brouvero. 277. oratio ejus ad Chilenses. 278. successus nunciat Mauritio. 280. redit in Brasiliam. ibid. moritur. 281

Ernesti castrum. 136

Expositio prima Societatis in Brasiliam sub Iacobo Willekens. 15

Expositio secunda in Occidentem sub Balderino Henrici. 16

Expositio Henrici Lonquii in Brasiliam. Olindam cepit. 17

Expositio Hadriani Patris in Brasiliam. gloriose pugnant occumbit. 18

Expositio in Minam Africa arcem. 53

Expositio in Seregippam Regiam, duce Tribuno Scapio. 63

Expositio in Siaram duce Garlsmanno. 66

Expositio in Occidentem sub Iolo. 91

Expositio Ioli in portus O. Sanctorum terras. 189

Expositio in Angolam sub Iolo. 203. in insulam Tromam sub eodem. 207

Expositio in insulam Thomæ sub Douza. An. 1600. 212

Expositio in Maragnanam præfecturam. 223. rationes expeditionis ib. duces Lichtbart. & Coimus ib.

Expositio destinata Mauritio in urbem Buenes Ayres duce Lichtbartio. 241

F.

Federatorum Ordd. victoria navalis duce Trompio. 174

Federatorum Ordd. littera, quibus Comiti missionem petenti suadent mansionem. 202

Federati Ordines, Auriacus, Societatis Rectores Comiti pro administratâ Brasilia gratias agunt. 326

Ferdinandus Masquerenga Comes de Torre terra marique Præfectus. 160

Fluvii S. Francisci descriptio. 43

Fluvius Argenteus sive Rio de la Plata. 24

Fluvius Grandis Ingenia sive mole. 123

Fodina apud Coubaovenfes inventa. 47. fodina Copacavenses 2^a Terræ Novæ. ibid.

Formula regiminis Brasiliæ elegans præscripta a Mauritio. 291. quomodo habendus miles, primores, coloni, Lusitani. 294. 295 & seq.

Franciscus de Barros relegatus. 185

Franciscus Toletanus Hispanorum Dux Civitatem S. Salvatoris recuperat. 16

Franciscus Plante Ecclesiastes. 331. autor librorum Mauritiados. ibid.

Fredericus Henricus Arausionensium Princeps. 327

Frederica olim Philippæa dicta. 69

Fretum Lamerum. 273

Friburgum Palatum Comitum. 145

G.

Gazapagus Pernambuci. 40

Georgius Garlsmannus. 66. Arcem Siarensem expugnat. ibid.

Georgius Fredericus Nassovie Comes. 327

Georgius Margravius Geographus & Astrologus eximius. 330. moritur. ibid.

Giselinus comes Expeditionis in Bahiam. 77

Guacucus vespertilio aquaticus. 133

Guaperua piscis. ibid.

Guara avis. ibid.

Guilielmus Arausionensium Princeps. 327

Guilielmus Otto Nassovie Comes. ibid.

Guilielmus Lætanus centurio. 56

Guilielmus Loofus suos ad pugnam hortatur. 64

Guilielmus Pifo Archibater. 331. stirpium & herbarum Brasiliæ scriptor. ibid.

H.

Heffor de la Calce tempestate Paraybam appellit. 194

Henricus Comes Nassovie Hussle gubernator. 327

Henrici Brouveri profectio in Brasiliam. 258. mandata Brouvero. ibid. novam viam aperit in mare Pacificum. 273. moritur. 276. sepultura. 283

Henricus Hæfius militibus præficitur, abeunte Mauritio. 294

INDEX R E R V M.

Hispānorum litteræ interceptæ. 159
Honorum insignia delata Comiti a Pernambucensibus. 153
Hostis de temperamento belli cogitat. 199. rationes quæ Comitem idem facere impulerunt. ibid.
Hostis trahit flumen S. Francis. 156
Houvenius centurio & Berchemius architectus castrensis ceduntur. 81

I.

Iacobus Huygenius furrogatus Loosio. 165
Jacobus Stackboursverus cum Helmichio hostem cadunt. 39
S. Jacobi civitas, S. Iago. 262
Iacobus Aldericus. 167
Iacobus Willekenius Prefectus in Brasiliam abit. urbem S. Salvatoris capit. ibid.
Iaguareta, tigridis nigra. 133
Imbres crebri sacchaream messem suffocant. 228
Imperial, civitas Chiles. 262
Imperium Africanum. 311
Imperii Brasiliensis ordo & gradus. 307. Fæder. Ordd. xix-Viri, Prefectus Brasiliæ, Supremus Senatus, Politicus. Magistratus Provinciales. 307. 308. Rationum collegium. ibid. Viceprefectus maris. ibid. Senatus nauticus. ibid.
Imperii Brasiliensis defectus. 317. cause. malorum. 319. Remedia malorum. 321
Incolarum Brasiliæ alii liberi, alii servi. 123. liberi Belgæ, Lusitani, Brasilienses. 125. 126
Indiculus armorum. 137
Insule Capitis Viridis. 32. Salsifere nostratibus dictæ. ibid.
Insula Principis. 212
In Maragnana provincia castrum expugnatur. 224
Ioannes Nassovius senior dictus. 327
Ioannes Nassovius pater Mauriti. ibid. exercitus Suecorum Regis prefectus. ibid.
Ioannes Ernestus Comes Nassovia moritur in Brasilia. 186. 327
Ioannes Tallebomius Centurio cadit. 38
Ioannis Coimæ expeditio in Africam, ejus litteræ ad N. Orensem. præliatur cum Æthiopibus. 56. Minam obsidet. 57. dedit postulat. ibid. deditur. conditiones. 58. victor excipitur. 60. laus. 120. nunc pro prefectus rei tormentaria sub Auriaco. 60. nobilis & Misina. ibid. Cameroni opponitur. 179. pellit Cameronom. ibid. Maragnanam vincit. 223
Ioannes Walbeckius Assessor. 189
Ioannes Dortbuis Tribunus a Barbaris obtruncatur. 16
Ioannis Gisselini laus. 121
Ioannes Godlatius vigiliis prefectus. 56
Iohannes Latus rerum in Brasilia a Societate gestarum usque ad An. 1636 scriptor laudatissimus. 18
Ioannes Liebhartius. 27. Maragnanam invadit

cum Coico. 223. ejus laus. 226. in præfecturam Insulanam exscendit. 52
Ioannes Wendovilius centurio cadit. 83
Iolus & Texela portu solvit. 91. ejus naves terrori sunt Hispanis. 92. suos ad pugnam hortatur. 93. pugnat. ibid. deseritur a suis. 94. insectoria. 95. iterum pugnat. 96. iterum deseritur. ibid. iterum repetit pugnam. ibid. emulatio frustratur expeditionem. 97. ejus expeditio in O. Sanctorum terras. 189
Ioli Clasis ad Havane portum. 195. disjicitur tempestate. 196. in Angolam mittitur. 203. Ioandam capit. 204. Insulam S. Thomæ & arcem. 208
Iolus moritur, ejus laudatio & exequæ. 209
Icariba arbor. 134
Israel Twynius centurio cadit. 83
Itaba arbor. 134
Iucherius a Iandorio per fraudem capitur. 265
Iudei ab excubiis absoluntur Sabbatho. 45
Iudæorum repagula. 310
Ius navigandi ad Indos. 4

L.

Laboratores, cultores Rossarum. 70
Laus Coimæ & Liebhartii. 226
Lecti penduli & retiformes, quos hamaccas vocant. 126
Legati a Camerone ad Comitem missi. 98
Legati Solmeneses ad Mauritium. 244
Leges frumentarie circa Mandiocam a Mauritio conceptæ. 154
Leges matrimoniales. 45
Libertas religionis concessa Lusitanis. 49
Ligni Brasiliensis cultura. 128
Lis cum Artisoquio. 103
Litteræ Comitissæ ad Auriacum. 43. ad Societatis rectores. 44
Litteræ Georgii de Mascarengas Proregis ad Comitem. 236
Litteræ Herckmanni ad Comitem & Senatores Brasiliæ. 282
Litteræ Mauriti ad Ordd. Generales de Artisoquio. 107
Litteræ Principis Auriaci exhibentur Chilenibus. 278
Ioandam S. Pauli invadit Hinderfonius. 204. arces condit. 205
Ioanda insula. 206
Locis sacris in bello parcendum. 148
Lodovico Barbalioni opponitur Picardus. 186
Lusitanis proditoris accusati. 156
Lusitanis vivendum legibus Cæsareis & Romanis. 50
Lusitanorum litteræ interceptæ. 75
Lusitanorum conjuratio credita, nondum comperta. 99. excusantur captivi. 101
Lusitanorum defectio in Insula Thomæ. 242
Lusita-

INDEX R E R V M.

Lufitanorum in Loanda cades. 247. occasio. que-
rele Lufitanorum. ibid.
Lufus pecuniarum prodigi prohibiti. 45

M.

M Agellanus, Dracus, Candischius, Noortius, Ra-
legus, Forbischerus America partes varias
aperuere. 15
Magnitudo Imperii Brasiliensis. 331
Mulatæ qui. 62
Mamolucbi qui. 156
Mancipiorum inter S. Francisci flum. & fluv. Gran-
dem numerus. 317
Mandioca infusio. in dolos singularis. 131
Mangiantus Chilenfis. 281
Mansfeldius cum copiis terrestria tenet. 163
Mansfeldii cum hoste pugna. 188
Maragnana Insula descriptio. 225
Margareta Ducis Holfatæ filia, mater Mauriti. 327
Matthie Ceulii laus. 120
Matheus Ioannis Iolo succedit. 210
Mauritius Arauacensium Princeps. 327
Mauritius Nassovia, &c. Comes illustrissimus Histo-
ria huius argumentum. 19. quatuor Tabulis Bel-
gicam Brasiliam exhiberi fecit. 25. ejus decora &
virtutes. Arcem Schenckianam inter alios Duces
recuperavit. 28. Palatinatum adiit cum Frederico
Henrico Nassovia Comite, iam Arauacensi Principe.
claris obsidionibus, Grollæ, Sylveducis, Venloæ, Tra-
jecti ad Mosam, Berke interfuit. 29. Præfectura
Brasiliæ ipsi confertur. ratam habent Ordines &
Auriacus. ibid. abitus in Brasiliam. 30. tempe-
state in Britanniam truditur. ibid. Valmude mo-
ratur. 31. Omina. insula C. Viridis appellit. ibid.
ad Majam insulam. 32. transit Equinoctialem li-
neam. ibid. Brasiliam venit. ibid. excipitur a
suis. 33
Mauritii prima cura inquirere in militia statum. 33.
militis præfidiis ab ipso pospositi. bello servati. Com-
meatus. ibid. Arma. 34. prudentia Comitris. ib.
ad bellum se accingit. ibid. in hostem movet. 35.
aciæ ordo. 36. hostem munitionibus pellit. ibid.
arcem Potuacanam obsidet. stativa ordinat. 37.
vincit. 38. Banjolam persequitur. 39. Arces duas
condi imperat ad ripam S. Francisci. 42. Openedam
venit. ibid. redit in Reciffam, ordinat Rempu-
blicam. 47. quam invenit corruptissimam. ibid.
legibus roborat. 48. in pessimis animadvertit, in-
dignos removet, magistratus constituit, orphanotro-
phia, Nosodochia, vicibus demensa præstare. molis
fugitivorum vendit. ibid. Arces restaurat, alias
diruit, Brasilianos in veteres sedes remittit, Bar-
baros humaniter habet, ad pbsolata Lufitanorum
respondet. 49. quæ Religionem atinet, curat. 51.
Mina Arcis in Africa expugnationem per Cœnum

conficit. 53. Quo jure in Africam moverit. 60. in
Parayba & fluv. Grandis præfecturas proficisci-
tur. 69. in Parayba castella restaurat. 24. redit
in Reciffam. 76. gratulatur Auriaco ob viclam
Bredam. ibid. in Bahiam trajicit. 79. occupat
anguillas. arces capit. 80. Expeditio ejus in Por-
tum omnium Sanctorum sive Bahiam. 77. rationes
expeditionis. ibid. causa solutæ obsidionis. 82.
ejus Epistola ad Potentissimos Ordines post solutam
Bahia obsidionem. 85. respondent Europæ recto-
res. 87. sua provinciis insignia largitur in figu-
lis. 99. limitaneis locis prospicit adversus classem
Hispanicam. 102. hortum in Insula Vazii con-
dit. 143. urbem Mauritiæ. 146. etiam pontes
duos. ibid. Reciffam Insula jungit. 149. insulam
Continenti. 151. Ob apulsam classem Hispanica
munitioni Arcium passim invigilat. 152. ad Tapu-
jarum Regem scribit. 181. Seregippam occupat.
203. Iolium in Angolam mittit, qui Loandam ca-
pit. 204. & insulam Thomæ. 208. in Maragna-
nam provinciam movet. 223. novos modos Societati
aperit proferendi imperii. 227. tabulas accipit
Actorum inter Fœder. Ord. & Trifanum Mendo-
zam. 228. earum ratihabito. ibid. subitam mi-
litiæ mutationem dissuadet, leniter habendos Lusi-
tanos monet, & promissa ipsis præstari. 235. an-
niversarios rectores minus probat. ibid. militie
censum contrahit. de immunitatibus colonorum co-
gitat. 237. agros ad culturam vendit. ibid. mo-
derationi studet, corrigit monetæ valorem. 239.
iterum dimissionem petit. tandem imperat. ibid.
urgent mansionem Senatores Brasilienses. ibid. in
Alagoas abit. 249. ejus litteræ ad Provinciarum
Brasiliæ rectores. 291. & provinciarum responsio.
ibid. Palmares majores turbat. ibid. litteræ ad
Fœderatos Ordines. 292. imperium Senatui Supre-
mo tradit. 294. formulam regiminis scribit. ibid.
Mauritiæ abit. 312. Paraybā abit. 314. in
Texela portum appellit. ibid. excipitur a suis. 315.
ejus genus, stemma, avus, pater, mater, fratres,
sorores. 326. 327. ejus apud Brasilianos vi-
vendi ratio. 328. redux magnis dignitatibus
ornatur. 332
Mauritiopolis. 136
Mercandi licentiam singulis fieri suadet Comes. 88
Mercator apud Belgas Senatum facit & cur? 8
Merces Orientalium. ibid.
Michael Gibertonus Arcis Portus Calvi gubernator. 38
Militarium census per Brasiliam. 139
Nine Arcis descriptio. 53. antehac frustra a mo-
stris tentata. 54
Mocha & Maria insule Chiles. 263
Mole Paraybensium octodecim. 71
Momenta Navigationis Indicæ Hispanorum judicio. 9
Momenta gestorum per Societatem Occidentalem usque
S s s s ad

INDEX R E R V M.

ad An. 1636 natum numerus. creptarum bo-
sibus. 27. spoliolum summa. damna illata bo-
sibus. precia mercimoniorum. 28
Mongopa fluvius Parayba. 69
Morbili & variole grassantur. 228
Moribeca, pagus. 40
Morbus endemicus in insula Thomea Belgas corri-
pit. 209. causa morborum. 210

N.

Narratio defectionis à Rege Lusitanie. 229.
causa. ibid.
Navigationes & commercia malis consiliis impediri. 5
Navigatio Societatis Orientalis ad Indos veteres. 6.
ejus succensus & amplitudo. 7
Navigatio Societatis Occidentalis in Occidentem. 10.
disceptatio an ea expediat. ibid. rationes Sua-
forie. ibid. dissuasoria. 11
Nativum census. 140
Necessitas Coloniatur probatur. 89
Nentoquendus summus Chilensium gubernator. 268
Nbanduguacu, Aranea maxima. 133
Nicolaus Xpensis Comiti scribit. 54
Niger fluvius Africe. 62
Nigritarum in Afris descriptio. 61. eorum mores. 62
Nigredo Athiopum unde. 61
Nigritarum Reguli in Afris pacem pctunt. 56
Nuntium de victoria ab Auriaco Breda. 64.

O.

Olinda descriptio. 39
Olinda descriptio. 147
Openeda oppidulum ad ripam S. Francisci. 42
Oformum regni Chilensis civitas. 266
Oratio Mauritii super literis Antiochii ad D. Eury-
chium. 104
Oratio Mauritii ad Brasiliatorum duces. 153
Oratio Mauritii ad Nativarchos. 164
Organes Scopuli. 92
Oriens cur calida ferat. 8
Orientem navigari ad Reipub. decus facit. 8
Otto Comes Nassovia. 326

P.

DAlmares Majores turbati. 291
Palmarum Majorum & Minorum descriptio. 243
Palmarum phloe: species. 246
Parayba, fluvii quoque nomen. 69
Parayba descriptio. 69. ejus flumina. ibid. pro-
ventus. 70. animalia, incolarum fort. ibid.
Paraybenses pagis habitant septem. 71
Parayba Ingenia. 123
Paraybam nostri vicere Anno 1634. 208
Parayba urbs Insule Thomea.

Penhones molarum, Pençao. 102
Petrus Hlenius in Occidentem navigat. 16. classem
Hispanie ante exusserat. ibid. classem Nor-
Hispanie argentiferam capit ad Matance portum
vel Sinum. ibid. ejus laudatio. mors. ibid.
Permutatione mercium morandi vetus mos. 60
Pernambucensis Praefectura descriptio. pagi sedesque.
peculium Eduardi Albuquerque. 39
Pernambucensis provincie portus, flumina, territoria,
urbes, pagi, Ingenia. 122
Pernambucensis soli laudatio. 316
Petrus Vissus Nigrita praeconum antesignanus. 192
Philippae Arx Parayba: nunc Frederica. 69
Picardus in praecones mittitur. 76
Picardus & Lockmannus caduntur. 187
Pigritia animal. 132
Pind. una pagus Paraybensium. 71
Piraembu piscis. 133
Pireaguavi avis. ibid.
Pontificiorum cancelli. 310
Populationis quis finis esse debeat. 190
Portus Catpus. 41
Porosini montis descriptio. 279
Potorii calices, Calabas. 126
Poyuca. 40
Praefectura Fluminis Grandis descriptio. 73. 74
Praelium cum Ludovico de Borgia. 26
Praelium navale inter Scuppium & Hispanos. 75
Praelium navale inter Galones tres & quatuor naves
Belgicas. 157

Promontorium Corsicum. C. Corjo. 55
Promontorium Corientes. 92
Pstetaci. 33
Puelcarum natio essera inter Chilenes. 265
Puntalium oppidum in Flum. Grandis praefectura. 123
Pur aqua, torpido. 133

Q.

Querele de male instructis navibus, male vesti-
to milite, de minoribus navigiis. 141. de ara-
rio. 142
Querele Legati Lusitanorum Regis. 227. respon-
sio. ibid

R.

Rationes, ob quas Insulam Vaxii Reciffa necesse
per pontem placuit. 148
Rationes populandi hostiles terras. 191
Rationes, ob quas ditiones Africanas Brasilio imperio
jungi expediat. 207. secus visum Societatis recto-
ribus. ibid.
Rebellio Maragnanorum. 240
Reciffa sive Receptus, unde sic dictus. 40
Reciffa praefertur Tamarica. 52

Reductus

INDEX R E R V M.

Reductus Domine Brunonis.	135
Regiones Australes Pcaorum in regno Chilenfi.	264
Renatus Cabilonenfis Nassovius.	326
Rescripta ad Ecclesiastiarum postulatam.	67
Responsio Mauriti ad literas Artijof kii.	114
Rex Congi & Comes Sobnenfis ad Comitem scribunt.	244
Roffus, agri.	70
Rudolphi Baronis iter.	249

S.

Saccharum duplex vetus & Novum, an idem an diversum.	71
Sacchari elaborandi ratio.	72
Sacchari forme variae.	73
Saccharum aliud molle, aliud concretum.	ibid.
Saccharum concretum a forma aliud Pyramidale, Miscellaneum, Cantium & Penidium.	ibid.
Saccharum Pyramidale distinguitur in Maderense, Canariarum, Finale, Melissum & Thomaum.	ibid.
Sacchari cultura.	128
Sacchari proventus quantus olim fuerit.	315
Salinae apud Vpamemam.	226
Scaddaus centurio Arcem in Marayhana provincia capte.	224
Schola aperta. 45. catecheses scriptae.	ibid.
Scuppius in Alagoni abiit.	41
Scuppius praeliatur mari cum Hispanis.	75
Scuppii civitas.	137
Sebastianus Soto Lusitanus. 37. fallis Picardum.	ibid.
Senatus Secretioris & Politici laudatio.	46
Senatus Politici Senatores qui.	129
Seregippam Capitaniis accenset Oliveira. 25. armenis abundat.	64
Seregippa.	315
Serinbemum.	41
Servatii Carpentarii Assessoris laus.	121
Servorum alii Afri, alii Brasilienses, vel ex Maragnone traducti.	128
Siarenfes pacem a Comite petunt.	66
Siare descriptio. quales olim indigenae.	67
Siarensum descriptio.	290
Sigilla provinciarum. 99. Supremi Senatus. 100. Politici Senatus, Pernambucensis Curiae, Tamariensis, Paraybensis, Flum. Grandis.	ibid.
Sigismundus Scuppius.	27
Simon Alvarez de la Benha Doctor.	247
Sinus Valentinus.	273
Societas Orientalis mercatur & praeliatur.	8
Societas Occidentalis & Orientalis, hoste Velaviam & Amersfortiam tenente, suo milite, quibus & armis Patriam jurant.	17
Societas Occidentalis antea distracta fuit in plures mercatus.	60

Songo regio & civitas.	245
Sorlingae Castiterides Ptolomei creduntur.	30
Status Brasiliae ante adventum Comitum. 25. belli. 26. status politicus.	ibid.
Status Brasiliae exhibitus per Adr. Dufsum.	121
Status rationum erarii.	193
Status militiae exhibitus per Toherium.	235
Status Brasiliae referente Maurizio.	315. & seq.
Strutio.	133
Summa gestorum a Maurizio.	329
Supplicium sumitur de ignavis Ducibus.	187

T.

T Abula Brasiliae Mauritiuae quatuor.	24
Tamarica Ingenta.	123
Tamendoe.	132
Tapuja Brasilianorum natio effera.	43
Tapujarum legati Comitem adeunt.	74
Tapujarum tria millia se Belgis jungunt.	181
Tapujarum descriptio, regiones. 249. corporum habitus, mores, arma, rex, lotionis ritus. 250. Victus, exercitia, amores, Sponse, Sacerdotes & exorcista. 251. infantum incisio. 252. nobilitas, matrimonia, sacra. 253. medicina, piscatura. 254. numen, purgandi modus, festa, certamina, anguibus vescuntur. 255. amicorum cadavera vorant, etiam ossa & capillos. 256. Regis inaugurandi mos. animas immortales credunt. ibid. panis conficiendi modus. Landovius Rex. ejus facinus crudele.	257
Tapujarum Rex filios ad Comitem mittit. 313. Tapuja aliquot una trahunt.	313
Tatusia.	132
Teca genus farris apud Chilenfes.	272
Tiju lacerta.	133
Termini Navigationis in Occidentem constituti.	15
Tigrides.	132
Tourlonius hostem vincit.	180
Trajecti ad Mosam irruentem Papenbeimium repulsi Mauritiis.	29
Triplex hominum ordo, cui imperandum. Militares, mercatores, & cives.	294
Truxillum.	26
Tuberones pisces.	133
Tucana avis.	ibid.
Turris Garcia d'Avila.	63
Tapuja reticulum, quo infantes gestant Brasilienses.	23

V.

V Elitationes Mauriti cum Banjola.	35
Vendere homines quibus familiare, quibus non.	46
Vespucius.	14
Veterum de imperio maris contentiones.	5

INDEX RERVM.

Vidalius & Pachecus Pernambuco veniunt. 240
Villa-rica civitatis & provincie nomen in Chili. 265
Vmeni prefecti Chilensium. 268
Vna vel Huna fluvius & pagus. 35. 41
Vini arbor apud Chilenſes. 272
Vrbs Spiritus sancti frustra tentata. 192

Y.

Y Pupiapræ Tritones.

134

Z.

Z Abucales arbores.
 Zaire, fluvius Æthiopie.

134

245

CORRIGENDA.

P Ag. 13. *leg.* anthropophagos. *ibid.* l. aurea. p. 20. l. quidam. p. 24. Regem dominum agnoscunt, adde: vel agnoverunt. pag. 30. l. truditur. p. 39. l. templisque nuper conspicua. p. 41. l. numerata fuere septuaginta & ultrâ. p. 43. l. centies sex septemve a mari miliaribus. p. 45. l. puerorum. *ibid.* cum quibus civium fortunæ flagellantur, *dele* cum. pag. 48. l. nostræ. p. 67. l. vectigalium. p. 73. l. Penidium. p. 80. l. Ducum. p. 99. l. beatum. p. 100. l. Senatui. p. 130. l. Petrus Bafius. p. 156. l. Vazius. p. 170. l. Baxios. p. 173. l. desideratos. p. 198. l. Grandis. p. 234. l. Potentissimorum. p. 244. *leg.* donum. p. 246. l. fluit. p. 247. l. ancipiti. p. 252. l. prudentissimus scriptor Tacitus. p. 259. l. instructas. p. 279. l. tredecim. p. 286. l. acanthis. p. 288. l. testes. p. 293. l. publicè. p. 316. l. laxis rigent. pag. 320. l. credulorum. Si qua alia occurrant, lectoris æquitas dispungat.

